

JOHN EKSTRÖM

den **T**extila konsumtionen

STOCKHOLM 1958

Den textila konsumtionen

Den textila konsumtionen

Av JOHN EKSTRÖM

Industriens utredningsinstitut

STOCKHOLM 1958

OMSLAG AV
Johan V. Hillbom

PRINTED IN SWEDEN BY
Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB
UPPSALA 1958

*« Il faut apprendre à considérer
toute chose du point de vue du
consommateur »*

FRÉDÉRIC BASTIAT

1801-50

Förord

Föreliggande undersökning har utförts av Industriens Utredningsinstitut på uppdrag av den s. k. Partsutredningen för textil- och konfektionsindustrien, som svarat för de kostnader som utredningsarbetet dragit. Undersökningen publiceras av Partsutredningen som en del i dess skriftserie. Med hänsyn till att den utförts inom institutet har det emellertid tätt sig motiverat att intaga densamma även i institutets skriftserie.

Våren 1957 publicerade institutet en undersökning rörande utvecklingen av den privata konsumtionen i Sverige 1931–65. I denna utredning behandlas olika delar av den privata konsumtionen och ett kapitel avser beklädnadskonsumtionen. Föreliggande undersökning kan sägas innebära en utvidgning och fördjupning av detta kapitel.

Konsumenternas inköp och förbrukning av textilvaror är inte minst ur industriell synvinkel ett intressant och viktigt problem. Det har därför varit mycket värdefullt för institutet att vi genom Partsutredningens uppdrag har haft möjlighet att på detta område bedriva mer djupgående studier och bearbeta ett mer omfattande material än som annars varit möjligt.

Arbetet med undersökningen har inom institutet handhåfts av pol. mag. John Ekström, DHS, som varit en av medlemmarna av det forskarlag, som inom institutet handhaft arbetet med undersökningarna av den privata konsumtionen och dess

utveckling. Ledare för detta lagarbete har varit docent **Ragnar Bentzel**. Magister Ekström svarar emellertid självständigt för denna specialundersöknings uppläggning och genomförande.

I undersökningen presenteras en hel del nytt material som framkommit genom specialbearbetning av inom Kommerskollegium och Socialstyrelsen förefintligt primärmaterial. Institutet vill till dessa två institutioner framföra ett tack för den beredvillighet med vilken de ställt detta material till utredningsmannens förfogande.

Stockholm den 24 mars 1958.

Jan Wallander

Innehåll

	Sid.
Inledning	11
KAP. I Produktion och konsumtion	15
KAP. II Några teoretiska utgångspunkter	29
KAP. III Några faktorer i konsumtionsekvationen	40
KAP. IV Textilkonsumtion, inkomster och priser	80
KAP. V Konsumtionen av textilvaror 1931–1955	94
KAP. VI Konfektion	114
KAP. VII Triå	150
KAP. VIII Garner och metervaror	166
KAP. IX Kampen mellan fibrerna	184
KAP. X En totalbild av utvecklingen	201
KAP. XI Den framtida textilmarknaden	214
Summary in English	230
Appendix A. Tidsseriematerial	242
Appendix B. Budgetmaterial	268
Tabellförteckning	281
Diagramförteckning	283
Litteraturförteckning	286

Inledning

När det västeuropeiska samhället efter månghundraårig stagnation vid mitten av 1700-talet, gradvis och med början i England, gick in i en ny utvecklingsfas berörde detta i ett flertal avseenden det textila området. Industrialismen kom att medföra en så småningom accelererad höjning av levnadsnivån. Den under generationer väl utvecklade lokala hushållningen – med produktion i hem och hantverk och konsumtion i nära anslutning därtill – bröts sönder. Det uppstod ett avstånd i både tid och rum mellan produktion och konsumtion – distributionen gjorde sitt intåg som tredje faktor. Den nya tekniken öppnade möjligheter att producera mera, billigare och annorlunda. De högre inkomsterna gav underlag för en allt större och fylligare konsumtion. Transportväsendets utveckling sprängde den lokala ramen.

Men detta var icke en jämn och likformig utvecklingsprocess: i Sverige är den knappt hundraårig, i Östeuropa ligger den inom nu levande generation och i de stora asiatiska kulturerna är den just påbörjad. Skilda varuområden kom också att beröras därav i olika takt och omfattning. Den textila råvaruan-skaftningen kom tidigt att specialiseras; och industrialiseringen av de grundläggande textila processerna – spinning och vävning – utmärkte, och så gör de alltjämt, ländernas *första* industrialiseringsfas. I de länder som idag icke räknar sig till de »underutvecklade» är denna process helt fullbordad; den spin-

ning och vävning som där förekommer i icke industriell form hör närmast till konstnärlig eller terapeutisk verksamhet.

Men därmed var icke hela den textila tillverkningsprocessen industrialiserad. Endast en liten del av de textila varorna används i den form de lämnar spinnerier och väverier. Den fortsatta bearbetningen, sömnaden, berördes föga av de textila grundprocessernas industrialisering. Den skedde fortfarande i traditionella former i hantverk och hem.

En *andra* textil industrialiseringsfas inleddes under senare delen av 1800-talet. På tillverkningsidan hade konstruktionen av trikå- och symaskiner givit de tekniska möjligheterna (användbara industrisymaskiner framkom först på 1870-talet). På efterfrågesidan hade såsom en följd av den allmänna industrialiseringen framkommit helt nya köpkategorier: en stor och växande industriarbetarklass och en betydande relativt sett köpkraftig medelklass av tjänstemän och företagare. Av dessa blev den förra grunden för en begynnande beklädnadsindustri, vilken följaktligen kom att inriktas på enklare standardvaror med tonvikt på låga priser. Trikåindustrien fick sin största konkurrenskraft på underkläder och konfektionsindustrien på större och tyngre herrartiklar. Men för de lättare beklädnadsvarorna, särskilt de för dam och barn, betydde hemsymmaskinen en ökad konkurrenskraft för de traditionella formerna av tillverkning i hantverk och hem.

Det var ett utmärkande drag för dessa båda industrialiseringsfaser att produktionsarbete successivt överflyttades från hem och hantverk till industri. Men därmed uppstod marknadsproblem, som tidigare icke hade funnits för färdiga beklädnadsvaror. Det har noterats¹, att den engelska gross- och detaljhandeln ännu

¹ James B. Jefferys: »Retail Trading in Britain 1850–1950», Cambridge 1954, kap. I o. XIII. Delar av beskrivningen om beklädnadsindustriens genombrott är också hämtade ur denna källa.

under andra hälften av 1800-talet hade kvar alla sina huvuddrag från den förindustriella tiden. Trycket av förändrade förhållanden blev emellertid då så stort, att helt revolutionerande förändringar framtvingades. Under tiden fram till första världskriget uppkom och utvecklades å ena sidan varuhusen (grundade på medelklassens ökade köpkraft), å andra sidan mångföretagen (till en början starkt inriktade på den nya arbetarklassen i de växande städerna). Det var sålunda denna senare typ av nya detaljister, som blev ett viktigt medel för omvandlingen av produktionen på beklädnadsområdet. Att helt nya företagsformer på detta sätt framträdde tillskrives den traditionella engelska detaljhandelns absoluta motstånd mot förändringar.² I Sverige har dock utvecklingen av textildistributionen hittills mera karakteriserats av en successiv anpassning inom den ursprungliga företagsramen.

Även i ett annat avseende föreligger likheter mellan de båda industrialiseringsfaserna. En ny teknik möjliggjorde en organisation av produktionsarbetet, som var ekonomiskt överlägsen tidigare former. Fabrikernas främsta konkurrensmedel var *priset*. Vid denna omvandling av produktionen togs textil- och beklädnadsvarorna såsom givna i de former, som utvecklats under den förindustriella tiden. Man tillverkade de traditionella varorna med en ny teknik. Men med tillväxten av köpkraftigare kundkategorier och med industriens tekniska konsolidering kom riktpunkten alltmera att förskjutas till *produktutformningen*. För de äldre produkterna innebar detta högre kvalitetskrav i alla tillverkningsprocesser och en ökad betoning av utseende-

² En parallell till vad som beträffande den industriella utvecklingen framföres av *Inguar Svennilson* i »Growth and Stagnation in the European Economy», Geneva 1954, sid. 9–10. Av många skäl bjuder den bestående industristrukturen motstånd gentemot radikala förändringar; blir detta alltför utpräglat ges underlag för en utveckling av konkurrerande, helt nya företag eller nya branscher.

faktorer. Men vid sidan av dessa, de gamla konsumtionsvarorna, utvecklades vad som bäst betecknas såsom helt nya varor. På råvarusidan ställdes nya textilmaterial med speciella egenskaper vid sidan av de av ålder använda. De textila grundprocesserna påbyggdes mot en högre förädling, varvid slutprodukten tillfördes helt nya användningsegenskaper. Och i den slutliga utformningen på sömnadsstadiet skedde en anpassning såväl till de nya möjligheterna på materialsidan som till nya, i förändrade levnadsförhållanden grundade önskemål på konsumtionsidan. Detta är förvisso en ännu icke avslutad process. Den är dock så genomgripande, att det är väl motiverat att tala om en *tredje* fas i den textila industriella utvecklingen.

Det kan vara alltför tidigt att fälla omdömen om en utveckling vi alltjämt står mitt uppe i. Men två slutsatser synes berättigade. För det första: att de textila industriernas aktuella svårigheter mera bör ses emot denna bakgrund av omställning och anpassning än såsom en rent kvantitativ fråga om överproduktion eller underkonsumtion. För det andra: att den s. k. tredje industrialiseringsfasen på ett helt annat sätt än de tidigare berör individ och hushåll just såsom *konsumenter*, medan under tidigare skeden de berörts främst i egenskap av *producenter*. Den förra av dessa slutsatser ligger icke inom ramen för denna skrift. Den senare är utgångspunkten för det intresse som i fortsättningen skall ägnas den textila konsumtionen.

KAPITEL I

Produktion och konsumtion

Denna undersökning avser den textila konsumtionen — huvudsakligen i Sverige, men med utblickar över andra länder i Europa och Amerika. På basis av material för den senaste 25-årsperioden verkställes en analys av utvecklingstendenser, vilken bildar grunden för en diskussion om den utveckling man rimligen kan vänta under den närmsta framtiden.

En undersökning som denna måste begränsas och förenklas. Varuområdet är så stort och så mångskiftande, att t. o. m. en översiktlig behandling av alla dess delar skulle vara omöjlig. Det skulle också snart visa sig, att tillgängligt kunskapsmaterial rörande produktion och förbrukning av speciella artiklar vore helt otillräckligt. I denna situation är endast en behandling i relativt stora kategorier möjlig, och valfriheten rörande omfattningen av dessa grupper är icke alltid så stor. Många studier av textilkonsumtionen har måst behandla hela varuområdet som en enhet och ofta nödgats mäta konsumtionen såsom förbrukade kilogram ull, bomull etc. Så är t. ex. fallet med FAO:s årliga beräkningar om textilkonsumtionen i olika länder.¹ Särskilt under senare årtionden har dock det ekonomisk-statistiska underlaget i många länder förbättrats så långt, att man för lik-

¹ *FAO: »Per Caput Fiber Consumption Levels», Commodity Series No 25, 1954 och Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics, Vol. V: 12, 1956, och VI: 12, 1957.*

nande ändamål kunnat använda värdet av de förbrukade kvantiteterna.² Här kan det vara tillfyllest att framhålla, att antydda metoder icke är mer eller mindre goda medel att lösa samma uppgift — de ersätter icke utan kan tvärtom komplettera varandra om skillnaden i utgångspunkter klart uppehålls.

Det har för föreliggande studie om de svenska förhållandena varit utomordentligt värdefullt, att ett relativt differentierat underlag kunnat erhållas i tillgänglig statistik för så lång tid som 25 år.³ Det är i två avseenden, som en sådan differentiering syns oundgänglig.

Det första avser materialets uppdelning på *varugrupper*. Det stora antal delprocesser, varav den textila tillverkningen är sammansatt, har traditionellt organiserats så, att man erhåller mellanprodukter som kan marknadsföras (på yllsidan: tvättad ull, ulltops, kamgarn, yllevävnad). I den mån detta har produktionsteknisk eller -ekonomisk motivering saknar det ur konsumtionssynpunkt intresse. Men några av dessa halvfabrikat är icke endast föremål för handel mellan tillverkningsföretag, de distribueras även direkt till konsumenten: garner säljes till väverier och trikåfabriker men också till husmödrar för hemsstickning, vävnader till konfektionsfabriker och skraddare men också till husmödrar för hemsömnad. Då vi vet, att det i dessa avseenden skett stora förändringar under senare decennier är det nödvändigt att ha materialet så arrangerat, att effekten av dessa strukturförändringar kan särskiljas. Behandlingen kommer därför — med de begränsningar som materialet tvingar till — att byggas på varukategorier som garn, vävnader, färdig-

² OEEC: »The Future of the European Cotton Industry», Paris 1957.

³ Särskilt förekomsten av den i många avseenden föredömliga produktionsstatistik för textilområdet, som under krigstiden uppbyggdes inom Statens industrikommission och numera fullföljes av Kungl. Kommerskollegium.

konfektion, och icke efter traditionell råvaruuppdelning ylle, bomull, silke etc.

Det andra huvudönskemålet då det gäller att erhålla en mera differentierad bild berör sättet att *mäta* konsumtionens storlek. Tillväxt och förändringar på ett så stort varuområde som det textila är inga enkla kvantitetsproblem, som slutgiltigt kan redovisas t. ex. i kilogram. Det har därför varit en genomgående strävan i denna undersökning att erhålla uttryck för såväl den *kvantitativa* utvecklingen, mätt i lämpliga mått (kilogram råvara, kvadratmeter vävnader, antal plagg), som den *kvalitativa* utvecklingen, mätt i sådant mått som inbegriper hänsyn till ändrad manufakturingsgrad. I det senare — det kvalitativa måttet — inbegripes då även distributionens tjänster att på rätt tid och rätt plats ställa de rätta varorna till konsumentens förfogande.

Föreliggande undersökning är upplagd helt från ekonomiska utgångspunkter och bygges i huvudsak kring den traditionella konsumtionsteorin. Detta innefattar föreställningen om ett fritt konsumtionsval, varvid den enskilde konsumenten följer — och har möjlighet följa — sin egen subjektiva värdering. Hur dessa värderingar förändras genom olika former av social påverkan (såsom genom mode, reklam eller enskild påverkan i arbets- och fritidsgrupper) är så komplicerade förhållanden och ännu så föga kända, att de icke kan ingå annat än som inslag i denna bild. I några av de specialbehandlingar som skett av budgetmaterial skall dock en del sådana synpunkter införas.

Men vår utgångspunkt innefattar också att fabrikant- och distributionssidan är så organiserad, att den till fullo möter dessa konsumenternas anspråk. Vid allmän konkurrens anses detta vara fallet, då ett stort antal tillverkare och säljare finns för produkten och goda möjligheter gives att ersätta den ene fabrikantens vara med den andres. För en del enskilda textil-

varor uppfylles säkerligen icke dessa förutsättningar. Men för de större kategorier som vi ändå måste arbeta med (t. ex. strumpor, hemtextilier) torde få inskränkningar finnas. Hela tillförselsidan skall därför i denna analys föras praktiskt taget helt åt sidan. Vi skall därför icke ingå närmre på de tekniska, ekonomiska och andra förutsättningar, som legat bakom exempelvis fabrikanternas beslut om att tillföra marknaden vissa kvantiteter och kvaliteter.⁴ Endast vid exceptionella tillfällen — såsom under kriget — då nämnda konkurrensförutsättning var allvarligt störd och kvantiteter och kvaliteter icke var marknadsbestämda, skall tillförselsidan närmre beröras. Detta får uppenbarligen icke tolkas så, att hittillsvarande utveckling, eller den som här kommer att skisseras för framtiden, är på något sätt obönhörlig och oberoende av vad som skett och sker från tillförselsidan. Tvärtom: det varusortiment och de försäljningsfrämjande åtgärder som utgår från fabrikanterna är säkerligen en av de mera betydelsefulla dynamiska krafterna för påverkan av konsumentens handlande.

Produktion och konsumtion

Vi skall nu redovisa i vilka avseenden undersökningen måst begränsas. Med utgångspunkt från några diagram över tillförseln av textilvaror redogöres för vilka varor som ligger inom eller utom undersökningens ram.

I *Diagram 1:1* visas tillförseln av textilvaror till den svenska marknaden under ett förkrigsår (genomsnitt 1936/38) och under senaste år (genomsnitt 1955/56). Diagrammet är uppbyggt på tillgänglig produktions- och handelsstatistik. Då studiets ända-

⁴ En sådan behandling, med empiriskt material bl. a. från bomulls- och konfektionsindustri, finns i *Karl-Erik Wärneryd: »Motiv och beslut i företagsledningens marknadspolitik»*, Stockholm 1956.

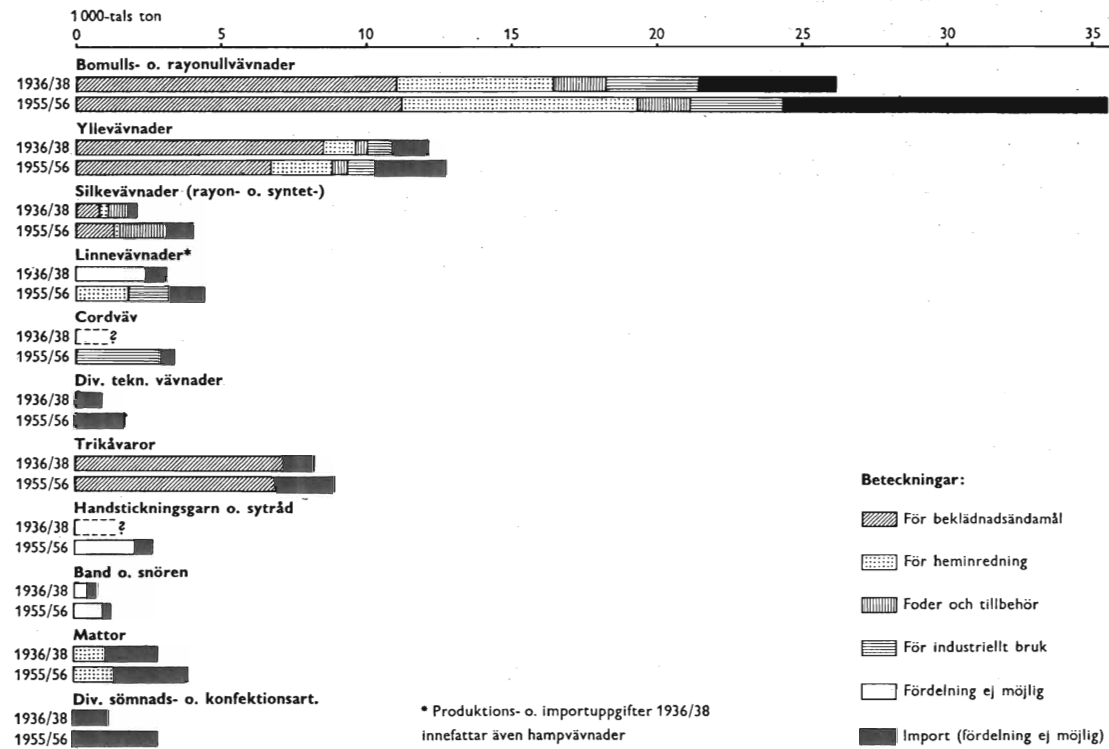
mål icke är marknaden för industriråvaror eller -halvfabrikat, har från diagrammet helt uteslutits varor som blir föremål för fortsatt industriell bearbetning. I åtskilliga avseenden kommer därför rent begreppsmässigt en skillnad att uppstå mellan vad ett företag eller en bransch vill betrakta såsom sin »marknad» och vad som här behandlas såsom »konsumtion». Spinneriernas viktigaste marknad är trikåfabriker och väverier; här medtages emellertid endast de garner, som går ända fram till den slutlige konsumenten i denna form. Men då detta diagram baserats på vävnadsstadiet (och motsvarande) gäller denna inskränkning icke vävningen efterföljande processer. Den definition av det textila varuområdet som diagrammet ger uttryck för är alltså: varor som vid sin tillverkning genomgått spinning och normalt även vävning (eller motsvarande).⁵

Vi finner av diagrammet att, uttryckt i vikt, bomulls- och rayonullvävnader intar den dominerande platsen i den textila tillförseln, och att yllevävnader kommer på andra plats med före kriget knappt hälften och nu ungefär en tredjedel av föregående varugrupp. Kvantitativt kommer därefter trikåvaror av olika slag. Övriga vävnadsslag – silkevävnader (rayon- och syntet-) samt linnevävnader – intar vid jämförelse härmed en blygsam plats. Därtill kommer de kvantiteter som införes till den svenska marknaden på ett senare manufakturingsstadium än vävnadsstadiet (vanligen som sömnads- eller konfektionsartiklar) samt ej särskilt specificerade importvävnader avsedda för tekniskt bruk. Som synes är även dessa kvantiteter rätt obetydliga.

⁵ Ett alternativ är att (likt FAO) definiera varuområdet i råvaruplanet, såsom förbrukningen av ny ull, bomull och andra »textilfibrer». För våra ändamål är detta mindre lämpligt, dels emedan betydande kvantiteter av dessa fibrer förbrukas i obearbetat eller föga bearbetat skick (stoppningsmaterial, vadd, trassel etc.), dels emedan den normalt omfattande, men varierande, återvinningen av textilråvaror icke kommer med.

DIAGRAM I: 1. Tillförsel i ton av textilvaror i Sverige 1936/38 och 1955/56.

Swedish production plus net imports of textiles, in metric tons

Men icke heller hela det så avgränsade varuområdet skall här bli föremål för studium. I diagrammet har varorna så långt möjligt uppdelats alltefter det ändamål för vilket de avsetts. Sålunda redovisas för sig de egentliga beklädnadsvarorna (kostym-, klännings- och liknande vävnader) och de som är avsedda för heminredning (t. ex. lakan, gardiner, filter). Foder och tillbehörsvor finns särredovisade och även varor avsedda för industriellt bruk. Det är denna sista grupp — industrivävna-der — som i princip uteslutits. Skälet härtill är tvåfaldigt. För det första består gruppen av ett mycket stort antal varor, ofta starkt specialiserade, och utan annat gemensamt än att de inom industrien eller annorstädes användes för tekniska ändamål. Hit hör inom bomullsområdet varor som pressduk, siktduk, skofoder. Inom ylleområdet är den största posten den maskinfilt som användes inom pappersindustrien. För linneindustrien, som har en stor andel av sin produktion på sådana tekniska vävna-der, är presenningsduk, brandslang och tältduk störst. Den statistiska redovisningen är även, särskilt för tidigare år, synnerligen bristfällig. Det kan vidare hävdas⁶, att för detta slag av

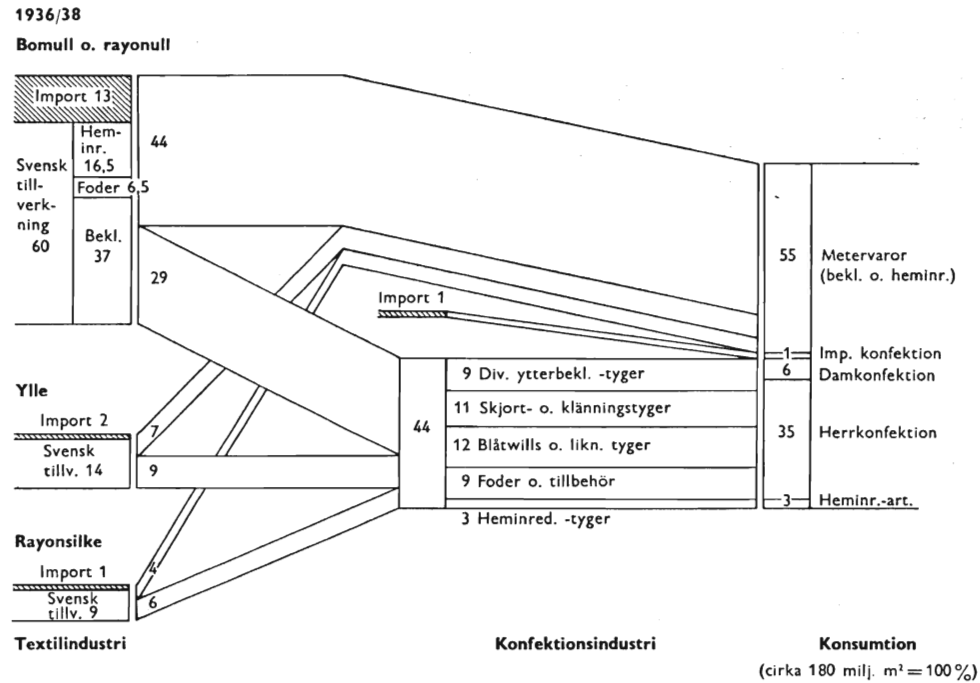
⁶ Se exempelvis den av SNS utgivna »Distributionsekonomiska problem», Stockholm 1953, sid. 30 o. f.

Tvårsnittet av varuområdet är utfört i *vävna-splanen* (motsvarande). Till efterföljande bearbetning har inga hänsyn tagits; så når exempelvis större delen av de redovisade yllevävna-derna konsumenten icke såsom vävna-der utan som konfektionerade plagg. De kvantiteter som tillförts den svenska marknaden på *senare* manufakturingsstadier än vävning (motsvarande) redovisas underst i diagrammet.

Cotton and spun rayon fabrics, Wool fabrics, Rayon filament fabrics, Linen fabrics, Tyre cord fabrics, Imported industrial fabrics (for technical use), Hosiery and knitwear, Hand-knitting yarns, Bands, ribbons, lace etc., Carpets, Imported sewn articles and made up garments. Break-down of home-produced quantities (but not imports) according to intended end-use: apparel, furnishing, linings and accessories, industrial use.

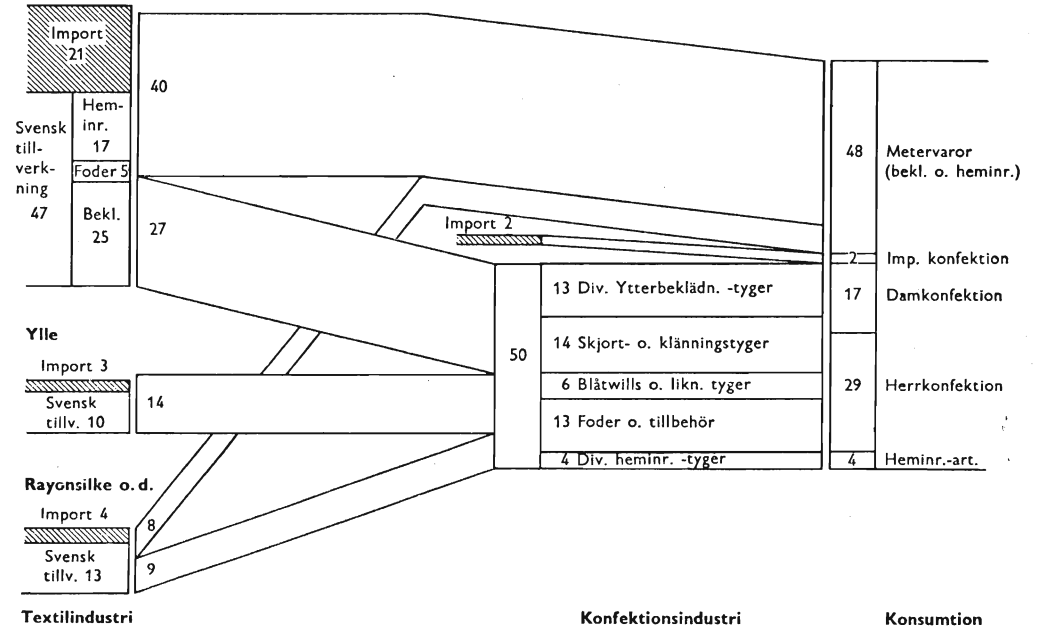
DIAGRAM I: 2. Tillförsel i kvadratmeter av vävnader i Sverige 1936/38.

Swedish production plus net imports of fabrics, in square meters

1955/56

Bomull o. rayonull

För tabellnot se sid. 24.

Konsumtion
(cirka 220 milj. m² = 100%)

varor fordras en helt annan typ av analys än den som kommer att verkställas här. De är »producentvaror» och icke såsom de övriga textilvaror som här skall behandlas »konsumentvaror». Det är — som framgår av diagrammet — knappt 10 % av vävnadstillförseln som på sådant sätt kanaliseras andra vägar. På liknande sätt har i beräkningarna den normalt relativt obetydliga del av tillförseln, som gått till militära ändamål, frånräknats vid konsumtionsberäkningarna.

Som ovan aviserats, har vi icke funnit en analys av den totala textilvaruförbrukningen vara tillfyllest. Konfektionsindustriens tillväxt under perioden har inneburit en introduktion av nya varor, nya distributionsvägar och nya konsumtionsvanor, strukturella förändringar av avgörande betydelse för textilkonsumtionens tillväxt. För att exempelvis belysa i vad mån de nya varorna kommit fram vid sidan av de tidigare eller på bekostnad av dessa har en differentiering här syns nödvändig. I *Diagram I: 2* visas för vävnader — den sektor som är berörd av detta problem — för förkrigsår och för senaste år en bild över den ungefärliga fördelningen av tillförseln längs dessa två försörjningskanaler: den »traditionella» såsom metervaror, den »nya»

Not till Diagram I: 2.

Diagrammen visar flödet av vävnader från textilindustri till konsument med fördelning på två huvudvägar: över konfektionsindustri (och handel) för försäljning såsom färdiga plagg, och direkt till handel för försäljning såsom metervaror. I staplarna angivna siffror visar andelar i % av total konsumtion.

The flow chart shows Swedish and imported supply of fabrics of (a) cotton incl. rayon staple, (b) wool, and (c) rayon filament, from the textile industry to the consumers, part of it passing through the clothing industry to be made up into garments, part of it being sold as piece-goods. Figures are percentages of total consumption.

såsom konfektionsvaror. Vi noterar konfektionsindustriens ökade vävnadsförbrukning under perioden, och att utvecklings-takten beträffande delar av konfektionsområdet synbarligen varit skiljaktig. Metervaruförbrukningen har totalt sett varit praktiskt taget oförändrad, men dess sammansättning har förändrats. Trots introduktionen av rayonull under perioden synes metervaror av bomull och rayon knappast ha undergått någon ökning. Vävnader av rayonsilke har emellertid ökat både till konfektion och till metervaror. För yllevävnader visar diagrammet att metervarutillförseln helt upphört.⁷

Vår fortsatta behandling skall alltså avse den privata konsumtionen av textilvaror, dvs. varor som för beklädnads- och heminredningsändamål inköpes och slutgiltigt förbrukas av de svenska hushållen. Följande huvudgruppering skall användas: *konfektionsvaror, trikåvaror, garner och tyger för beklädnadsändamål* samt *heminredningstextilier*. Inom denna ram skall vissa mindre grupper särbehandlas, där materialet det tillåter och så erfordras för nyansering av analysen. Även några näraliggande konsumtionsgrupper — pälsvaror, skinnkläder och skrädderiarbeten — skall behandlas.

Så erfordras några ord om själva konsumtionsbegreppet. Beträffande lättförstörbara varor, såsom mjölk och färska grönsaker, råder knappast tvekan om vad konsumtion är: det som tillföres hushållen (genom inköp eller genom egen produktion) blir också praktiskt taget dag för dag förbrukat. Annorlunda är

⁷ Genom att i importstatistiken »yllevävnader» som innehåller även relativt obetydlig inblandning av konst- eller syntetfibrer klassificeras bland rayonvävnader och dessa här förts till bomullsgruppen, uppkommer för yllevävnader år 1955/56 t. o. m. ett underskott. Vilken andel av dessa importerade rayonullvävnader som rätteligen skulle betraktas som »ylle» kan icke avgöras. Kvantiteten är emellertid icke mer än 2 500 ton; även om hela denna kvantitet skulle avse »yllevaror» skulle den kvarvarande metervarutillförseln icke överstiga 4-5 milj. m².

förhållandet om vi betraktar en hushållsmaskin. Icke ens för en så lång budgetperiod som ett år kommer inköp och förbrukning att sammanfalla. Den skillnaden är ju också uppenbar, att det icke är maskinen själv utan dess tjänster som förbrukas. Förbrukningstiden blir icke heller entydigt bestämd — den kan varieras alltefter »råd och lägenhet».

Inom textilområdet finns varugrupper med så hög inköpsfrekvens, att inköp och förbrukning över en budgetperiod om ett år kan tagas för lika (exempelvis nylonstrumpor). Men för stora varuområden, med år eller mera mellan inköpen, är detta fallet endast under speciella förutsättningar. Sålunda är det vanligt att en stor del av hushållsutrustningen av textilvaror anskaffas vid giftermålet; förbrukningen sträcker sig sedan över hushållets återstående livstid. Men om antalet ingångna äktenskap år från år är oförändrat, kan för hela samhället årliga inköp och årlig förbrukning ändå tagas lika. Ökar antalet äktenskap, sker anskaffning i snabbare takt än förbrukning — linneförrådet ökar och inköpsiffran ger en alltför hög uppfattning om konsumtionen.

De statistiska årsserier vår behandling är byggd på avser i princip konsumenternas inköp och ej deras förbrukning. Vi kommer att för dessa värden använda beteckningen konsumtion och i allmänhet ej särskilt poängtera de skillnader, som kan finnas mellan inköp och förbrukning. Över de längre perioder vår behandling i huvudsak avser sker detta utan risk; över kortare perioder, säg vid jämförelse mellan två enstaka år, kan vi för detta varuområde dock icke bortse från att konsumenterna kan öka eller minska sin »lagerhållning», t. ex. vid en avspärrningsperiod eller inför en väntad prisändring.⁸

⁸ För de *kvantitetsserier* som uppbyggts med utgångspunkt från produktionsstatistik gäller motsvarande med avseende på handelns lagerhållning.

Plan för redogörelsen

Sedan vi nu i *Kapitel I* något orienterat oss om det varuområde vi skall behandla, skall vi i *Kapitel II* ge en kort teoretisk bakgrund. Avsikten är inte att belasta läsaren med någon fullständig konsumtionsteori. Emellertid underlättas vår fortsatta behandling av en även allmänt hållen orientering om metoder och utgångspunkter som vanligen nyttjas för studium av konsumtionen. Av de två typer av statistiskt material, som kan lämna upplysningar om konsumtionen, skall i *Kapitel III* den ena — budgetundersökningar rörande enskilda hushålls utgifter — närmre presenteras. Vi får därvid tillfälle att ta upp frågor om olikheter i textilkonsumtionen mellan olika grupper av hushåll. I *Kapitel IV* påbörjar vi diskussionen av den andra typen av grundmaterial — serier över textilkonsumtionens utveckling över längre tidsperioder. Våra utgångspunkter för den fortsatta behandlingen, som i stor utsträckning skall bygga på sådana tidsserier, presenteras, liksom också utvecklingen av inkomster och priser över studieperioden. I *Kapitel V* redovisas sedan resultatet av ett försök att »förklara» textilkonsumtionens utveckling i Sverige och några andra länder med hänvisning enbart till inkomst- och prisutvecklingen. Vi ledes till en diskussion om vad som egentligen skett, då den totala textilkonsumtionen ökat, och till slutsatsen att en mera differentierad behandling är nödvändig. I efterföljande tre kapitel behandlas var för sig tre huvuddelar av textilkonsumtionen. *Kapitel VI* ägnas åt konfektionen och åt problem i samband med introduktionen av dessa »nya varor». En motsvarande behandling rörande triå återfinns i *Kapitel VII*. *Kapitel VIII* behandlar de av textilindustriens produkter, som direkt, utan mellanliggande bearbetning, går till konsumtion, varvid det huvudsakliga intresset koncentreras till metervaror. *Kapitel IX*, som avslutar

denna del av framställningen, ägnas åt en diskussion om konkurrensen mellan olika fiberslag, med särskild hänsyn till de nya fibrernas tillkomst. *Kapitel X* utgör en summering, som dock icke avser vara en sammanfattning utan fastmera en inledning till den diskussion om den framtida utvecklingen som verkställes i *Kapitel XI*. Sistnämnda kapitel innehåller också en beräkning om textilkonsumtionens storlek omkring år 1965, utförd under vissa förutsättningar om den framtida inkomst- och prisutvecklingen.

Allt siffermaterial har samlats i *Appendix*, medan framställningen i övrigt helt byggts på hänvisning till diagram. Endast i den utsträckning, som framställningen nödvändiggjort, har material och beräkningsmetoder berörts i texten. Nödiga redovisningar återfinns i *Appendix*, vilket här anföres som en generell hänvisning, eftersom direkta referenser i det enskilda fallet endast utförts då särskilda skäl förelegat. Och den noggranne läsaren skall uppmanas att icke betrakta *Appendix* enbart såsom en formell redovisning av diagrammens material — det innehåller även material som icke direkt inarbetats i framställningen.

Slutligen en vänlig varning till den alltför effektive läsaren. Framställningen är disponerad såsom ett helt, och även om vissa kapitel avgränsats till ett bestämt varuområde, utgör dessa kapitel icke någon sluten eller fullständig framställning. Samme läsare skall även varnas för att enbart ögna igenom de sista sidorna »för att se hur det går». Den där utförda prognosen har föga värde fristående från den diskussion och analys av utvecklingen som föregått densamma.

KAPITEL II

Några teoretiska utgångspunkter

Intresset för konsumtionsstudier har under senaste decennier starkt ökat. Härtill finns både teoretiska och rent praktiska motiveringar. I den ekonomiska teorin spelade konsumtionen länge en ointressant statistroll. Men nya utgångspunkter ledde till kontroverser beträffande konsumenternas aktiva inflytande på den samhällsekonomiska utvecklingen, och dessa till ökat intresse för faktiska studier.¹

De rent praktiska problem, som mött producenter och säljare, hade emellertid — icke utan framgång — tagits om hand av marknadsundersökare och annonsmän med en frisk inställning om att vad man inte vet om konsumenterna, det frågar man dem om. Vad som nu idag är på god väg att hända är, att marknadsundersökaren blickar tillbaka och söker en fastare kunskap om konsumenten, och att teoretikern söker avancera emot ökad realism och ökad anknytning till vad som faktiskt sker, när varor passerar — eller icke passerar — detaljhandelsdisken. Något som börjar likna en gemensam plattform, en fond av kunskap om *hur* konsumenten handlar och *varför*, håller på att utvecklas. Men vi har tidigare utfäst oss att inte

¹ *Arthur F. Burns* beskriver i en essay »Instability of Consumer Spending», återgiven i »The Frontiers of Economic Knowledge», Princeton New Jersey 1954, sid. 153–158, det nyvaknade intresset såsom emanerande ur kampen mellan troende och tvivlare kring Lord Keynes' formuleringar (1936).

belasta läsaren med teori. Vi har knappast heller någon anledning göra detta, emedan de utgångspunkter vi behöver presentera mycket väl kan klädas i vardagligt språk.

Studium av konsumtionen är icke främst studium av varor. Det är studium av människor i den verksamhet, som bredvid förvärvsarbete fyller större delen av deras tid. Konsumtionen är i vårt marknadssamhälle nära knuten till inköp, men den är icke inköp utan användning av innehavda och inköpta varor och tjänster. Den lämpliga enheten för konsumtionsstudier är därför icke den enskilde utan hushållet, vilket i vår kulturkrets i de flesta fall också är familjen. En betydande del av konsumtionen sker inom denna ram, och en betydande och växande del av familjens funktioner ligger inom konsumtionsområdet.² Även den konsumtion man mera direkt kan knyta till enskilda hushållsmedlemmar — detta gäller många textilvaror — är på ett mångfald sätt bunden till hushållen, såsom genom utgiftsgemenskap, genom åsiktsutbyten och planering tillsammans med familjemedlemmar eller genom att inköpen överlåtes till annan, då vanligen till husmodern.

Inkomst och priser

Vi skall först betrakta den enskilde konsumentens situation och väljer en husmoder på shoppingrond. Hon är utrustad med en hushållskassa, om vilken hon vet, att den ständigt är otillräcklig: hon kan inte köpa allt det hon i själva verket skulle vilja ha. Detta ställer henne obönhörligen inför ett problem — att välja. Det är då vår första, enkla och till synes helt självklara notering: storleken av den tillgängliga penningssumman, den disponibla delen av inkomsten, är av grundläggande betydelse för kon-

² Hazel Kyrk: »The Family in the American Economy», Chicago Ill. 1953, sid. 1-17.

sumtionen emedan den anger en ram, inom vilken skilda anspråk måste avvägas.

Men för att kunna tillfredsställande lösa sin uppgift måste vår husmoder ha en bild av sina egna och de andra hushållsmedlemmarnas önskemål och anspråk — det är vad ekonomisk teori innefattar i ett enda ord: »preferenser». Detta är då vår andra notering: den konsumtionsbild för hushållet, som är avgörande och som hon söker realisera genom att köpa eller att avstå från att köpa är en som ligger framåt i tiden, kanske endast några timmar, kanske månader eller år. Den är därigenom omgiven av förväntningar men i flera avseenden också av osäkerhet. Händelser kan inträffa som helt ändrar vår husmoders situation. Härav kan hon föranledas att avsätta en del av sin kassa »för oförutsedda utgifter» eller till att verkställa endast sådana köp, som synes oundgängliga för den närmsta dagen, medan andra skjutes upp. Vi kan till vår andra notering så anteckna en följsats: vår husmoders villighet att köpa är beroende av hennes allmänna känsla av säkerhet och tillförsikt inför framtiden.³ Vi kan efter behag tänka oss denna bestämd av hennes oro över situationen i Mellersta Östern eller av vad som ryktats vid dagens kafferep om permitteringar vid bruket.

Vår husmoders uppgift på inköpsronden är således att finna och utvälja de varor, som tillsammans med dem hon redan disponerar över gör det möjligt för henne att på bästa sätt realisera sina konsumtionsmål. Hon står då inför en »marknad» — det kan vara kvarterets affärer, citybutikerna som hon når med T-banan eller varukatalogen från den stora postorderfirman. Denna ger henne en mer eller mindre god överblick över

³ *George Katona & Eva Mueller: »Consumer Attitudes and Demand», Ann Arbor Mich. 1953, sid. 62 o. f.* I detta arbete demonstreras också att dessa »attityder» kan mätas; för de upprepade omsvängningarna under perioden 1950–52 visade dessa mättal utslag tre månader före försäljningen.

alla möjligheter och alla informationer om de olika varor hon kan önska, däri inbegripet deras priser. Hon finner att för någon vara pris och kvalitet mer än väl motsvarar hennes anspråk och kan då vara benägen att öka sitt innehav därav. För andra varor åter finner hon priset så högt eller kvaliteten så låg att hennes intresse icke resulterar i köp. Och i valet mellan alla bjudna möjligheter är vår husmoders enkla ledstjärna vad *hon* vid varje tillfälle anser vara »det bästa». Vi kan då göra en tredje notering: varornas prisrelationer är grundläggande data för konsumtionens sammansättning, därigenom att utlägget för *en* vara minskar utrymmet för köp av andra. Även här kan vi tillägga en följsats: avgörande för köp är icke enbart den aktuella prissituationen utan även de förväntningar om ändringar däri som vår husmoder på mer eller mindre goda grunder kan ha.⁴

Har nu denna bild någon likhet med vad som dagligen sker, då miljoner husmödrar går på shopping? Det skall icke förnekas att sådan bilden här målats den har verklighetsfrämmande drag. Vi har sett vår husmoder som en »problemlösare» och kan — då vi enbart ser till den skisserade inköpsituationen — finna att vi ställt orimligt höga krav på henne. Men är det inte bara så att »problemet» i vardagslivet löses på annat sätt? Vår husmoder är icke den första i världshistorien, och den situation hon står inför är inte en engångssituation. Däri ligger det orimliga i vår bild, att vi pressat samman en långvarig process till ett enda ögonblick.

Det är en allmän organisationsprincip, använd dagligen inom företag och organiserade grupper, att handlingar och processer som ofta återkommer förvandlas till rutin, där alla de teoretiskt

⁴ En läsvärd modern framställning på svenska av den traditionella valhandlingsteorin samt utbyggnader därav finns i Kap. 2 av *Ragnar Bentzel m. fl.*: »Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65», Stockholm 1957.

möjliga lösningarna reduceras till ett fåtal, och där enkla tumregler gives för val dem emellan. Men nya situationer, stora och betydelsefulla engångsavgöranden, de behandlas på högsta nivå på basis av omsorgsfulla utredningar om konsekvenserna av olika lösningar. Vår husmoder lever icke i ett lufttomt rum. I stället är hon en liten integrerande del i ett stort komplicerat nät av kontakter mellan enskilda och inom grupper (säg familjen, grannarna, bekantskapskretsen). Om vi ser detta kontaktnät, dess mönster och de budskap som förmedlas, såsom utformat av tidigare händelser och t. o. m. tidigare generationer, så är vi den mekanism på spåren som hjälper henne med problemlösningen.

Hennes egna inköps- eller konsumtionsproblem är icke heller varje dag nya. Hon utvecklar inom hushållet vanor och traditioner, som väl successivt förändras enligt metoden »trial-and-error». Hon möter nya situationer, men med dessa är kanske till stor del hennes väninnor redan förtrogna. Och hela den bild hon ställer upp för sig som konsumtionsmål är endast till mindre delar hennes original. Vi kan se hennes situation såsom morgondagens villabyggares, som av ett begränsat antal standardelement bygger samman en bostad som icke *behöver* bli av standardtyp utan kan ge uttryck både åt hans personlighet och åt hans särskilda situation.⁵

⁵ Det som här skissartat antytts om individ, grupp och samhälle är studieföremål för två viktiga grenar av socialvetenskapen, socialpsykologi och sociologi. Allmänna lättillgängliga framställningar om dessa finns nu att erhålla på svenska: *Torsten Husén: »Psykologi»*, Stockholm 1954, och *Gunnar Boalt: »Socialt beteende»*, Stockholm 1957. — Den klassiska konsumtionsteorin hade inget behov av denna bakgrund. Hela problemkomplexet doldes i termen »preferenser», som kunde vara givna eller föränderliga; studiet därav ansågs ligga utanför den ekonomiska disciplinen. På senare tid har konsumtionsteorin dock mer och mer förankrats vid angränsande socialvetenskapers utgångspunkter och resultat. Så t. ex. i *J. S. Duesenberry: »Income, Saving, and the Theory of Consumer Behavior»*, Cam-

Vana eller val

Med dessa utgångspunkter har det varit naturligt att intresset starkt har kommit att inriktas på inköpsprocessen och de omständigheter som kan påverka denna.⁶ Det är då ändamålsenligt att se på konsumentens utlägg såsom antingen »utlägg enligt vana» eller »utlägg efter val». Den grundläggande skillnaden ligger i formen för beslutet. Många köp göres utan att vara omsorgsfullt planerade eller genomtänkta. Den vanligaste orsaken härtill är att samma eller liknande inköp gjorts tidigare under liknande omständigheter. Ett sådant rutinhandlande karakteriserar också en hel del utlägg som är konsekvenser av tidigare fattade beslut. Typexemplet härför är betalning av hyra. Till denna grupp av utlägg hör en stor del av konsumenternas vardagsutlägg för föda, kläder och bostad. Sedan den allmänna ramen för hushållningen en gång växt fram, framstår de inköp som erfordras för dess upprätthållande mer eller

bridge Mass., 1949, och andra arbeten diskuterade i *Ruth P. Mack's* översikt »The Economics of Consumption» (A Survey of Contemporary Economics, Vol. II, Ed. Bernhard F. Haley, Homewood Ill., 1952). En allvarlig omprövning och försök till formulering av nya utgångspunkter finns i *George Katona: »Psychological Analysis of Economic Behavior»*, New York 1951, och en mera allmän behandling i *C. Addison Hickman & Manfred H. Kuhn: »Individuals, Groups and Economic Behavior»*, New York 1956. Så skall redovisas två allmänna arbeten på detta område. Det är först *David Riesman: »The Lonely Crowd»*, New Haven Conn. 1950, där de allmänna personlighetsutvecklande processerna diskuteras och synpunkter utvecklas på den omställning som för närvarande synes ske i USA från »inner-directed» till »other-directed» beteende och konsumtion. Med mera begränsad målsättning till aktuella konsumtionsmönster diskuteras detta sociala kraftfält i *Gregor och Nils Paulsson: »Tingens bruk och prägel»*, Stockholm 1956, såsom skapande »ivriga», »ängsliga» eller »självbestämmande» konsumenter.

⁶ *Wroe Alderson* anmärker i »Marketing Behavior and Executive Action», Homewood Ill., 1957, sid. 164, att vi för studier av marknadsföringen behöver både en inköpsteori och en konsumtionsteori.

mindre som rutin. Utnyttjandet av det spelrum som kan finnas — exempelvis mellan olika varumärken — är underordnade problem som överlätes åt den agerande inköparen, dvs. vanligen husmodern. För de successiva ändringar som dock sker, kan tillfälligheter vara avgörande, t. ex. kan en ändring i vardagsbutikens sortiment accepteras utan vidare, eller också är de resultat av den intensiva diskussion omkring konsumtionsfrågor som synes ske husmödrar emellan.⁷

Från dessa skiljer sig vad som kallats utlägg efter val främst däri, att de vanligen göres på basis av överväganden, såsom val mellan alternativ varom information anskaffats. Dessa utlägg karakteriseras därav, att de sker mindre ofta och därför icke på samma sätt kan bli föremål för rutinhandlande, att de kan uppskjutas och att de även inom samma familj varierar avsevärt över tiden. Hit hör främst utgifter för vad som vanligen kallas varaktiga konsumtionsvaror (automobiler, möbler, hushållsutrustning etc.) men även utgifter såsom för semesterresor och nöjen. Det skall här endast noteras, att vi icke behöver eller ens bör förutsätta, att dessa utlägg måste vara föremål för »rationella» beslut av det slag vi gärna vill föreställa oss är regel inom företagsvärlden. Även här kan beslutet växa fram såsom en nödvändighet »to keep up with the Joneses».⁸

⁷ Se exempelvis *Elihu Katz & Paul F. Lazarsfeld: »Personal Influence»*, Glencoe Ill., 1955 sid. 327 o. f. Se också »The Web of Word of Mouth» av *William H. Whyte* i »Consumer Behavior», Vol. II, Ed. Lincoln H. Clark, New York 1955.

⁸ De omfattande studier om inköp och socialt liv i de nya stora amerikanska förortsdistrikten, som bl. a. »Fortune» utfört, har lett *William H. Whyte* att vända på denna vanliga amerikanska fras och anföra, att utslagsgivande för konsumtionsstandarden i dessa vanligen mycket enhetliga distrikt snarare är »keeping down with the Joneses»: dvs. avvikelser från den accepterade konsumtionsstandarden »bestraffas» antingen de sker uppåt eller nedåt. Mönstret torde igenkännas av invånare i svenska bruksorter. (»The Consumer in the New Suburbia», i »Consumer Behavior», Vol. I,

Man kan därför vänta, att medan utlägg av vana visar långsamma och gradvisa ändringar och är mera direkt beroende av faktorer som inkomst — dess höjd, fördelning och förändringar — och priser, så visar utläggen efter val större variationer och ett större beroende av »psykologiska» faktorer såsom pris- och inkomstförväntningar för framtiden. Det kan här vara av intresse att endast peka på det förhållandet, att förändringar av sistnämnda slag ofta inträder samtidigt för hela grupper av människor.

Man kan finna flera orsaker till att betydelsen av vad som benämnts utgift efter val har ökat alltmera. Den första är inkomstnivån. I samhällen (och inom befolkningsgrupper) med så låg inkomst, att den till nöds endast räcker till livsuppehållet, finns föga utrymme för utlägg efter val. Med stigande inkomst bör sistnämnda slag av utgifter visa en stigande andel. En annan faktor av betydelse är tillgången på kontanta medel. Sparmedel gör det möjligt att vid tillfälle öka utgifterna utöver den löpande inkomsten. Även möjligheter till kredit- och avbetalningsköp bidrar att höja andelen för denna typ av utgifter. Och slutligen: den tekniska utvecklingen, som successivt ställer nya varor och nya modeller till konsumentens förfogande, utgör själv en betydelsefull faktor.⁹

Var de textila varorna skall inplaceras i detta schema är icke utan vidare klart. Vissa kan vi utan större tvekan betrakta såsom föremål för utlägg efter val, så t. ex. den »äkta» mattan för finrummet. Andra betraktar vi utan betänkligheter såsom föremål för utlägg enligt vana, det är främst hushållens vardags-

Ed. Lincoln H. Clark, New York 1954, samt »The Organization Man», London 1957.)

⁹ Den närmast föregående framställningen ansluter till behandlingen i *George Katona m. fl.: »Contributions of Survey Methods to Economics», New York 1954, sid. 49 o. f.*

varor som köpes ofta och som ligger i sådan prisklass att de faller inom hushållskassans ram. Men de större beklädnadsvarorna såsom kappor och kostymer? Dem kan vi icke slutgiltigt placera i någon av dessa kategorier; hellre bör vi uppfatta de båda beskrivna typerna av utlägg såsom ytterpunkter i en kontinuerlig skala, på vilken skilda artiklars inplacering varierar med inkomstnivå och likviditet. Mot bakgrunden av amerikanska konsumenters inkomstförhållanden placeras även större beklädnadsvaror i den första gruppen, såsom föremål för rutinmässiga inköp.¹⁰ Mot vår bakgrund av europeiska inkomstförhållanden och konsumtionsvanor synes väl detta knappast berättigat. Om vi sålunda alltjämt räknar med att dessa större textilinköp blir föremål för planering och »beslut», bör dock en distinktion göras: tveksamheten rör kanske icke om höstulstern skall köpas eller ej, utan mera *vilken* och *var* och *när*. Detta kan redan här leda oss till att uppmärksamma de skillnader som kan ligga i en »kvantitativ» och en »kvalitativ» utveckling.

Individ och grupp

Det är så ett drag beträffande konsumtionsstudier som skall framhållas. Ehuru utgångspunkter måste vara sådana att de äger *tillämpning* på den enskilde konsumenten, kan *syftet* med studierna icke vara att »förklara» den enskildes uppträdande i varje fall. Det är alldeles uppenbart, att särdrag i dennes per-

¹⁰ I *Robert Ferber: »Factors Influencing Durable Goods Purchases»* (ovan citerade »Consumer Behavior», Vol. II, sid. 82) redovisas resultat om förekomsten av inköpsplaner från en »panel» i en amerikansk stad: av *alla* beklädnadsköp hade nära 40 % av de större och 50 % av de mindre gjorts utan någon planering; inköpsplaner utöver 3 månader var fåtaliga; frånvaron av långtidsplaner skilde beklädnadsvaror ifrån möbler och hushållsapparater. Planering förekom mest i de mellersta inkomstklasserna, mindre i högre och lägre.

sonlighet och situation är av betydelse för handlandet. Konsumtionsstudiet inriktas därför på *gruppers* handlande — i enklaste fallet »alla människors». Då därjämte en viss tidsperiod (ofta ett år) måste läggas till grund, kan man räkna med att avvikelser från ett enhetligt beteende i stor utsträckning kommer att utjämnas. Denna effekt blir större ju vanligare varan är och ju oftare inköpen sker. Men vi bör icke utgå från att olikheter alltid är på detta sätt slumpvis betingade — det kan finnas tillfällen då avvikelser sker systematiskt i en viss riktning, exempelvis vid ett konjunkturomslag.¹¹

Nu ligger det helt i linje med detta betraktelsesätt, att olikheter kan förefinnas mellan skilda grupper av människor. Särskilt om den totala konsumtionsutvecklingen diskuteras — blir det av betydelse att något känna dessa skillnader och framförallt förändringarna i sådana avvikande gruppers storlek. Med ett exempel om inkomstutvecklingen. Den inkomsthöjning, som vi för samhället i dess helhet kunnat notera under senare decennier, är icke något slags »medeltal» av de produktivitetsförhöjningar som skett inom olika branscher och verksamhetsområden — till betydande del är den en följd av överflyttning från lågproduktiva till högproduktiva områden. Arbetskraft har flyttat, säg från jordbruk till mekanisk industri, och då ofta även från landsbygd till städer. I den fortsatta behandlingen skall vi på olika sätt söka hålla under kontroll sådana strukturförändringar, både beträffande befolkningsgrupper och varugrupper.

Avgörande för den förenkling, som måste vara ett medel vid ett allmänt studium av konsumtionen, är så slutligen det tidsperspektiv som väljes. Väljer vi ett långt tidsperspektiv har vi

¹¹ Om dessa förutsättningar såsom grund för en ekonomisk modell se exempelvis *Lawrence R. Klein: »A Textbook of Econometrics»,* New York 1953, kap. III.

att räkna med möjligheten av stora strukturförändringar av den art som ovan berörts – från ett år till ett annat kan vi bortse från dessa komplikationer. Över en längre period kan vi å andra sidan bortse från tillfälliga konjunkturförändringar, sådana »lagerförändringar» hos konsumenten som kan uppstå genom köpstrejk eller hamstring i en speciell situation etc. Men å andra sidan kan då faktorer som nya varor och nya vanor bli av avgörande betydelse. På detta stadium skall endast noteras, att det perspektiv som valts i denna framställning är det längre – icke utvecklingen år från år utan snarare över decennier – och att detta varit helt avgörande för de förenklingar i arbetsmetoderna som vi dels av fri vilja dels av tvång har företagit. Detta begränsar men förringar icke värdet av våra eventuella resultat. Ty vare sig det gäller för ett företag att anpassa sig till eller att påverka sin marknadssituation är möjligheterna på kort sikt starkt begränsade: det existerande varusortimentet, den installerade produktionsapparaten, tillverknings- och försäljningsrutiner låter sig icke förändras från dag till dag. En företagspolicy i dessa avseenden kan utformas och effektueras endast över obehagligt långa tidsperspektiv.

KAPITEL III

Några faktorer i konsumtionsekvationen

I detta kapitel skall vi närmre behandla några av de faktorer vilka — såsom skisserats i föregående kapitel — kan ha påverkat textilkonsumtionens utveckling. Vi skall börja med de förhållanden på befolkningssidan, för vilka vi kan finna visst underlag för vår diskussion. Det enda material som härvidlag kan vara till hjälp är de undersökningar rörande hushållens konsumtion, som brukar benämnas budgetundersökningar. För de flesta länder finns sådana i någon form; de är emellertid oftast både planerade och redovisade mera ur socialpolitiska än ur ekonomiska synpunkter, vilket starkt begränsar deras användbarhet. Vi kommer därför i fortsättningen huvudsakligast att referera till en svensk undersökning av år 1952 och en amerikansk av år 1950. Socialstyrelsen har välvilligt ställt materialet till den svenska till vårt förfogande för särskild bearbetning, och den amerikanska har publicerats synnerligen detaljerat (för enbart beklädnadsområdet 4 tabellband à 500 sidor, vilket utgör en god illustration till den betydelse man i USA icke minst inom näringslivet tillmäter undersökningar av detta slag).

Någon demonstration av den bild av textilkonsumtionen som kan erhållas av dessa undersökningar skall icke göras här. Här för intresserade hänvisas till vissa sammanställningar i Appendix och direkt till anförda källor. I stället skall vi diskutera några frågor som kan väckas från de i föregående kapitel givna utgångspunkterna samt undersöka, huruvida vi kan finna något

svar i de tillgängliga budgetmaterialen. I samband därmed skall redovisas en del specialbearbetningar, som utförts av dessa material.

Vardagens erfarenhet om skillnader i beklädnadskonsumtionen mellan olika personer skulle i korthet kunna uttryckas så här. Frammot skolåldern är för barnen beklädnadsproblemen inte så stora, men de växer snabbt under slit- och skolåldrarna. Ungdomar med höga inkomster och få förpliktelser har en hög konsumtion. Om följande åldrar svävar vi kanske i medelvägens Sverige på målet. Man är tveksam om egentliga skillnader finns mellan stad och land, mellan olika yrken eller mellan sociala grupper. Kanske utgifter för hem och barn får företräde före kläder åt föräldrarna. Och vår bild av pensionären i svart och blankslitet talar för uppfattningen att konsumtionen av kläder i högre åldrar är tämligen ringa. Ser vi tillbaka på denna vardagsformulering, finner vi att den innehåller ett stort antal element. Vi har talat om ålder, om hushållsbildning, om inkomst och, med betydande tvekan, om skillnader mellan olika grupper av befolkningen. Vi skall i fortsättningen så långt sig göra låter reda ut denna bild mera systematiskt. Vi börjar med inkomsten.

Inkomst och inkomstkänslighet

Vi har i vår inledande behandling understrukt inkomstens centrala betydelse för den efterfrågan vi kan registrera. Men hur stor denna inverkan är, det kan vår teori icke säga mycket om. Svar härpå kan erhållas endast genom direkt observation. Vi skall nu bygga hela detta kapitel på följande, något extremt utformade sats: *de skillnader i konsumtionen av kläder, som vi finner vid direkt jämförelse mellan grupper av olika slag, kan förklaras av skillnader i inkomst mellan grupperna.* Detta skall

vara vår arbetshypotes, och den skall vi nu pröva på de båda budgetmaterialen.

Vi behöver då något uppehålla oss vid sättet att mäta inkomsten. Först är det klart att vår teori med inkomst måste avse den *real*a inkomsten och icke penninginkomsten. Men vidare måste inkomsten på något sätt sättas i relation till det antal personer, som därav har sin försörjning: 10 000 kronor i årsinkomst innebär icke samma levnadsnivå för ett fyrapersonershushåll som för en ensamstående.

De budgetstudier, som vi skall använda i detta kapitel, har hushållet (familjen) som redovisningsenhet och de avser en räkenskapsperiod om ett år. För vår inkomstberäkning skall vi utgå från värdet av familjens *totala konsumtion*. I detta belopp ingår således ett uppskattat värde av naturaförmåner (exempelvis lantbrukarnas egenförbrukning av livsmedel). Det är ett genomgående drag för budgetundersökningar att — när hushållen ordnas efter stigande inkomst — de lägre inkomstgrupperna visar en total konsumtion, som något överstiger inkomsten, och de högre grupperna en total konsumtion, som understiger densamma — i lägre inkomstgrupper finns ett negativt sparande, i högre ett positivt sådant.¹ Vårt val av inkomst-

¹ Omtolkat att gälla över tiden skulle detta innebära en stigande spar-kvot med ökad realinkomst. Detta stämde emellertid dåligt med beräkningar (gällande USA) om sparandets utveckling över längre tid. Spar-kvoten syntes vara praktiskt taget konstant, och avvikelser erhöles endast för år med krig eller utpräglad depression. Detta ledde till en förbättrad teori: ett hushålls sparande bestämmes icke av den *absoluta* inkomstens höjd utan av hushållets *relativa* inkomstläge bland övriga hushåll i samhället; en parallell inkomstökning för alla hushåll påverkar då icke det totala sparandet. (*James S. Duesenberry a. a.; Franco Modigliani: »Fluctuations in the Saving-Income Ratio» i Studies in Income and Wealth XI, New York 1949.*) Helt nyligen har ännu ett väsentligt bidrag kommit i denna fråga. (*Milton Friedman: »A Theory of the Consumption Function», Princeton New Jersey 1957.*) Sparandet (och därmed konsumtionen) be-

mått innebär emellertid att problemet sparande contra konsumtion har avskilts ur bilden. Någon hänsyn till penningvärdesändringar behöver icke tagas, enär budgetundersökningens alla värden avser samma år.

Nödvändigheten att taga hänsyn till familjens storlek ställer oss emellertid inför ett problem. Enklast hade varit att behandla var för sig ensamstående, tvåpersoners-hushåll osv. Men med en sådan grunduppdelning hade — i våra små budgetmaterial — möjligheterna varit ringa att studera *andra* faktorer. I stället har vi sökt arrangera primärmaterialet så, att familjer på »samma levnadsnivå» grupperats tillsammans utan hänsyn till familjestorlek. Vi har då valt den enkla utgångspunkten, att familjens levnadsnivå har ett direkt samband med inkomstens och med familjens storlek. Uppenbarligen måste det vara en hel rad andra faktorer som också påverkar den *enskilda* familjens levnadsnivå, låt oss bara nämna husmoderns skicklighet vid inköp och hushållning. Men då vi här endast skall jämföra *grupper* av hushåll, anser vi att dessa andra faktorer kommer att neutralisera varandra. Vårt genomgående inkomstmått är sålunda värdet av familjens totala konsumtion *per person* eller

stämmer icke av den inkomst som registreras för enskilda år, utan av »permanent income», dvs. något slags normalinkomst över längre period. Även budgetundersökningarna visar så tolkade hög stabilitet i sparkvoten. — För denna undersökning är Friedmans teori av största intresse. Den ger först ett klart alibi för här tillämpat förfarande att lämna sparatet utanför (jfr även not 4 i Kapitel IV). Det framgår även att, medan aktuell och »permanent» inkomst skiljer på uppåt 30 %, skillnaden för konsumtionens del är väsentligt lägre, i storleksordningen 10 %. Att som inkomstmått använda »total konsumtion» är att föredraga framför »total inkomst». Det kan till Friedmans behandling tilläggas, att *om* konsumenten bestämmer sin konsumtion mot bakgrunden av *sin* uppskattning av det normala, även förväntningen om högre inkomst under efterföljande år får betydelse. Detta skulle kunna vara en faktor i inflationsdrivande riktning under längre obrutna perioder av inkomstökning.

per konsumentenhet (ke)² — det förra i den amerikanska och det senare i den svenska undersökningen — beroende av olikheter i materialens redovisning³.

Vår ovan givna tes är nu att konsumtionen av kläder — vid jämförelse grupper emellan — är beroende av denna så definierade inkomst och, i den hårda formulering som givits, enbart därav. För vår diskussion härom är det en fördel att kunna ge ett kvantitativt uttryck för detta beroende. Vi skall då beräkna och tala om konsumtionens inkomstkänslighet eller *inkomstelasticitet* (E). Detta är ett helt traditionellt betraktelsesätt byggt på en jämförelse mellan konsumtionsökning och inkomstökning.⁴ Växer konsumtion och inkomst proportionellt säges inkomstelasticiteten vara = 1 (en inkomstökning om exempelvis 10 % är förenad med en konsumtionsökning om likaledes 10 %). Men för vissa varor (eller grupper) kan konsumtionsökningen vara mer, för andra mindre än proportionell i förhållande till inkomstökningen; inkomstelasticiteten är högre än 1 resp. lägre än 1, och den är rent av negativ för varor av vilka konsumtionen minskar med ökad inkomst (»inferior goods»).

Då vi nu i detta kapitel fortsättning successivt tager upp

² Den använda skalan är följande: *Män* 0-2 år 0,30, 2-3 år 0,40 4-6 år 0,50, 7-8 år 0,70, 9-10 år 0,80, 11-12 år 0,83, 13-15 år 1,00, 16-19 år 1,20, 20 o. mera 1,00; *Kvinnor* 0-2 år 0,30, 2-3 år 0,40, 4-7 år 0,50, 8-10 år 0,70, 11-13 år 0,80, 14 år o. mera 0,83. — I Bilaga 3 till S. O. U. 1955: 29: »Samhället och barnfamiljerna» föreslår *Erland von Hofsten* vissa förenklade konsumtionsskalor för jämförelser mellan hushållens ekonomiska läge; oberoende av hushållssammansättning räknas vuxen = 1,0 och barn = 0,6. För vårt ändamål hade en sådan förenklad skala varit fullt tillräcklig; att den differentierade skalan dock använts beror enbart av bearbetningstekniska skäl.

³ Tekniken för jämförelser mellan familjer av olika storlek behandlas i *S. J. Prais & H. S. Houthakker: »The Analysis of Family Budgets»*, Cambridge 1955, kap. 9 o. 10.

⁴ Se exempelvis *Herman Wold: »Demand Analysis»*, Uppsala 1952, kap. 1 o. 14.

frågan om hushållstypens, socialklassens eller ålderns påverkan av konsumtionen skall vi på olika sätt gruppindela våra budgetmaterial med hänsyn härtill. I enlighet med vår misstanke om inkomstens utslagsgivande betydelse måste för varje sådan grupp inkomstskillnader nogt iakttagas. Och där inkomstskillnader föreligger bör vi söka göra våra jämförelser mellan grupperna vid samma inkomstläge. Vår teknik skall då vara: först att beräkna inkomstelasticiteten för kläder och sedan att med hjälp härav finna jämförbara värden för konsumtionen. Uppskattningar av inkomstelasticitetens storlek kan vi erhålla direkt ur budgetmaterialen: beräkningar har utförts dels för hela materialet dels för ifrågavarande delgrupper. Så har vi för varje grupp räknat fram hur stor klädkonsumtionen *skulle* ha varit vid ett visst inkomstläge (för Sverige 4 000 kr/ke) om inkomsten varit enda förklaringsgrund till skillnaderna i konsumtion. I sådant fall bör det icke heller finnas några skillnader i inkomstelasticitet mellan grupperna – för omräkningen har därför använts den uppskattning av elasticiteten som gäller hela materialet. Det är dessa resultat som återgives i efterföljande diagram. Emellertid bör vi inte utan vidare utesluta möjligheten att olika grupper *kan* visa olika inkomstkänslighet; i diagrammen har även de uppskattningar redovisats som vi erhållit för varje delgrupp. Sistnämnda värden blir emellertid förenade med en högre grad av statistisk osäkerhet; därför bör vi visa betydande tolerans beträffande avvikelser.

Hushålls- eller familjetyper

Vi nämnde inledningsvis, att det vore en rimlig förmodan, att beklädnadskonsumtionens storlek på något sätt påverkades av »hem och barn». Vi skall nu något närmre behandla denna faktor, i rubriken benämnd hushållstyp. Men innan vi presen-

terar material till belysning härav, skall vi något städa (och förenkla) problemställningen.

Det är vanligt – och många skäl talar för att det är riktigt – att konsumtionen betraktas med utgångspunkt från familjen. För många varor, säg bostad och bil, är familjen den naturliga konsumtionsenheten, och man får antaga att även vid inköpstillfället familjemedlemmarnas önskan och anspråk i någon utsträckning gör sig gällande. För andra varor, säg livsmedel, utgör familjen vanligen t. o. m. en produktionsenhet. För beklädnadsvaror är konsumtionen normalt icke gemensam på detta sätt; dock är det väl berättigat att också för dessa varor använda familjen som studieenhet. Icke minst därför att inköpen både planeras inom familjen och rentav verkställs (av exempelvis husmodern) för de övriga medlemmarnas räkning.⁵ Den helt avgörande synpunkten är emellertid att familjen normalt också är inkomstenhet.

Det kan vara lämpligt ur socialpolitiska och andra synpunkter att skilja mellan olika familjer efter mannens eller hustruns ålder, barnens antal och ålder, antal inkomstagare, deras yrken etc. Men för våra syften är en betydligt enklare klassificering tillfyllest (och dessutom nödvändig på grund av de alltför små budgetmaterialen). För att poängtera just grundläggande skillnader mellan olika hushåll användes inom sociologien ett begrepp, vars amerikanska benämning är »life-cycle»: det är föreställningen om att ett hushåll mellan tillkomst och upplösning

⁵ I »Fortune», Aug. 1956, behandlar *Gilbert Burck* (»What Makes Women Buy?») denna husmoderns centrala ställning. Han pekar på fyra »roller» av olika betydelse för företagets marketing-arbete: (1) köpare för egen del; (2) icke-köpare som påverkar familjens (och bekantas) inköp; (3) köpagent med större eller mindre grad av beslutanderätt; (4) köpagent utan beslutanderätt. Burck kommenterar den amerikanska husmoderns uppträdande i marknaden sålunda: »Women spend money like conservative trustees in charge of someone else's money.»

genomlöper ett antal stadier av viss allmän karaktär, lika för de flesta människor.⁶ Vi skall arrangera våra budgetmaterial enligt denna princip och särskilja sex grupper, vilkas karaktär här antydes endast i korthet, enär uppdelningens innebörd utan vidare står klar för läsaren.

DE ENSAMSTÅENDE UNGA: Detta är det nya hushållet, det har inga egna traditioner; erfarenheter och kunskap om varor och inköp är ringa. Hushållet befinner sig i ett socialt anpassningskede och är måhända därför särskilt mottagligt för intryck utifrån, benäget att pröva nyheter. Framförallt är det i förhållande till sina förpliktelser ekonomiskt välställt.

DEN NYA FAMILJEN: Mycket av vad som sagts om de ensamstående gäller även denna grupp. Särskilt må poängteras att detta är hushållets första investeringsperiod och ett grundläggande stadium för utbildning av familjens konsumtionsvanor.

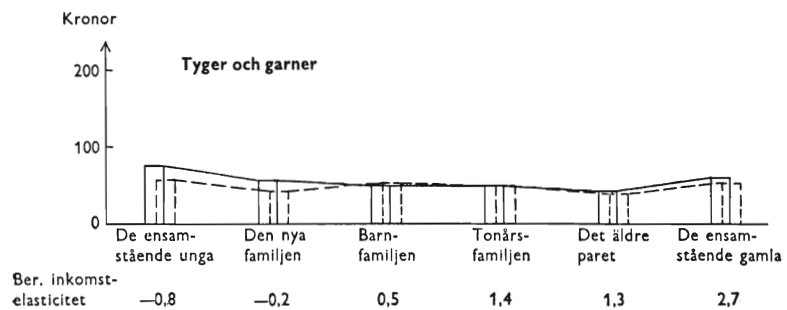
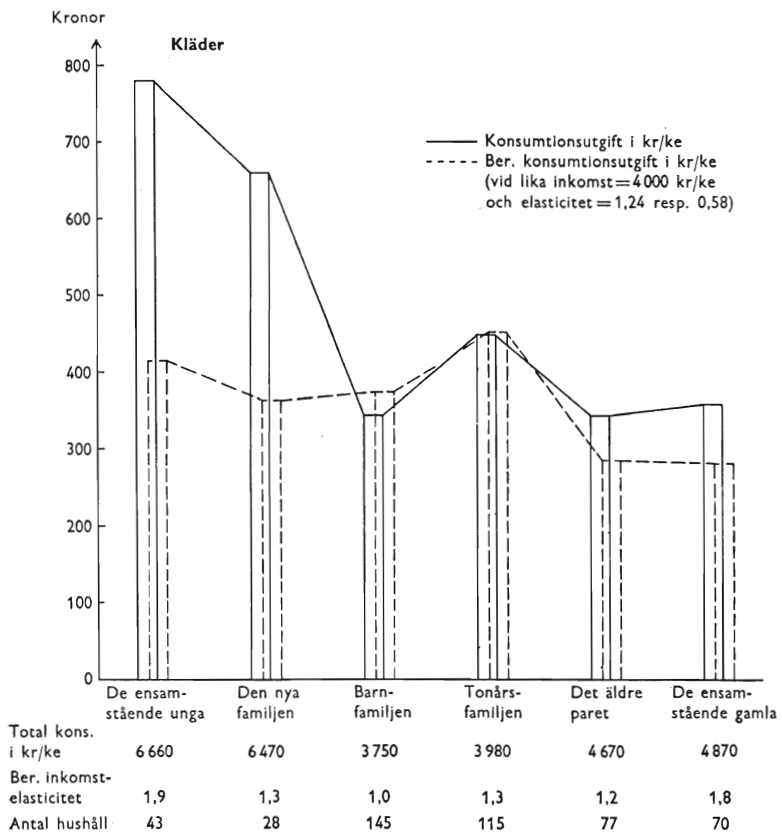
BARNFAMILJEN: Detta skulle då vara de mera stabiliserade hushållen och tillsammans med efterföljande grupp de egentliga familjestadierna. Medan de inledande och avslutande stadierna i denna cykel ofta är tämligen korta, täcker detta en betydande del av familjens livshistoria. Hushållsorganisation och konsumtionsvanor bör ha erhållit en viss stabilitet, kunskap om inköp och varor bör ha ökat, tradition och rutin bör vara en faktor att räkna med, särskilt då det gäller hushållets vardagsvaror.

TONÅRSFAMILJEN: Denna bör i många avseenden ha liknande karaktärsdrag som föregående. Det som särskilt har motiverat en tudelning är generationsfrågan. Denna grupp bör normalt vara

⁶ *Lincoln H. Clark* (Ed.): »The Life Cycle and Consumer Behavior», *Consumer Behavior*, Volume II, New York 1955. — *Janet A. Fisher*: »Income, Spending, and Saving Patterns of Consumer Units in Different Age Groups», *Studies in Income and Wealth* XV, New York 1952. — *Williard W. Cochrane & Carolyn Shaw Bell*: »The Economics of Consumption», New York 1956, sid. 220–226.

DIAGRAM III: 1. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter hushållstyper.

Outlays for textile clothing resp. piece-goods and hand-knitting yarns in Sweden 1952, by types of households

äldre än föregående, och framförallt är barnen äldre, mera medvetna, i skola och kamratliv utsatta för stark påverkan, vars effekt icke behöver vara begränsad endast till deras egen konsumtion utan kan gälla hela familjens. Av betydelse för denna grupp är även den inkomstökning, som tillföres hushållet av hemmavarande förvärvsarbetande ungdomar och som måhända disponeras av dem för speciella ändamål.

DET ÄLDRE PARET: Denna grupp karakteriseras bäst av den amerikanska benämningen »the empty nest». Att barnen flugit bort bör innebära en omställning av hushållsvanorna, det kan

Not till diagrammen i kap. III

Diagrammens beteckningar motsvarar nedanstående grupper i det statistiska materialet; åldersgränsen avser hushållets huvudman.

<i>Sverige</i>		
De ensamstående unga	Ensamstående högst 45 år	
Den nya familjen	Man och hustru högst 45 år	
Barnfamiljen	Man, hustru och barn högst 45 år	
Tonårsfamiljen	Blandade hushåll över 45 år	
Det äldre paret	Man och hustru över 45 år	
De ensamstående gamla	Ensamstående över 45 år	
<i>USA</i>		
De ensamstående unga	Ensamstående under 35 år	
Den nya familjen	Tvåpersonshushåll under 35 år	
Barn- och tonårsfamiljen	{	Trepersoners hushåll 25-45 år
		Fyrpersoners hushåll 25-45 år
		Trepersoners hushåll 45-65 år
Det äldre paret	Tvåpersoners hushåll 65 år och över	
De ensamstående gamla	Ensamstående 65 år och över	

The young single consumer, The young married couple, The family with small children, The family with grown up children, The old married couple, The old single consumer. Actual outlays (full lines); Calculated outlays at same income (dash lines).

innebära — i varje fall temporärt — en ökad real inkomststandard; emellertid vill vi gärna föreställa oss denna grupp litet pensionärsbetonad.

DE ENSAMSTÅENDE GAMLA: Denna ser vi kanske främst som den rena pensionärsgruppen, karakteriserad bl. a. av sjunkande inkomster.

Då vi nu skall ordna vårt budgetmaterial ur denna synpunkt finner vi, att en hel del kompromisser blir nödvändiga. Till den första gruppen — de ensamstående unga — hade vi kanske velat räkna endast personer upp till 25 år, och gärna hade vi därvid skilt mellan »ungkarlar» och »ungmör». Till den andra gruppen — de nya familjerna — borde vi kanske fört endast hushåll högst t. ex. tre år gamla. Men då våra budgetmaterial är alltför små får vi nöja oss med grövre klassificeringar. Vi skall emellertid trots detta i vår diskussion uppehålla fiktionen, att våra statistiska grupper svarar emot de ovan formulerade stadierna av hushållens livscykel. Vi föreställer oss nämligen, trots att gränserna måst göras alltför vida, att grupperna i varje fall domineras av de ovan beskrivna hushållstyperna.

Innan vi nu vänder oss till det statistiska materialet skall vi åter ge uttryck för det perspektiv vi skall anlägga, nämligen att de skillnader i klädkonsumtionens storlek, som kan finnas mellan de här beskrivna stadierna, kan förklaras av inkomstolikheter dem emellan.

Vad kan nu det svenska budgetmaterialet säga oss härom? Vi finner först av *Diagram III: 1*, att vi närmast kan tala om två konsumtionsnivåer: en högre — det är de ensamstående unga och de nya familjerna — och en lägre — det är barnfamiljerna (i materialet = familjer med barn endast under 16 år) och de äldre barnlösa hushållen. Däremellan ligger tonårsfamiljerna (i materialet = »blandade hushåll», till vilka räknats även hushåll sammansatta på annat sätt än av föräldrar och barn). Detta

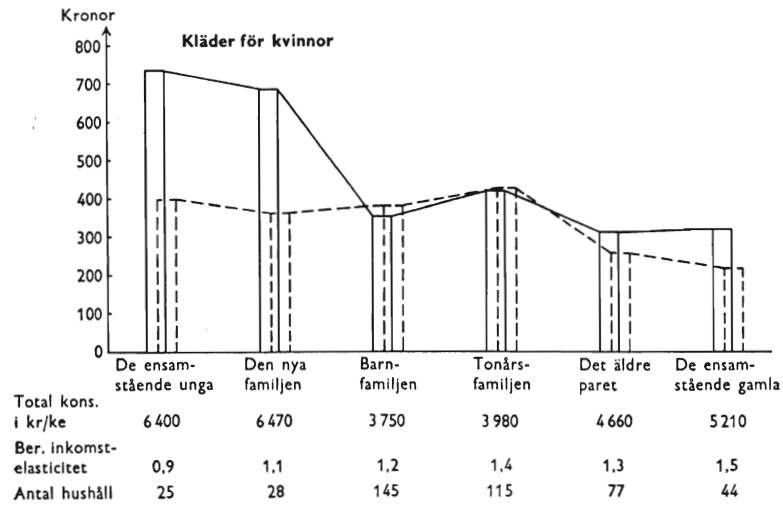
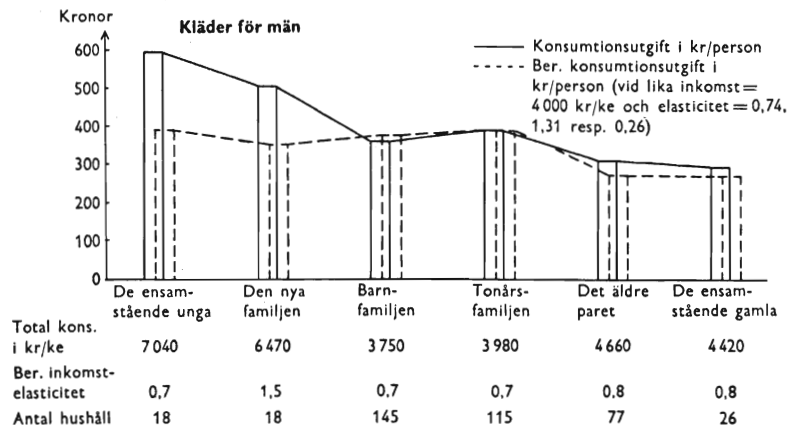
gäller den faktiska situationen. Men vi måste notera, att dessa familjegrupper befinner sig på högst olika inkomstnivåer. Om vi på tidigare angivet sätt beräknar konsumtionsnivån vid lika inkomst, finner vi att bilden förändras radikalt. Den konsumtionsnivå vi då finner för de »förberedande» hushållsstadier är inte längre särskilt avvikande utan hela den »yngre» gruppen ligger på i stort sett samma nivå. Den »äldre» gruppen finner vi på en något lägre nivå, men här även efter inkomstutjämnningen tonårshushållen såsom en påtagligt avvikande konsumtionsgrupp.

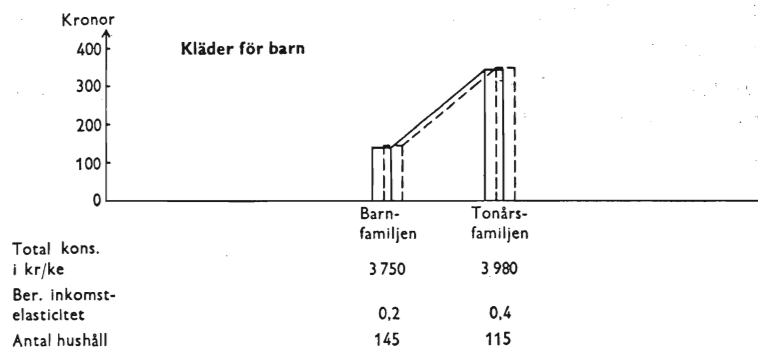
Vi skall nu endast i ett avseende utvidga diskussionen. Den textila beklädnadskonsumtionen består inte enbart av de färdiga kläder, som ingår i vår här behandlade grupp. Kan skillnaderna mellan de behandlade hushållsgrupperna förklaras, eller uppkommer nya skillnader, därigenom att »kläder» ersättes med hemmatillverkade plagg? Vi hänvisar till diagrammets nedre del, där denna post finns analogt redovisad. Vi noterar då, att hela denna post i inköpsvärde endast är en tiondel av klädposten och därigenom knappast kan ändra något i bilden.

I stället lämnar vi en mera differentierad bild i *Diagram III: 2*. Vi har där delat upp kläutgiften på män, kvinnor och barn. Om de ensamståendes höga inkomststandard är förenad med höga klädinköp, gäller detta både män och kvinnor? Om barnfamiljerna av ökade försörjningsplikter tvingas »minska» sina klädinköp, går detta ut över barnen eller över någon av föräldrarna? Vi kan diskutera en rad sådana frågor med utgångspunkt från diagrammet. Vi noterar, att även med denna uppdelning vår överordnade sats om att skillnaderna är starkt inkomstbetingade erhåller vitsord. Vi erhåller låg inkomst-känslighet för barnens kläder: de framstår som »nödvändighet», såsom vi senare något skall vidröra. Så visar det sig, att för männens kläder, på ett kanske symptomatiskt undantag när,

DIAGRAM III: 2. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter hushållstyper.

Outlays for men's clothing, women's clothing, and children's clothing in Sweden 1952, by types of households

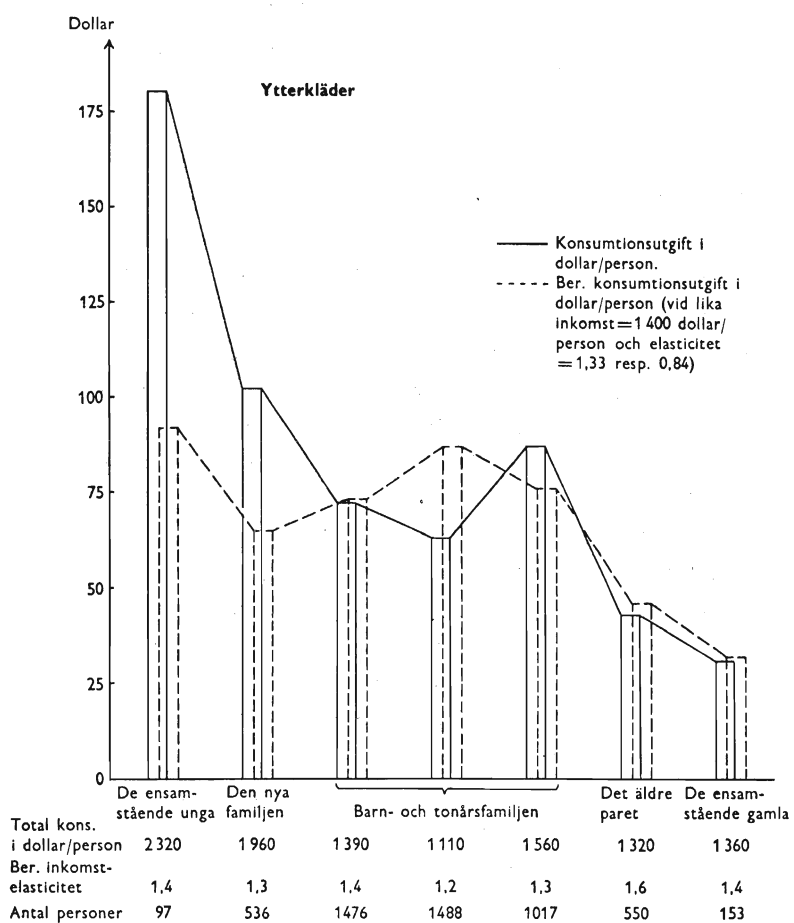

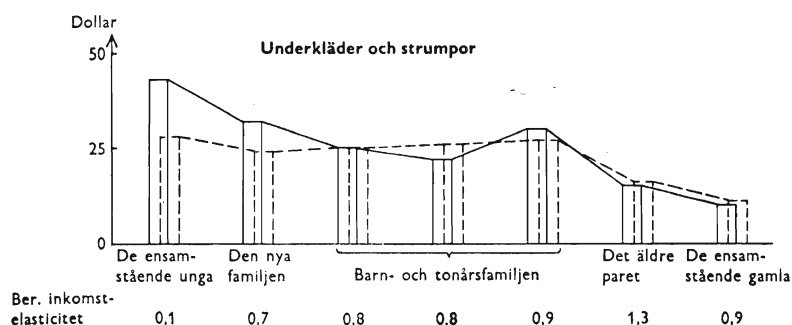
For reading indications, see Diagram III: 1.

inkomstkänsligheten är helt opåverkad av skillnader i hushållstyp och av storleksordningen något under ett. Tages hänsyn till inkomstskillnaderna får vi en enhetlig konsumtionsnivå, från vilken endast våra »pensionärsgrupper» avviker. För kvinnornas kläder finner vi väsentligt högre inkomstkänslighet än för männens — men vi erhåller efter inkomstjustering en konsumtionsbild av samma allmänna utseende. Det vore frestande att fästa särskilt avseende därvid att av alla grupper vi erhållit den lägsta inkomstkänsligheten för de ensamstående — och därtill ett värde som ligger nära männens. Är detta ett uttryck för att förvärvsarbetande män *och* kvinnor »måste» uppehålla en viss klädstandard, endast i mindre mån beroende av inkomst? I så fall skulle vi vänta en avvikande bild för de normalt hemarbetande kvinnorna. Vi *kan* tolka våra resultat så. De inkomst-elasticiteter vi erhållit ligger bland de egentliga familjerna högre än på herrsidan. Är alltså husmoderns klädpost den buffert, som i första hand får ta upp inkomstminskningar, t. ex. i den indirekta form som en med barnen ökad försörjningsbörda innebär? Då är det också den som ökar snabbast med inkomsten. Detta förefaller också mera sannolikt, än att hemarbetande hus-

DIAGRAM III: 3. Konsumtionsutgifter i USA 1950 efter hushållstyper.

Outlays for outerwear resp. underwear and stockings in USA 1950 by types of households (Cities in the North only)

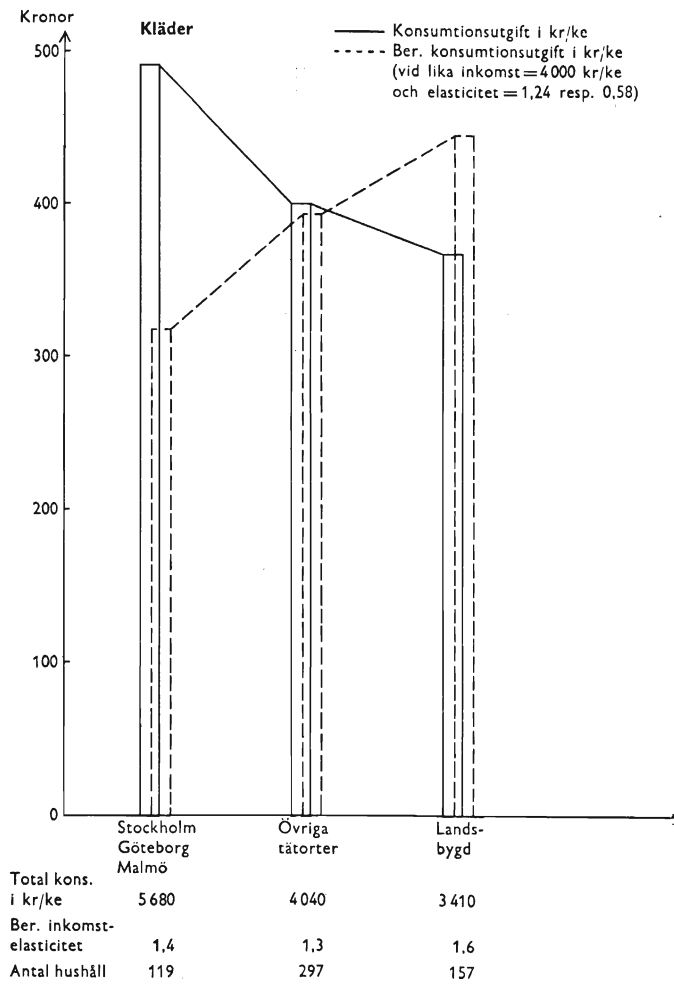
For reading indications, see Diagram III: 1.

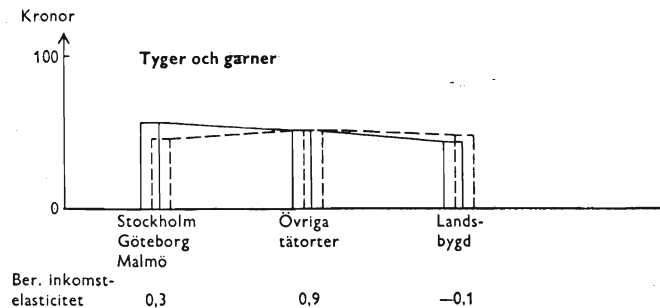
mödrar skulle vara någon särskild sorts kvinnor vad klädintresset angår. Men vi skyndar att tillägga: den senaste utvecklingen har fört oss längre än vårt grundmaterial tål vid.

Så går vi vidare till det amerikanska budgetmaterialet. Om vi därur erhåller liknande resultat, så kan vi se med större förtroende på dem som vårt tyvärr alltför lilla svenska material lämnat. Vi visar i *Diagram III: 3* en helt analog uppställning, som avser städer i den nordöstra tredjedelen av USA. I två avseenden är denna översikt den svenska överlägsen. Genom att materialet är så mycket större, har vi lättare kunnat välja en gruppindelning som bättre passar till våra typhushåll. Vidare har vi vågat dela beklädnadsgruppen i två: ytterkläder och underkläder. I ett avseende är den underlägsen. Vi har icke som i det svenska materialet kunnat särredovisa barnfamiljerna; grundmaterialet är publicerat endast efter antal personer i hushållet, men att även några tre- eller fyrapersonersfamiljer utan barn ingår i gruppen torde inte nämnvärt påverka resultaten. Sedan låter vi diagrammet tala för sig själv. Utjämnningen vid lika inkomst är nästan drastisk, och för de unga ensamstående och för de gamla (här de över 65 år) visas samma bild som i det svenska materialet.

DIAGRAM III: 4. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter
ortsgrupper.

Outlays for textile clothing resp. piece-goods and hand-knitting yarns
in Sweden 1952, by types of communities

Three big towns, Other urban communities, Rural communities.
For reading indications, see Diagram III: 1.

Stad och land

Vi skall nu i korthet och tämligen parentetiskt behandla lokala skillnader i klädkonsumtionen. Det kan hävdas, att på grund av olikheter i yrke, samhällsliv etc. sådana skulle vara troliga mellan landsbygd (med dominerande lantarbete och spridd bebyggelse) och stadsbygd (med betydande inslag av vad som väl icke utan skäl betecknats »manschetttyrkena»). Det råder väl knappast någon tvekan om att betydande skillnader härvidlag *har* funnits i vårt land. Våra föräldrar, och än mera farföräldrar, hade en bestämd och säkerligen välmotiverad uppfattning om att stads- och lantbor var ganska olika människor, som lätt kunde särskiljas på klädedräkten. Äger detta alltjämt giltighet? Vi kan anföra en rad faktorer, som talar emot detta. Vad som senare i detta kapitel skall visas om skillnader mellan yrkesgrupper talar för en utjämning mellan befolkningsgrupper, som också måste vara av lokal natur. De förbättrade kommunikationerna (inbegripet radio och press) har verkat både på inköps- och på försäljningssidan. Landsbygdens konsumenter har mött fabrikanterna på halva vägen: inköpen kan nu lätt

göras i närmsta större tätort, och nyheter kan presenteras där lika snabbt som i huvudstaden.

Kan vi nu erhålla någon bekräftelse härpå av vårt budgetmaterial? Som vi ser av *Diagram III:4*, är den aktuella konsumtionen lägst på landsbygden och högst i de större städerna. Men samma gäller också om inkomstnivån. Vi finner icke heller några större lokala skillnader beträffande klädkonsumtionens samband med inkomsten. Om vi såsom tidigare gör jämförelsen vid samma inkomstnivå, visas emellertid för landsbygden en icke obetydligt högre konsumtion än för stadsbygden. Detta *kan* naturligtvis vara riktigt, ehuru vi inte kunnat anföra något skäl för att så skulle vara fallet. Men vi har ett alldeles bestämt skäl att här sätta ett frågetecken. En betydande del av landsbygds-hushållen är jordbrukarhushåll; dessas »totala konsumtion» (alltså vårt inkomstmått) består till en icke oväsentlig del av »natura», och vid uppskattningen av kvantiteter och värden härav kan undervärdering ha skett. Om det vidare vore så, att reella skillnader i »dyrort» verkligen föreligger mellan landsbygd och exempelvis huvudstaden, skulle vi icke utföra jämförelsen vid samma nominella inkomst såsom här skett utan använda en något lägre jämförelseinkomst för landsbygden.⁷ Båda dessa förhållanden verkar i utjämnande riktning.

Denna interlokala jämförelse är ingalunda uttömmande: vi kunde ställt frågan, huruvida klimatskillnader åstadkommer skillnader i klädkonsumtionen exempelvis mellan norra och södra Sverige, eller huruvida sådana lokala prisskillnader föreligger (exempelvis i jämförelse med livsmedel) att skillnader i

⁷ Man kan med skäl vända på denna argumentering: funne man även för andra varor — såsom för kläder ovan — en i jämförelse med stadsbygden högre konsumtionsnivå på landsbygden vid samma *nominal*inkomst så vore detta just en definition på inkomstens högre realvärde där, dvs. »lägre levnadskostnader».

konsumtion därigenom uppkommer. Vi skall endast framhålla, att de gjorda sammanställningarna utgör en tämligen klar dementi på den ovan uttryckta, på historiska skäl grundade, förmodan om en lägre klädkonsumtion på landsbygden. För tesen att de lokala skillnader i den aktuella klädkonsumtionens storlek, som onekligen finns inom nationella marknader, till övervägande delen kan hänföras till skillnader i inkomstläge, finner vi belägg för även i det amerikanska material som närmre redovisas i Appendix.⁸

Ålder

En diskussion om klädkonsumtion och ålder måste utgå från den individuella konsumtionen. Därvid kommer vi i konflikt med vår önskan om att se all konsumtion inom hushållet såsom sammanhängande. Vi möter ett fördelningsproblem och liksom vid kostnads kalkylering frågan om val av lämpliga fördelningsgrunder. Vad beträffar den utgiftspost — färdiga kläder — vi här behandlar, möter dock inga svårigheter. Den svenska budgetundersökningen är så upplagd, att inköpen redovisats individuellt på hushållets olika medlemmar. Ett missförstånd bör

⁸ Det kan anföras, att man i IUI:s bilundersökning möter praktiskt taget samma problem vid jämförelse mellan landsbygd och städer och mellan företagare och övriga yrkesgrupper; se *Jan Wallander: »Studier i bilismens ekonomi»*, Stockholm 1958.

Överhuvud är inkomstberäkningen för jordbrukare ett svårbemästrat problem genom att ingen klar skillnad mellan egna inkomster och utgifter och rörelsens föreligger. En ingående principdiskussion om dessa problem finns i *Margaret G. Reid: »Effect of Income Concept upon Expenditure Curves of Farm Families»*, Studies in Income and Wealth XV, New York 1952. Diskussionen utmynnar i att varken brutto- eller nettointäkt eller den totala konsumtionsutgiften för enstaka år är särskilt goda mått på jordbrukarens inkomststandard; förutom ovannämnda räkenskapsmässiga svårigheter fäster Reid särskilt avseende vid de på grund av skördeförhållanden växlande inkomsterna mellan näraliggande år.

därvid förebyggas. Att personer i olika åldrar, säg barn och åldringar, använder olika *slag* av kläder är ett faktiskt förhållande och lika litet någon del av vårt problem, som att personer olika växta använder olika storlekar. Vårt problem är här, som i övrigt, det ekonomiska: kostnaden för klädkonsumtionen.

Annorlunda ligger det till beträffande inkomsten. Den är vanligen gemensam för alla hushållets medlemmar, och någon allmängiltig grund för dess fördelning kan inte finnas. Vi skall icke heller försöka att avgöra vilken del av en exempelvis 15 000-kronors inkomst för en tvåbarnsfamilj, som disponeras av eller för hufadern, husmodern eller vartdera barnet. Vi skall i stället för *var och en* av familjens medlemmar använda samma inkomstmått, som vi i det föregående nyttjat för att mäta *familjens* levnadsnivå (nämligen den totala konsumtionen per konsumentenhet). Därigenom har vi i någon mån bibehållit den individuella konsumtionens anknytning till hushållets.⁹

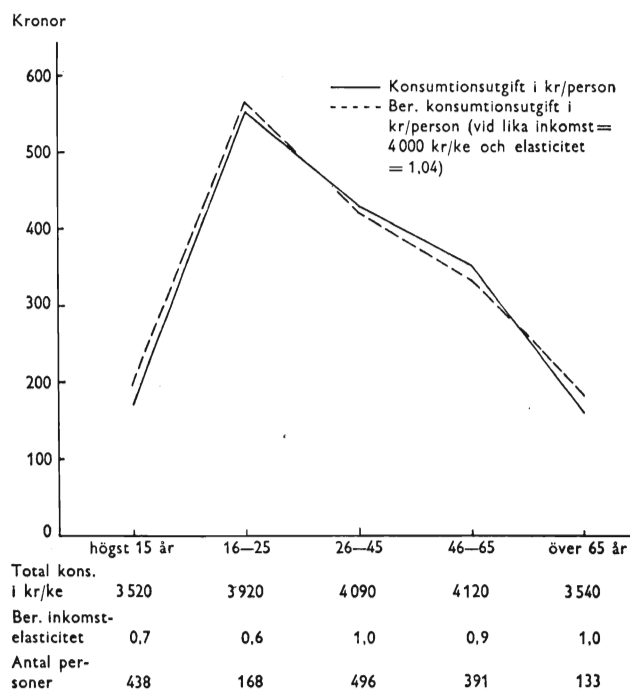
Det svenska budgetmaterialet fördelat efter ålder visas i *Diagram III: 5*. Åldersgruppen 16–25 år visar den i särklass högsta klädkonsumtionen; i högre åldrar faller konsumtionen för att i pensionsåldern vara samma som genomsnittet för barn. Emellertid bör vi icke utan vidare acceptera dessa differenser såsom uttryck för enbart ålderskillnader. Vi finner dock att inkomstskillnaderna mellan de olika åldersgrupperna inte är så stora. Emellertid får vi icke förbise att de angivna talen avser medeltal för åldersgruppen. *Inom* varje åldersgrupp har vi en mycket stor spridning, för barn t. ex. från 1 500 till 10 000 kronor per konsumentenhet räknat.

På motsvarande sätt som i föregående avsnitt gör vi så jäm-

⁹ Vi kan således alltjämt tänka oss behandlingen såsom avseende hela hushållets konsumtion med differentiering på *varusidan*: såsom vi tidigare behandlat varugrupper som »kläder», »ytterkläder» och »underkläder» behandlas här grupper som »barnkläder», »tonårkläder» etc.

DIAGRAM III: 5. Utgifter för kläder i Sverige 1952 efter ålder.

Outlays for textile clothing in Sweden 1952, by age groups

For reading indications, see Diagram III: 1.

förelser mellan åldersgrupperna vid en absolut jämn inkomstfördelning om 4 000 kronor per konsumentenhet, dvs. en nivå obetydligt över den genomsnittliga. Diagrammet visar resultatet av dessa justeringar. Vi erhåller en höjning i högsta och lägsta åldrarna, men i övrigt är bilden föga förändrad. Och samma resultat får vi om vi för varje åldersgrupp använder den inkomstelasticitet vi erhållit för delgruppen. Vår hårt formu-

lerade inkomstsats har alltså icke erhållit vitsord vad åldern beträffar. Därmed kan vi säga, att den inledningsvis något löst formulerade allmänna uppfattningen om dessa förhållanden bestyrkts. Men vi har — så långt detta begränsade svenska erfarenhetsmaterial har beviskraft — erhållit en kvantitativ precisering. Den genomsnittliga konsumtionen av kläder per person i åldrarna under 15 och över 65 år skulle vara knappast hälften av den för medelåldern genomsnittliga. Däremot skulle ungdomsåldrarna visa en konsumtion som med mer än en tredjedel överstiger medelålderns.

Socialgrupp

I föregående kapitel har vi knutit an till de erfarenheter man inom socialpsykologi och sociologi gjort angående utbildning och förändring av människans vanor, värderingar, handlingsnormer etc. Vi fäste uppmärksamheten främst därpå, att den enskilde konsumenten icke kunde betraktas avskild från det samhälle och den miljö hon lever i; sina handlingsnormer etc. har hon till betydande grad övertagit från andra. Kontakter i arbetsgrupp, bekantskapskrets och i övrigt i den vardagliga verksamheten är element i denna mekanism, som synes vara av central betydelse.¹⁰

Det är därför följdriktigt att vi frågar oss, huruvida sådana skäl skapar skillnader i beklädnadskonsumtionen mellan olika grupper av människor. Det skulle också ligga nära till hands att

¹⁰ Så visas i *Elihu Katz och Paul F. Lazarsfeld* a. a., kap. XV, att den personliga påverkan är dominerande faktor för husmoderns beslut om att ändra sina inköpsvanor. Radio- och annan reklam synes ha effekt främst på indirekt väg, genom att vissa personer verkar som »förstärkare». Sådana »opinionsledare» finns i alla samhällsklasser och åldrar, och påverkan sker främst i horisontell led, dvs. av personer i samma samhällsställning etc. Medlet är informella vardagskontakter.

anta, att just klädkonsumtionen – som ju är ett utåt synligt tecken på konsumtionsnivån – bleve ett av föremålen för olika gruppers önskan att hävda sig.¹¹

Vi kan här ta upp endast en del av detta problemkomplex. I den mån *arbetare* och *tjänstemän* är sådana grupper med av tradition, av arbets- och fritidsmiljö påverkade olika vanor och värderingar, skulle vi vänta att detta komme till uttryck i konsumtionen av kläder. Det har även för svenska förhållanden visats, att bestämda skillnader finns mellan dessa grupper, t. ex. beträffande umgängesvanor och fritidssysselsättningar.¹²

Vi skall, såsom tidigare, formulera vår tes med hänsyn till inkomsten: de skillnader i klädkonsumtionens storlek, som kan finnas mellan grupper av arbetare och tjänstemän kan förklaras av skillnader i inkomst mellan grupperna. Så skall vi granska vårt svenska budgetmaterial ur denna synpunkt, och i detta fall har vi även möjlighet att pröva vår tes på ett amerikanskt material, som är betydligt mera omfattande än det svenska.

För detta ändamål särskilde vi ur det material rörande kläd-

¹¹ I *Thorstein Veblen*: »The Theory of the Leisure Class», New York 1899, Mentor Edition 1953, kap. 4, myntas en klassisk beteckning »conspicuous consumption», för en ofta slösaktig användning av varor i syfte att demonstrera en förnämre ställning på samhällsstegen. En påverkan i *vertikal* led, mellan »överklass» och »tjänande klasser», är enligt Veblen det väsentliga i utvecklingen av konsumtionsvanorna. Modet är ett försök att återupprätta sådana successivt nedbrutna skiljelinjer (*Paul H. Nystrom*: »Economics of Fashion», New York 1928).

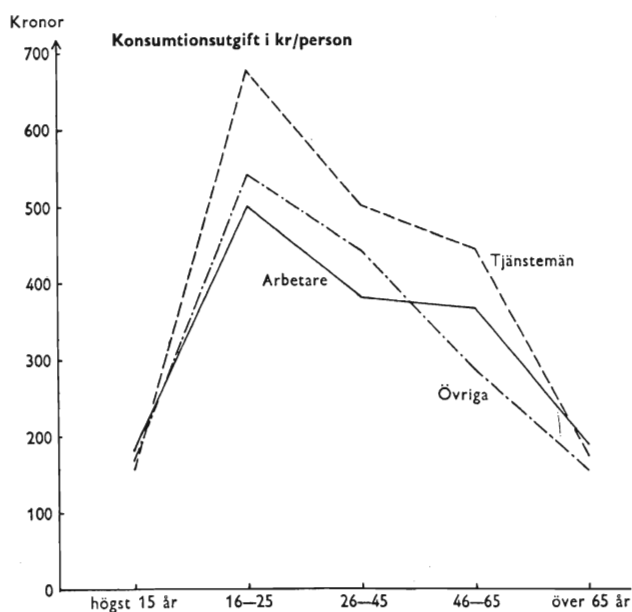
Den moderna sociologien ger uttryck för denna grundtanke i en mera generaliserad form: »prestige» och »status» är drivkrafter i ett flerdimensionellt nät av grupper, som på den enskilde ställer större eller mindre krav om »likformighet». I ett modernt differentierat samhälle, där den lokala ramen är sprängd, blir detta kraftfält mera komplicerat än Veblen föreställde sig emot bakgrunden av 90-talets USA. Jämför vad i föregående not framhållits om *horisontell* påverkan.

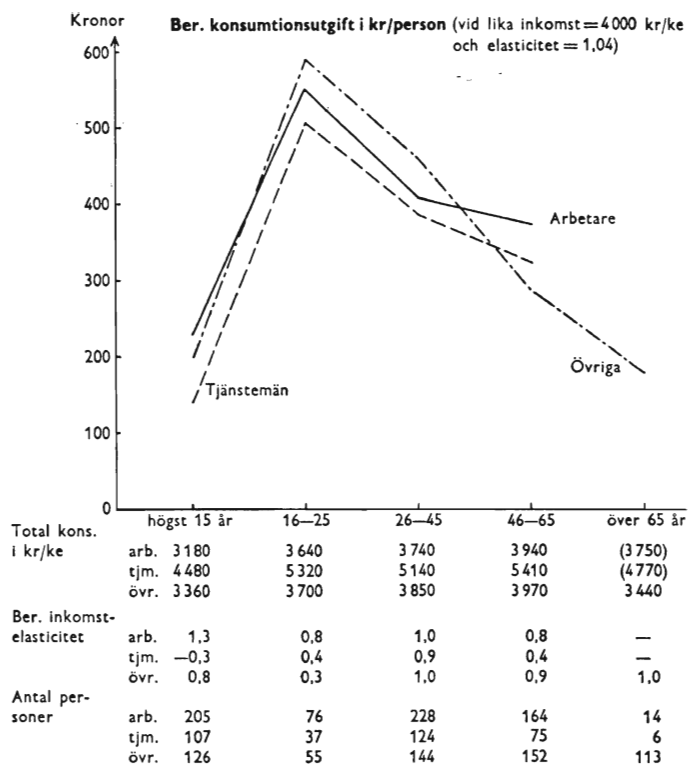
¹² *Torgny T. Segerstedt* och *Agne Lundquist*: »Människan i industri-samhället», Del II, Stockholm 1955.

konsumtionen efter ålder, som vi ovan behandlade, de personer som tillhörde hushåll, vars huvudman betecknades såsom »arbetare» och såsom »tjänsteman». Andra kategorier samlades i en grupp »övriga». Resultatet av denna fördelning framgår av *Diagram III: 6*, där i en första del redovisas den konsumtion som direkt framgår av materialet, och i en andra del en på liknande sätt som tidigare beräknad konsumtion vid absolut jämn inkomstfördelning. Vi noterar först, att för alla de tre grupperna kurvan över åldern har samma allmänna form, som vi ovan beskrivit (vilket ytterligare stärker slutsatsen om konsumtionens samband med åldern). Vår andra observation är att klädkon-

DIAGRAM III: 6. *Utgifter för kläder i Sverige 1952 efter socialklass.*

Outlays for textile clothing in Sweden 1952, by age and social groups

Left part of diagram: actual outlays; right part: calculated outlays at same income. Workers = full line, Other employees = dash line, Other groups = dot-dash line.

sumtionen i arbetargruppen för åldrarna 16–65 år ligger icke obetydligt under tjänstemannagruppens – utgiften för barnbeklädning i arbetargruppen är ett alldeles påtagligt undantag. Vi finner avvikelserna desto märkligare då vi noterar, att barnens genomsnittliga »inkomst» i arbetargruppen är mer än 25 % lägre än i tjänstemannagruppen, såsom framgår av tabellen i diagrammets nedre del.

Om vi nu på samma sätt som tidigare gör justering för inkomstskillnader så finner vi, att skillnaderna i konsumtion praktiskt taget utjämnas för vuxna, medan de för barn ytterligare accentueras. Granskar vi här de värden på inkomstkänsligheten vi erhållit för var och en av delgrupperna (se diagramtabellen) finner vi också att det är för gruppen barn som skillnaderna är mest påtagliga: för »arbetarebarn» en mer än proportionell ökning i klädkonsumtionen vid högre inkomst, för »tjänstemannabarn» indikeras snarare en sänkning. Vi får således i materialet bekräftelse på vår tes, att skillnader i klädkonsumtionen mellan arbetare och tjänstemän till huvudsaklig del kan förklaras av inkomstskillnader. Men det undantag vi funnit, nämligen för barnen, är också symptomatiskt mot bakgrunden av den sociala mekanism vi refererat till, och ett gott uttryck för styrkan av de sociala krafterna. Just i ungdomsgrupper och i skola gör sig dessa krafter starkt gällande, och just här får de ett så tydligt uttryck på beklädnadsområdet, att vi t. o. m. kan peka på en betydande »överkompensation». Även den negativa inkomstkänsligheten för tjänstemannabarnen kan tolkas som överkompensation i de lägre inkomstklasserna.

Vi vänder oss så till det amerikanska budgetmaterialet. För detta kan vi icke åstadkomma någon fördelning av konsumtionen på enskilda individer, vi måste betrakta hushållets hela klädkonsumtion såsom en enhet. Av det stora materialet har vi för att erhålla största möjliga likhet i »yttre förhållanden» valt att granska endast ett delområde (stora städer i nordost) och begränsat oss till familjer med huvudmän i åldern 25–45 år. Vi har i detta material dock kunnat särskilja ytterbeklädnad från underkläder, och är då helt naturligt inställda på att den sociala utjämningseffekten särskilt kommer till synes beträffande ytterbeklädnad. Materialet har för olika yrkesgrupper redovisats i *Diagram III: 7* på motsvarande sätt som det svenska

ovan. Vi finner även nu betydande skillnader mellan gruppernas aktuella konsumtion samt att en reduktion till samma inkomst medför en praktiskt taget fullständig utjämning. Vi har emellertid även här ett påtagligt undantag, nämligen grov- och diversearbetare. För denna grupp finner vi — liksom för arbetarebarn i det svenska materialet — en icke obetydlig överkompensation. Vi kan se detta såsom ett resultat av de icke-yrkeslärda önskan att hävda sig gentemot de yrkeslärda, som de väl ofta kommer i kontakt med på arbetsplatser eller i gemensamma bostadsdistrikt.

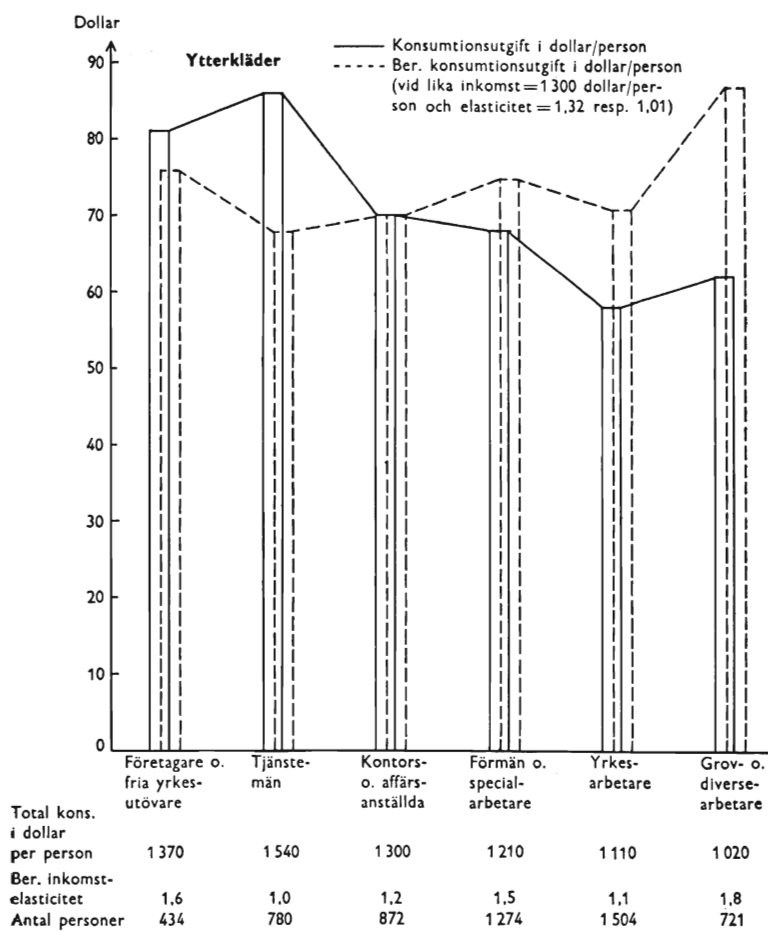
Vi skall nu avsluta detta avsnitt med några ord om begränsningen av vad vi ovan visat. För det första har vi endast gjort sannolikt, att för *en* tänkbar gruppering, nämligen grupper av arbetare och tjänstemän, skillnader i beklädnadskonsumtionens storlek i huvudsak är en effekt av inkomstolikheter. Det är vidare klart, att icke heller detta kan vara en generell slutsats, eftersom vårt material icke har någon beviskraft för andra samhällen än det svenska och i någon mån för det amerikanska.¹³

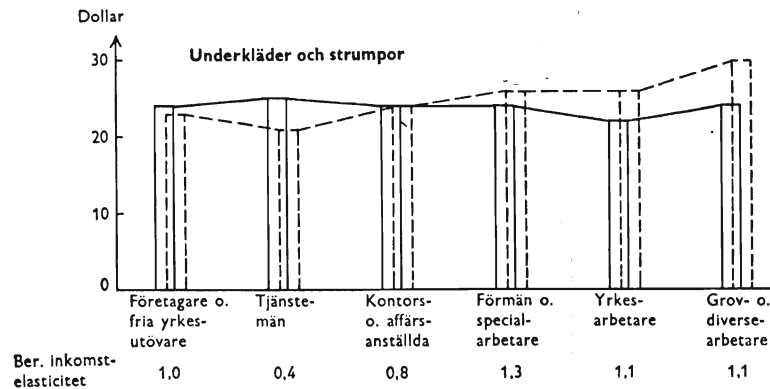
¹³ Fritz Croner har i några artiklar i »Fackföreningsrörelsen» (1956: 21, 1957: 4 o. 5) behandlat frågan om konsumtionsskillnader mellan »socialklasserna» arbetare och tjänstemän. Ett av Croner citerat material för *Västtyskland* (avseende 1954/55 och omfattande endast 72 4-personershushåll i relativt lågt inkomstläge, ca 450 DM per familj och månad) visar vid nära nog samma inkomst för arbetare och tjänstemän väsentliga skillnader i konsumtionsinriktning. Vad »beklädnad» beträffar är konsumtionen för tjänstemannagruppen dock endast 8 % högre; mest utmärkande är den högre bostadsutgiften för tjänstemän (+ 24 %) och livsmedelsutgiften för arbetare (+ 10 %). Ur en undersökning för *Österrike* redovisar Croner en sårbarhet för Wien om 443 hushåll i två utgiftsklasser med nära nog lika total utgift för arbetare och tjänstemän; arbetarhushållen är dock i genomsnitt något större, varför konsumtionen per capita ligger 7 resp. 5 % högre för tjänstemännen. Beklädnadsandelen (här utom skor) är för arbetare 6,8 resp. 9,0 % och för tjänstemän 6,5 resp. 10,0 %. Även i detta material visar arbetarna en högre livsmedelsutgift och tjänstemännen högre bostadsutgift.

DIAGRAM III: 7. Utgifter för kläder i USA 1950 efter yrkesklasser.

Outlays for outerwear resp. underwear and stockings in USA 1950, by occupational groups

(Large cities in the North and families with head 25-45 years only)

Selfemployed, Salaried professionals, Clerical and sales workers, Skilled wage earners, Semi-skilled wage earners, Unskilled wage earners.

For reading indications, see Diagram III: 1.

Men även i dessa relativt »klassfria» samhällen finner vi marginalgrupper, där alldeles uppenbart den mekanism, som vi för enkelhetens skull kallat »det sociala trycket», är en viktig faktor för beklädnadskonsumtionen vid sidan av inkomsten. Slutligen bör än en gång noteras, att vårt problem är begränsat till beklädnadskonsumtionens storlek; hur dessa krafter verkar på konsumtionens inriktning t. ex. på »kvalitet» säger vårt material ingenting om.

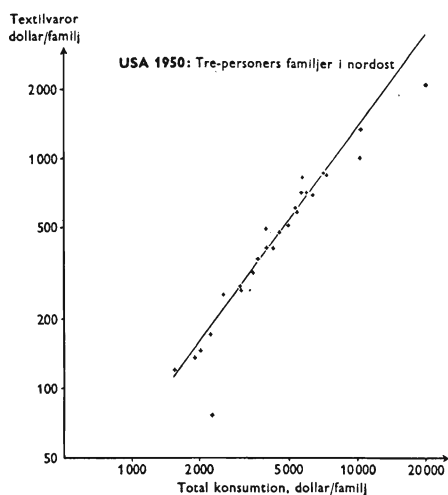
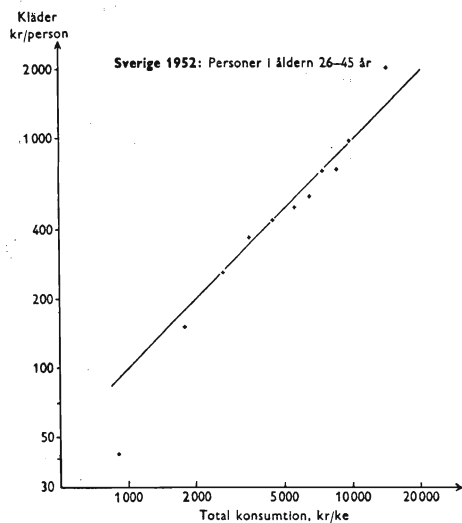
Inkomstfördelningen

Vi skall i detta avsnitt något granska ett problem som berör mätningen av inkomstelasticiteten, dvs. det tal som anger hur mycket konsumtionen ökar vid viss inkomstökning. Kan det vara så för textilvaror, att ökningstakten avtar med stigande inkomst? Är det någon väsentlig skillnad beträffande verkan av en inkomstökning, om denna sker i den lägre eller i den högre delen av inkomstskalan? I så fall blir vår fortsatta behandling berörd av den inkomstomfördelning som kan ha skett. Här skall endast

DIAGRAM III: 8. *Textilkonsumtion och inkomst enligt budgetundersökningar.*

Income and consumption of textiles: two examples from budget studies

(Logarithmic scale)

Upper part of diagram: Sweden 1952 — age group 26–45 years; lower part: USA 1950 — three persons families in the North.

noteras ett påvisat förhållande¹⁴, att vid en inkomstökning utgifter för beklädnadsändamål vid mycket låga inkomstlägen visar en hög ökningstakt, och att denna vid högre inkomstlägen något avtar. Vi skall något undersöka våra budgetmaterial ur denna synpunkt, men begränsa oss till det inkomstintervall som kan vara av betydelse för vår behandling.

I *Diagram III: 8* visas för en svensk och en amerikansk befolkningsgrupp den textila konsumtionen i olika inkomstlägen. Särskilt för den amerikanska (som är betydligt större och därmed mindre påverkad av tillfälligheter) finner vi ett synnerligen strikt samband, som inte visar mycken tendens att vara avvikande vare sig i lägre eller högre inkomstlägen. Emellertid har vi utsatt dessa båda budgetmaterial för en mera formell prövning i dessa avseenden. Vi har resonerat på följande sätt.

De inkomstelasticiteter som vi med våra beräkningsmetoder erhållit är »konstanta» (dvs. lika för hela inkomstskalan). Finns nu i materialet en tendens såsom den ovan beskrivna, skall detta komma till synes såsom en systematisk avvikelse mellan det »teoretiska värde» vi erhåller för visst inkomstläge ur vår utjämningsfunktion (den räta linjen i diagrammet) och det »verkliga värdet» vid samma inkomst. För våra ändamål är vi föga intresserade av de mycket låga och mycket höga inkomstlägena, där budgetmaterialen för övrigt är särskilt svaga. Vi har för »försöket» valt ett *lägre* inkomstläge, som ligger på ca två tredjedelar av medelläget, och ett *högre*, som ligger ca 50 % över det samma. Vi får så två inkomstintervall, som båda svarar emot en ökning av inkomsten med hälften. Här är så resultatet.

¹⁴ Se exempelvis *Colin Clark: »The Conditions of Economic Progress»*, London 1957, kap. VIII. — I den uppdelning i en lägre och en högre inkomsthälf, som vi gjort av det holländska materialet (se Appendix), erhålles ett mindre utslag i samma riktning; inkomstelasticiteten för textilvaror blir i den lägre gruppen 1,13 och i den högre 0,95.

Försöksresultat med »konstanta» elasticiteter

	Det lägre intervallet (medelinkomst minus en tredjedel)		Det högre intervallet (medelinkomst plus hälften)	
	Antal grupper	Avvikelse i % av ber. värde	Antal grupper	Avvikelse i % av ber. värde
<i>Sverige:*</i>				
Positiv avvikelse	12	+ 9,6	9	+ 20,3
Negativ avvikelse	7	- 5,6	10	- 16,8
Total avvikelse	19	+ 4,9	19	- 2,7
<i>USA:**</i>				
Positiv avvikelse	9	+ 5,6	8	+ 7,5
Negativ avvikelse	9	- 6,0	10	- 4,7
Total avvikelse	18	+ 1,0	18	+ 1,2

* Utgift för kläder efter ålder (5 grupper) och socialklass (4 grupper).

** Utgift för textilvaror efter antal personer i hushållet (6 grupper) och områden (3 grupper).

Ehuru vi icke har några jämförelsepunkter för bedömning av avvikelserna, kan nog den slutsatsen vara berättigad, att inom de inkomstintervall som här avsetts sambandet mellan textilkonsumtion och inkomst är logaritmiskt »rakt», och att de värden på inkomstkänsligheten vi erhåller således ger ett gott uttryck för inkomsteffekten. Det är dessa centrala delar av budgetmaterialen som främst intresserar oss. Där ligger den övervägande delen av hushållen. Och det är det lägre av behandlade inkomstintervall som *medelinkomsten* genomlöpt sedan 30-talets början; genom det högre kommer den att passera under närmsta 10 à 15-årsperiod. För vårt fortsatta studium bör vi kunna bygga på »konstanta» elasticiteter av använt slag och icke närmre bekymra oss om inverkan av skedda inkomstomfördelningar.¹⁵

¹⁵ I M. L.-M. Goreux: »Perspectives des dépenses d'habillement des français», Études et Conjoncture, Paris Octobre 1956, behandlas motsvarande

Varuslag — kvantitet och kvalitet

Hittills har vi utan närmre hänsyn till sammansättning behandlat klädposten såsom en enhet. Då vi undersökt klädkonsumtionens samband med inkomsten (inkomstelasticiteten) har vi för olika befolkningsgrupper funnit varierande tal: i allmänhet liggande mellan 1 och 2. Vi skall i detta avsnitt något ägna oss åt frågan om dessa skillnader. Vi behöver för den skull i två avseenden ytterligare nyansera diskussionen.

Det första avser varugrupperingen. Vad vi här benämnt »kläder» är endast en samlingsbeteckning för ett stort antal varor. Det är varor för en rad helt olika ändamål: rockar och kostymer, skjortor och underkläder, plagg för män, kvinnor och barn (låt oss kalla varugrupper som dessa för *varuslag*). Men ytterligare finns *inom* dessa grupper — inom varuslagen — i varierande omfattning artiklar av olika utförande, av olika material och i olika prislägen, som alla i huvudsak fyller samma ändamål (vi kallar dessa varianter för *varutyper*). Och slutligen finns *inom* varje varutyp en ytterligare differentiering, som kan gälla färg, modell etc. (vi kallar dessa för *varumärken*).

För olika ändamål kan man behöva inrikta studiet på den ena eller den andra av dessa grader beträffande varuuppdelning.

såsom ett mättnadsproblem. Goreux visar med budgetmaterial, att för franska städer (utom Paris) inkomstelasticiteten sjunker med stigande inkomst, och gör på basis härav en prognos för 1965, som med ca 15 % understiger vad som skulle erhållas vid konstant inkomstelasticitet. — Enligt författarens mening är Goreux's slutsats oberättigad, även mot bakgrund av det material han själv framlägger. Det visas nämligen att för Paris detta förhållande icke gäller (sambandet är rent rätlinjigt även för högre inkomstlägen); detta noteras såsom något speciellt för metropoler som Paris och New York med ett särskilt högre inkomstskikt med avvikande beklädnadsvanor. Det synes rimligare att tolka dessa skillnader såsom »relativ mättnad» i förhållande till det sortiment som står till förfogande; de franska provinsstäderna torde just i sistnämnda avseende vara annorlunda än Paris.

De ordinära marknadsundersökningarna, där efterfrågan på produkten tages som mer eller mindre given, inriktas sålunda ofta på de relativt små differenserna mellan vad som här benämnts varumärken. För våra ändamål är en sådan differentiering otänkbar — på grund av mångfalden och på grund av den naturliga bristen på statistiskt material. Men vi har ett principiellt mera väsentligt skäl att välja en något vidare varugruppering. Ju mera finmaskigt i dessa avseenden vi gör grupperingen, desto mera ökas konsumentens möjlighet att ersätta en »vara» med en annan (möjligheten till substitution ökas). Med hänsyn till analysen skulle vi helst önska sådana varugrupper, för vilka substitutionsmöjligheter helt saknades. Dessa krav blir *någorlunda* uppfyllda vid en varuslagsgruppering. (Substitution mellan underkläder och kostymer är ju begränsad, men så icke mellan kostymer och exempelvis udda plagg). Då sålunda vår gruppindelning kommer att stanna på första planet, är det angeläget att hela tiden ha i minnet, att dessa »varuslag» icke är enhetligt sammansatta; differentieringen inom dessa grupper kan vara större eller mindre, men är för hela det textila varuområdet vanligen betydande.

Så redovisar vi en tablå med några resultat angående inkomstkänsligheten för sådana textila varuslag.

Vi finner betydande skillnader. Mellan »tyger och garner», som med högre inkomst ökar endast hälften så snabbt som inkomsten, och »kläder», som ökar snabbare än inkomsten. Mellan herr- och damkonfektion, där damkonfektion (i Sverige) visar en högre tillväxttakt. Samt mellan (exempelvis) damstrumpor och klänningar, med utgiftsökning, som relativt sett är mindre än, resp. dubbelt så stor som inkomstökningen. Som närmre framhålles i Appendix bör vi icke taga de angivna siffervärdena annat än som indikationer; dock torde de här poängterade skillnaderna vara säkra. Det är således uppenbart,

Tablå över inkomstkänsligheten för vissa textilvaror

	Sverige 1952	Nederländerna 1951	USA 1950
	Samtliga hushåll	Arbetare-hushåll	Medelklass-hushåll 3-personers-hushåll, städer
Herrkonfektion			
Överrockar	1,1	2,6	1,3
Kostymer	1,9		
Skjortor	0,8		
Damkonfektion			
Kappor	1,9	0,6*	1,1*
Dräkter	2,1		
Klänningar	2,0		
Arbetskläder	-0,9	.	.
Trikå			
Underkläder, herr	-0,1	1,1*	0,9*
dam	1,7		
Strumpor, herr	0,6		
dam	0,8		**
Samtliga kläder	1,24		0,67
Tyger och garner	0,58	1,26	1,11
Hemtextilier	1,23		1,35

* Inkl. barnkläder.

** Ingår i underkläder.

att vad vi kallat »textilvaror» eller »kläder» är begrepp som i sig innesluter varuslag, för vilka en viss inkomstökning kan väntas innebära högst olika ting: en mer eller en mindre än proportionell ökning, ingen ökning alls eller rent av en minskning. En faktor av betydelse för dessa skillnader skall vi nu något belysa.

I ovanstående tablå angavs för kappor en inkomstkänslighet om ca 1,9. Detta innebär att vid inkomsten 6 000 kronor ut-

giften för kappor är i genomsnitt inemot fyra gånger så stor som vid inkomsten 3 000 kronor. Men denna ökning kan ha tillkommit på flera olika sätt: antalet plagg (per år) kan ha ökat i nämnda relation, eller kanske avsevärt mindre genom att vid högre inkomst köpen skett i högre prislägen. Ett svar på frågan i vad mån ökningen varit »kvantitativt» eller »kvalitativt» betingad skulle naturligtvis vara av värde. Detta är dock möjligt att ge endast där vi har uppgifter om både utgift och om kvantitet. Vi skall demonstrera detta för en vara där sådana uppgifter finns tillgängliga i det svenska budgetmaterialet.

Det gäller just herröverrockar och damkappor, för vilka antalsuppgifter om inköp bör vara tämligen odiskutabla. I *Diagram III: 9* åskådliggöres de samband med inkomsten, som vi erhållit dels för *utgiften* och dels för *antalet plagg*.¹⁶ Skillnaden beträffande utgiftsändringen är, som vi tidigare noterat, betydande mellan herr och dam. Nu noterar vi att i båda fallen den större delen av utgiftsökningen beror på ökat antal plagg. Men medan antalet herrplagg ökar *mindre* än proportionellt i förhållande till inkomsten (elasticitet = 0,9) så ökar antalet damplagg betydligt mera (elasticitet = 1,7). I *båda* fallen får vi som uttryck för »kvalitets»-ökning samma tal (elasticitet = 0,3).

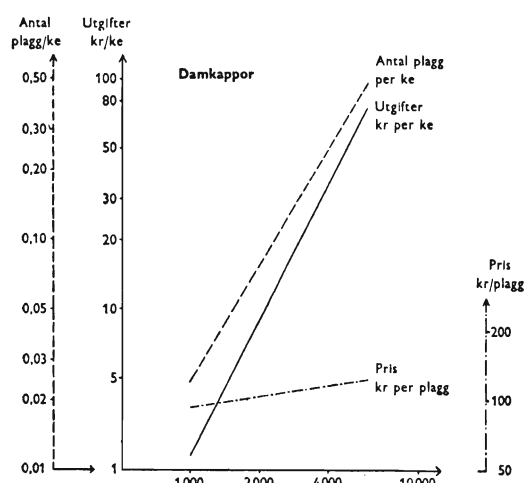
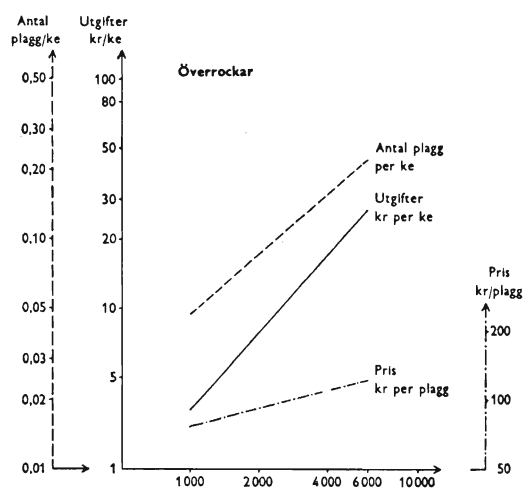
Återgår vi så till sist till det problem som vi började detta avsnitt med, de olikheter i inkomstkänslighet för »kläder» vi funnit mellan olika befolknings- och åldersgrupper, kan vi nu

¹⁶ Använd beräkningsmetod finns utförligt diskuterad i S. J. Prais & H. S. Houthakker a. a., kap. 8. Metoden innebär, att den *utgiftsökning* som följer med viss *inkomstökning* delas upp på två komponenter: *kvantitetsökning* (antal plagg) och *kvalitetsökning* (medelpris per plagg).

Upper part of diagram: Men's coats; lower part: Women's coats. Number of coats per consumer unit = dash line, Outlays in Sw. crowns per consumer unit = full line, Price per coat in Sw. crowns = dot-dash line. Bottom scale = Total consumption per consumer unit.

DIAGRAM III: 9. *Utgiftens och kvantitetens samband med inkomsten i Sverige 1952.*

Income and outlays resp. quantities in Sweden 1952
(Logarithmic scale)

tillägga en synpunkt. Olikheterna *behöver* icke bero av att medlemmar av *en* sådan grupp visar en i förhållande till andra helt avvikande inställning eller reaktion inför en viss textilvara. De *kan* ha framkommit som resultat av att olika grupper *sammansätter* sin textilkonsumtion på olika sätt. Att t. ex. familjehushållen har en större *del* av sin konsumtion på varuslag med låg inkomstkänslighet än de ensamstående har. Det är möjligt att sådana skillnader kan påvisas beträffande ovan behandlade särskilda kvantitets- och kvalitetsreaktioner, men lika tänkbart att en förskjutning dem emellan även den är en effekt av högre inkomst.

Statik och dynamik

Vi lämnar nu den egentliga behandlingen av budgetmaterialet och frågar då: Kan sådant material, som ju avser förhållandena vid en viss tidpunkt (ett år), säga oss något om *utvecklingen*, den tidigare eller den framtida? Det svar som gives av erfarenheten är: en hel del men inte allt. En slutsats om utvecklingen fordrar en omtolkning av budgetresultaten och är således betingad av förutsättningarna härför. I många avseenden kan vi finna det berättigat att utgå ifrån att den som erhållit en ökad inkomst, *då* använder den på samma sätt som den som *idag* har samma högre inkomst – men vi kan inte vänta att denna anpassning sker omedelbart. Budgetundersökningarnas anvisningar kan endast gälla på lång sikt. På samma sätt kan vi finna det antagandet rimligt, att nuvarande tonåringar som om 25 år kommer att möta samma problem och befinna sig i samma allmänna situation som personer nu i medelåldern, också *då* handlar på liknande sätt som den äldre generationen gör *nu* – men vi måste beakta att nuvarande generation i medelåldern, då *den* befann sig i tonåren, upplevde ett samhälle både fattigare och

otryggare än det nuvarande. Att taga budgetundersökningarnas utsago för gott, det är den *statiska* synpunkten — i ett samhälle utan teknisk utveckling, utan nya varor och vanor kunde vi förtroendefullt nöja oss med sådana analogislut.¹⁷

Men icke heller med *dynamiska* utgångspunkter behöver vi helt underkänna budgetundersökningarnas vitsord. Ändringar i dessa avseenden sker icke dag för dag: det tar tio år att introducera en ny vara av någon betydenhet, och i konsumenternas allmänna dispositioner, vanor etc. sker inga revolutioner. De resultat vi erhåller ur budgetundersökningarna och den allmänna kunskap om hushållens situation och handlande som de ger, kan därför tjäna som utgångspunkter vid en behandling av utvecklingen — arbetshypoteser vilkas tillämplighet dock måste kontrolleras. Därför övergår vi i nästa kapitel till frågan om vilket kunskapsmaterial vi kan finna, som mera direkt belyser textilkonsumtionens förändringar.

¹⁷ Olof Sundén har i en artikel i Balans nr 3/1955: »Har inkomstjämnings alla konsekvenser beaktats?» på detta sätt utgått från en budgetundersökning för diskussion av framtidsutvecklingen. Sundéns perspektiv är därvid så långt, att han måst grunda sitt resonemang på budgetundersökningens allra högsta inkomstklasser. Då dessa varit svagt representerade i det ursprungliga urvalet, har Sundén vällovligt kompletterat just dessa grupper. Emellertid förbiser Sundén, att dessa idag allra högsta inkomsttagare skiljer sig ifrån dagens »medelinkomsttagare» icke *endast* beträffande inkomstens storlek. Deras särskilt höga relativa inkomst är rimligtvis en anvisning just om att de i många andra avseenden tillhör en marginalgrupp. Deras nuvarande konsumtionsmönster kan därför icke tagas som en anvisning om hur ett allmänt sådant ser ut den dag *genomsnittsinkomsten* har uppnått denna höga nivå.

KAPITEL IV

Textilkonsumtion, inkomster och priser

I föregående kapitel har vi diskuterat ett antal ögonblicksbilder av textilkonsumtionen. Alla hade de det gemensamt, att de utgjorde tvärsnitt i olika plan av konsumtionen vid en och samma tidpunkt. Vi framhöll avslutningsvis, att det finns skäl förmoda att även utvecklingen över en tidsperiod — när t. ex. inkomsten ökar — skall ske på ett liknande sätt som framgått av dessa tvärsnittsstudier. Vi hade emellertid även vissa betänkligheter, och dessa hade sin grund däri, att våra budgetmaterial alla återger läget i en viss situation, i samma konjunkturläge, i samma prisläge, med i princip samma sortiment tillgängligt för alla konsumenter etc. Över en tidsperiod sker emellertid förändringar även av dessa faktorer. Framtidsförväntningar beträffande såväl inkomst som priser kan förändras. Nya varor både inom textilområdet och andra varuområden tillkommer, och — i varje fall över längre perioder — bör vi icke vara främmande för att konsumenternas inställning till ett eller annat varuslag och inom dessa till olika varutyper kan förändras. Vi kan därför icke vara nöjda med den bild vi fått av budgetundersökningarna.

Vi skall med detta kapitel övergå till att behandla *tidsserier*, dvs. serier som visar utvecklingen över en tidsperiod. I allmänhet skall denna tidsperiod vara de 25 åren 1931–1955, i vissa fall kan vi täcka även 20-talet, i andra får vi nöja oss med betydligt kortare serier. I detta kapitel skall vi något närmre

beskriva förutsättningar och metoder för detta studium. De resultat vi erhållit vid den föregående behandlingen av budgetundersökningar kan närmast betraktas såsom utgångspunkter för den kommande behandlingen av tidsseriematerialet.

De senaste decennierna har inte i något land varit en period av lugn och ostörd utveckling. 20-talets uppsvingsperiod slutade i världsomfattande depression, som allvarligt skakade västerlandets framstegsoptimism. Dock visades vid 30-talets mitt en förbättrad konjunktur, så småningom mer och mer upprustningsbetonad: »München» kastade hårda slagskuggor framför sig. Sedan följde fem år – för stater och enskilda – präglade av kampen att överleva. Den rörde i lyckligt lottade länder som Sverige mest utanverken av den materiella standarden; de rent kvantitativa inskränkningarna var för mat, kläder eller bostad inte särskilt betydande. Men allvaret var större på andra håll. Den dagliga konsumtionen låg vid existensminimum, och kapitalförstörelsen var enorm. Så kom återuppbyggnaden – i hela Västeuropa i rent bokstavlig mening – och först in på 50-talet kunde Västeuropa uppnå och passera den levnadsnivå man haft före kriget eller för vissa länder rent av före 1930.

Kan för denna period, innefattande depression och världskrig, avspärrning och ersättningsproduktion, inflation och devalvering, ransonering och reglering, det finnas någon annan grund för förklaring av ett enskilt varuområdes – såsom det textila – utveckling än en hänvisning till dessa »yttre» förhållanden? Frågan är väl berättigad, och här skall annat icke sägas än att svaret får framgå av den fortsatta framställningen.¹

¹ En förhoppning kan erhållas ur vad *Kenneth E. Boulding* anför i »The Organizational Revolution», New York 1953, sid. XIV: »The great changes in human life and society are brought about not by reform and violent revolution but by the »silent revolutions» in techniques, in customs, in morals, in manners, in ways of doing things of all kinds, which have spread by the almost imperceptible process of imitation.»

I stället skall vi något närmre presentera de faktorer vi lägger till grund för analysen. Vi skall använda den enkla ekonomiska modell som skisserats i Kapitel II.² Detta innebär att som direkta förklarande faktorer skall användas endast tre, nämligen folkmängd, inkomst och priser.

Folkmängd

Vad folkmängden beträffar kan vi fatta oss kort. Det är alldeles uppenbart att en generell inkomstökning får helt olika konsekvenser för textilkonsumtionen, om den sker vid oförändrad folkmängd (och alltså genomsnittsinkomsten ökar) eller om den sker vid stigande folkmängd (och genomsnittsinkomsten exempelvis är oförändrad). I sistnämnda fall, då det blivit fler munnar att mätta och fler människor att kläda, är det naturligt att vänta en rent *kvantitativ* och *proportionell* ökning av konsumtionen. I förstnämnda fall, då inkomstnivån höjes, kan vi icke utan vidare förutse reaktionen: konsumtionsökningen kan i förhållande till inkomstökningen vara större eller mindre, den kan bestå i flera plagg eller i plagg i högre prislägen. Då — såsom framgår av *Diagram IV: 1* — under vår studieperiod befolkningen ökat icke oväsentligt, skall vi i analysen »neutralisera» denna faktor genom att hela tiden röra oss med per capita-siffror. Men denna oundgängliga förenkling *kan* innebära faror. Har stora förändringar skett beträffande folkmängdens fördel-

² En »modell» kan sägas vara ett på visst sätt definierat samband mellan den faktor som man vill förklara och de »orsakande» faktorerna. Valet av såväl form som innebörd för modellen baseras på tidigare kunskap, sådan den finns specificerad i bakomliggande verifierade teori. Se t. ex. *C. West. Churchman-Russel L. Ackoff-E. Leonard Arnoff: »Introduction to Operations Research», New York 1957, kap. 7, och Herman Wold a. a., kap. I.* — En lättillgänglig behandling av den här använda modellens matematiska form finns i *Ragnar Bentzel m. fl. a. a., kap. 3.*

DIAGRAM IV: 1. *Befolkningsutveckling i vissa länder 1931-55.*

Population 1931-55.

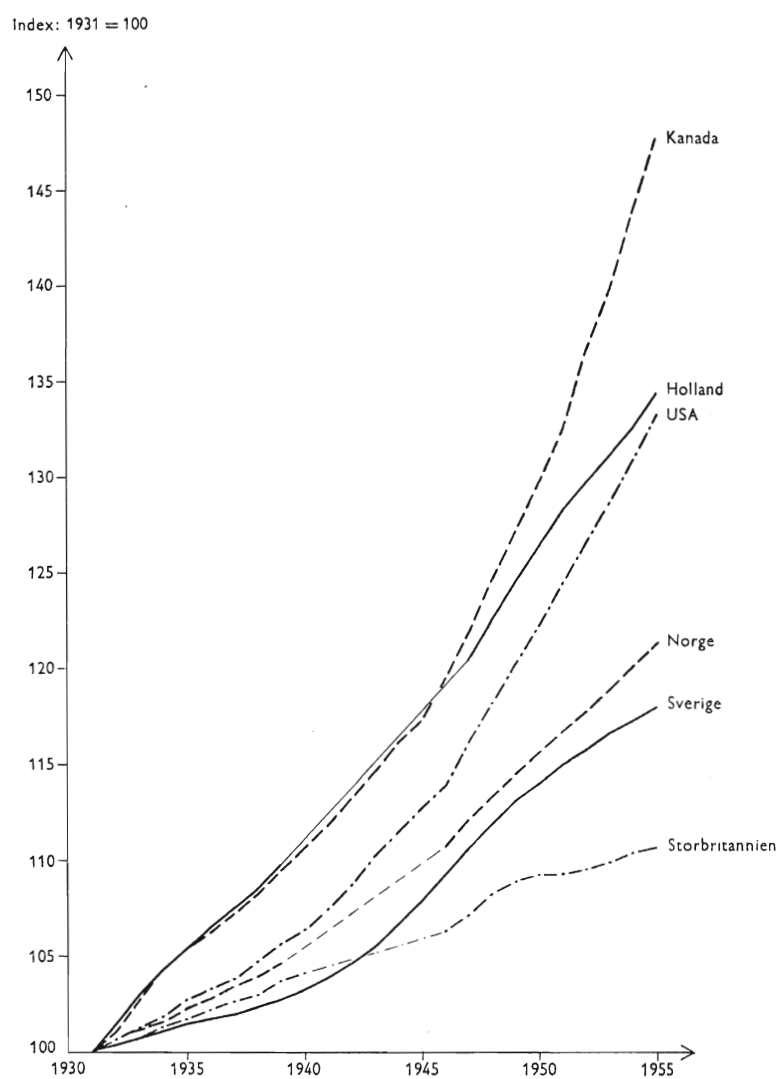
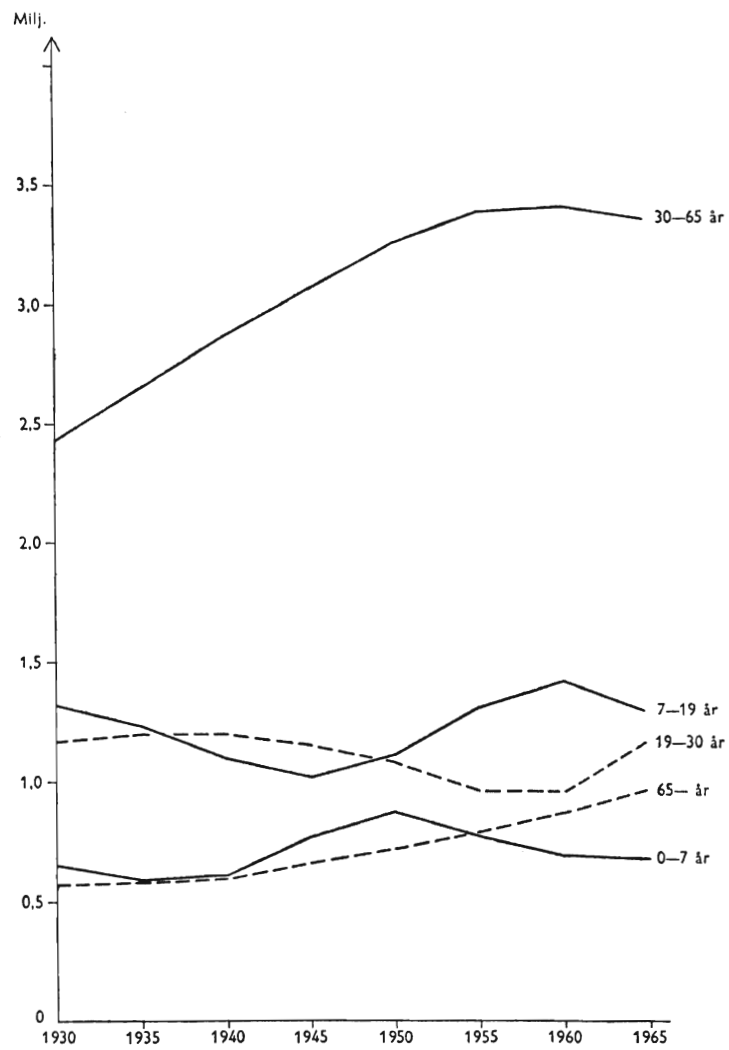

DIAGRAM IV: 2. *Befolkningsutveckling i Sverige för vissa åldersgrupper 1930-65.*

Population in Sweden 1930-65, by age groups

ning (t. ex. efter ålder, orter, socialklass), och är konsumtionen för sådana grupper av något skäl väsentligt olika, kommer detta icke till uttryck i våra genomsnittstal. För att bedöma denna risk skall vi använda resultaten från budgetundersökningarna.

Som vi visat i Kapitel III, blir skillnaderna mellan olika gruppers klädkonsumtion icke särskilt stora när vi tar hänsyn till gruppernas inkomstförhållanden. Det var endast för vissa åldersgrupper (de unga och de gamla) vi erhöll markerade differenser. Vi visar därför i *Diagram IV: 2*, hur åldersfördelningen (i Sverige) förändrats. Vi hade under 30-talet en minskning och därefter en ökning i barn- och ungdomsåldrarna, antalet »gamla» har hela tiden ökat. Vår användning av per capita-siffror kan därigenom ha åstadkommit någon överskattning av konsumtionsökningen under 30-talet och en viss underskattning därefter. På senare tid — då antalet ungdomar starkt ökat — bör den »överkonsumtion» vi funnit i dessa åldrar ha verkat i motsatt riktning. Vi anser att dessa förskjutningar — sedda i förhållande till de vida större förändringarna på inkomst- och varusidan — är av helt underordnad betydelse för vår förståelse av utvecklingen. Vi kommer därför att, sedan bilden i dessa avseenden klargjorts, icke varje gång erinra om befolkningsstrukturens inverkan, lika litet som om det självklara förhållandet att den för *speciella* varuslag, säg småbarnskläder, är en helt grundläggande kvantitetsfaktor.

Inkomster

Under den tid vår undersökning omfattar har inkomsterna ökat betydligt. Som framgår av *Diagram IV: 3* med icke mindre än 60 % för Sverige och 90 % för USA och Kanada (för USA dock räknat från botten av depressionen). För de krigförande länderna i Europa innebar kriget en minst 10-årig försening i

inkomstökningen. Av intresse för de internationella jämförelser, som senare skall göras, är även den betydande inkomstklyfta som finns mellan länderna öster och väster om Atlanten.³

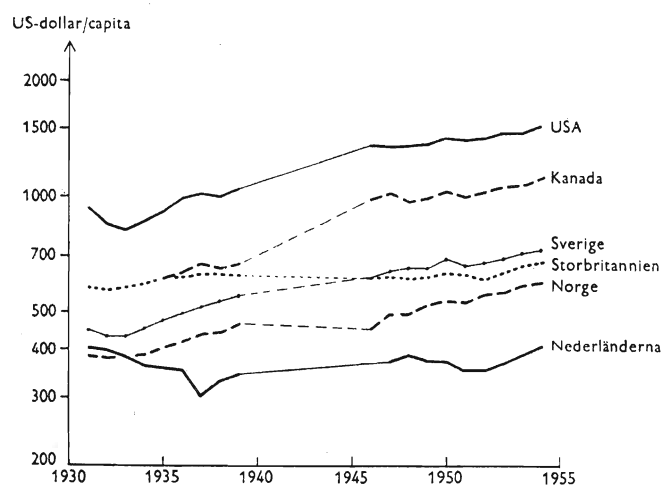
Här — liksom tidigare och i fortsättningen — mäter vi inkomsten såsom värdet av den totala konsumtionen i fast penningvärde. (För penningvärdeomräkningen redogöres närmre i Appendix.) Vad beträffar valet av inkomstmått måste vi, för att ge en bättre uppfattning om dettas innebörd, i korthet beröra några alternativa sådana.

Vi hade kunnat välja den totala nationalinkomsten, ett ofta använt inkomstmått. Därmed hade vi inbegripit den »offentliga sektorn», statens och kommunernas utgifter finansierade genom skatter o. d., vilka under perioden utgjorde en stor och stigande del av nationalinkomsten. Det är på goda grunder vi lämnar dessa utanför. Användningen av denna inkomstdel är inte annat än indirekt och på lång sikt påverkad av den enskilde; en analys innefattande utgifter såsom för försvar och undervisning är också meningslös i enbart ekonomiska termer. Då vår konsumtionsteori — jämför Kapitel II — är byggd med utgångspunkter i den enskilde konsumentens handlande, bör vi endast betrakta den inkomst, som »fritt» disponeras av enskilda, dvs. hushållens inkomster med avdrag för direkta skatter. Denna inkomst disponeras dels för konsumtion, dels för sparande. Den sistnämnda posten ingår *icke* i vårt inkomstmått. Skälen härför är till stor del av rent praktisk natur. Kännedomen om sparandets förändringar över denna period är helt otillfredsställande; att där-

³ Då vi här icke har något direkt intresse av precisering beträffande ländernas relativa inkomstnivå har använda index för inkomstutvecklingen applicerats på resp. lands totala konsumtion per capita år 1954 sådan den redovisas i OEEC:s »Statistics of National Product and Expenditure», No 2, Paris 1957. Diagrammets inkomstbelopp är således i 1954 års priser och växelkurser.

DIAGRAM -IV: 3. *Inkomstutveckling i vissa länder 1931-55.*

Total consumption per capita 1931-55
(Logarithmic scale)

till för sparmedlens del taga hänsyn till penningvärdeförändringar skulle ställt ytterligare problem.⁴

⁴ Vi kan dock även motivera vårt val positivt. Det kan med skäl argumenteras, att konsumentens val mellan aktuell konsumtion och framtida (dvs. sparande) är *ett* studieobjekt med sina särskilda aspekter, fördelningen av den aktuella konsumtionen *ett annat*, och att det sålunda är ändamålsenligt att göra studiet i två etapper. Det kan lätt visas, att elasticiteten med avseende på den totala disponibla inkomsten kan beräknas ur elasticiteten med avseende på den totala konsumtionen med hjälp av elasticiteten för sparandet. Sparandets centrala roll i konjunkturbilden har givit anledning till ett stort antal studier av förstnämnda slag. För Sveriges del pågår för närvarande inom Konjunkturinstitutet en grundläggande undersökning om sparandet, som bör kunna fylla flera av luckorna i vår kunskap på denna punkt.

Vi noterade i föregående kapitel att en användning av den totala konsumtionen såsom inkomstmått hade vissa fördelar vid budgetstudier. Vi kan här tillägga, att användes detta mått även vid studium av tidsserier,

Vår avslutande fråga i detta avsnitt måste nu bli: Ger detta mått oss en riktig uppfattning om inkomstförändringar under studieperioden, eller blir våra resultat påverkade av inkomstfördelningen? Det råder ingen tvekan om att betydande inkomstomfördelningar har skett under studieperioden – vi har erhållit en allt jämnare inkomstfördelning.⁵ Den aktuella frågan är då, huruvida inkomstutjämnningen har påverkat textilkonsumtionen. Situationen skulle kunna tecknas som så: Om de inkomsttillskott *över* den genomsnittliga inkomstökningen, som nu tillfallit lägre inkomstgrupper, i stället hade disponerats av de högre inkomstgrupper, som har haft lägre än genomsnittlig inkomstökning, skulle måhända en större del av detta inkomstbelopp ha använts för sparande eller för annan konsumtion än textilvaror. Det framgår av denna formulering att den jämförelse vi gör är hypotetisk – vi vet icke hur stor inkomstökningen skulle ha varit *om* inte samtidigt en inkomstomfördelning ägt rum. Vi får därför endast vara medvetna om att invävt i den skedda inkomstökningen ligger en icke obetydlig inkomstomfördelning. Det har dock beräknats⁶, att inträffade strukturförändringar i inkomsten endast kan ha medfört relativt små förskjutningar i konsumtionsefterfrågans omfattning och inriktning i förhållande till dem som åstadkommits av förändringen i inkomstnivå. Vårt antagande är därför, att effekten av inkomstomfördelningen är av helt underordnad storleksordning, och att användningen av genomsnittsinkomsten bör ge tillfredsställande resultat.

så ökar jämförbarheten mellan elasticiteter erhållna av de båda slagen material. — Jämför även not 1 i Kapitel III.

⁵ *Ragnar Bentzel*: »Inkomstfördelningen i Sverige», Stockholm 1952, kap. VI. — *H. F. Lydall*: »British Incomes and Savings», Oxford 1955, kap. 2. — *Herman P. Miller*: »Income of the American People», New York 1955, kap. 8.

⁶ *Ragnar Bentzel* a. a., sid. 104–105.

Priser

Vi har anledning att uppehålla oss vid två företeelser av betydelse för prissidan, vilka vi kan rubricera »substitution» och »spekulation».

Det har framgått att man i konsumtionsteorin fäster avseende vid varans *relativa* prisutveckling, dvs. om den i förhållande till andra varor och tjänster ökar eller minskar i pris. Även om effekten av en sådan prisändring uttalar sig teorin: en relativ prisökning bör leda till kvantitetsminskning och omvänt; effekten kan därvid väntas bli större ju lättare det är att ersätta varan med annan i bättre prisrelation (»substitution»). Men beträffande storleken av denna påverkan kan intet annat anföras än en allmän tendens, att varor som av konsumenten uppfattas som »nödvändiga» påverkas mindre än sådana som uppfattas såsom »lyx». (Det bör observeras att »nödvändighet» här ingalunda begränsas till fysisk sådan, vilken tanke kan ligga nära till hands beträffande livsmedel; det tvång som ligger i omgivningens »krav» är minst lika effektivt.)

Vad textilvarorna beträffar kan vi knappast på förhand formulera våra förväntningar om prisreaktionen. Med tanke på substitutionsmöjligheten kan vi frestas till påståendet, att så länge vi håller oss till större grupper av varor — säg överrockar — någon möjlighet att ersätta dem med »andra» varor icke finns, och att vi därför skulle vänta en låg priselasticitet. Detta är emellertid på sin höjd en halvsanning. »Överrockar» kan kanske inte ersättas av annat plagg, men *inom* gruppen överrockar finns betydande möjligheter att vid en prishöjning ersätta plagg i högre med plagg i lägre prislägen. Plaggantalet skulle då föga ändras (låg priskänslighet), medan inköpsvärdet rent av kunde sjunka trots prishöjningen (hög priskänslighet). I båda fallen skulle vi vänta ökad priskänslighet om vi fäste

avseende vid konsumentens möjlighet att variera användningstidens längd — att slita på gammalt.

I själva verket kan vi på ungefär lika goda grunder formulera två satser av nära motsatt innebörd. Men vi kan icke på förhand avgöra vilken som närmast svarar emot den verkliga marknadsreaktionen.

Textilområdet utmärkes främst av ett mycket stort antal varutyper som trots vissa olikheter i modell, färg, kvalitet etc. fyller samma ändamål; möjligheten att vid en prisändring ersätta en vara med liknande i annan prisklass är i allmänhet stor. Vi skulle då vänta att dessa varor (även i större kategorier) visade *hög priskänslighet*, i varje fall då vi mäter konsumtionen på sådant sätt att skillnader i förädlingsgrad kommer till uttryck.

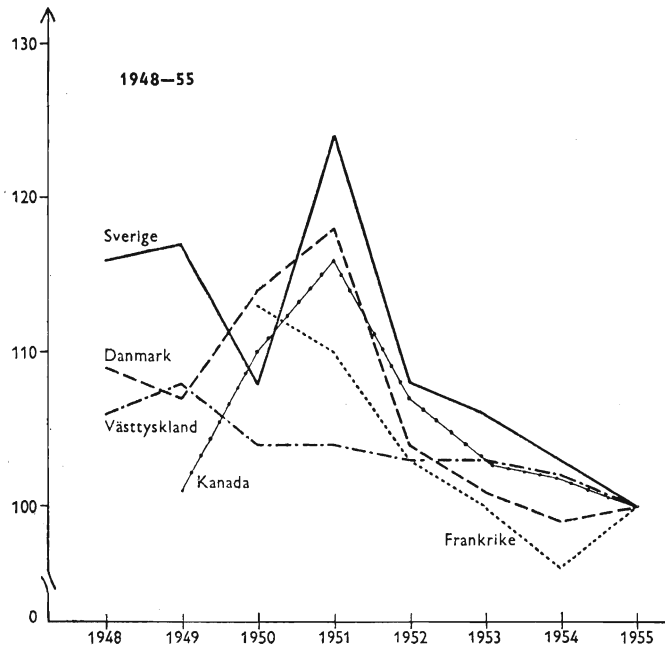
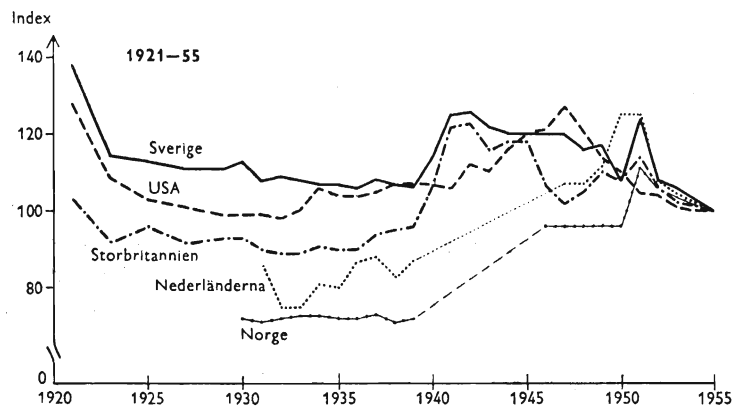
Våra budgetmaterial och diskussionen därom har givit antydning om att textilkonsumtionen i betydande omfattning är utsatt för »social» påverkan; egenskaper hos varan som färg, mönster, modell, moderiktighet etc. är av betydelse för konsumentens val. Det kan då vara så, att dessa faktorer är dominerande, och att en prisändring (inom vissa gränser) icke föranleder någon ändring i konsumentreaktionen — inköpet av den speciella varan framstår såsom en »nödvändighet». Vi skulle då vänta att finna en *låg priskänslighet*.

Nu skall noteras, att båda satserna *kan* vara riktiga, de kan äga tillämpning i olika grad för olika varor. Den ena eller den andra kan dominera, och vi skall i fortsättningen använda dessa något extrema formuleringar som jämförelsepunkter i diskussionen av olika varugrupper. Vår närmsta behandling kommer dock att röra endast stora varugrupper. I ett senare kapitel skall vi dock något beröra priskonkurrensen mellan varor av ull, bomull och rayon. I övrigt tillåter icke vårt material (och icke heller utrymmet) en så detaljerad behandling, som eljest vore marknadsmässigt berättigad.

Om den »normala» marknadsutvecklingen är att kvantiteten minskar då priset ökar och vice versa, kan vi i vissa lägen erhålla

DIAGRAM IV: 4. *Relativ prisutveckling för textilvaror i vissa länder 1921-55.*

Relative prices for textiles 1921-55

en »pervers» reaktion, i varje fall på kort sikt. Det kan för handelsleden synas naturligt, att vid begynnande prisökning öka sina inköp, och omvänt starkt begränsa dem vid en pris-sänkning som väntas fortsätta. Det har visats att för varor, för vilka inköpstillfället kan någorlunda fritt väljas, även konsumenten deltar i denna »spekulation»: en förväntan om högre priser, framskapad exempelvis av begynnande prisökningar, medför ökade inköp och omvänt.⁷ Och gäller detta konjunktur-betonade prisrörelser bör det i ännu högre grad gälla säsong-betonade. Inom stora delar av textilområdet uppfyller varorna de primära kraven för en sådan spekulation: de har relativt stor varaktighet, konsumenten har en »egen» lagerhållning och inköpsfrekvensen är låg. De konjunkturella prisrörelserna, ständigt underhållna från råvarusidan, är även betydande för varuområdet, och så har särskilt under efterkrigstiden de säsongbundna varit. I den mån konsumenten har bestämda förväntningar om kommande prisändringar kan dessa — pris-relationen obetingat — påverka inköpen. En inträffad pris-ändring, som kan inge förväntningar om ytterligare ändringar i samma riktning, åstadkommer då en ändring i efterfrågan i samma riktning. Detta verkar så att vi erhåller en lägre priskänslighet än eljest.⁸

Så visar vi slutligen i *Diagram IV:4* några använda index

⁷ I *George Katona & Eva Mueller* a. a., sid. 46–48, demonstreras det inflytande på konsumenternas handlande, som — särskilt för varaktiga varor — utövas av deras uppfattning om den allmänna ekonomiska utvecklingen, skedda och väntade pris- och inkomständringar och en allmän känsla av förtroende eller osäkerhet. Ett försök att mäta förändringar i dessa »attityder» redovisas; en sammanställning med konsumtionsutvecklingen visar god överensstämmelse mellan ändrat handlande och *riktningen* av den mätta attitydförändringen.

⁸ *Robert Badouin*: »L'Élasticité de la demande des biens de consommation», Paris 1952, sid. 77–79.

över den textila prisrelationens utveckling. Man noterar en betydande grad av samvariation länderna emellan, en effekt av den gemensamma internationella råvarumarknadens inflytelser på konsumentpriset. Två drag noteras såsom allmänna: den relativa prishöjningen under krigsperioden samt under 50-talet en relativ prissänkning, som fört relationen ned till eller under 30-talets lägsta. Det ligger icke inom denna studies ram att behandla prisbildningen. Priserna, liksom de tidigare i kapitlet behandlade faktorerna befolkning och inkomst, är för oss givna data, vilkas inverkan på textilkonsumtionen skall studeras i det följande.

KAPITEL V

Konsumtionen av textilvaror 1931—1955

Vi är så beredda att ta itu med det material, som illustrerar utvecklingen på textilområdet. I detta kapitel skall vi — trots tidigare anförda betänkligheter — behandla hela textilgruppen såsom en enhet. Vi gör detta dels för att närmre demonstrera några av de mätmetoder vi använder dels för att en jämförelse på denna basis är den enda vi kan utsträcka utöver Sverige.

Textilkonsumtionen — en jämförelse mellan länder

Vi börjar med en internationell jämförelse. I *Diagram V:1* finner vi åskådliggjort den textila konsumtionen för ett förkrigs- och ett efterkrigsår (medelvärde för tre år) för vart och ett av länderna inom OEEC-gruppen samt för USA och Kanada. Den lodräta axeln upptar den totala fiberkonsumtionen (närmre bestämt den mängd bomull, ull, rayon m. m. som undergått textil bearbetning, reducerad till vävnadsvikt). Efter den horisontella axeln har länderna inlagts efter det beräknade värdet av deras totala konsumtion uttryckt i US-dollars. Det sistnämnda använder vi — som tidigare — såsom ett mått på inkomstläget.

Diagrammet kan läsas på två sätt. Vi kan intressera oss för hur textilkonsumtionen utvecklats i varje land mellan förkrigs- och efterkrigstiden. För nästan alla länderna finner vi ett starkt positivt samband: när inkomsten har ökat mera påtagligt,

har också textilkonsumtionen ökat. Det andra sättet att läsa diagrammet är att jämföra länderna. Vi finner inga notabla undantag till satsen, att ländernas textilkonsumtion, trots de klimatiska och andra skillnader som kan finnas dem emellan, i övervägande grad är bestämd av deras inkomstläge. Vi har de sydeuropeiska länderna med en textilkonsumtion om 4 à 5 kg per capita vid ett inkomstläge av 200–250 dollars, Västeuropa med 8–10 kg vid 500–600 dollars inkomst, och slutligen Kanada och USA, som med 50 resp. 100 % högre inkomst också visar den högsta textilkonsumtionen, 12 resp. 17 kg. Vad som särskilt kan vara värt att lägga märke till är att länderna tycks följa i varandras spår. Västeuropa har efter kriget uppnått ungefär den inkomst som Kanada hade före kriget, och Kanada hade då en textilkonsumtion om ca 9 kg. Kanada har uppnått USA:s förkrigsinkomst och en textilkonsumtion om 12 kg emot USA:s 11 kg. Och slutligen har USA haft en betydande inkomstökning, som även den varit åtföljd av fortsatt ökning av kilokonsumtionen. Det är detta som kommer till uttryck i den i diagrammet inritade »medellinjen».

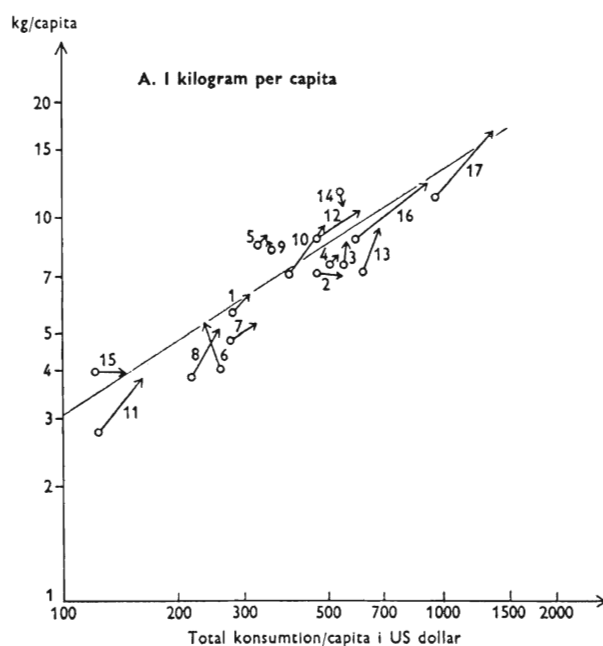
Det är två ting rörande denna kurva, som är värda att notera. Det första är kurvans lutning, som i logaritmisk skala åskådliggör förhållandet mellan textilkonsumtionens och inkomstens tillväxt. Lutningen, dvs. inkomstelasticiteten, är 0,63, vilket kan utläsas så, att vid en 10 % inkomstökning textilkonsumtionen uttryckt i kg ökar med något över 6 %.¹ Det andra förhållandet av betydelse är, att trots det stora inkomstintervall som kurvan spänner över, vi knappast finner någon systematisk avvikelse från den räta linjen. Upp till en inkomst som är dubbelt så hög som nuvarande i Västeuropa, synes någon nämnvärd avmattning icke ske i tillväxten av textilkonsumtionen. Hur kur-

¹ Räknas på motsvarande sätt en utjämningskurva för 1938 och en för 1951/53 erhålles koefficienterna 0,60 resp. 0,64.

van förlöper vid än högre inkomst kan vi naturligtvis inte uttala oss om.²

DIAGRAM V: 1. *Textil konsumtion per capita i vissa länder 1938 och 1951/53.*

Textile consumption per capita 1938 and 1951/53
(Logarithmic scale)

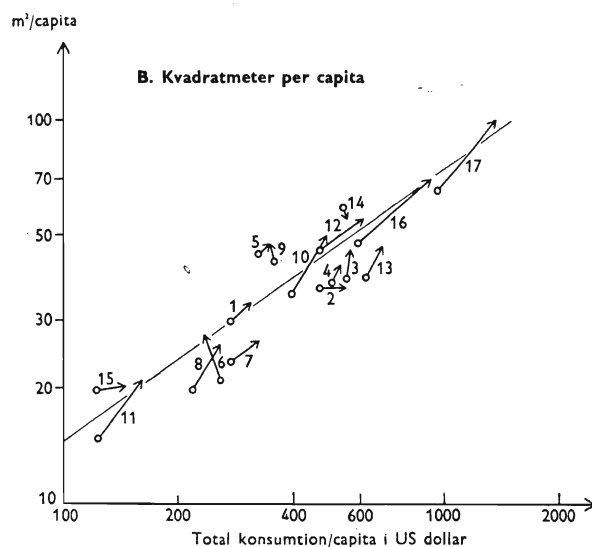

Medellinjen beräknad enligt $\log X = -0,785 + 0,63 \log Y$

Varje land betecknas med en pil med basen i 1938 och spetsen i 1951/53

A. Measured as kilograms per capita.

² I *FAO: »Natural and Man-made Fibres, A Review»*, Roma 1954, har en liknande beräkning utförts omfattande 58 av världens länder. Som grund ligger förbrukningen av bomull, ull och rayon under åren 1948-50. En beräkning ger inkomstkänsligheten 0,77, dvs. ca 8 % ökad fiberförbrukning

Medellinjen beräknad enligt $\log X = -0,259 + 0,71 \log Y$

1. Österrike	7. Irland	13. Schweiz
2. Belgien	8. Italien	14. Storbritannien
3. Danmark	9. Nederländerna	15. Turkiet
4. Frankrike	10. Norge	16. Kanada
5. Västtyskland	11. Portugal	17. USA
6. Grekland	12. Sverige	

B. Measured as square meters per capita.

vid 10 % ökad inkomstnivå. — Förutom i de skillnader, som kan ligga i att FAO:s beräkning omfattar *all* förbrukning av nämnda råvaror och den här redovisade *textil* förbrukning, kan det något högre värdet förklaras med hänvisning till att icke mindre än 23 ingående länder har lägre inkomst än lägsta ingående OEEC-land. Vid mycket låga inkomster är inkomst känsligheten högre än genomsnittlig. — Det bör framhållas att elasticiteter uppskattade ur tvärsnitt över länder bör betraktas med viss reservation. De enskilda ländernas inplacering på inkomstskalan förutsätter omräkning till gemensam värdemätare (här i US-dollar); omräkning sker på basis av växelkurser, vilket icke är helt tillfredsställande, enär skillnader kan finnas mellan valutans inre och yttre köpkraft.

Ovanstående diskussion kan sägas ha skett ur fibertillverkarens synpunkt, för vilken marknadsstorleken relativt tillfredsställande kan mätas i kilogram. Men efterfrågan på textilfabrikernas prestationer framgår icke av detta mått. Ett kilograms ökning av konsumtionen betyder för spinnaren och vävaren väsentligt olika ting, om tillskottet avser 1 kg ull, som kanske utväves till 3 m², 1 kg bomull utvävt i 6 m² eller 1 kg nylon, som vid vävning kanske ger 10 m² eller mera. Vi skall här endast i grova drag justera ovanstående bild med hänsyn till dessa skillnader. Vi har ingen möjlighet att därvid taga hänsyn till att såväl mellan de båda åren som mellan de olika länderna väsentliga olikheter i genomsnittsvikten kan föreligga; det torde t. ex. ha varit en allmän tendens emot lättare varor för alla fiberslag. De olika ländernas kilokonsumtion har helt enkelt omräknats med hjälp av standardvikter, och bilden förändras då så såsom framgår av högra delen av Diagram V: 1. Mätt i m² (för använda vikter se Appendix) blir »medellinjen» något brantare. Inkomstelasticiteten blir 0,71, dvs. ca 7 % tillväxt vid 10 % inkomstökning.³ Att vi härvid erhåller högre tal än ovan är ett uttryck för att med stigande inkomst särskilt de fiberslag ökat, som normalt utväves i lätta kvaliteter. Det är möjligt, att vi skulle erhållit en ännu högre tillväxttakt, om vi även kunnat ta hänsyn till att genomsnittsvikten för samma fiberslag sannolikt varierar mellan de redovisade länderna.

Textilkonsumtionen — en jämförelse över tiden

Vi kan nu ställa frågan, huruvida dessa tendenser beträffande textilkonsumtionens ökning bekräftas, om vi följer utvecklingen inom ett enskilt land. Tyvärr har vi icke statistiska möjligheter

³ Motsvarande tal blir för 1938 resp. 1951/53 = 0,67 resp. 0,72.

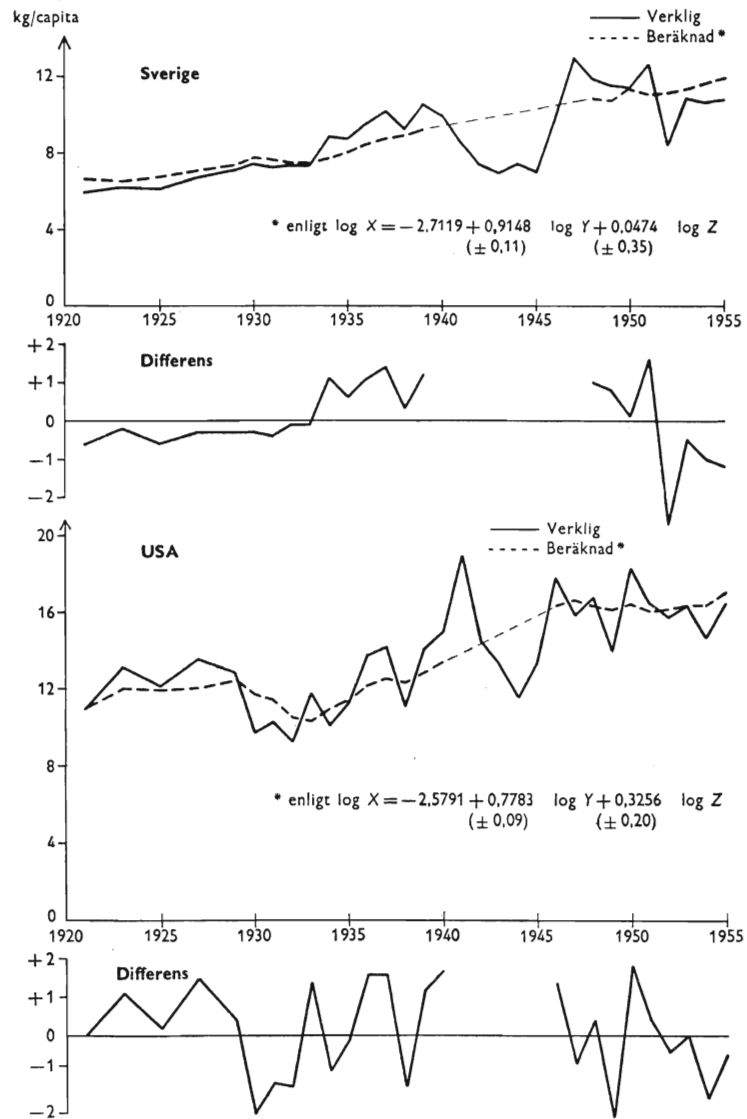
att göra detta för alla länderna men skall göra det för två: Sverige och USA.

I *Diagram V:2* visar vi sålunda den beräknade kilokonsumtionens utveckling alltifrån början av 20-talet för Sverige och för USA. Båda länderna visar över denna 35-årsperiod en betydande ökning: för Sverige från ca 6 kg till nära 11 kg per capita, för USA från 11 kg till 16 kg per capita. Det kan närmast vara av kuriositetsintresse att påpeka, att USA i början av 20-talet startade på den nivå, som Sverige uppnått i mitten av 50-talet. Och ytterligare, att inkomstnivån i USA vid början av 20-talet (liksom för övrigt vid mitten av 30-talet på grund av den stora depressionen) var knappt 1 000 dollars per capita och i Sverige för 50-talet ca 3 700 kronor per capita, vilket vid den gamla växelkursen skulle antyda en jämförlig real inkomstnivå. Härav bör dock icke dragas alltför stora slutsatser. Men förhållandet kan vara en nyttig fingervisning om att real inkomstnivå, industrialiseringsgrad och textil konsumtion är intimt beroende av varandra.

Men vår egentliga fråga var, om utvecklingstakten över tiden visade samma bild som den vi erhöll, då vi jämförde länder i olika inkomstlägen. Vi har för de båda länderna i enlighet med tidigare presenterade ekonomiska modell sökt »förklara» utvecklingen med hjälp endast av de båda faktorerna inkomst och relativa priser. Resultatet av denna beräkning framgår även av diagrammet, där den beräknade konsumtionen utvisas av den streckade linjen. Bilden kan ge anledning till några reflexioner. Om vi icke ställer kraven på noggrannhet alltför högt, får vi nog notera, att vår synnerligen enkla inkomst- och prismodell i stora drag åskådliggör den verkliga utvecklingen. Men om vi granskar förhållandena närmre, finner vi »förklaringen» otillfredsställande i två avseenden. Jämför vi utvecklingen mellan successiva år, finner vi väl i de flesta fall att de båda kurvorna

DIAGRAM V:2. *Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom kilogram per capita.*

Textile consumption in Sweden and USA 1921-55, as kilograms per capita

förlöper i samma riktning, men i alltför många fall noterar vi, att vår beräkning visar en ökning då den »verkliga» utvecklingen varit en minskning och tvärtom. Även finner vi att storleken av ändringen mellan sådana år i det enskilda fallet icke särskilt väl återgivits i vår beräkning. Detta är i och för sig icke någon invändning emot vår modell utan en antydning om dess begränsning. Vi kan uttrycka detta så, att modellen relativt väl återger långtidsförändringar, men att den är helt otillräcklig för att förklara korttidsförändringar. Uppenbarligen är i det senare fallet sådana faktorer av betydande vikt, som helt lämnats utanför vår modell, exempelvis det allmänna konjunkturläget och prisförväntningarna.

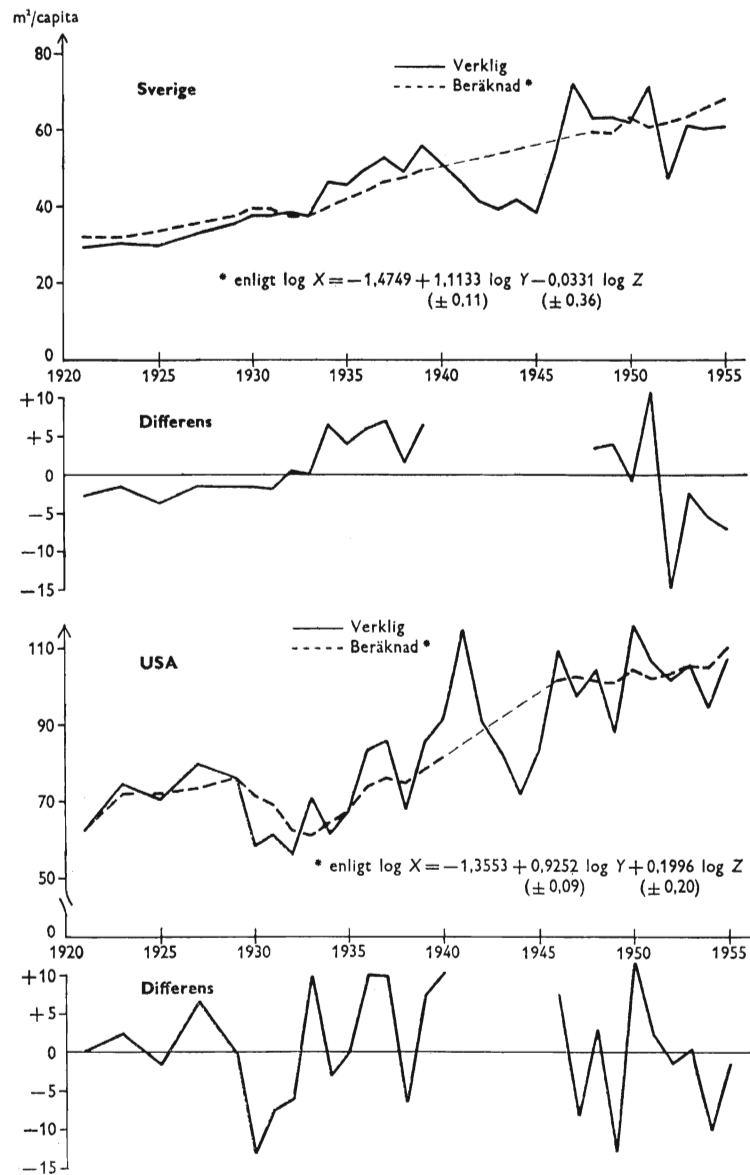
Det andra avseende, i vilket vi noterar en mindre tillfredsställande förklaring, är att avvikelserna — såsom klart framgår av de små differensdiagrammen — icke är slumpmässiga utan visar en systematisk bild. Detta är mindre utpräglat beträffande USA, men fullt klart beträffande Sverige. Vi har hela tiden fram till 1934 erhållit en överskattning, och för resterande del av 30-talet en underskattning av den verkliga utvecklingen. Beträffande efterkrigstiden har vi erhållit en underskattning för tiden 1948–51 och en överskattning därefter. Vi skall här endast notera förhållandet, att under förkrigstiden ökningen av något »skäl» varit starkare och under efterkrigstiden svagare än som kan förklaras med hänvisning till inkomst- och prisutveckling; vi skall senare återkomma härtill.

Av våra beräkningar erhåller vi emellertid även ett preciserat uttryck för konsumtionens samband med inkomst och priser. Som uttryck för inkomstkänsligheten erhåller vi för Sverige

Consumption, actual = full line; Consumption, calculated according to the given consumption equation = dash line. Differences are shown in the small bottom diagrams.

DIAGRAM V: 3. *Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom kvadratmeter per capita.*

Textile consumption in Sweden and USA 1921-55, as square meters per capita

0,91 och för USA 0,78, alltså för båda länderna något högre värden än vi erhöi av tvärsnittsanalysen i föregående avsnitt. Även om vi har anledning att taga sistnämnda värden med viss reservation, ger skillnaden oss en anledning att fråga, huruvida icke över tiden ytterligare någon betydelsefull faktor varit verksam vid sidan av inkomst- och prisutvecklingen. Men på detta stadium skall vi släppa problemet med ett observandum.

Vi skall i stället försöka något förbättra det sätt vi använt för mätning av textilkonsumtionen. Resultatet härav framgår av *Diagram V: 3*, uppställt helt i analogi med föregående men med textilkonsumtionen mätt i kvadratmeter i stället för i kilogram.⁴

Om detta diagram och om beräkningens resultat gäller vad som sagts om föregående – att långtidstendensen men ej korttidstendensen är tämligen väl återgiven, liksom att ökningen under 30-talet underskattats. Men de siffermässiga uttryck vi erhåller för inkomstkänsligheten förändras. För Sverige erhåller vi 1,11 och för USA 0,93 – tal som med 1 à 2 tiondelar överstiger talen för den viktmissiga ökningen. Det är uppenbart vad detta innebär. Liksom vid jämförelsen mellan länder finner vi, att textilkonsumtionen, mätt i mått som mera ansluter till den textila tillverkningen, ökar något snabbare än vad som svarar emot ökning i råvaruförbrukningen. Det är på två sätt detta resultat har uppkommit. Fiberslag, som särskilt lämpar sig för tillverkning av lätta varor – först rayonsilke, senare nylon-

⁴ Sättet för omräkning framgår av Appendix; här kan dock antydast att, ehuru säkerligen i vissa avseenden bristfällig, den svenska serien sannolikt är av bättre kvalitet än den amerikanska.

silke — har ökat starkare än de andra fiberslagen. Men också en minskning i genomsnittsvikten (för exempelvis kostymtyger av ylle) har verkat i samma riktning.⁵

Textilkonsumtionens volym — en internationell jämförelse

Vi skall nu gå ytterligare ett steg längs den tankelinje vi ovan har följt. Tillväxten av textilkonsumtionen har icke varit likformig, de lättare varorna har ökat snabbare än de tyngre. Men en differentiering i vikt är endast ett av många sätt, på vilka konsumtionen kan ha differentierats. Den grundläggande textiltillverkningen är icke endast att spinna och väva materialet; i råvaruval, i konstruktion och icke minst i beredningen tillföres varorna en rad speciella egenskaper. Denna process, som kan samlas i formeln »mera kronor per kilogram», skall vi i fortsättningen referera till såsom »ökad förädlingsgrad» eller »högre kvalitet».

Men här måste vi vidga perspektivet utöver textilfabriken. Den slutliga konsumtionen sker i plagg, endast i mindre omfattning i tyg. Härvidlag vet vi, att betydande förändringar har skett under perioden: hemmasydda plagg har ersatts med fabriksydda. Och även vid sömnaden kan den ovan antydda ökningen i förädlingsgrad ha gjort sig gällande på mångskiftande sätt. Den närmre innebörden av dessa problemkomplex skall vi i detta kapitel förbigå och i stället direkt fråga oss: Hur

⁵ Även om en sådan minskning i vikt skulle gälla alla slag av exempelvis yllevävnader, är det icke utan vidare klart, att detta medför en minskning i genomsnittsvikten. En förskjutning i varusortimentet, exempelvis från klänningstyger till tyger av överplaggstyp, kunde motverkat sänkningseffekten. I själva verket antyder det svenska materialet, att genomsnittsvikten för bomullsvävnader icke minskat. Den minskning av vikten för enskilda artiklar, som kan ha skett, har motverkats av att stora delar av de lättare bomullsvävnaderna ersatts med rayonsilkevävnader.

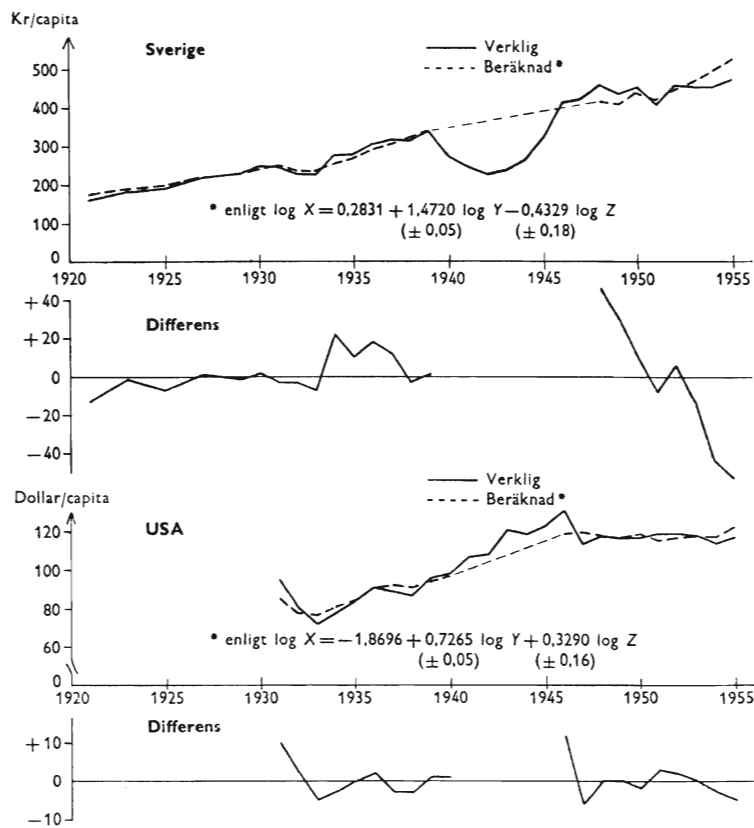
har textilkonsumtionen utvecklats, om vi mäter den i sådant mått som inbegriper icke endast de kvantitativa, utan även dessa här antydda kvalitativa ändringar?

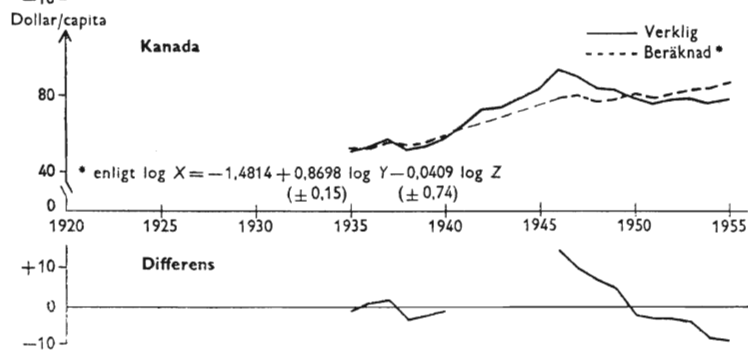
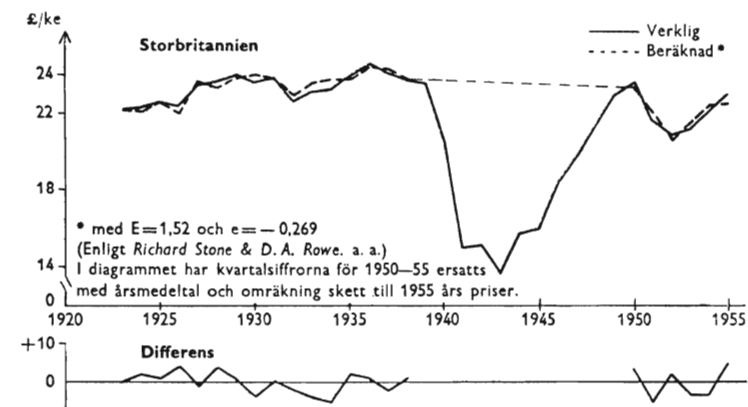
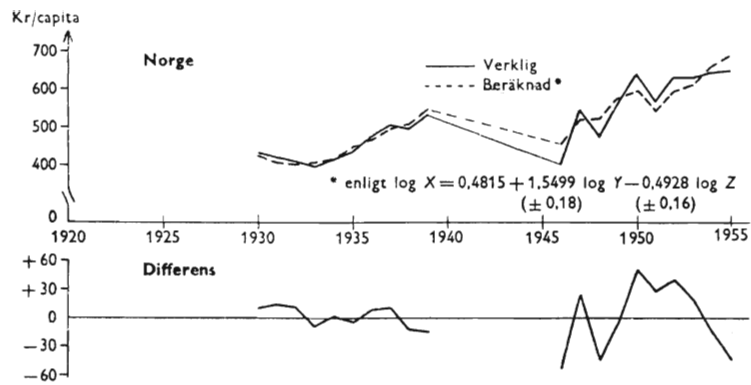
Det är uppenbart, att våra mätproblem mångfaldigas när vi söker besvara denna fråga. Att mäta i kilogram är åtminstone tämligen odiskutabelt. Att mäta med hänsyn till kvalitetsskillnader är sällan så. Emellertid är det klart, att vi måste förlägga vår mät punkt till kontakttillfället detaljist/slutlig konsument. Även distributionstjänsterna kan ha förändrats till både omfattning och kvalitet. Den väg, som härvid står oss till buds, är att använda material från nationalräkenskaperna. Härur kan vi erhålla, vanligen årsvis, beräkningar över *värdet* av hushållens konsumtion fördelad på ett antal varugrupper. Men när vi för en följd av år sammanställer dessa värden, för t. ex. textilvaror, uppkommer ett nytt problem. Penningvärdet har inte varit konstant över hela tiden, och då vi icke är intresserade av att i vårt mått på textilkonsumtionen inbegripa rena penningvärdesändringar, måste vi finna ett medel att korrigera härför. Hur detta utförts anges närmre i Appendix. Här skall endast själva principen redovisas. På samma sätt som vid ett inköp i en specerihandel den erlagda betalningen är produkten av inköpt kvantitet i kilogram och priset per kilogram, kan vi föreställa oss det belopp, som anger summan av alla textila inköp under ett år, uppdelad i ett kvantitetstal och ett prisstal. Det är kvantitetstalet vi nu önskar erhålla, medan vi ur nationalräkenskaperna erhåller det totala beloppet. Man angriper problemet på prissidan. Kunde vi erhålla ett à-pris, så uppbyggt att det toge hänsyn till kvalitetsskillnader, skulle vi få kvantitetstalet genom en enkel division. De prisindexberäkningar, som ingår i den ekonomiska arsenalen, är normalt försök att uppskatta prisändringar för ett så representativt sortiment som möjligt. Vi har i regel använt sådana prisindex för nämnda

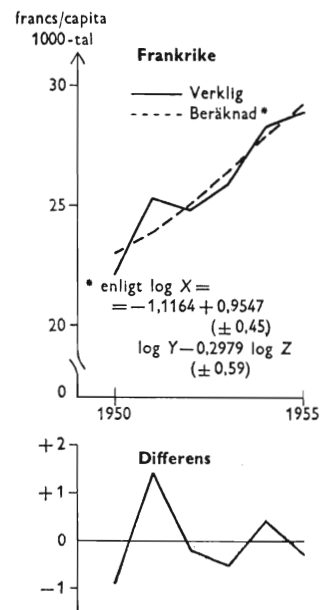
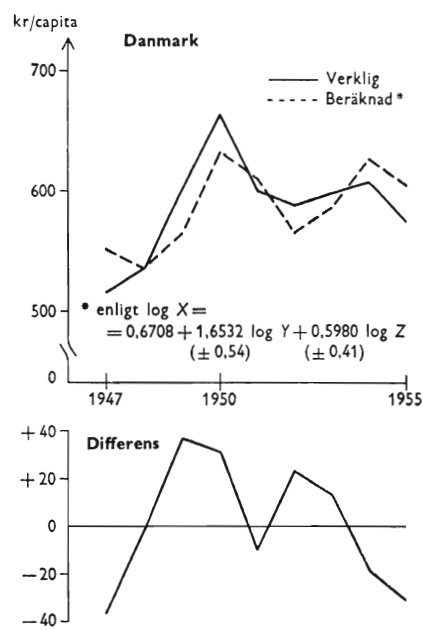
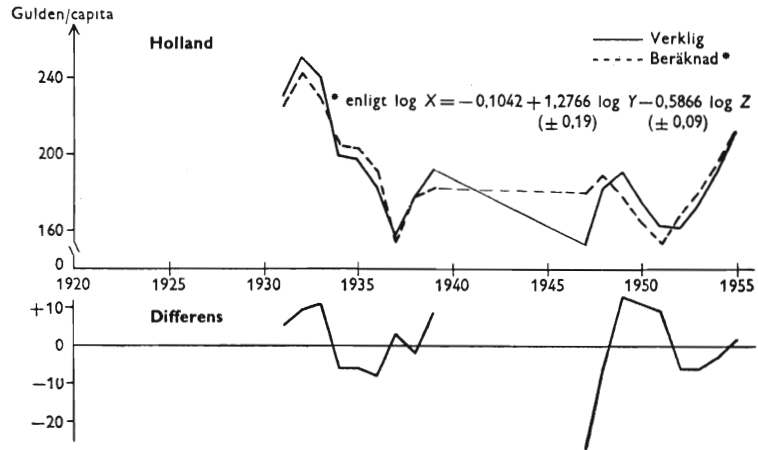
beräkning, och i fortsättningen kommer vi att i stor utsträckning röra oss med sålunda reducerade värdebelopp. För att markera att dessa, trots att räkneenheten är kronor, dock är kvantitetsmått skall vi använda en särskild beteckning, vi skall tala om *volym*er och *volymändringar*. Volymen är sålunda mät-

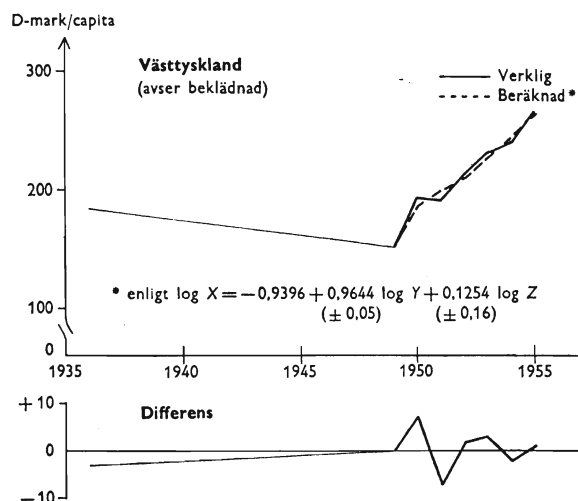
DIAGRAM V: 4. Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom volym per capita.

Textile consumption in different countries 1921-55, as volume per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

talet som i princip innehåller ett hänsynstagande till kvalitetsdifferenser och då vi herefter talar om *kvantitet* och *kvantitetsändringar* avser vi fysiska mätenheter såsom kilogram, kvadratmeter eller antal plagg.⁶

Sedan vi nu lätt och behagligt passerat förbi de tekniska besvärligheter och problem, som dessa beräkningar medför, skall vi i *Diagram V: 4* återge beräkningsresultaten för några olika länder. Diagrammen är disponerade i analogi med tidigare och visar dels den verkliga konsumtionen, dels den beräknade konsumtion vi erhållit efter en kalkyl enligt vår enkla inkomst- och prismodell.

Vi finner av det första diagrammet för Sveriges del, att textil-

⁶ De olika måttalens relation kan lättast åskådliggöras algebraiskt på följande sätt, varvid vi för enkelhetens skull använder indexformen:

$$\begin{aligned} \text{kvantitetsindex} \times \text{kvalitetsindex} &= \text{volymindex} \\ \text{volymindex} \times \text{prisindex} &= \text{värdeindex}. \end{aligned}$$

konsumtionen under 20- och 30-talen företett en praktiskt taget kontinuerlig stegring. För 30-talets krisår visas dock tydliga, men relativt små utslag. Krigsperioden innebar ett lättförklarligt avbrott i denna utveckling, men redan 1946 hade textilkonsumtionen överstigit den högsta förkrigsnivån. De närmsta efterkrigsåren visar snabb ökning upp till en efterkrigstopp år 1948. Under 50-talets första år har med undantag för Korea-året 1951 konsumtionen legat på nära nog oförändrad nivå, medan 1955 ånyo visar ökning. Sistnämnda år visar en textilkonsumtion, som är tre gånger så stor som konsumtionen i början av 20-talet och nära dubbelt så stor som i början av 30-talet.

Vi är så intresserade av i vilken grad denna utveckling kan »förklaras» med hänvisning till enbart inkomster och priser. Vi finner av den streckade kurvan, att denna förklaring är god. (Det matematiska uttrycket härför är den multipla korrelationskoefficienten, som med värdet 1 betecknar fullständig förklaring; i detta fall erhålles värdet 0,99.) Det framgår av underliggande kurva om avvikelserna, att dessa är koncentrerade till efterkrigsperioden. Vi får för åren 1948–49 en icke obetydlig »överkonsumtion» och för åren 1954–55 en »underkonsumtion» av samma storleksordning. I övrigt kan vi spåra tendens till underskattning av ökningen under senare delen av 30-talet.

Diagrammet över USA visar en i flera avseenden avvikande bild. Den långvariga 30-tals-depressionen med minskade inkomster medförde minskning i textilkonsumtionen, och först 1939 hade uppnåtts samma nivå som 1931. Även krigsperioden var annorlunda: en betydande ökning av textilkonsumtionen. USA hade ingen textilransonering, däremot priskontroll och bortfall i andra varuområden. Det var under denna tid särskilt dam- och barnbeklädnad som expanderade. Omställningen till krigsproduktion innebar bl. a., att ett stort antal kvinnor drogs ut i produktionen och erhöll egna inkomster. Någon särskild

efterkrigsrush erhåller vi icke heller. I stället noterar vi, att för hela perioden efter 1948 volymen kvarligger på nära nog oförändrad nivå. Utvecklingen är väl förklarad av de båda faktorerna inkomst och priser, i stora drag t. o. m. den oförändrade nivån under senare tid. Det sistnämnda är dock endast tack vare det något egendomliga förhållandet, att vi erhållit ett *positivt* samband mellan prissänkning och konsumtionsminskning.

Den för Kanada i diagrammet tecknade bilden överensstämmer väl med USA:s både vad beträffar utveckling och resultat av beräkningarna.

Beträffande övriga länder i Europa kan vi presentera ett någorlunda tillfredsställande tidsseriematerial endast för tre, nämligen Norge, Nederländerna och Storbritannien. För övriga i diagrammet redovisade länder – Danmark, Västtyskland och Frankrike – omfattar materialet endast efterkrigsåren, vilket av flera skäl utesluter några allmänna slutsatser. Vad de första tre länderna beträffar karakteriseras de alla av att de var krigsförande, att inkomstminskning och kapitalförstöring var betydande under krigsåren, och att den närmsta efterkrigstiden starkt präglats av återuppbyggnaden. Inkomsten har fram till senaste år föga överstigit förkrignivån. Alla hade hård textilaransonering, som upphävdes först under 1949 eller 1950. För Nederländerna och Storbritannien gäller även, att hela 30-talet präglades av lågkonjunktur och minskande inkomster.⁷ Om den textila konsumtionsvolymen noteras, att den norska utvecklingen nära påminner om den vi ovan visat för Sverige, och att den engelska och holländska ända fram till senaste år (likom inkomsten) legat under förkrignivån.

⁷ Det förefaller dock som om inkomstminskningen under denna tid markerats alltför kraftigt i våra beräkningar för Nederländerna; en orsak härtill kan ligga i de bristfälliga prisindex som måst anlitas; angivna värden för 1931 ligger i så fall på för hög nivå.

Vår avsikt med dessa internationella jämförelser har emellertid icke varit att analysera utvecklingen i dessa andra länder, utan främst att erhålla hållpunkter och perspektiv för bedömning av de samband mellan textilkonsumtion och inkomst- och prisutveckling, som vi erhållit i det svenska materialet. En sådan jämförelse framgår av nedanstående tablå:

Tablå över inkomstelasticitet (E) och priselasticitet (e) för textilvaror

Land	E	e	Period
Sverige	$1,51 \pm 0,05$	$-0,47 \pm 0,16$	1921-55
Sverige	$1,47 \pm 0,03$	$-0,43 \pm 0,18$	1921-39, 1948-55
Sverige	$1,49 \pm 0,06$	$-0,35 \pm 0,15$	1931-55
Norge	$1,55 \pm 0,18$	$-0,49 \pm 0,16$	1930-39, 1946-55
Storbritannien*	$1,58 \pm 0,22$	$-0,33 \pm 0,12$	1921-38, 1950-55
Nederländerna	$1,28 \pm 0,19$	$-0,59 \pm 0,09$	1931-39, 1947-55
USA	$0,73 \pm 0,05$	$+0,33 \pm 0,16$	1931-40, 1946-55
Kanada	$0,87 \pm 0,15$	$-0,04 \pm 0,74$	1935-40, 1946-55

* Enl. *Richard Stone & D. A. Rowe* (se litteraturförteckning).

Vi finner för båda elasticiteterna en god överensstämmelse å ena sidan inom Europa och å andra sidan inom Amerika men en klar skillnad *emellan* Europa och Amerika. Det skulle vara lätt att avfärda denna skillnad med en hänvisning till det betydligt högre inkomstläget i USA och Kanada och att kommentera den såsom ett exempel på det för konsumtionsteorin icke okända förhållandet, att inkomstelasticiteten kan falla med stigande inkomst. Men — inom det inkomstintervall det här är fråga om — är antagandet om så betydande skillnader icke förenligt med vad vi tidigare funnit om att sambandet i huvudsak förlöper rätlinjigt även i högre inkomstlägen. Det är heller icke endast förhållandet, att de funna europeiska elasticiteterna är

höga i förhållande till de amerikanska som bereder bekymmer – de är höga också i förhållande till dem som erhöles från europeiska budgetundersökningar (och som redovisades i Kapitel III). Vår situation är alltså den, att vi vid studium av tids-serier i Europa finner inkomstsamband, som är högre än såväl de »statiska», som budgetundersökningar för resp. länder visar, som ock de för USA funna »dynamiska» tidsseriesambanden. Denna formulering pekar hän emot en mera konkret förklaringsgrund: Det bör för Europas del finnas någon starkt verkande dynamisk faktor, som i USA antingen helt saknas eller också där trätt i verksamhet så tidigt, att dess effekt under studieperioden varit i avtagande. Vi framhöll redan inledningsvis starkt industrialiseringsprocessens primära roll; i detta kapitel har vi nödgats föra diskussionen utan hänsyn härtill. Kan det dilemma vi nu hamnat i ha sin grund i denna »glömska»? Ingen tvekan råder väl om att USA just i detta avseende ligger ett par årtionden före Europa. Vi skall därför fr. o. m. nästa kapitel behandla textilgruppen uppdelad i mindre grupper på sådant sätt att vi kan diskutera industrialiseringseffekten.

KAPITEL VI

Konfektion

»Konfektion» omfattar här sydda textilplagg av alla slag, för herr, för dam och för barn, vilka tillverkas inom vad som traditionellt betecknas såsom konfektionsindustri. De grundläggande tillverkningsprocesserna är tillskärning och sömnad av vävnader. Dessa processer förekommer emellertid inte endast i konfektionsindustrien. Motsvarande sker i trikåindustrien på basis av stickat material — dessa produkter behandlas emellertid i efterföljande kapitel. Men processerna har också i växlande form och omfattning »sedan urminnes tid» utförts inom hushållen och såsom hantverk. Konfektionsindustrien är en ung industri — en påbyggnad på den traditionella textilindustrien — och konfektion sålunda relativt nya varor.

Den avgränsning gruppen konfektion givits här är emellertid till stor del betingad av omständigheterna. Det har varit uteslutet att företaga några mera omfattande omgrupperingar av primärmaterialet.¹ För att renodla den textila gruppen har dock pälsvaror, skinnkläder samt hattar och mössor frånskilts.

¹ De dominerande posterna i den produktionsstatistik som ligger till grund för konsumtionsberäkningarna är på *herrsidan* kavaj- och sportkostymer, udda kavajer, udda byxor och överrockar samt överdragskläder, skjortor och nattplagg; på *damsidan* kappor och dräkter, udda jackor och byxor, klänningar och kjolar samt blusar och överdragskläder. Motsvarande barnplagg ingår, liksom även badkappor o. l., idrotts- och lekdräkter, korsetter etc. samt diverse ekiperings- och tillbehörsartiklar såsom bälten, slipsar, halsdukar.

Utvecklingen för dessa varor — som till viss del är konkurrerande till de textila — kommer dock att beröras i korthet i ett särskilt avsnitt.

Sömnadens industrialisering

Vi skall i det följande diskutera och på olika sätt mäta konfektionskonsumtionens ökning under studieperioden. Dessförinnan behöver vi något kommentera den andra fas i den textila industrialiseringen, som är grunden för denna utveckling.

Vår första fråga gäller då, i vad mån industrialiseringen berört perioden efter 1930. Några siffror om konfektionsindustriens arbetarantal belyser detta.

Tablå över konfektionsindustriens arbetareantal

(1000-tal)

	1900	1920	1930	1939	1947	1955
Konfektionsindustri	3	9	15	30	37	40
Spinnerier och väverier	24	27	31	34	33	28

Den genomsnittliga tillväxten var under 20-talet ca 6 % och under 30-talet ca 8 % per år; under efterkrigstiden har motsvarande varit knappt 1 %. Nu mäter dessa tal ju inte produktionsmängden och än mindre den konsumerade kvantiteten. Produktionen per arbetare har rimligen under denna tidrymd ändrats avsevärt, både vad avser »kvantitet» och »kvalitet», och tillförseln kan — som för så många andra nya varor — ha skett genom import. Att så i viss mån var fallet visas i *Diagram VI: 1*; importen var vid periodens början nära 20 % av den svenska tillförseln i värde räknat, och under 20-talet hade den varit

ännu större. Den sjönk emellertid snabbt under hela 30-talet för att först under senare år ånyo öka.² Jämförelsen mellan värde- och kvantitetstalen ger ytterligare information (kvantitet här i kilogram, importstatistikens synnerligen otillfredsställande måttenhet). Tydligt är att importen vid 30-talets början (och dessförinnan) låg i väsentligt högre prisklasser än den svenska tillförseln; differensen ändrades radikalt först med kriget. Den svenska produktionen har således knappast växt upp för att ersätta tidigare importerade produkter.

Men skall vi då se på konfektionsindustrien såsom producent av nya varor på samma sätt som på exempelvis radioindustrien. Uppenbarligen inte: grunden för radioindustriens tillväxt var en helt ny vara, som icke annat än ytterst indirekt ersatte någon tidigare. Men de sydda kläderna för vardagsbruk har funnits även före konfektionsindustrien, men då tillverkade i hem och hantverk. Vi bör alltså undersöka konfektionsindustriens konkurrensförhållanden i förhållande till dessa.

I vilka avseenden kan nu konkurrensfördelar ha gjort sig gällande för den industriella produktionen? Först bör sägas, att det knappast finns något enkelt orsakssammanhang. Vi vid-

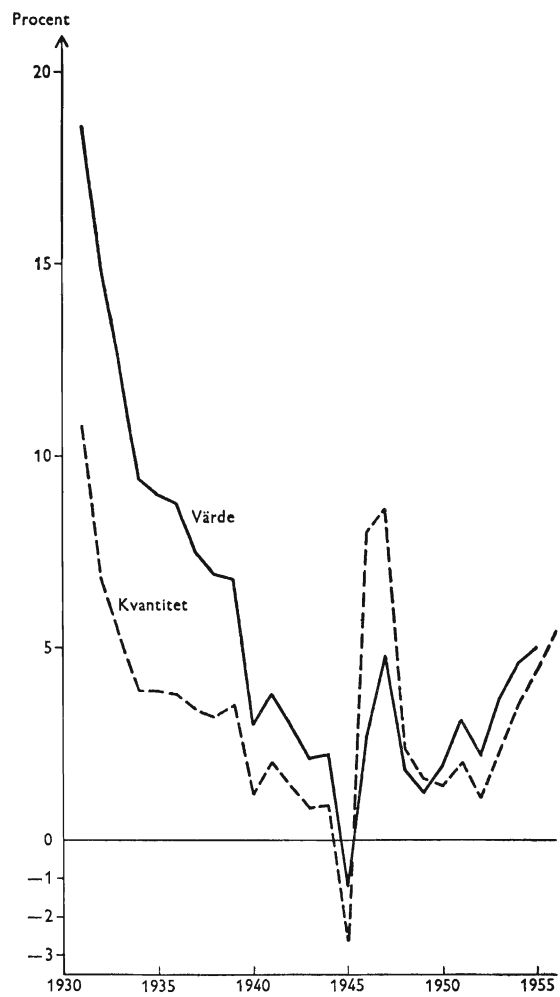
² Antag att prisutvecklingen på importsidan varit samma som den vi registrerat för hela konfektionskonsumtionen, och vidare att handelns procentpålägg för importerad konfektion icke väsentligt förändrats. Importens volymutveckling (1948 = 100) framgår då av nedanstående.

	1931	1939	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Import	293	200	100	62	101	162	107	202	260	301
Konsumtion	38	59	100	98	93	83	111	106	108	116

Importen skulle under 50-talet åter ha uppnått samma *volym* som i början av 30-talet, medan konsumtionsvolymen är tre gånger så stor.

DIAGRAM VI: 1. *Importkvot för konfektion i Sverige 1931-56.*

Ready-made garments: Net imports as percentage of Swedish production 1931-56, in value and quantity

rörde i korthet denna industrialiseringsprocess i inledningen och nämnde, att *en* förutsättning var en starkt ökad köpkraft i lägre inkomstgrupper, som uppstod med den allmänna industrialiseringen. Vi pekade också på vissa maskinkonstruktioner, vilka – som vanligt – framkommit just i det rätta ögonblicket. Det råder knappast någon tvekan om att konfektionsindustrin – särskilt i det inledande skedet – expanderade genom att den kunde erbjuda varor till dessa nya köpkategorier till lägre priser än traditionella tillverkare. I förhållande till skradderier har denna relativa konkurrensfördel ökat i vikt allteftersom lönerna ökat. Industrien har till viss grad kunnat motverka en prisökning på arbetskraften genom rationaliseringsåtgärder, inom hantverket har detta varit svårare.³

I förhållande till hemsömnaden är prisrelationerna mera komplicerade. Konkurrensen från hemmen är i det avseendet »un-fair», att dessa i sina »kalkyler» endast har att taga hänsyn till materialkostnaderna, arbetskraften är »fri nyttighet». Att här bli konkurrenskraftig *endast* på basis av priset torde vara en svår uppgift, vilken dock underlättas allteftersom husmödrarna uppvärderar sin arbets- eller fritid. Det närmast till hands liggande konkurrensmedlet är emellertid här mindre »lägre priser» än »bättre varor» – och då främst »bättre» än dem man inom hushållen har möjlighet att framställa med begränsade tekniska resurser, teknisk kunnighet, modekännedom etc.

Det är i dessa förhållanden som förklaringen torde vara att söka till den olika snabba genombrottstakten beträffande olika konfektionsvaror. Den tyngre konfektionen med svårarbetat material, som vanligen icke framställdes i hemmen utan av

³ Det visas i *Ragnar Bentzel m. fl. a. a.*, sid. 21–22, vara ett genomgående drag för många konsumtionsgrupper, att »personliga tjänster» stagnerat eller minskat; det gäller hembiträden, skomakare, skraddare (som minskat kvantitativt) samt frisörer och restauranger (som stagnerat).

skräddare, blev först tillgänglig för industriell ockupation. För den lättare konfektionen, främst bomullskonfektion för dam och barn, gav hemsymmaskinen snarare ökad konkurrenskraft åt hushållen. Först så småningom, och kanske icke minst genom att anlita den svårare konkurrensvägen att göra bättre varor, har industrialiseringen på denna sektor kommit igång. Vi skall senare i detta kapitel med siffror om den svenska utvecklingen något belysa detta.

Innan vi återgår till en behandling av vårt material, måste vi klara upp ett problem som kan tyckas vara av rent nationalräkenskapstekniskt intresse; det är dock av betydelse för bedömning av utvecklingen under den egentliga industrialiseringsperioden. När vi ersätter en hemmaproducerad vara med en fabriksjord sker ingen ändring beträffande råmaterialet, i princip åtgår samma kvantitet vävnader som tidigare. Det betydelsefulla härvidlag är att distributionen radikalt förändras. Vävarn, som tidigare över skrädderier och detaljister haft en direkt kontakt med den slutlige konsumenten, får en helt ny och i betydelsefulla avseenden annorlunda kundkategori: den industrielle förbrukaren. Vad som nu är av intresse är emellertid inte råvarukostnaden utan tillverkningskostnaden för plagget. Producerad i hemmet har tillverkningsarbetet av flera skäl måst värderas till noll i nationalräkenskaperna, producerad i fabrik kommer däremot denna kostnad att medräknas, och därtill kostnaderna för den fortsatta distributionen. Så länge en sådan direkt utflyttning av produktionsarbete från hemmen till industri kan försiggå, kommer vi att erhålla en viss »inflation» dels i våra siffror för inkomsten och dels, men relativt sett i högre grad, i våra siffror för textilkonsumtionen. Det är uppenbart, att en sådan överflyttning endast kan pågå till en bestämd gräns — till dess inget arbete längre kvarstår i hemmen, som »bättre» eller »billigare» kan utföras inom industrien.

Vi har anledning att poängtera, att en överflyttning icke är begränsad till det mest uppenbara, nämligen hemmens tillverkningsarbete: det kan även avse hemmens omfattande arbete med varornas rengöring, reparation och vård.

Konfektionskonsumtionens utveckling

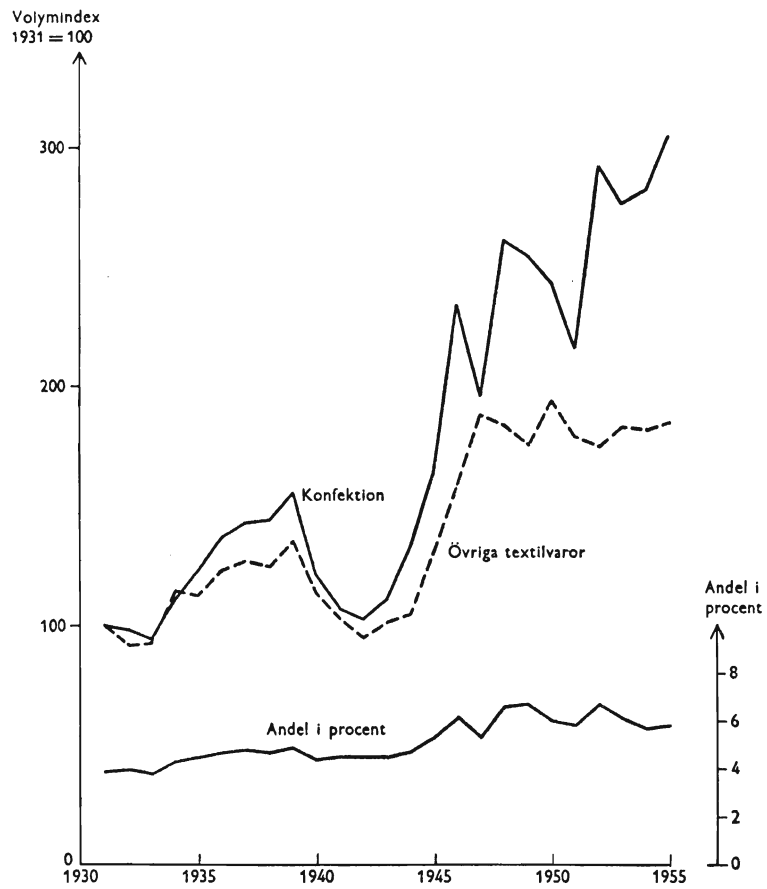
Så skall vi presentera några huvudserier beträffande konfektionsgruppens utveckling. I *Diagram VI: 2* åskådliggöres först gruppens *andel* av den totala konsumtionen. Det framgår att denna andel ökat över 25-årsperioden från mindre än 4 % till nära 6 %. Ökningen har varit starkt koncentrerad till 30-talet och den första efterkrigstiden. Men andelen är beräknad som »omsättningen» av konfektionsvaror i förhållande till samtliga varor; procenttalet är därför beroende av prisutvecklingen. Som vi tidigare motiverat, önskar vi hellre röra oss med mera reala mått. Ett bättre uttryck för gruppens utveckling erhålles av den *volymserie*, som återfinns i samma diagram: konfektion är där jämförd med »övriga textilvaror». Sistnämnda har över perioden knappt fördubblats i volym, för konfektionsvaror hade en fördubbling uppnåtts redan under första efterkrigsåren. Därefter har skett en ökning med ytterligare 50 %, medan övriga textilvaror kvarligger på i huvudsak oförändrad nivå. Vid periodens utgång var konfektionsvolymen mer än tre gånger så stor som vid dess början.

Vi vill nu undersöka om konfektionskonsumtionens utveckling kan »förklaras» av vår enkla ekonomiska modell, dvs. enbart med hänvisning till folkmängd, inkomster och priser. Utvecklingen av de båda förstnämnda faktorerna har vi tidigare demonstrerat. Vi behöver därför nu endast ägna några rader åt prisutvecklingen.

I *Diagram VI: 3* visas den prisindex för konfektion, som an-

DIAGRAM VI: 2. *Konfektionskonsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55.*

Ready-made garments: Percentage share of total consumption, and volume, in Sweden 1931-55

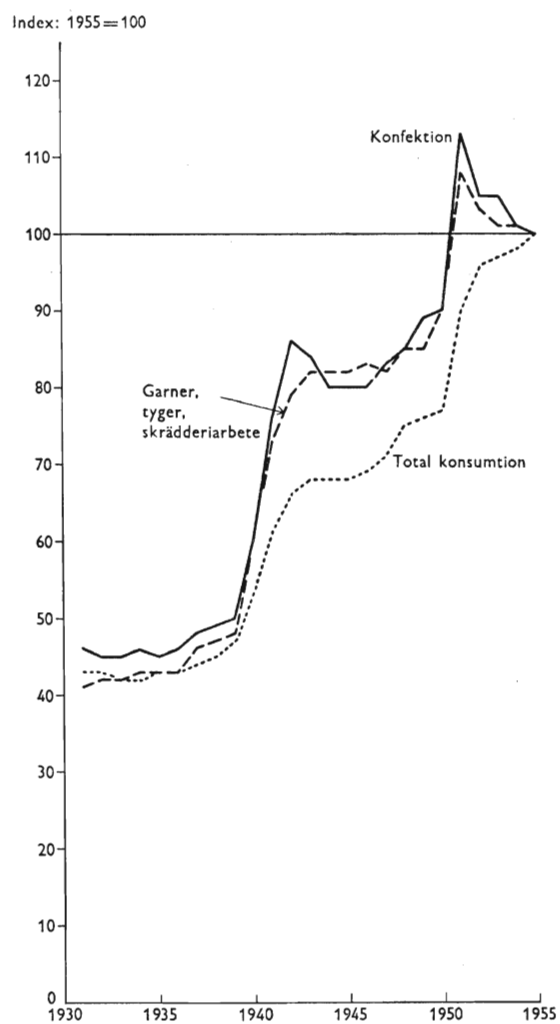
Dash line = "Other" textiles.

vänts.⁴ Som jämförelse anges prisindex dels för samtliga varor och tjänster, dels för den grupp av textilvaror som närmast står i konkurrensläge med konfektionsvarorna, nämligen metervaror och skrädderiarbeten. Det framgår att under 30-talet konfektionsvaror visade en prisutveckling som mycket nära överensstämde med index för samtliga varor och tjänster. Den konkurrerande textilgruppen hade en något ogynnsammare prisutveckling. Konfektion fick således under denna tid en viss prismässig fördel. Under krigsperioden spelade självfallet prisförhållandena en underordnad roll för konsumtionsutvecklingen; konfektion, liksom övriga textilgrupper, visade emellertid en betydligt större prisstegring än den genomsnittliga. I betydande utsträckning kan detta ledas tillbaka på prisutvecklingen på de internationella råvarumarknaderna. Av större intresse att notera är, att detta »överprisläge» kvarstod föga reducerat ända fram till koreakrisen, då en ny textil pristopp uppstod. Men efter 1951 har en helt avvikande prisutveckling inträtt för textilområdet – det mest uppenbara draget i »textilkrisen». Medan en mer än 10 %-ig inflation karakteriserat marknaden i övrigt, har det textila prisindex *sjunkit* med ungefär samma procenttal. Här är vi, som tidigare framhållits, dock icke berörda av prissänkningens orsaker utan av dess verkan på konsumtionen. Facit av de senaste årens utveckling har blivit, att det »överpris» som utmärkte textilgruppen under 40-talet eliminerats, och att prisläget återförts till strax under den relativa nivå, som utmärkte förkrigstiden. De senaste årens prisutveckling bör, sedd ur konsumtionssynpunkt, ha varit särskilt fördelaktig för konfektion. Härom skall vi tillägga ett förhållande som icke framgår av diagrammet. En av de poster,

⁴ Hur denna erhållits, och något om de svårigheter och fallgropar som möter, då man vill renodla prisutvecklingen för så differentierade varuområden som dessa, framgår av Appendix.

DIAGRAM VI: 3. Jämförande prisutveckling för konfektion i Sverige 1931-55.

Ready-made garments: Prices in Sweden 1931-55, compared with those of hand-knitting yarns, piece-goods and bespoke tailoring, and of all consumer goods

vars prisstegring, både absolut och relativt, varit mest iögonfallande under efterkrigstiden, är skrädderiarbeten. Prisindex för denna grupp (som icke omfattar material och tillbehör utan endast arbetskostnaden) har i runt tal fördubblats, medan motsvarande ökning för konfektionsgruppen endast är något över 20 %.

Inkomst- och prisberoende

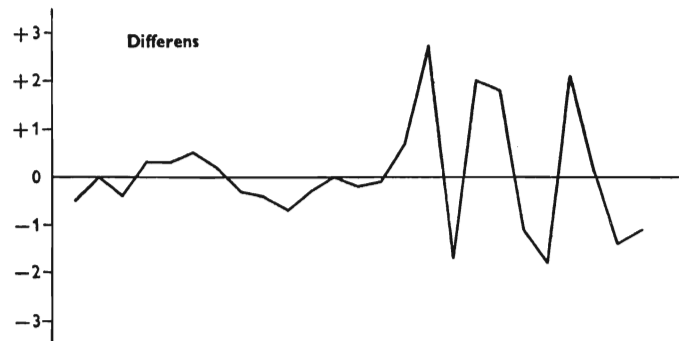
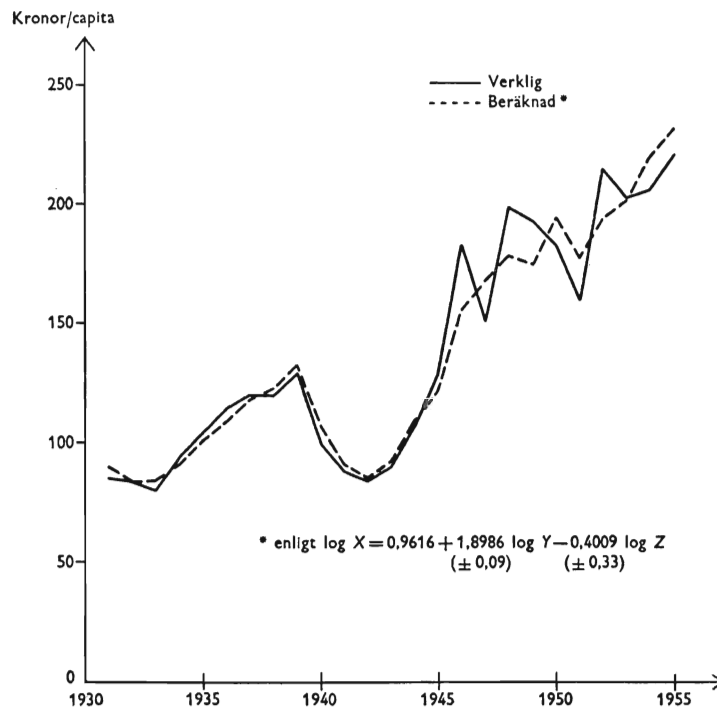
Vi visar nu i *Diagram VI: 4* resultatet av analysen med avseende på folkmängd, inkomst och priser. Vårt totalomdöme måste vara att förklaringen är god. Den alldeles övervägande delen av variationerna över perioden, och även under perioden, kommer till uttryck i den beräknade kurvan.⁵ Granskar vi närmre den lilla underliggande kurvan över differenserna finner vi, att anpassningen är bäst under 30-talet. Något sämre är följsamheten under efterkrigstiden. Under de första efterkrigsåren visas en betydande »överkonsumtion» och under de senaste åren en icke oväsentlig »underkonsumtion». Av största intresse är att även krigsperioden synnerligen väl kan förklaras med hänvisning till endast dessa tre faktorer. (Den i diagrammet för dessa år inlagda kurvan är resultatet av en beräkning för hela perioden inklusive krigsåren.) Vi finner att den sänkning i konfektionskonsumtionen, som skedde under krigsåren, nära nog helt var en reflex av lägre inkomst och högre priser. Mot bakgrunden av de exceptionella marknadsförhållandena under denna tid är detta tämligen anmärkningsvärt och utgör en god illustration på styrkan av konsumtionens samband med inkomster och priser.⁶

⁵ Den multipla korrelationskoefficienten (R) är i detta fall = 0,98 (då $R = 1$ är anpassningen fullständig).

⁶ Vi återkommer i Kapitel X med en samlad behandling av krigs- och efterkrigstiden.

DIAGRAM VI: 4. *Konfektionskonsumtion i volym i Sverige 1931-55.*

Ready-made garments: Consumption in Sweden 1931-55, as volume per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

Vilka siffermässiga uttryck för konfektionskonsumtionens samband med inkomst och priser erhåller vi nu? Med ovanstående »goda förklaring» i minnet bör vi ha visst förtroende för resultaten. Vi noterar då, att vi för perioden erhåller en tämligen hög inkomstkänslighet, nämligen 1,90, vilket innebär en tillväxttakt nästan dubbelt så hög som inkomstens. Det är betydligt högre än vad vi i Kapitel III kunde redovisa på basis av budgetmaterialet. (Vi erhåller där för »kläder» endast ca 1,25, och får för konfektion, om ingående trikåvaror borträknas, ca 1,40.) Detta är emellertid icke förvånande. Vad som hänt under perioden är icke endast att med stigande inkomst konsumentgrupper anpassat sig mot den konsumtionsnivå, som högre inkomstkikt tidigare hade — detta är budgetundersökningarnas statiska betraktelsesätt. Man har även under perioden mer och mer övergått till att köpa färdigtillverkade plagg samt plagg i högre kvalitet. Vid periodens utgång innehöll sortimentet icke endast mera varor utan ett stort antal varor, som helt enkelt icke fanns vid periodens början. Det är introduktionseffekten av dessa »nya» varor, som kommer till uttryck i den höga elasticitetssiffra vi erhåller i analysen.

Vad priskänsligheten beträffar erhåller vi en anmärkningsvärt låg sådan, nämligen — 0,40. En prissänkning på 10 % (såsom den under senare år) resulterar i en volymökning om endast 4 %; slutresultatet blir således en *omsättningsminskning* om ca 6 % ($0,90 \times 1,04$). Ehuru vi icke skall fästa alltför stort avseende vid detta resultat, bl. a. på grund av den statistiska osäkerheten, sättes i förbigående dock ett litet frågetecken för priset såsom generellt konkurrensmedel för marknadsutvidgning. Vi får tillfälle att senare återkomma till denna fråga.

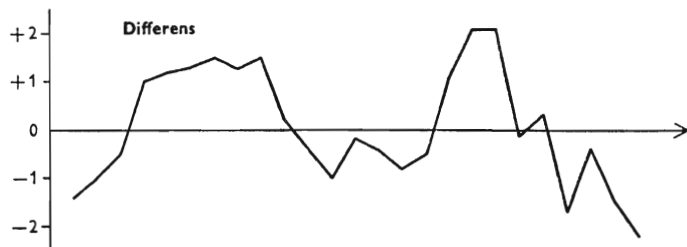
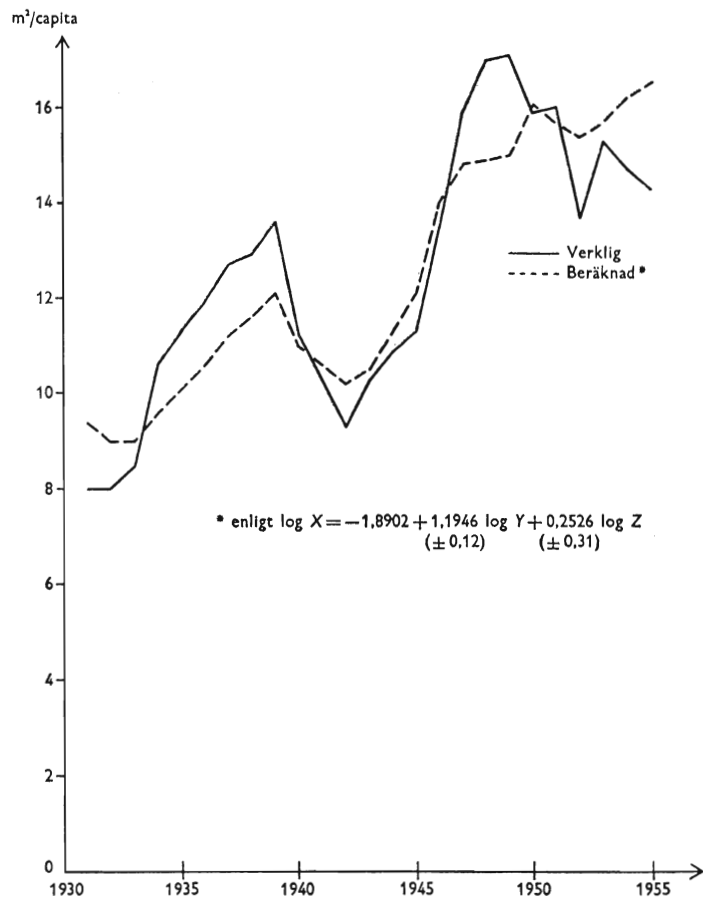
Olika mått

I stället skall vi nu se litet närmre på *hur* konsumtionstillväxten under perioden har skett. Vi skall för den skull använda några alternativa mått på konsumtionen. Ur mera begränsad textil synpunkt skall vi mäta den konsumerade kvantiteten i kvadratmeter vävnader. Vi skall sedan övergå till ett kvantitetsmått, som är mera konfektionsbetonat, nämligen till att mäta konsumtionen i antal plagg. Vi skall därvid lämna en något mera differentierad bild av utvecklingen beträffande olika varuområden. Och slutligen skall vi av de båda måtten, kvadratmeter och antal plagg, sammansätta en index, som avser att mäta konsumtionen ur den slutlige konsumentens synpunkt.

Om vi icke på detta sätt vidareutvecklade vår analys, skulle det exempelvis ligga nära till hands, att textilfabrikanter av ovanstående droge slutsatsen, att vävnadsåtgången ökat i samma proportion som konfektion. En sådan slutsats är helt oberättigad. För det första är de vävnader som konfektioneras endast en del av hela vävnadsförbrukningen. Det är en stigande andel såsom vi visat i de inledande diagrammen i Kapitel I. Det är en viktig andel, enär alla tecken tyder på att konfektion kommer att dominera den framtida vävnadsavsättningen. En särbehandling så långt att man rent av betecknar denna vävnadsandel såsom en särskild varugrupp — alltjämt under introduktion — kan vara motiverad: försäljning av vävnader till konsument såsom *plagg* via fristående bearbetande företag ställer andra och helt nya krav på både vara och marknadsföring än försäljningen av metervaror direkt till konsument och hantverkare. För det andra är slutsatsen om en parallell ökning i vävnadsförbrukningen oberättigad av den anledningen, att vävnaden endast ingår såsom en del av varans totala pris till konsument (för en kostym i medelkvalitet ca 30 %, för skjortor ca 25 %);

DIAGRAM VI: 5. Konfektionskonsumtion i kvantitet vävna-
der i Sverige 1931-55.

Ready-made garments: Consumption in Sweden 1931-55, as square
meters of fabrics per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

utvecklingen för denna halvfabrikats-andel kan vara helt avvikande.

Tyg

Vi visar så i *Diagram VI: 5*, hur konsumtionen av konfektionsvaror uttryckt såsom kvadratmeter vävnader har utvecklats under perioden. Det mest utmärkande draget är en mer än 50 %-ig ökning under 30-talet. Och det är av intresse att notera, att denna kvantitetsökning är nära nog parallell med den tidigare visade volymökningen. Detta ger åt 30-talet en tydlig karaktär av rent kvantitativ tillväxt med parallellitet mellan ökad konfektionsavsättning och ökad textilavsättning. För krigsperioden skall vi här endast notera, att nedgången i vävnadsförbrukningen synes ha varit mindre än nedgången i volym. Även de första efterkrigsårens ansvällning känner vi igen från de tidigare volymsiffrorna, men därefter finner vi att bilden för vävnadsförbrukningen är förändrad. Under hela 50-talet synes konfektions vävnadsförbrukning icke ha ökat, den har för senare år legat på en nivå icke väsentligt över förkrigstidens.⁷

⁷ Vår kvantitetsserie är här baserad på konfektionsindustriens till HIK redovisade förbrukning av vävnader av olika slag. Möjligheten att HIK:s statistik företer vissa brister i redovisningen behandlas närmre i efterföljande not 9. En möjlig felkälla för förevarande serie, förutom bristande täckning av särskilt de mindre företagen, är den omräkning till kvadratmeter, som med hjälp av standardbredder skett av de ursprungliga i löpmeter redovisade talen. Avsikten med denna omräkning har varit att neutralisera effekten av de stora breddskillnaderna, främst mellan ylleveror å 1,50 och bomullsvaror å 0,70–0,80. Det är möjligt att en successiv övergång till högre bredd och bredare vävstolar har medfört någon underskattning i siffrorna för 50-talet. Av »reella» skäl till minskning i tygätgången kan anföras förbättrat planerings- och utläggningsarbete inom konfektionsindustrien, förenkling av modellerna och västens bortfall vid övergång till udda plagg. Förhållandet är av sådan central betydelse för textilindustrien, att ansträngningar borde göras att utreda orsakssammanhangen. För att i

Vi återvänder till Diagram VI: 5 och finner där också den »teoretiska» kurva vi erhåller ur de tre förklarande faktorerna: inkomst, pris och folkmängd. Stegringstakten i förhållande till inkomsten är väsentligt lägre än den vi tidigare erhöi beträffande volymen. Vi erhåller en inkomstkänslighet om ca 1,2 (mot volymens ca 1,9). Volymen har således ökat betydligt i en »dimension» som icke har med ökad tygförbrukning att göra. Vi noterar även av diagrammet, att överensstämmelsen icke är särskilt god. Som tidigare erhålles en underskattning av kvantitetsutvecklingen under 30-talet och den första efterkrigstiden, en överskattning under 50-talet.

Plagg

Vi lämnar nu textilfabrikantens utsiktspunkt för konfektionärens. Det kvantitativa mått vi här använder har vi benämnt »antal helplagg». Som plaggenhet har valts kostymen för herr och dräkten för dam. I förhållande till denna enhet har övriga plaggtyper definierats i relation till förädlingsvärdet.⁸

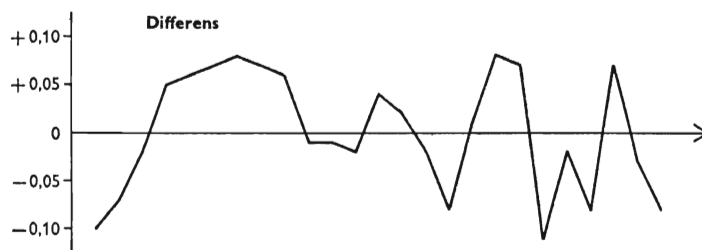
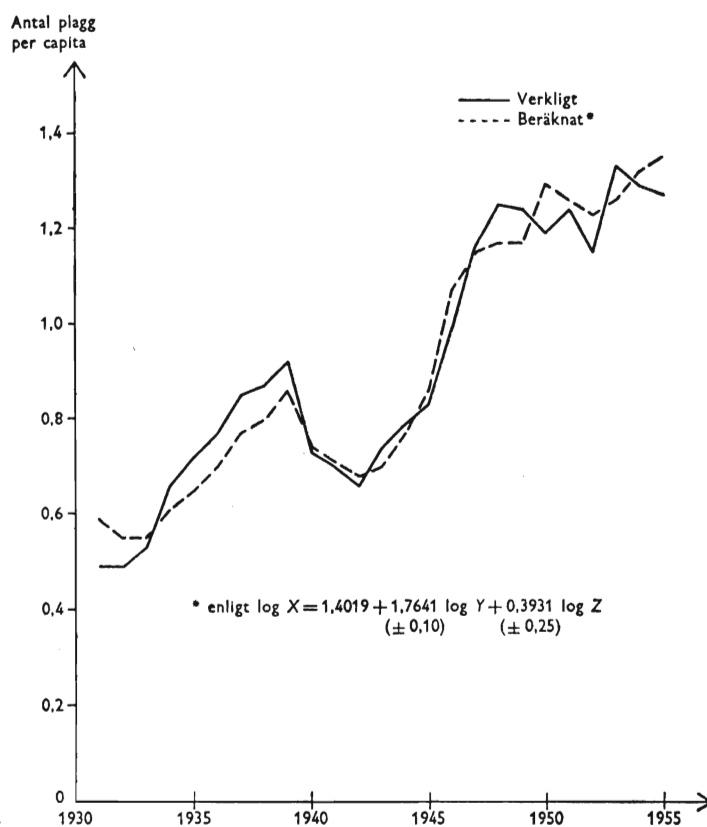
Den kvantitativa utvecklingen av konfektionskonsumtionen så mätt framgår av *Diagram VI: 6*. Som synes nära en fördubbling under 30-talet, en snabb ökning under åren 1947 och 1948, och — ehuru vi även här finner en minskad ökningstakt — under 50-talet, i motsats till vad gällde tygförbrukningen, en nivå mer än 30 % högre än förkrigstidens. Vår analys med folkmängd, inkomst och priser ger en tämligen god förklaring. Avvikelserna är som tidigare en underskattning av ökningstakten under 30-talet och viss överskattning under efterkrigs-

fortsättningen hålla denna faktor under kontroll borde HIK:s förbrukningsstatistik, i varje fall stickprovvis, kompletteras med uppgifter om bredd parallellt med löpmeterredovisningen.

⁸ En överrock har satts = 0,90, udda herrkavajer = 0,70, udda herrbyxor = 0,25 etc. såsom närmre framgår av Appendix.

DIAGRAM VI: 6. *Konfektionskonsumtion i antal helplagg i Sverige 1931-55.*

Ready-made garments: Consumption in Sweden 1931-55, as number of "complete" garments per capita

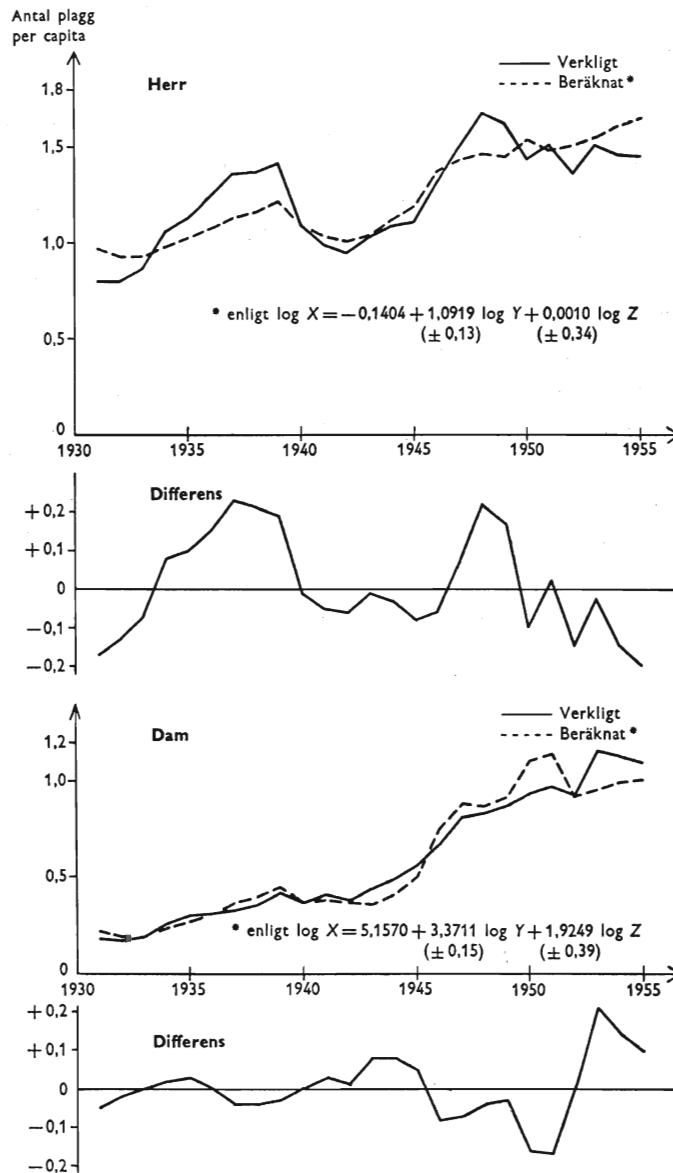
For reading indications, see Diagram V: 2.

tiden. Av största intresse att notera är, att vårt inkomstsamband är så högt som 1,75, dvs. plaggantalet har ökat i takten 17 % vid 10 % inkomstökning. Då vi tidigare funnit att den totala volymen vid samma inkomstökning ökat med knappt 20 %, innebär sistnämnda resultat en anvisning om att tillväxten i konfektionskonsumtionen under perioden till alldeles övervägande del varit rent kvantitativt betingad, dvs. en ökning i antalet plagg.

Vi skall se något på vad som döljer sig bakom denna totala fasad. En stark uppfattning om att olika grupper varit olika berörda erhåller vi av *Diagram VI: 7*, där av den totala konsumtionen herrkonfektion resp. damkonfektion särredovisats. Både nivå och utvecklingstakt är som synes väsensskilda. Redan vid periodens början, dvs. 1931, hade herrkonfektionen nått en betydande omfattning: mätt i antal helplagg 4–5 gånger så stor som damkonfektion. Expansionen under hela 30-talet var betydande för båda grupperna. Att krigsperioden visar olikheter har naturligtvis speciella orsaker. Antalet konsumenter av »civila» herrkläder minskade tidvis högst väsentligt, medan omvänt mobiliseringen av kvinnor i förvärvs- och beredskapsarbete även i det neutrala Sverige var betydande. På herrsidan sänktes konsumtionen med nära en tredjedel, medan på damsidan de återhållande faktorerna från tillförselsidan icke kunde hindra en fortsatt ökning. Efterkrigsutvecklingen blev också annorlunda. Först 1947 var konsumtionen på herrsidan åter över högsta förkrigsnivån; på damsidan låg konsumtionen då på dubbel förkrigsnivå. Någon antydning till »efterkrigspuckel» har vi också bara på herrsidan och under åren 1947–49. Överhuvud är det av största intresse att notera den skiljaktiga utvecklingen under efterkrigstiden mellan dessa båda delar av konfektionsområdet: på herrsidan ett nära nog konstant plaggantal, på damsidan en obruten ökning. Dessa skiljaktigheter kommer också till synes

DIAGRAM VI: 7. Konfektionskonsumtion i antal helplagg i Sverige 1931-55.

Men's and Women's ready-made garments: Consumption in Sweden 1931-55, as number of "complete" garments per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

i den statistiska analysen. För herrkonfektion erhåller vi ett inkomstsamband som obetydligt överstiger 1, dvs. plaggantal och inkomst har växt i samma takt. Följsamheten är emellertid inte påfallande god. Uppenbarligen var tillväxttakten under 30-talet snabbare än för inkomsten. För damkonfektion erhåller vi en god anpassning. Inkomstsambandet blir så stort som 3,4, belopp som vi normalt endast finner för varor i en första introduktionsfas. Det är även anmärkningsvärt att utvecklingen under 50-talet överskridit detta i och för sig synnerligen kraftiga ökningstempo (se differensdiagrammet), en indikation om att ytterligare kol har tillförts industrialiseringsbrasan. Den uppnådda nivån, något över ett »helplagg» per person, är ju icke heller högre än vad herrsidan uppnådde i mitten av 30-talet.

Innan vi lämnar plaggantalet skall vi endast redovisa ett antal varuslag något mera differentierat — se *Diagram VI: 8*.⁹ Vi har dock vare sig plats eller möjlighet till analys av dessa enskilda varuslag. Vi gör endast några påpekanden som underlag för självstudier. 30-talets tillväxt i antal plagg per person är genomgående för praktiskt taget alla artiklar (märk dock

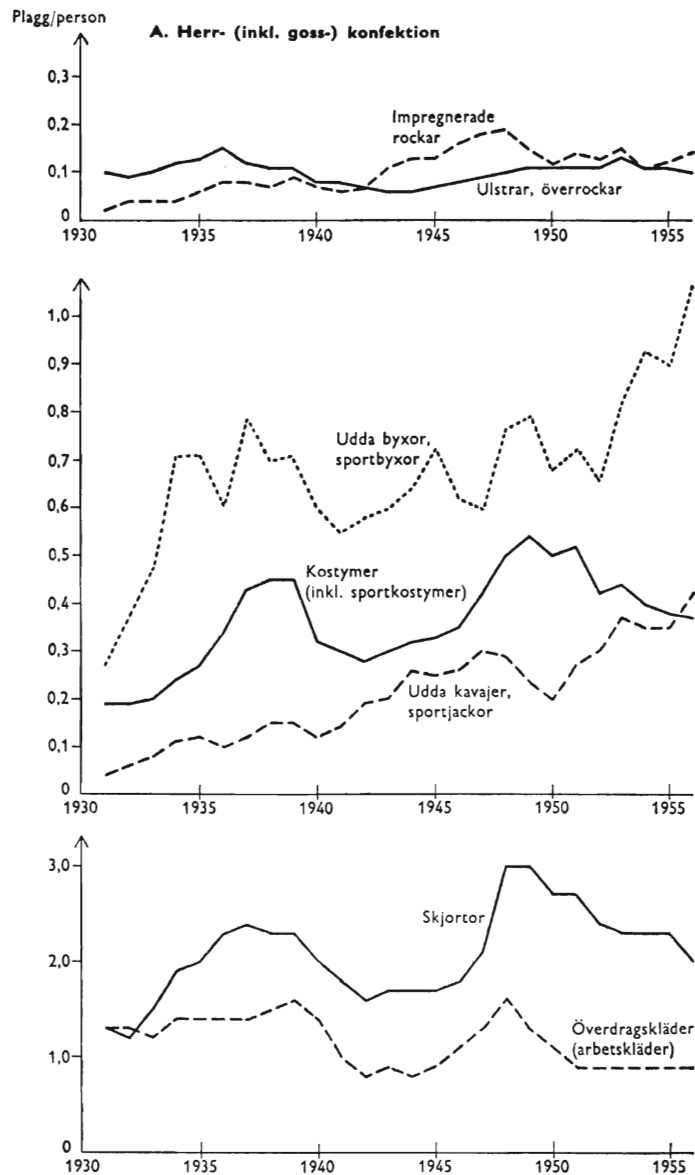
⁹ De uppgifter om plaggantal som redovisas i detta och efterföljande diagram är baserade på produktionsstatistikens uppgifter. Någon »uppräknings» med hänsyn till importen har icke kunnat verkställas. Detta har knappast någon *allmän* betydelse, enär importkvantiteten totalt sett, som visats, är obetydlig. För *enskilda* varor, som särskilt varit föremål för import — damkappor är ett exempel — kan dock sådan påverkan vara märkbar.

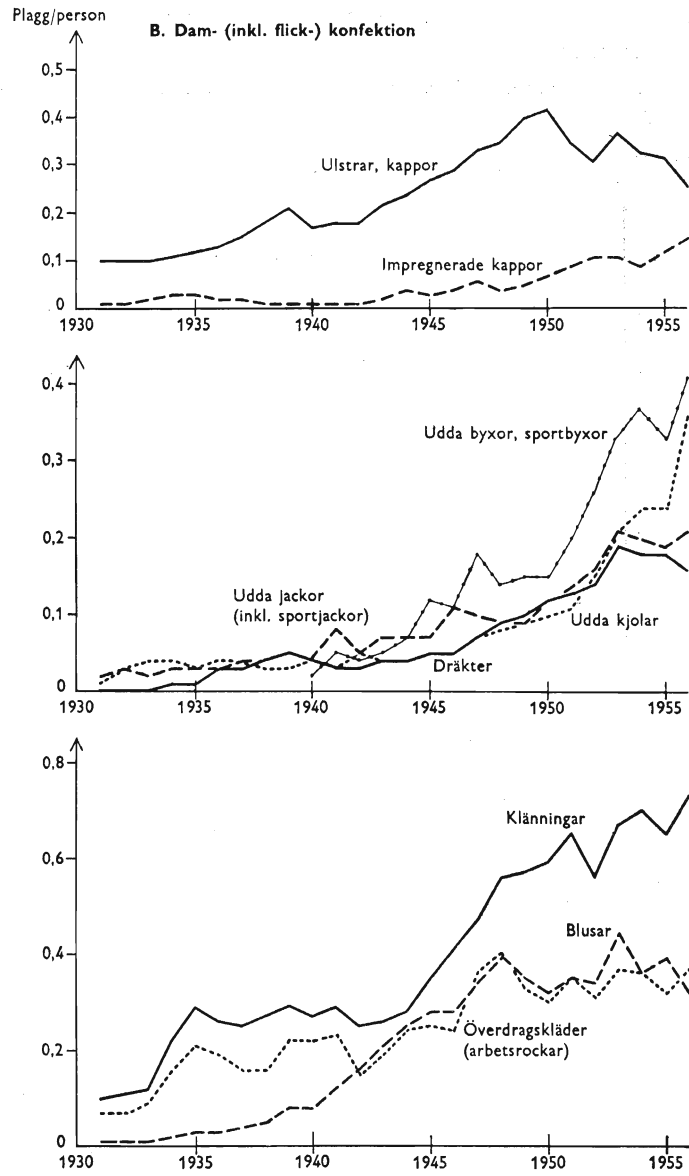
För att erhålla större möjligheter till differentiering har vidare HIK:s och icke Kommerskollegii produktionsstatistik använts för efterkrigsperio-

A. Men's and boys' garments: (a) impregnated coats and overcoats; (b) separate trousers, complete suits and separate jackets; (c) shirts and work clothing.

DIAGRAM VI: 8. Beräknat antal plagg per person av vissa konfektionsartiklar i Sverige 1931-56.

Ready-made garments: Number of garments per potential consumer, in Sweden 1931-56

B. Women's and girls' garments: (a) coats and impregnated coats; (b) separate trousers, separate jackets, separate skirts, and complete tailor-mades; (c) dresses, blouses, and work clothing.

överdragskläder). Notera emellertid, särskilt under efterkrigstiden, hur stagnation i plaggantalet beträffande en vara ofta motsvaras av en stark ökning beträffande en substitutionsvara (exempelvis överrockar och kappor jämfört med impregnerade rockar eller hela kostymer med udda plagg). Vad damsidan beträffar noteras, att för 30-talet uppvisades nämnvärd konfektionskonsumtion endast på de »skräddarbetonade» varuslagen, kappor och dräkter, samt för vad som säkerligen närmast var städrockar och arbetskläder; stagnationen för sistnämnda båda artiklar var under 30-talet markant. Sedan kan man spekulera över i vad mån 1956 års siffror kan ange någon »mättnadsgrad». För herrsidan, knappt en hel *eller* en udda kostym per år och ett ytterplagg vart femte år (eller omvända tolkningen, att endast var femte möjlig konsument köper ett sådant plagg om

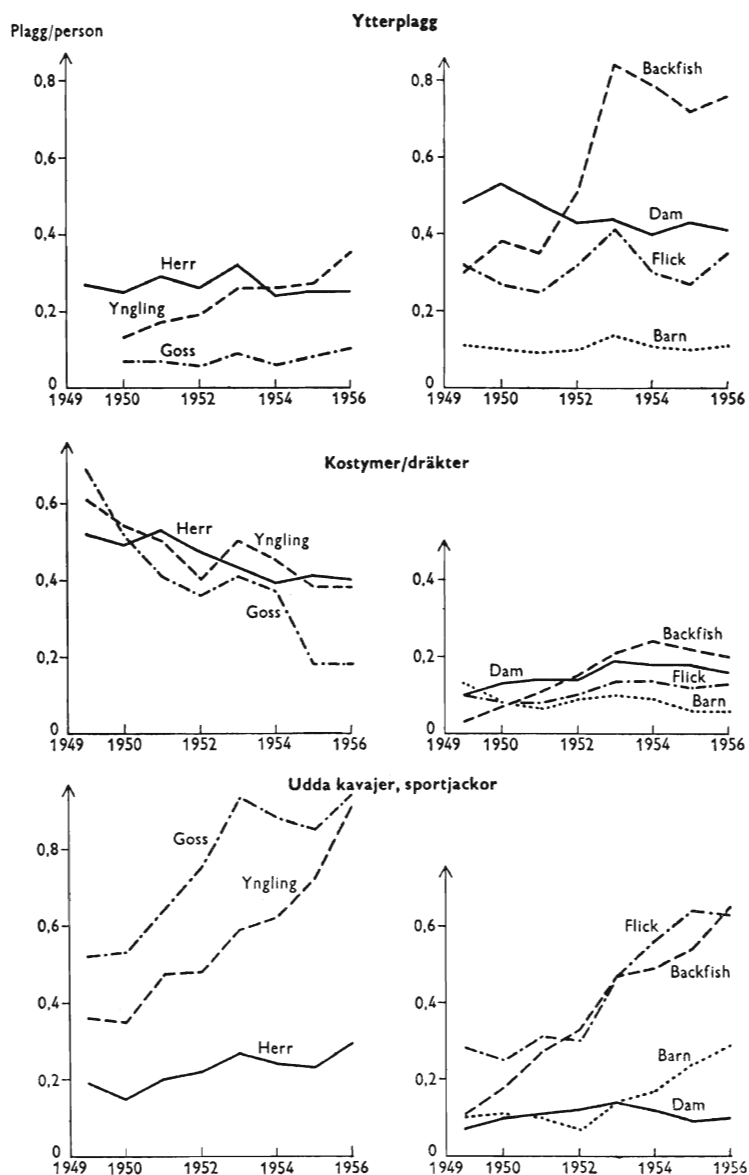
den. En jämförelse antyder, att den senare har något högre täckning beträffande damkonfektion. Emellertid har det visat sig att även KK:s redovisning är ofullständig: vid företagsräkningen framkom ett betydande antal mindre sömnadsfabriker, som icke ingått i produktionsredovisningen. Det torde därför ligga ett element av underskattning beträffande utvecklingen under efterkrigstiden. Storleksordningen kan antydvas av nedanstående siffror över de *största* differenserna.

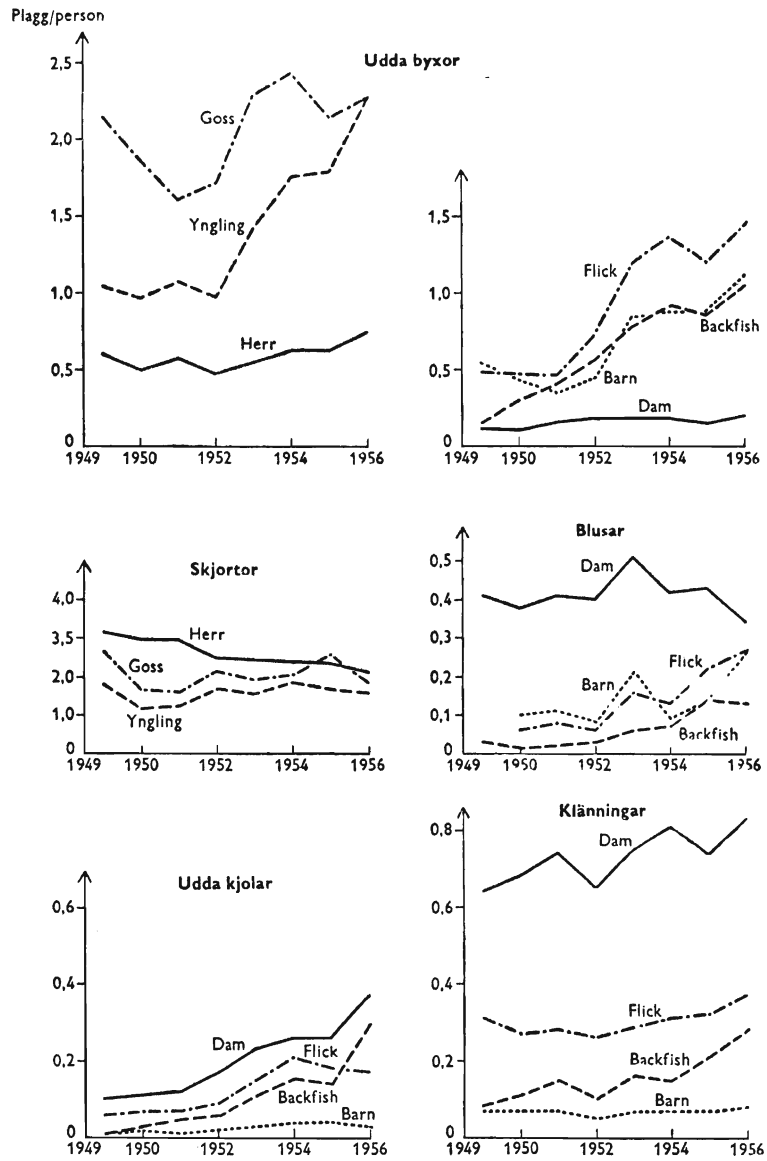
Antal plagg (1000-tal) år 1954.

	Totalt enl. KK	Därav »nya» arbetsställen	Totalt enl. HIK
Byxor	2 677	48	2 965
Överdragskläder	2 638	141	2 852
Kläänningar	2 426	191	2 277
Kjolar	899	52	792
Kappor	1 330	53	1 364
Skjortor o. blusar	8 109	360	8 505

DIAGRAM VI: 9. Beräknat antal plagg per person av vissa konfektionsartiklar i Sverige 1949-56.

Ready-made garments: Number of garments per potential consumer, in Sweden 1949-56

(a) Coats, (b) complete suits/tailor-mades, (c) separate jackets, (d) separate trousers, (e) shirts, (f) blouses, (g) separate skirts, (h) dresses.

Herr = Men's; Yngling = Boys' 13–18 years; Goss = Boys' 7–12 years; Dam = Women's; Backfish = Girls' 13–18 years; Flick = Girls' 7–12 years; Barn = Children's under 7 years.

året). För damsidan, en kappa vart annat eller vart tredje år och endast tre konfektionsklänningar på två år.¹⁰

Vi fäster så bara uppmärksamheten på *Diagram VI: 9*, som återger konsumtionen av konfektionsplagg ytterligare ett steg mera differentierat: vi har särskilt åldersgrupperna vuxna, tonåringar och barn. Det ligger i sakens natur, att använda åldersgränser (och alltså även måttalens nivå) icke kan tagas alltför exakt. Diagrammen ger dock en stark demonstration av i hur hög grad efterkrigsexpansionen gällt ungdomsåldrarna, och även av hur uppenbarligen otillräcklig denna ännu varit. Det motsvarar icke den aktuella klädstandarden hos klädmedvetna tonårsflickor att köpa en klänning vart fjärde år (eller är endast en på fyra årlig konfektionskund?). Hemsömnaden håller här (liksom för barnen) ännu ett antal högborgar att erövra.

Kvantitet och kvalitet

Så förflyttar vi kvantitetsanalysen till konsumentplanet. Med ett exempel på ylesidan: konsumenten köper fårfarmarens ull, yllefabrikantens mönstrade kamgarnsvävnad, konfektionärens enradiga modell med handsydd knapphål samt även detaljistens tjänster att visa ett gott sortiment i goda prislägen och att

¹⁰ Vi skall här icke göra annan internationell utblick än att för perspektivets skull citera ett rent underordnat resultat från en amerikansk undersökning i en stad i Middle West om 60 000 invånare. På fråga om antalet nya klänningar under de senaste 12 månaderna erhöles av 711 »vanliga» husmödrar följande relativa svarsfördelning:

7 och flera	29 %
5-6	27 %
3-4	25 %
1-2	13 %
ingen	6 %

Ur *E. Katz & Paul F. Lazarsfeld a. a.*, sid. 250.

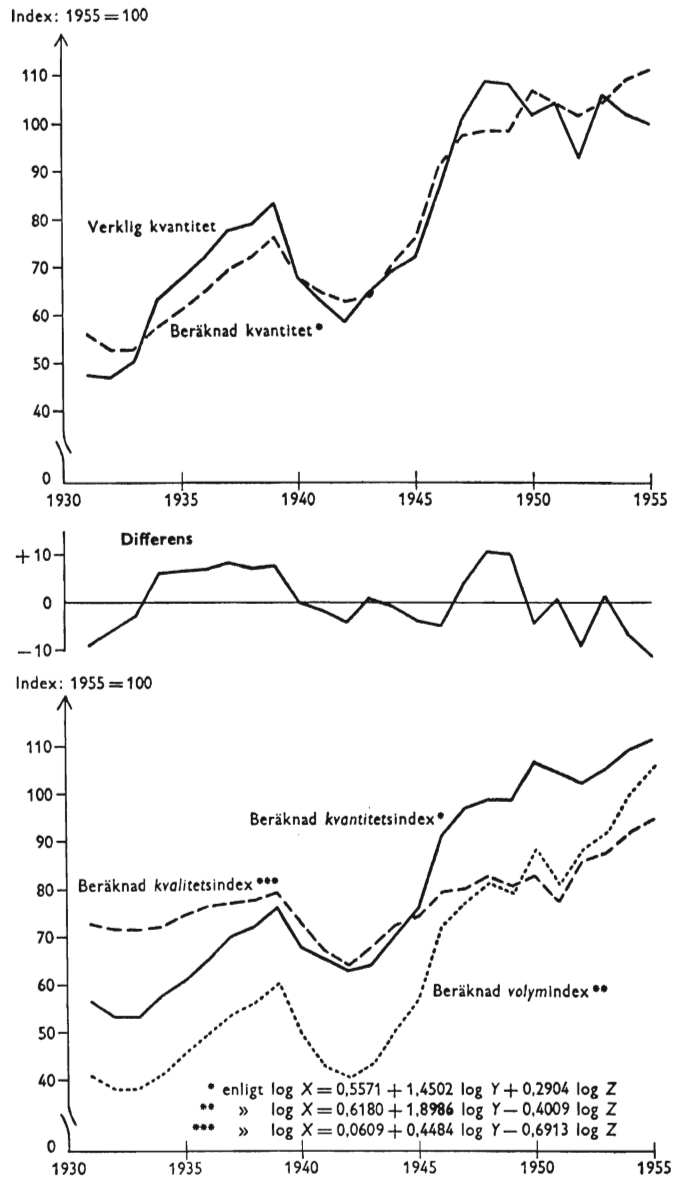
utföra nödiga ändringar. Men han köper dem inte var för sig, utan i den eller de kombinationer som marknaden erbjuder honom. Då vi nu vill mäta denna konsumtion uttryckt i kvantiteter bör vi söka ett mått som på något sätt tar hänsyn till alla dessa faktorer. Det bästa vi här kan åstadkomma är att på lämpligt sätt sammanslå de båda tidigare använda kvantitetsmått, det textila kvadratmetermättet och konfektioneringens plaggmått. Vi har gett dem de relativa vikter som ungefärligen svarar emot materialets resp. manufakturingskostnadernas del av konfektionsindustriens tillverkningsvärde. Helt saknas således hänsyn till distributionstjänsterna, och ett användande av den erhållna index på sätt vi här gör, förutsätter att distributionstjänsterna kvantitativt utvecklats proportionellt. Om detta antagandes rimlighet vet vi inte (och knappast heller någon annan) särskilt mycket. Med angivande av denna brist hänvisar vi till *Diagram VI: 10*. Kvantitetsindex visar där över perioden en ökning i den konsumerade kvantiteten till något mer än den dubbla — tre fjärdedelar av denna ökning föll på 30-talet. Den återstående ökningen ligger under den allra första efterkrigstiden, och situationen därefter kan närmast beskrivas såsom försök att hålla kvar den höga efterkrigsnivån.

Det inkomstsamband för kvantiteten vi erhåller är dock så högt som 1,45. Men det framgår av den underliggande differenskurvan att detta tal uppenbarligen är för lågt för 30-talet, men för högt för 50-talet.

Vi kan nu använda bilden av *volymutvecklingen* (enligt *Diagram VI: 4*) och av *kvantitetsutvecklingen* (enligt *Diagram VI: 10*) för att något diskutera »kvalitets»-utvecklingen under perioden. Vi erinrar då om att vårt begrepp »kvalitet» icke har något att göra med dagligt tal om »god» eller »dålig» kvalitet, det är helt enkelt kvoten mellan volym och kvantitet (jfr Kapitel IV). Vi kan således närmast beteckna här diskuterade

DIAGRAM VI: 10. Konfektionskonsumtion i Sverige 1931-55, kvantitets- och kvalitetsindex.

Ready-made garments: Consumption in Sweden 1931-55, as index of quantity per capita and of quality

kvalitetsändring såsom ändring i genomsnittspriset, där penningvärdets variationer eliminerats.

Ett exempel kan klargöra detta. Antag att ett visst år antal konsumerade överrockar var 100 stycken à 200 kronor per plagg och likaledes 100 à 100 kronor per plagg. Den totala konsumtionen var således 200 plagg, omsättningen 30 000 kronor och genomsnittspriset 150 kronor per plagg. Antag nu att följande års konsumtion ökar med 10 %. Om båda plaggtyperna ökar med dessa 10 %, sker ingen ändring i genomsnittspriset: »kvaliteten» enligt vår terminologi är oförändrad medan »kvantiteten» ökat med 10 %. Men antag i stället, att ökningen helt faller på de dyrare rockarna. Den totala konsumtionen blir fortfarande 220 rockar, och kvantitetsökningen, som vi ju mäter i plagg, fortfarande 10 %. Men omsättningen har ökat till 34 000 kronor och genomsnittspriset alltså till ca 154 kronor per plagg. Omsättningsökningen är ca 13 %, och då i vårt exempel ingen prisändring skett mellan de båda åren är detta också volymökningen. Denna är således sammansatt av en kvantitetsökning om 10 % och en kvalitetsökning om 3 %.

I undre delen av Diagram VI: 10 har de tre ifrågavarande index sammanställts. Vi återfinner det tidigare noterade förhållandet, att volym och kvantitet under 30-talet växte i ungefär samma takt – kvalitetsindex visar endast obetydlig ökning. För krigsperiodens första del faller kvalitetsindex till lägre nivå än någon gång under 30-talet, men förkrignivån har åter passerats 1947. Efter en mindre rekyl under koreaåret visar vår kvalitetsindex för återstoden av 50-talet en stark ökning. Vi kan inte finna annat än att detta är det mest utmärkande draget för

Upper part of diagram: Actual index of quantity = full line, Calculated index of quantity = dash line. Lower part of diagram: Calculated index of quantity = full line, Calculated index of quality = dash line, Calculated index of volume = dotted line.

konfektionskonsumtionen under 50-talet: den kvantitativa expansionen har avtagit men ersatts av en betydande kvalitativ sådan. Detta ställer 50-talets marknad i stark kontrast till 30-talets.

Inkomstkänsligheten

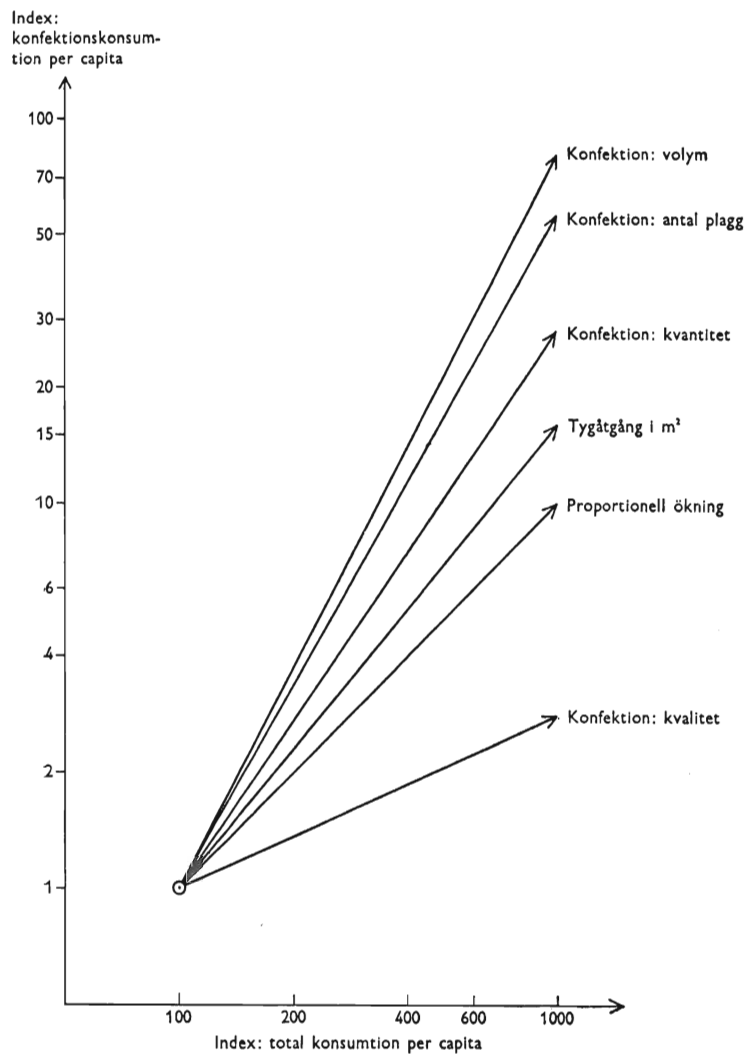
Vi skall nu samla de resultat angående inkomstkänsligheten, som vi erhållit i detta kapitel. En sammanställning i indexform återfinns i *Diagram VI:11*. Den totala konsumtionsvolymen har, som framgår av detta diagram, ökat nästan dubbelt så snabbt som inkomsten. En betydande del av denna ökning måste betraktas såsom en introduktionseffekt åstadkommen genom den pågående industrialiseringen och följaktligen av temporär natur. Vi har ju också funnit att konsumtionsökningen under 30-talet var än större, vilket innebär att den för efterkrigstiden, som dock fördunklas av påverkan från krig, importreglering och koreakris, måste vara lägre än nämnda tal anger. Vi har även visat, att 30-talets utveckling huvudsakligen uppbars av herrkonfektionens expansion (vilket i betydande grad också var yllekonfektionens). Under krigs- och efterkrigstiden har dam- och ungdomskonfektionen inträtt som expansivt element.

Av diagrammet kan vi utläsa även något om *hur* tillväxten har skett. Till övervägande del har ökningen varit rent kvantitativ, varvid »konfektionsdelen» ökat snabbare än »textildelen». Båda har dock kvantitativt ökat i snabbare tempo än inkomsten. Om vi förutsätter att kvalitetsökningen fördelat sig lika på tyg

When measured as: volume, number of garments, index of quantity, square meters of fabrics, and index of quality; the level of proportional change ($E = 1,00$) is indicated.

DIAGRAM VI: 11. *Konfektionskonsumtionens samband med inkomsten i Sverige under perioden 1931-55.*

Ready-made clothing: Income elasticities in Sweden 1931-55 (Logarithmic scale)

och på konfektionering – vilket ingalunda behöver ha varit fallet – kan vi åskådliggöra den genomsnittliga utvecklings-*takten* i följande tablå:

	I utgångsläget	Efter 10 % inkomstökning		
		Kvantitet	Kvalitet	Total volym
Textildelen	100	+ 12	+ 4,5	117
Konfektionsdelen	100	+ 17,5	+ 4,5	123

Till frågan om i vad mån de här redovisade resultaten kan användas såsom underlag för en bedömning av den kommande utvecklingen skall vi återkomma i ett senare kapitel.

Priskänsligheten

I den föregående analysen har vi även erhållit uttryck för konfektionsvarornas priskänslighet. Vi har i allmänhet icke uppehållit oss mycket vid dessa värden, delvis beroende på den betydande statistiska osäkerhet dessa värden visat. Följande tre värden skall dock i korthet kommenteras.

	Priselasticitet
Total volym	– 0,40
Kvantitet	+ 0,29
Kvalitet	– 0,69

Till vad vi i tidigare avsnitt anført om textilvarornas priskänslighet kan det här vara värt notera, att den totala konfektionskonsumtionen synes vara relativt föga priskänslig. Vid prisändringar under perioden har volymen reagerat endast

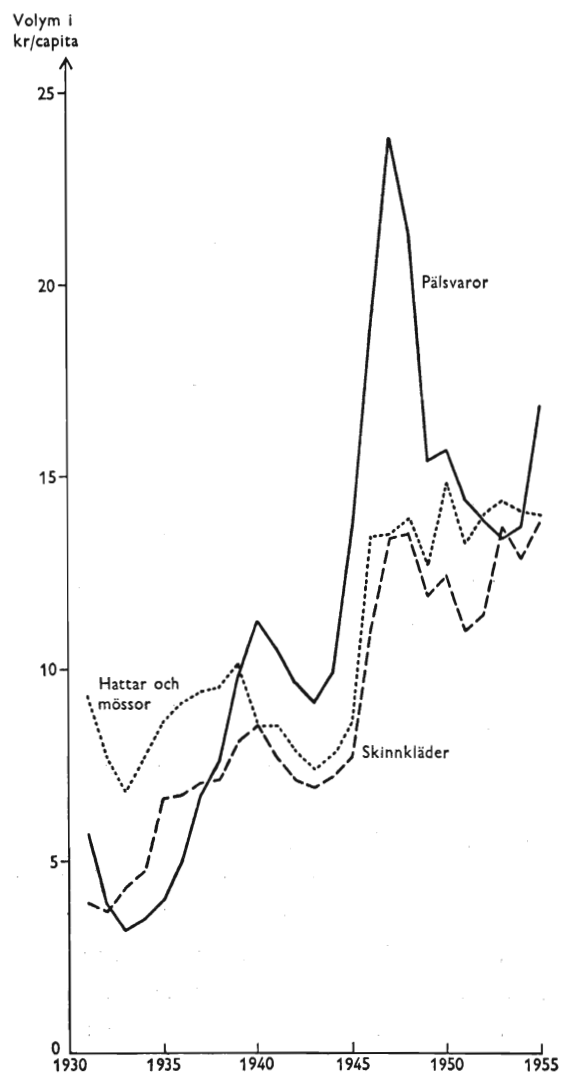
ungefär hälften så starkt som priserna. Vad som vidare kan understrykas är, att i alla de fall vi mätt konsumtionen i kvantitativa mått vi erhållit värden på priskänsligheten som legat på den positiva sidan om noll. Även om vi inte fäster mycken vikt vid det positiva värdet (som ju *kan* tolkas såsom uttryck för starka spekulationstendenser inom varuområdet) ligger slutsatsen nära, att just kvantiteten, låt oss säga antalet plagg, är ganska opåverkad av prisändringar. Mera märkbar är reaktionen beträffande kvaliteten. På konfektionsområdet skulle konsumenten således närmast möta en prisökning genom köp i lägre prisklass (kvalitetsklass), och omvänt en prissänkning skulle icke helt inkasseras, utan till viss del tagas ut såsom köp i högre kvalitetsklass. I denna ram faller den påvisade utvecklingen under 50-talet helt in: vi har fått en kvalitetsökning och icke en kvantitetsökning såsom svar på sänkningen i relativa priser. I den mån detta vore ett etablerat förhållande vore utgångspunkterna för en nu vanlig prispolitik starkt ifrågasatta. Det skall dock med skärpa understrykas, att förhållandet icke kan anses belagt med ovanstående kalkyler och icke behöver gälla ett enskilt varuslag. Det kan möjligen sägas vara en sannolik hypotes, väl värd fortsatta intensiva undersökningar.

Pälsvaror, skinnkläder och hattar

Som ett tillägg till detta kapitel skall redovisas några data om dessa konfektionsgrupper, som uteslutits i den tidigare behandlingen. Dessa återfinns i *Diagram VI: 12*. Pälsar och skinnkläder, som utgör direkta substitutionsvaror till de textila ytterplaggen, visar en utveckling liknande konfektionsgruppens. Vardera utgör de 6 à 7 % av konfektionskonsumtionen — en andel som de i stort sett haft under hela perioden. En grov jämförelse antyder, att de tillsammans skulle svara för omkring

DIAGRAM VI: 12. *Konsumtion av pälsvaror, skinnkläder och hattar i Sverige 1931-55.*

Fur clothing, Hats and caps, and Leather clothing: Consumption in Sweden 1931-55, in volume per capita

en tredjedel av den totala konsumtionen av ytterplagg i värde räknat.

Vad slutligen beträffar den tämligen fristående gruppen hattar och mössor noteras endast, att den trots en betydande relativ prissänkning icke har hållit takten med inkomstökningen under perioden.

KAPITEL VII

Trikå

Trikå är stickade varor: de är uppbyggda av ett trådsystem som föres i öglor, i motsats till den vanliga vävens två korsande trådsystem. Av större betydelse än denna rent tekniska skillnad är att de båda framställningssätten ger varorna helt olika karakter; särskilt töjbarhet och formbarhet ger trikån speciella användningsegenskaper. För strumpor och underkläder har av sådana skäl trikåtekniken blivit praktiskt taget allenarådande. Produktionen bygges i allmänhet direkt på inköpta garner, och tillverkningsprocessen innefattar antingen formgivning samtidigt med stickningen, eller tillverkning av en trikåväv som efter tillskärning uppsys till plagg. Strumpor karakteriseras av den förra tillverkningstekniken, underkläder av den senare. Vanligen sker alla dessa processer inom samma produktionsställe. Försäljning av »halvfabrikat» till konsument sker i mycket ringa omfattning.¹

¹ I efterföljande behandling av trikåvarugruppen skall vi så långt möjligt särskilja de tre huvudområdena *strumpor*, *underkläder* och *yttertrikå*, ehuru särskilt för 1930-talet den statistiska redovisningen är otillfredsställande. Strumpor och underkläder omfattar varor av bomull, ull och silke för såväl herr, dam som barn; yttertrikå omfattar vad de kvantitativa uppgifterna beträffar endast de större plaggen yttertröjor, västar, slippers etc. för herrar och motsvarande för damer. Mångfalden mindre trikåvaror såsom halsdukar, scarves, mössor, bad- och sportartiklar ingår icke i antalsuppgifter men väl i värde- och volymeräkningarna.

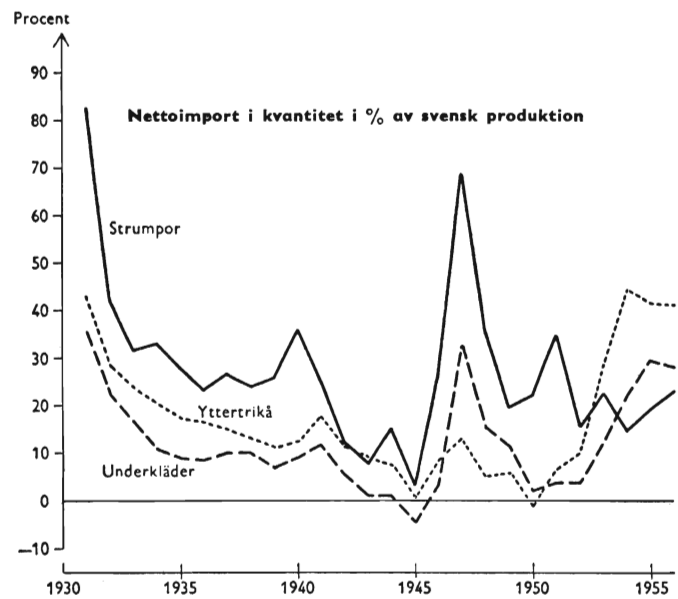
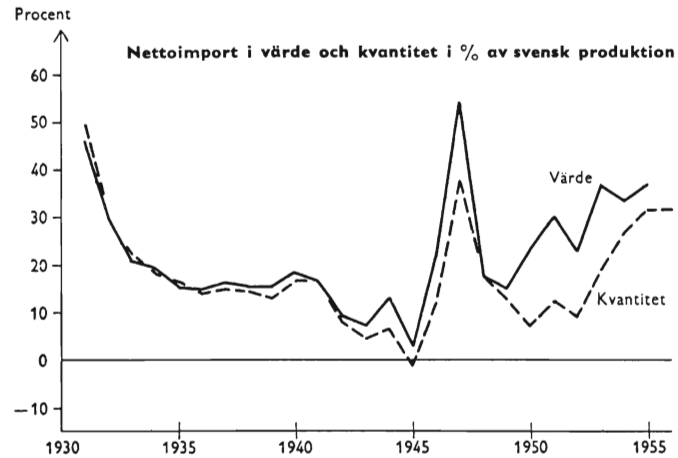
Tillförsel och produktion

Någon direkt konkurrens mellan trikåvaror och vävda och konfektionerade varor förekommer endast för yttertrikåområdet. Men har vi, såsom för konfektion, att för de industriellt tillverkade trikåvarorna också räkna med konkurrens från alternativa produktionssätt? Vi kan snabbt avverka frågan om hantverksmässig konkurrens: någon sådan jämförlig med skräddares och sömmerskors har aldrig funnits på trikåområdet. Men vi kan notera att eftersom den nödiga maskinutrustningen består av små och billiga stick- och symaskiner, en omfattande småföretagsamhet i gengäld karakteriserar delar av trikåindustrien. Men även om dessa enheter är små, är de icke hantverksbetonade; maskinerna är i hög grad automater, och produktionen sker icke efter beställning av enstaka plagg utan för en marknad. Detta gäller främst produktionen av yttertrikå; för damstrumpor är bilden den motsatta — det stora högmekaniserade produktionsstället.

Helt giltigt för trikåområdet är dock vad som i föregående kapitel sagts om produktion i hemmet. Även för trikå var detta framställningssätt det ursprungliga, och trikåindustriens uppväxt var främst betingad av ökade konkurrensfördelar gentemot denna produktion. Hemstickmaskinen har icke fått samma plats i hushållet som hemsymmaskinen. Som framgår av nedanstående tablå fanns en betydande trikåindustri redan vid 30-talets början, och dess genombrott låg före konfektionsindustriens. Hemmatillverkning av strumpor och underkläder var redan på 30-talet av underordnad betydelse. Uppenbarligen hade industrien på dessa områden tidigt demonstrerat sin konkurrenskraft särskilt vad avser priset.

DIAGRAM VII: 1. *Importkvot för trikå i Sverige 1931-56.*

Hosiery and Knitwear: Net imports as percentage of Swedish production 1931-56, in value and quantity

Strumpor = Stockings and socks; Yttertrikå = Knitted outerwear; Underkläder = Knitted underwear.

Tablå över trikåindustriens arbetareantal

(1000-tal)

	1900	1920	1930	1939	1949	1955
Trikåindustrien	3	4	8	11	10	9
Konfektionsindustrien	3	9	15	30	37	40

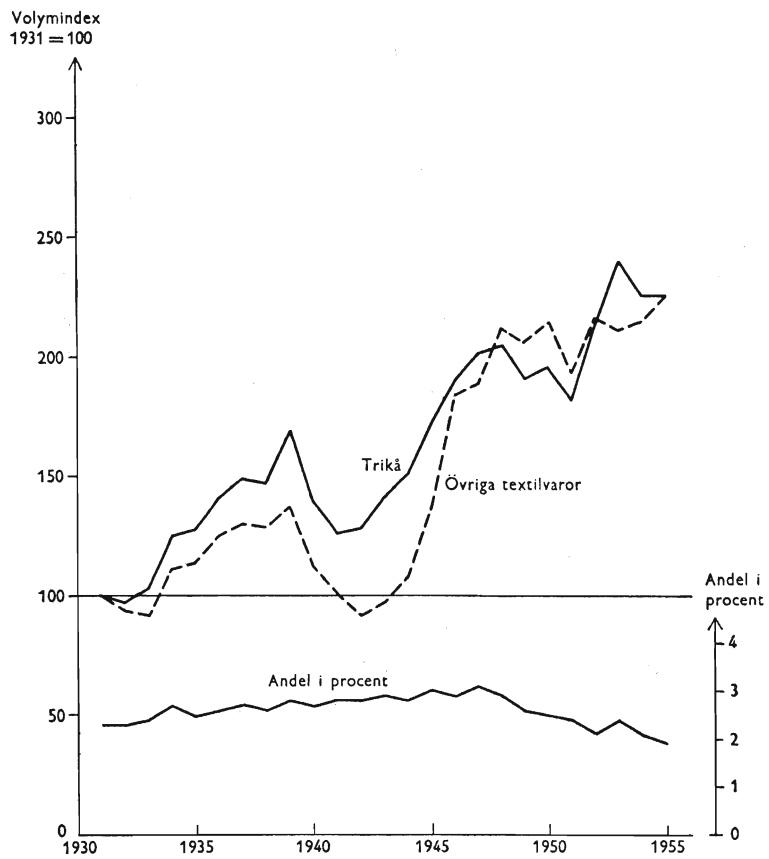
Tillväxten av den svenska trikåindustrien under 30-talet skedde således mindre på bekostnad av tillverkningen i hemmet; den skedde – som framgår av *Diagram VII: 1* – på bekostnad av importen (särskilt beträffande strumpor) och – som skall framgå i det följande – genom en starkt ökad konsumtion. Men vi kommer i allmänhet icke att finna några snabba ökningar i plaggantalet av det slag vi visat för konfektionen: industrialiseringen och introduktionen var redan vid periodens början passerat stadium för två av de tre trikåhuvudgrupperna.

Konsumtionsutveckling

Diagram VII: 2 ger en översiktlig uppfattning av konsumtionsutvecklingen. Andelen av den totala konsumtionen ökade under 30-talet och – till skillnad emot de andra textilgrupperna – fortsatte den att öka under krigsåren. I gengäld skedde under efterkrigsperioden en kraftig minskning av trikåvaruandelen – ned till under 2 %, eller lägre än någonsin tidigare under perioden. Men bättre än med andelen återger vi utvecklingen genom att skilja bort prissidan. Det framgår då av volymsiffrorna i samma diagram (»volym» är som tidigare kvantiteten med hänsyn tagen till kvalitetsskillnader) att trikåvolymen över 25-års-perioden mer än fördubblats och ökat i ungefär samma omfattning som övriga textilvaror tillsammans. Vi finner dock att ökningen under 30-talet var snabbare för trikå, och noterar

DIAGRAM VII: 2. *Trikåkonsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55.*

Hosiery and Knitwear: Percentage share of total consumption, and volume, in Sweden 1931-55

Dash line = "Other" textiles.

att minskningen endast under två av krigsåren översteg 10 % av genomsnittlig förkrigsvolym. Uppenbarligen bedömdes strumpor och underkläder som försörjningsviktiga och gynnades vid tilldelning av råvaror (rayonsilke som blev en viktig råvara var icke ransonerat). Importen hade också, särskilt beträffande underkläder, redan före kriget sjunkit till så låg nivå att dess betydelse för försörjningen var ringa. Så kan vi slutligen avläsa, att efterkrigsutvecklingen varit »lugnare» än vi funnit för andra grupper, samt att även de senaste åren visat en högre konsumtion än tidigare.

Inkomst- och prisberoende

Hur framstår då denna utveckling mot bakgrunden av inkomst- och prisutvecklingen? Beträffande prissidan har redan framhållits, att trikåvarornas genombrott befordrades av »låga priser», och vi finner av *Diagram VII: 3* att samma varit fallet under senaste 25-årsperiod. Såväl i förhållande till konsumtionsvaror överlag som till närmast liggande textila varor har prisutvecklingen varit till trikåvarornas fördel. I själva verket är trikåvarorna den av våra textila grupper, som visar den flackaste priskurvan över perioden: under 30-talet sakta fallande priser och under 50-talet en nivå om knappt 70 % över förkrignivån, emot den fördubbling eller mera som visas för både andra varor och andra textilvaror. Vi finner också att i förhållande till garner — den mest direkta konkurrenssektorn, om hemmaproduktion kommer i fråga — prisrelationen starkt förskjutits till förmån för konsumtion av färdiga trikåvaror.

Vi ställer då frågan i vad mån utvecklingen av trikåkonsumtionen kan »förklaras» med hänvisning till inkomst- och prisutvecklingen. Det svar som våra analyser har gett framgår av *Diagram VII: 4*. Resultatet är icke helt tillfredsställande och

sämre än det vi kunde framvisa för konfektionsgruppen (R är här 0,95). Vi får dock av det lilla differensdiagrammet en anvisning om den viktigaste orsaken härtill: den kraftiga expansionen under 30-talet. Denna ledde till en ökning om mer än 50 %. Å andra sidan visar efterkrigstiden en lägre ökningstakt. Men vi kan också notera att efterkrigsutvecklingen varit relativt lugn, även såtillvida att vi icke som för andra textilområden haft en betydande »efterkrigspuckel», vilken helt fördunklat bilden av fortsatt konsumtionsökning under 50-talet. Det är

DIAGRAM VII: 3. Jämförande prisutveckling för trikå i Sverige 1931-55.

Hosiery and Knitwear: Prices in Sweden 1931-55, compared with those of hand-knitting yarns and piece-goods, and of all consumer goods

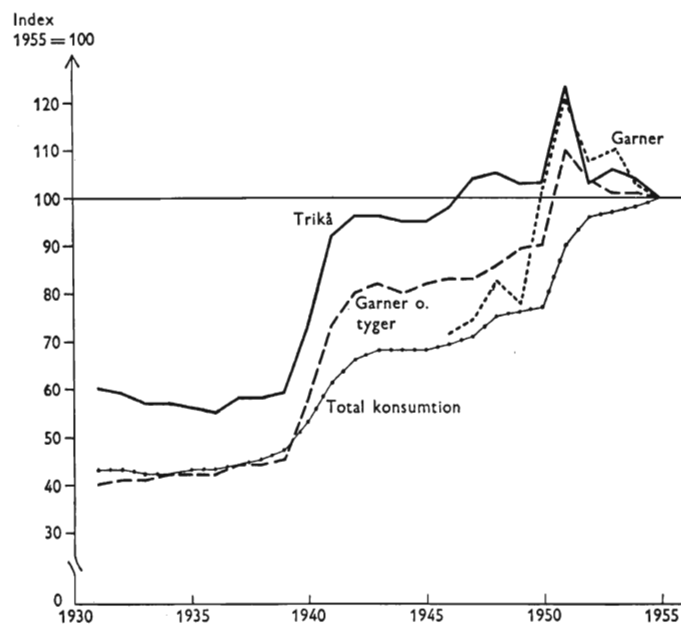
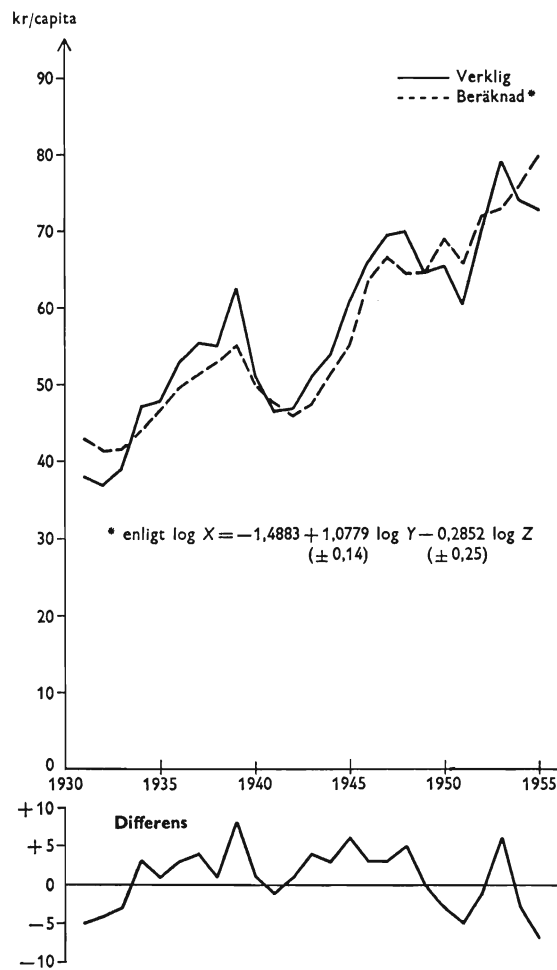

DIAGRAM VII: 4. Triåkonsumtion i volym i Sverige 1931-55.

Hosiery and Knitwear: Consumption in Sweden 1931-55, as volume per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

tämligen naturligt att sätta denna skiljaktighet i samband med att försörjningsläget under kriget för trikåvaror var bättre än för andra textilvaror. Att gruppen till stor del består av varor med relativt kort varaktighet och täta inköp, som till typ ligger nära vardagsinköpen av livsmedel, torde varit bidragande faktorer härtill. Varken lagrings- eller spekulationssynpunkter synes för dessa varor vara särskilt framträdande hos konsumenten.

Som uttryck för inkomst- och priskänsligheten erhåller vi lägre värden än för konfektionsgruppen: en inkomstkänslighet om knappt 1,1 och en priskänslighet om $-0,3$ (mot konfektions 1,9 resp. $-0,4$). Det värde för inkomstkänsligheten vi erhåller av budgetundersökningen är något lägre ($E = \text{ca } 0,9$) än vad vi här erhåller ur tidsserien; skillnaden kan vara en effekt av 30-talets expansion, kanske särskilt beträffande damstrumpor. Det låga värdet på priskänsligheten leder tanken till den parallell med livsmedel som just här ovan anfördes.

Denna jämförelse med konfektionen kan visa på två faktorer av betydelse för marknadsexpansionen. För konfektion, men icke i samma utsträckning för trikå, har de senaste 25 åren varit en introduktionsperiod för nya varor och icke minst nya vägar för produktion och distribution. För strumpor och underkläder hade denna omvandling till större delen ägt rum redan före 30-talet. Vi skall dock i det följande visa att den högre expansionstakten under 30-talet var betingad av *en* sådan introduktionsprocess, nämligen för damstrumpor av rayon.

Den andra faktorn vi fann av betydelse för konfektionsområdet och i nästa avsnitt skall finna avgörande beträffande metervaror är utvecklingen på kvalitetssidan. För de dominerande trikåvarorna, särskilt gäller detta underkläder, synes möjligheter (och anspråk) beträffande produktdifferentiering mindre än för konfektionsvaror, där intresset för form och färg underhålles av modeväxlingar. Vi skall därför i fortsättningen

också söka klargöra huruvida den visade ökningen av trikåkonsumtionen inneslutit sådana ändringar på kvalitetssidan.

Nya varor

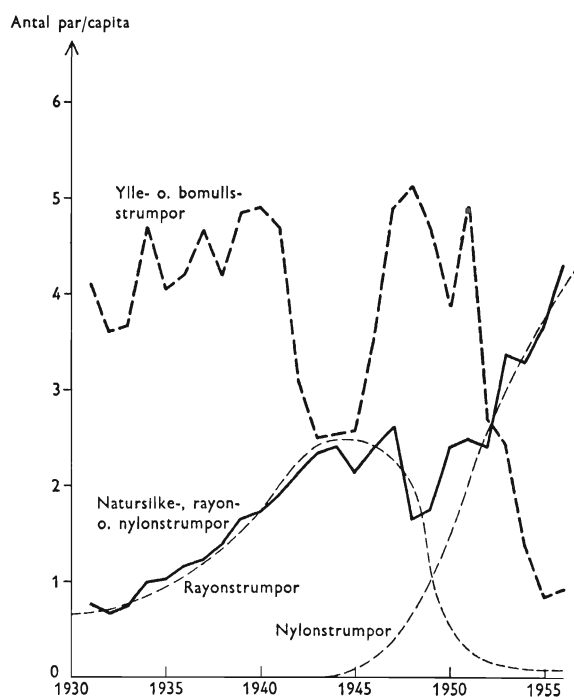
Vid introduktionen av nya varor på en marknad kan man i allmänhet särskilja tre stadier. Ett *första* skede då varan är okänd och oprövad av distributörer och konsumenter, då avsättningen är ringa och tillväxten sker trögt. Även om just under detta skede omfattande reklam, demonstrationer etc. utföres, är det fråga om att övervinna ett motstånd. Det erfordras antingen att man ändrar på vanor hos sådana konsumentgrupper som använder en äldre vara för samma ändamål, eller att man söker helt nya konsumentgrupper för vilka även användningen är obekant. I båda fallen fordras tid. Men sedan väl varan kommit i användning och accepterats av en grupp sådana »pionjärkonsumenter», inträder snart ett *andra* mera expansivt skede. Bättre än en allmän reklam tycks verkan vara av den praktiska demonstration, som ligger i att se bekanta använda den nya varan. Så länge på detta sätt nya konsumenter kan infångas sker tillväxten snabbt och är endast i mindre grad beroende av exempelvis den allmänna inkomstutvecklingen. Däremot kan under detta skede särskilt pris- och även kvalitetsrelationen i förhållande till liknande varor vara avgörande. Men efter hand som alla större konsumentgrupper erövrats blir möjligheterna till fortsatt expansion mindre. Antalet nya konsumenter kan icke bli så stort, då endast de mest »konservativa» återstår. Expansionstakten blir i detta *tredje* skede svagare och mera beroende av sådana faktorer som bestämmer den allmänna konsumtionsnivån.²

² Ovanstående framställning följer *Arne Rasmussen: »Pristeori eller parameterteori», Köpenhamn 1955, sid. 93 o. f.*

Vi kan nu inom triåområdet demonstrera en sådan tämligen renodlad introduktionscykel. Ylle- och bomullsstrumpor hade länge varit i vardaglig användning; natursilkestrumpor var en överklass- eller i varje fall en helgdagsvara. I slutet av 20-talet

DIAGRAM VII: 5. Beräknat antal strumpor per capita i Sverige 1931-56.

Hosiery: Number of pairs of stockings and socks per capita, in Sweden 1931-56

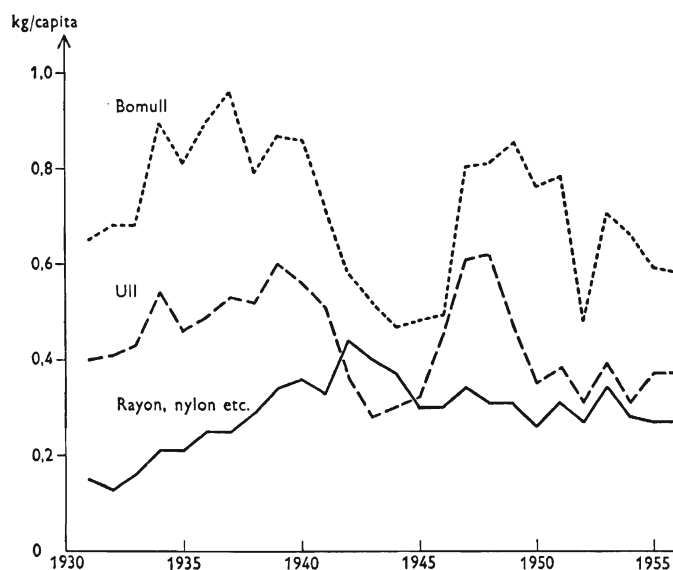
De inlagda utjämningskurvorna utgör frihandsteckningar av introduktionscykeln — jfr texten.

Indicated marketing stages for rayon and nylon stockings: period of introduction, period of acceptance, and period of decline.

presenterades damstrumpor av rayonsilke, avsevärt billigare än natursilkestrumporna ehuru sannolikt ännu av lägre »kvalitet». Vi kan i *Diagram VII: 5* följa utvecklingen. Iakttaget vi att de allra första introduktionsåren ligger före 1931 samt att natursilket svarade för stor del av den då angivna kvantiteten, finner vi tämligen väl illustrerat de tre ovan beskrivna skedena. Och ännu bättre hade denna effekt kommit fram om vi kunnat särskilja den särskilt berörda varugruppen damstrumpor. Men det finns ännu något att tillägga: vi finner från 1950 åter en snabb ökning. Detta är en ny introduktionscykel som lägges på

DIAGRAM VII: 6. *Trikåkonsumtion i kilogram per capita i Sverige 1931-56.*

Hosiery and Knitwear: Consumption in Sweden 1931-55, as kilograms per capita

Three groups: cotton, wool and rayon (nylon etc.) goods.

den gamla då denna ebbat ut. Det är nylonet som på ett fåtal år nästan helt ersatt rayonsilke för damstrumpor och som börjat avancera även på herrsidan. Vi finner också att effekten på ylle- och bomullsstrumporna denna gång är avsevärt starkare än på 30-talet. Det är *en* faktor i denna senare introduktionsprocess vi har intresse av att notera: den »nya» varan låg nu icke som på 30-talet i en lägre prisklass, den var tvärtom avsevärt dyrare än den som trängdes ut.

Så skall vi endast anföra, att liknande men mindre fullständig förvandling skett även för underkläder. Vi visar endast till den samlingsbild för *hela* trikågruppen som ges i *Diagram VII: 6*, med erinran om att måttenheten är kilogram och därför inget utslag erhålles för övergången till lättare varor under perioden. Av samma skäl är den del av trikåkonsumtionen som rayon- och nylonvarorna svarar för väsentligt större än vad en jämförelse mellan råvaruvikterna låter förmoda.

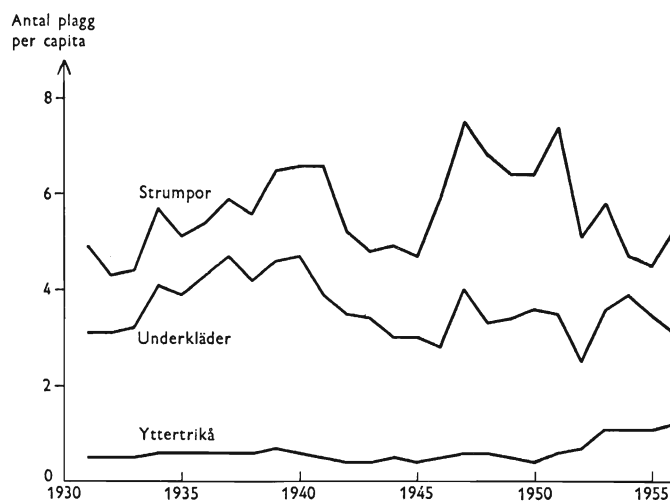
Kvantitet och kvalitet

Då vi söker belysa frågan om skillnader i kvalitets- och kvantitetsutveckling, möter vi på trikåområdet större svårigheter än för konfektion. Detta icke därför att förhållandena i och för sig skulle vara mera komplicerade för trikå — snarare är betänkligheterna mindre att mäta kvantitetsutvecklingen i t. ex. antal plagg eller kilogram. Svårigheten ligger däri, att före 1940 praktiskt taget all statistisk verifikation saknas på trikåområdet. De serier för plaggantalen vi visar i *Diagram VII: 7* måste därför för 30-talets del betraktas som ytterst osäkra. Då de baserats på i sig tämligen svaga tillföreluppgifter i ton räknat, har icke heller den inverkan på plaggantalet kommit till synes, som en minskning i plaggvikten under denna tid medfört — våra siffror från början av 30-talet är därför antagligen något för höga.

Emellertid demonstrerar diagrammet otvetydigt att utvecklingen under 30-talet för både strumpor och underkläder (industritillverkad yttertrikå utgjorde en rent underordnad del av konsumtionen) var starkt kvantitativt grundad. För underkläder är den kvantitativa ökningen, såsom den framgår av vårt diagram, av samma storleksordning som den tidigare visade volymtillväxten. För strumpor är den något lägre. Med de kvalifikationer vi givit skulle slutsatsen härav bli, att för strumpor men knappast för underkläder 30-talsexpansionen även innehållit ett kvalitetselement. Närmast ligger då en hänvisning till vad vi ovan visat för rayonsilkestrumpor.

DIAGRAM VII: 7. Beräknat antal trikåplagg per capita i Sverige 1931-56.

Hosiery and Knitwear: Number of pairs (or pieces) per capita, in Sweden 1931-56

Strumpor = Stockings and socks; Underkläder = Knitted underwear; Yttertrikå = Knitted outerwear.

Efterkrigsutvecklingen är i många avseenden annorlunda. Även med hänsyn till våra seriers svagheter (under denna tid gäller osäkerheten dock endast importsidan, den svenska tillförseln finns redovisad i par) torde slutsatsen vara försvarlig, att icke endast en stagnation utan en direkt *minskning* har inträffat i både strump- och underkläderskonsumtionen mätt i par resp. antal plagg. Då vi icke kan visa på tillkomsten av några substitut, är endast en förklaringsgrund möjlig: en ökning i plaggens livslängd har medfört att ersättningsköp behöver ske mindre ofta. Vi låter detta stå såsom en hypotes, som vi här icke närmre kan styrka annat än genom hänvisningen till att snabbast och mest fullständigt de nya fibrerna trängt igenom på triksåområdet.³

Även beträffande yttertrikå har efterkrigsbilden förändrats, men i omvänd riktning. Efter att ha legat på låg och praktiskt taget oförändrad nivå under 30- och 40-talen har konsumtionen av industritillverkad (icke minst importerad) yttertrikå under början av 50-talet snabbt expanderat. Det är detta varuområde

* Att samtidigt härmed skett en övergång till tunnare varor, vilket kan ha verkat i motsatt riktning, antydes av följande uppgifter om strumpproduktionen i USA (*denier* är grovlek på garnet — 12 är finast; 2 trådar 15 d. är = 30 d.; 2 trådar 30 d. = 60 d.).

Denier	1947 %	1950 %	1953 %
12	—	—	8,4
15	21,3	74,1	73,8
20	10,7	2,2	1,8
30	50,3	21,7	14,8
40	17,1	1,3	0,7
50-70	0,6	0,7	0,5

Enligt uppgifter återgivna i •Textil och Konfektion• 1957: 11.

som flitiga husmödrar länge helt dominerat med hemmastickade tröjor, koftor, vantar m. m. Vi visade i vårt prisdiagram, att just under efterkrigstiden den konkurrensfördel hemmatillverkningen haft hade kraftigt försvagats genom att priset på garn ökat i förhållande till industritillverkad trikåvara. Av minst lika stor betydelse har säkerligen varit, att detta varuområde under senare år erhållit en alltmera påtaglig modebetonad karaktär.

Vi visade i början av denna framställning, att trikåkonsumtionen mätt i volymmått ökat även under efterkrigstiden. Den senaste genomgången av det kvantitativa materialet antyder att denna ökning till *en* del ligger i en kvalitativ ökning för strumpor och underkläder, vilken i någon mån motväges av en kvantitetsminskning för dessa områden, och till *en annan* del i en begynnande expansion inom yttertrikåområdet.

KAPITEL VIII

Garner och metervaror

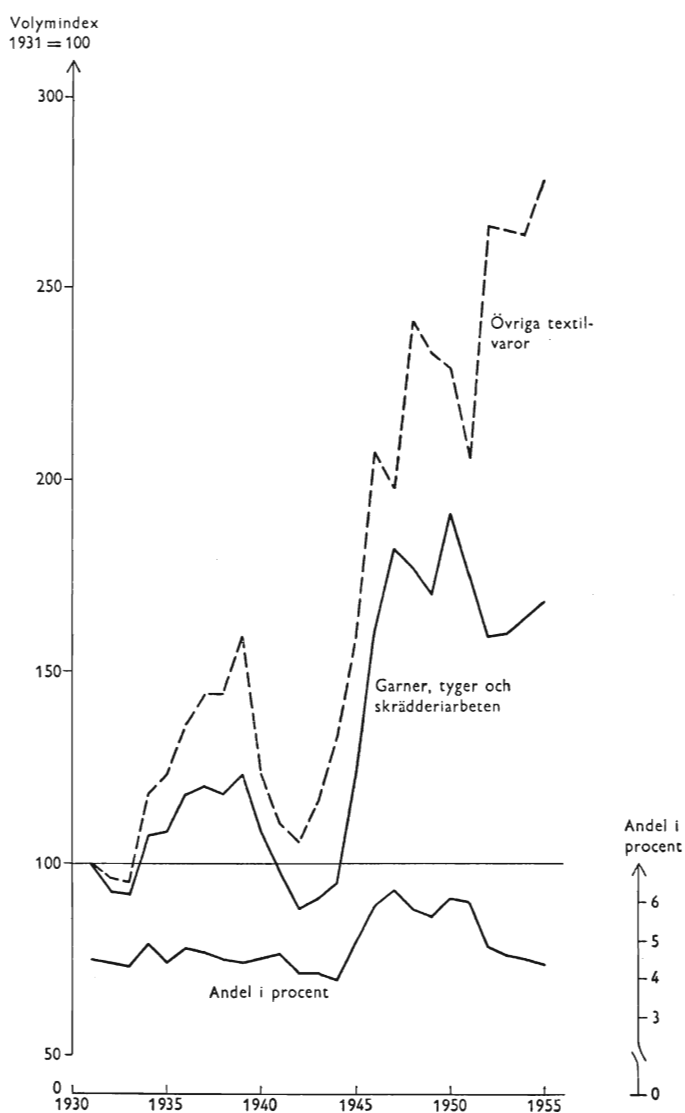
Så återstår för närmre behandling den femtedel av textilkonsumtionen, som alltjämt sker på traditionellt sätt, det är produkter som marknadsföres i den form de lämnar textilfabriken. Hit hör handelsgarner använda för hemstickning, tyger som i hem och hantverk sys upp till kläder samt tyger och övriga artiklar för heminredning. På grund av den nära samhörigheten med dessa varor skall i korthet diskuteras även de tjänster som lämnas av skräddare och sömmerskor.

De traditionella textilvarorna

Om denna del av textilkonsumtionen kan först sägas, att den bygger på långvarig tradition, och att konsumtionen stödes av en alltjämt förhärskande värdering av sömnadskunskap såsom en husmoderlig dygd, av skolundervisning i förklädessömnad och av förhållandet att symaskinen, den vanligaste hushållsmaskinen, nu finns i praktiskt taget varje hushåll. Detta är dock utan tvekan en konsumtionsform på defensiven – se *Diagram VIII:1* – men det vore oriktigt och förhastat att därav draga slutsatsen om dess snara försvinnande. Ty dessa former för textilkonsumtion bygger på fastare grund än tradition. Tillverkning i hemmet är, och kommer i många fall att förbli, billigare med avseende på kontantutlägget än industriell produktion och marknadsföring. Särskilt gäller detta naturligtvis varor, för vilka arbetskostnaden är relativt betydande, exempelvis barnplagg. Den andra konkurrensfaktorn av betydelse för dessa kon-

DIAGRAM VIII: 1. Garner, tyger och skrädderarbeten: konsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55.

Hand-knitting yarns, piece-goods for apparel, and bespoke tailoring: Percentage share of total consumption, and volume, in Sweden 1931-55

Dash line = "Other" textiles.

sumtionsformer är möjligheterna att fritt välja tyg och modell, möjligheten till differentiering i förhållande till ett »för hårt» standardiserat sortiment av färdiga varor.

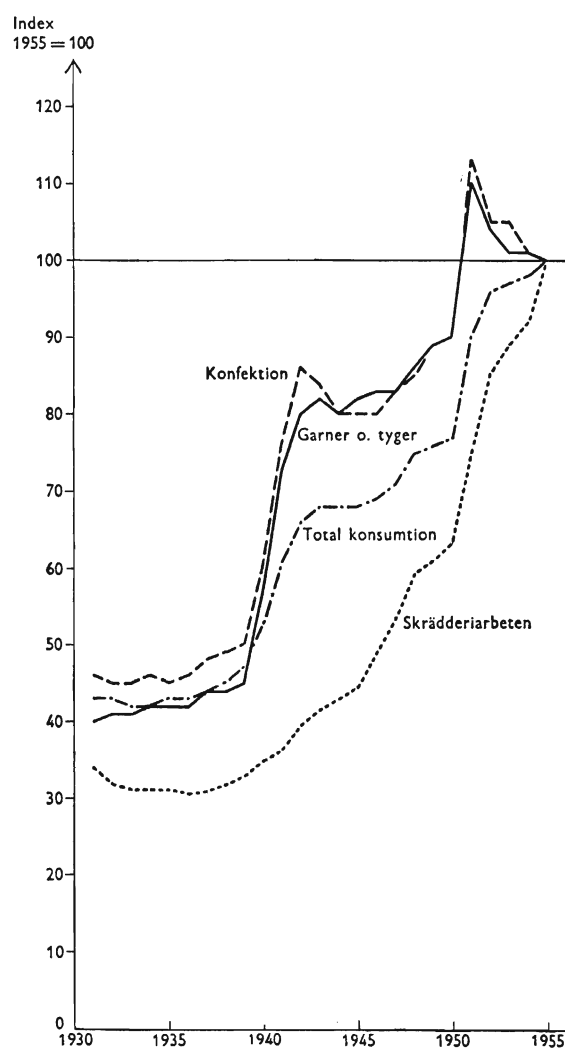
Hur har då dessa relativa kostnadsfördelar utvecklats under senare tid? Som vi tidigare visat har de »nya» konsumtionsformerna för sin offensiv huvudsakligen utnyttjat den högre produktionseffektiviteten, som erhöles genom tillverkning i industriell skala. Särskilt gentemot den hantverksmässiga tillverkningen i skrädderier har relativa kostnadsfördelar erhållits genom industriens större möjligheter att avbalansera ett stigande löneläge med ökad produktivitet. (En bild av den relativa prisutvecklingen ges i *Diagram VIII: 2.*) Gentemot hemsömnaden har av naturliga skäl detta icke varit lika påtagligt. »Priset» på det egna arbetet är icke marknadsbestämt utan avhängigt endast av den egna värderingen. Men med minskande vikt åt priset och ökande åt utseende, modeanpassning etc. ställer det sig för den vanliga husmodern allt svårare att åstadkomma produkter jämförliga med vad aktiv modeindustri kan prestera. Och med ökad konfektionsdominans uppstår också svårigheter att i detaljhandeln hålla det rika sortiment av modeanpassade tyger, som är den andra hörnstenen i de äldre konsumtionsformernas konkurrensförmåga.

Så har offensiv frammanat motoffensiv. Vi kan peka på den »hybridform» som måttbeställning utgör, och på den framgång som mönstertillverkning och -försäljning obetingat haft. Men det måste noteras, att dessa former ännu är outvecklade och ännu saknar full bärkraft, i varje fall i ett längre framtidsperspektiv.¹ Emellertid råder det icke någon tvekan om att

¹ Måttbeställning drives huvudsakligen såsom en utfyllnad i säsongskarvarna, och sömnaden torde i många fall kvalitetsmässigt icke kunna mäta sig med den bästa konfektionen. Måttkonfektionens utvecklingsbara konkurrensfront bör vara gentemot »skräddarsytt», som nära nog helt ur-

DIAGRAM VIII: 2. *Garner, tyger (inkl. heminredning) och skrädderarbeten: jämförande prisutveckling i Sverige 1931-55.*

Hand-knitting yarns, piece-goods (incl. furnishing fabrics), and bespoke tailoring: Prices in Sweden 1931-55, compared with those of ready-made garments, and of all consumer goods

konsumtionsformer med tillverkningsarbete förlagt i hem och hantverk under undersökningsperioden förlorat i relativ konkurrenskraft, och detta i båda de för den totala konkurrensbilden väsentliga dimensionerna pris och kvalitet.

Mot denna allmänna bakgrund skall vi se närmre på det material, som kan ge oss en kvantitativ uppfattning om utvecklingen. Liksom i föregående tvenne kapitel skall vi inleda med en kort behandling av tillverkningsidan, textilindustrin. För vävnader skall sedan särskiljas de alternativa distributionskanalerna — över konfektionsindustrin för vidare industriell bearbetning och över handelsleden för försäljning i obearbetad form till konsument. Det är åt de senare — metervarorna — som huvudparten av detta kapital kommer att ägnas.

prisats ur marknaden. Men härför kräves att den klart avgränsas i förhållande till den vanliga konfektionen.

Vad hemsömnaden beträffar är mönsterframställning endast ett första svar på de nya anspråken. En förutsättning för mera permanent framgång synes vara att den icke obetydliga sömnadskunskap, som utnyttjandet av mönsterna förutsätter, även den integreras i den saluförda produkten. Det är i själva verket det centrala i hela den utveckling emot »do it yourself», som främst i USA har skett på många varuområden, att det halvfabrikat som marknadsföres givits sådana former och egenskaper att endast ett tämligen enkelt monterings- eller anbringningsarbete återstår, varefter slutresultatet blir nära nog jämförligt med en hantverksmässigt eller industriellt utförd produkt. Monteringsarbete är en process svår och dyrbar att rationalisera, varför betydande prisreduktion erhålles om detta överflyttas på konsumenten. En parallell med modellbyggandet är för textilområdet icke orealistisk. Någon verklig omfattning fick detta byggande icke förrän fullständiga »kits» marknadsfördes, innehållande alla nödvändiga behörs- och dekorationselement och så genomarbetade att monteringen endast förutsatte en normal händighet. Tonårs- och barnkläder synes bjuda möjligheter för motsvarande marknadsteknik.

Allmänt sett understryker dessa exempel författarens åsikt, att en dynamisk utveckling på textilområdet förutsätter produktions- och marknadstekniska lösningar av vissa konkreta problem; propaganda, upplysning och priskonkurrens kan *därefter* vara goda hjälpmedel att erövra och behålla marknaden.

Tillförselsidan

Vi kan med ringa oegentlighet betrakta vävnadsindustrien som producent av varorna i denna grupp. Produktion sker i många, medelstora och tämligen små enheter, som i Sverige ofta är integrerade för bearbetning från fibern till den färdiga vävnaden. Med få undantag är företagens verksamhet begränsad till bearbetning av *en* huvudfiber. Försäljning sker dels till konfektionsindustri och dels till detaljhandel, i det senare fallet vanligen över grossister.² Vad den svenska vävnadsindustriens utveckling beträffar framgår av nedanstående tablå, att grundläggandet och uppbyggnaden i stor utsträckning skett redan under föregående sekel. Spinning och vävning i annan än industriell form har sedan länge saknat betydelse i Sverige. De problem rörande introduktion under studieperioden, som varit av stort intresse för oss beträffande konfektion och trikå, saknar intresse vad beträffar bomulls- och yllebranscherna men gäller till fullo beträffande silke. Introduktionen av rayonsilke skedde nämligen både genom omställning av gamla bomullsvävstolar och genom att helt nya väverier anlades. I ett senare avsnitt skall vi något uppehålla oss vid denna fråga.

Tablå över textilindustriens arbetareantal

(1000-tal)

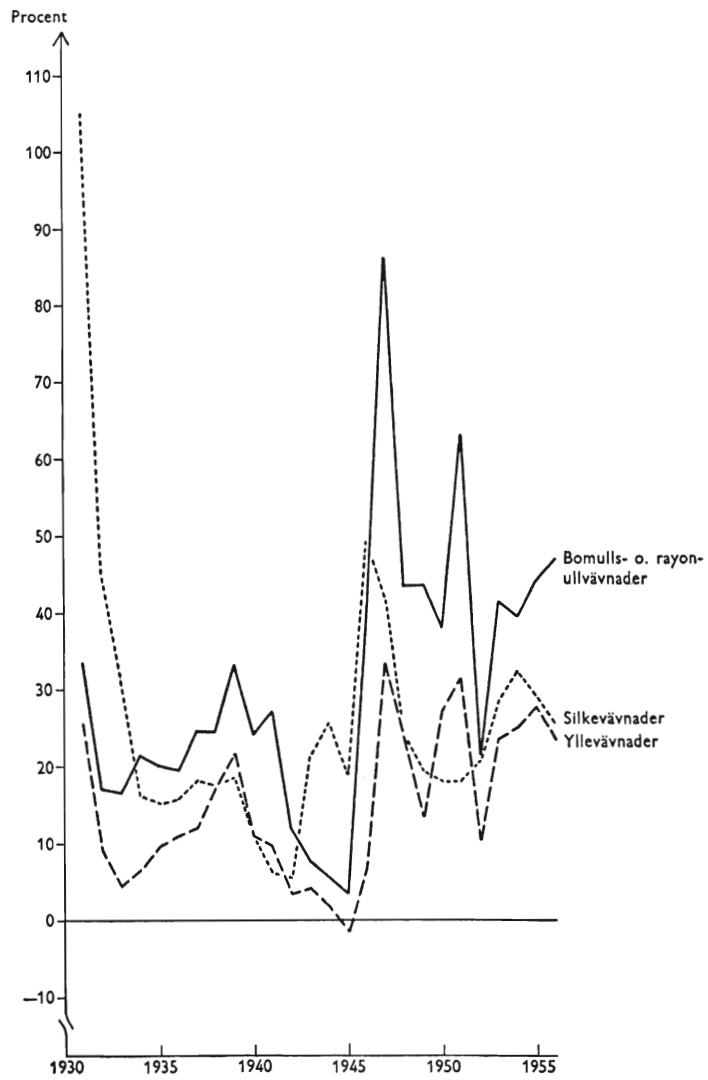
	1900	1920	1930	1939	1947	1955
Bomullsindustri	11	13	16	18	16	13
Ylleindustri	10	11	12	13	13	11
Sidenindustri*	—	—	—	0,5	1	1

* Fristående, övrig inräknad under bomull resp. ylle.

² I *Ilmar Roostal: »Distributionen av textilvaror»*, Stockholm 1951, sid. 75, anges för 1948 andelen till handeln som knappt 50 % för bomulls- och rayonvaror, och ca 30 % för yllevaror, varav större delen över grosshandel.

DIAGRAM VIII: 3. *Importkvot för vävnader i Sverige 1931-56.*

Fabrics: Net imports as percentage of Swedish production 1931-56, in quantity

Three groups: Cotton (incl. spun rayon fabrics), rayon (incl. nylon etc.) filament, and wool fabrics.

Det framgår av *Diagram VIII: 3*, att en tidvis betydande del av tillförseln skett genom import. Denna tillförsel, som tidigare vanligen skett över grossister för detaljhandel och skräddare men alltmåra av konfektionsindustrin för egen bearbetning, avser dels varuslag och varutyper som icke tillverkas av de svenska fabrikerna dels varor som är helt jämförliga med de svenska men som fått företräde av mönster- eller prisskäl. Det kan vara av intresse att notera, att importandelen under efterkrigstiden legat på väsentligt högre nivå än under 30-talet.

Konsumtionssidan

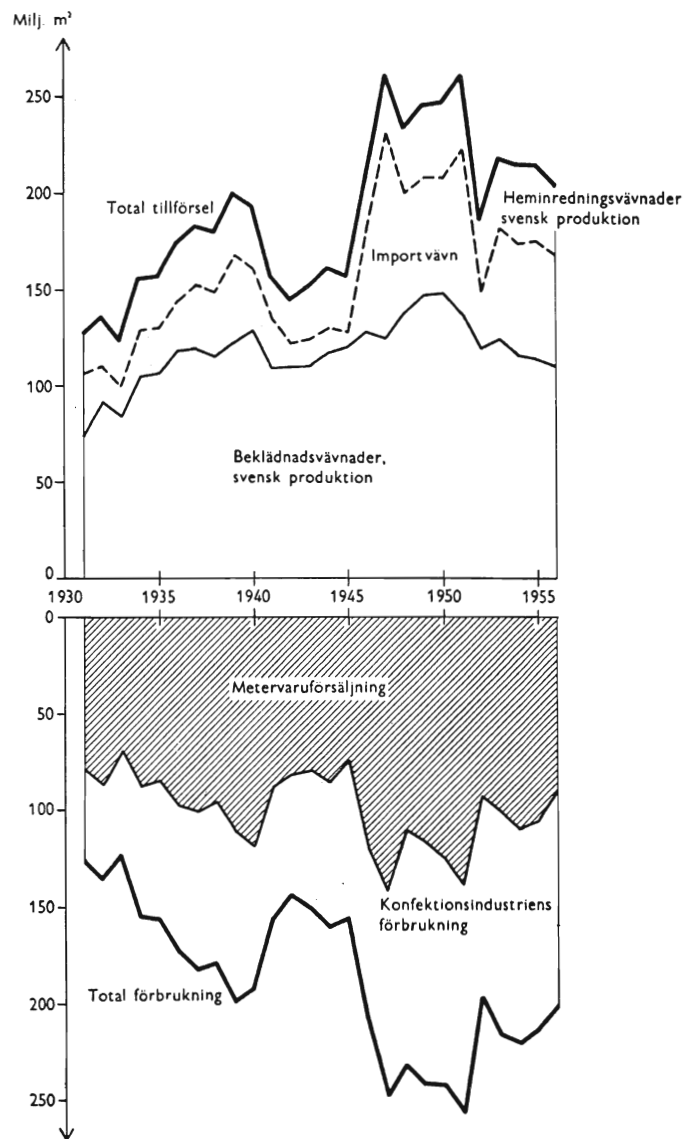
Hur har då användningen av väveriernas produkter utvecklats under vår studieperiod? Vi visar först till den totalbild som återges i *Diagram VIII: 4*. Diagrammet har två delar: den övre åskådliggör tillförseln och den undre spegelvända delen förbrukningen.³

Följande förhållanden på tillförselsidan kan vara värda att observera. Totalt sett under perioden har skett en ökning om ca 50 % — större delen av denna ökning skedde dock redan under 30-talet. Under krigsåren minskades tillförseln men icke mera än till nivån för mitten av 30-talet. Tages förkrignivån som jämförelsepunkt svarade bortfallet under krigsåren för ungefär ett års normaltillförsel. Under de närmsta efterkrigsåren skedde för lagerpåfyllnad i alla led en mycket kraftig

³ Två förhållanden kan ha medverkat till en viss underskattning i de redovisade tillförselserierna. Den övergång till *lättare* varor som inom varje råvarugrupp kan ha skett under 30-talet har icke kommit till uttryck, enär serien här baserats på produktionstal i ton. Under 40- och 50-talen kan en motsvarande underskattning ha skett genom att tendensen mot *bredare* vävnader icke registrerats, enär standardbredd för varje varuslag använts vid omräkningen.

DIAGRAM VIII: 4. Tillförsel och förbrukning av vävnader i milj. kvadratmeter i Sverige 1931-56.

Fabrics: Supply and consumption in Sweden 1931-56, in millions of square meters

expansion. Övertillförseln under åren 1947–50, mätt på samma nivå, svarade likaledes mot ett års normaltillförsel.

Diagrammets undre del är emellertid av större intresse för oss. Vi finner att av de båda huvudutflödena — för vidareförädling i konfektionsindustrin och för metervaruförsäljning genom handeln — konfektionsdelen visar en efter förhållandena jämn ökning, medan stora svängningar visas på metervarusidan. Vi kan här endast notera att nära nog hela den kvantitativa ökningen över perioden fallit på konfektionssidan, och att metervarusidan vid periodens utgång knappast var större än i början av 30-talet. Konfektionsdelen är numera också den större av de två kanalerna.

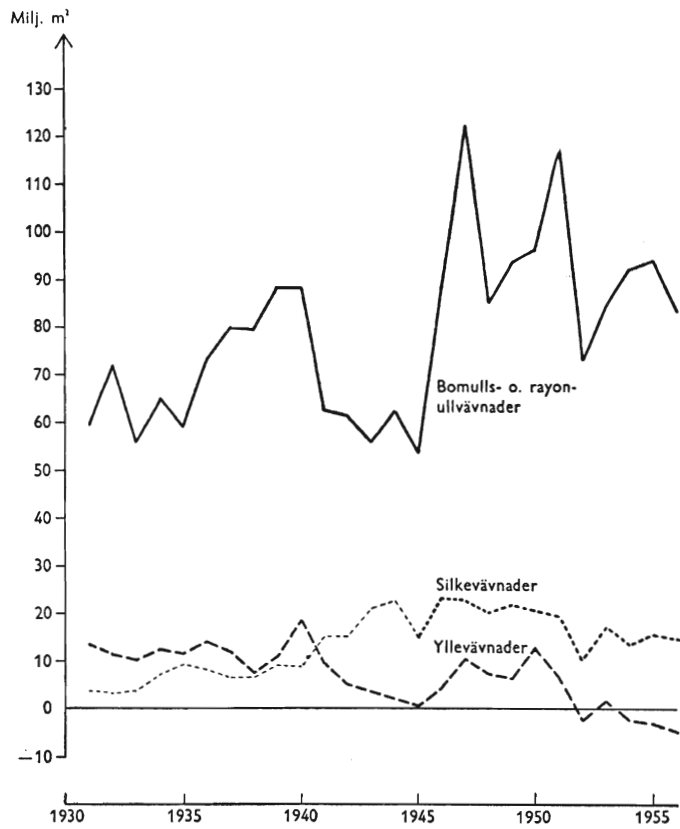
Diagram VIII: 5, som på grund av bristfälligt grundmaterial endast får tagas såsom en allmän indikation, antyder att utvecklingen också varit väsentligt olika för olika råvaruområden. Metervarudistribution av yllevor synes nära nog ha helt upphört.⁴ För bomulls- och rayonullvävnader går emellertid fortfarande den större delen till metervaruhandeln. Till en del ligger förklaringen härtill i förhållandet att heminredningsvävnaderna till övervägande del tillhör denna grupp och att dessa — fram till de allra senaste åren — praktiskt taget helt marknadsförts såsom metervaror.

⁴ Att vår kurva visat ett negativt värde är naturligtvis orimligt och beroende därpå att rayonullvävnader klassificerats olika i tillförsel- och förbrukningsstatistiken; det negativa beloppet plus vad som möjligen kvarstår av metervaror bör således minskas från gruppen bomulls- och rayonullvävnader.

Upper part of diagram: Total supply of fabrics (break-down for Swedish made apparel fabrics, imported fabrics, and Swedish made furnishing fabrics). Lower part of diagram: Total consumption of fabrics (break-down for sales as piece-goods and consumption in the making-up industry).

DIAGRAM VIII: 5. Tillförsel av metervaror i Sverige 1931-56, i milj. kvadratmeter.

Piece-goods for apparel and furnishing use: Supply in Sweden 1931-56, in millions of square meters

Three groups: Cotton (incl. spun rayon fabrics), rayon (incl. nylon etc.) filament, and wool fabrics.

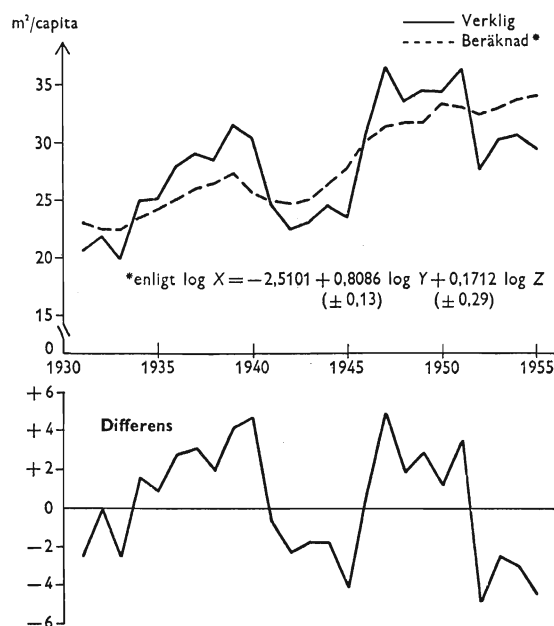
Den kvantitativa utvecklingen

Så ställer vi — som i föregående båda kapitel — frågan om vävnadskonsumtionens, resp. metervarukonsumtionens utveckling kan förklaras med hänvisning till enbart inkomster och priser. Med vad vi redan visat angående konfektionsexpansionen är dock vår förhoppning om ett gott resultat tämligen ringa.

För resultaten hänvisar vi först till *Diagram VIII: 6*. Det må

DIAGRAM VIII: 6. *Konsumtion av alla slags vävnader i Sverige 1931–55, i kvadratmeter.*

Fabrics of all kinds: Consumption in Sweden 1931–55, as square meters per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

noteras, att detta diagram skiljer sig från Diagram V: 3 i Kapitel V beträffande varuområdets omfattning; behandlingen här avser endast vävnader medan i Diagram V: 3 även t. ex. trikåvaror innefattades. Vad angår den totala vävnadskonsumtionen erhåller vi en inkomstkänslighet om ca 0,8, vilken trots att den totala förklaringen är bristfällig väl passar in i den tidigare bilden. Av diagrammet över avvikelserna finner vi den nu välkända bilden av en starkare ökning under 30-talet och en svagare under efterkrigstiden. Priskänsligheten blir + 0,2 men statistiskt ej skild från noll. Även detta är ett förhållande som vi tidigare träffat på, och då noterat att — om vi ville tillmäta resultatet något värde — det pekar på att *kvantiteten* föga påverkas av prisrörelserna, eller rent av rör sig i en riktning omvänt den väntade. Det sistnämnda skulle vara ett uttryck för »spekulationstendenser»: att köpa mera i en stigande marknad och mindre i en fallande marknad på grund av förväntningar om ytterligare stigande resp. fallande priser.

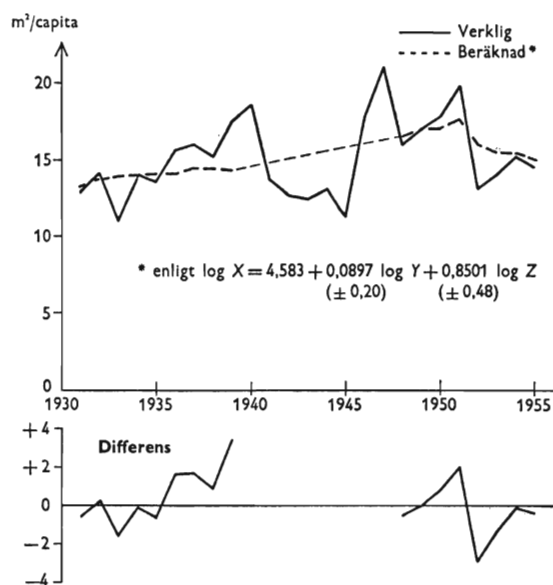
Men vad blir resultatet om vi uppdelar vävnadskonsumtionen på konfektion och metervaror? Vi erinrar då först om att den förra behandlats i Kapitel VI (se Diagram VI: 5) och att ett tämligen acceptabelt resultat erhöles av analysen; inkomstkänsligheten blev så hög som 1,2. Resultatet för den andra delen, metervarorna, framgår av *Diagram VIII: 7*. Vi erhåller en otillfredsställande förklaring, men kan dock notera en koeficient för inkomstkänsligheten som är mycket låg och statistiskt icke skild från noll. Iakttar vi så att den del av metervarukonsumtionen som avsett heminredningsartiklar, av tillförselsiffrorna att döma, visat en icke obetydlig tillväxt under perioden, och alltså bör visa en inkomstkänslighet betydligt över noll⁵, är det antagligt att metervaror avsedda för beklädnadsändamål

⁵ Budgetundersökningen 1952 antyder för lakan (inkl. handdukar) ca 0,9 och för gardiner (inkl. mattor) ca 1,6.

under perioden visat en *negativ* inkomstkänslighet vad kvantiteten angår. Vi kan då vid dessa metervaror fästa etiketten »inferior goods», såsom kunnat göras för livsmedelsområdets stora, en gång helt dominerande konsumtionsvaror mjöl och gryn samt potatis och rotfrukter. Skälen är i dessa fall desamma: råvaran eller halvfabrikatet har hos konsumenten ersatts med en högre förädlad produkt.⁶

DIAGRAM VIII: 7. *Konsumtion av metervaror i Sverige 1931–55, i kvadratmeter.*

Piece-goods for apparel and furnishing use: Consumption in Sweden 1931–55, as square meters per capita

For reading indications, see Diagram V: 2.

⁶ Se *Odd Gulbrandsens* behandling av livsmedelsgruppen i *Ragnar Bentzel m. fl. a. a.*, sid. 134 o. f.

Volymutvecklingen

Vi har hittills uppehållit oss enbart vid den kvantitativa sidan av utvecklingen, och våra serier har varit uttryckta i kvadratmeter vävnad. Men betydande förändringar har skett i andra avseenden. Nya råvaror, nya tillverkningsmetoder och icke minst nya beredningsmetoder har gett underlag för ett sortiment av helt nya varor och förändrade varor. Tyngre standardbetonade varor som tidigare dominerade både bomulls- och ylleindustriens tillverkning (blåtwillis, flanneler, cheviot etc.) har ökat föga eller rent av minskat eller försvunnit. Lättare och mera mönstrade varor (tryckta klänningstyger av bomull och rayon, kamgarnstyger) har ökat i betydelse. För alla har bredvid utseendefaktorerna bruksegenskaper, såsom krymp-, skrynklings- och presshärdighet, ökat i betydelse. Denna ännu pågående utveckling på textilområdet är en del av vad vi betecknat som en tredje pågående industrialiseringsfas, och de faktorer från efterfrågesidan som givit förutsättningarna har vi tidigare diskuterat (se Kapitel VI om konfektion). Det kan här dock vara av intresse att understryka, att en betydande del av dessa insatser för att ge ett »mervärde» åt den slutgiltiga produkten faller på processer relativt tidigt i den långa textila produktionskedjan. En betydande del av slutvarans karaktär, såväl beträffande mönster som egenskaper, grundlägges redan i vävning, spinning och icke minst råvaruval.

Vi kan helt naturligt inte i alla enskildheter belägga denna utveckling. Däremot har vi möjlighet att visa den totala effekten genom vårt andra mått på textilkonsumtionen, nämligen volymen. I *Diagram VIII: 8* återges dessa sifferserier, som således inbegriper hänsyn till de kvalitativa förändringarna. Vi återfinner där de allmänna tendenser vi tidigare noterat, men även bestämda skillnader. Mest framträdande är förhållandet att

DIAGRAM VIII: 8. Konsumtion av garner, tyger och skrädderiarbeten i Sverige 1931-55.

Hand-knitting yarns and apparel piece-goods, furnishing textiles (incl. carpets), and bespoke tailoring: Consumption in Sweden 1931-55, as volume per capita

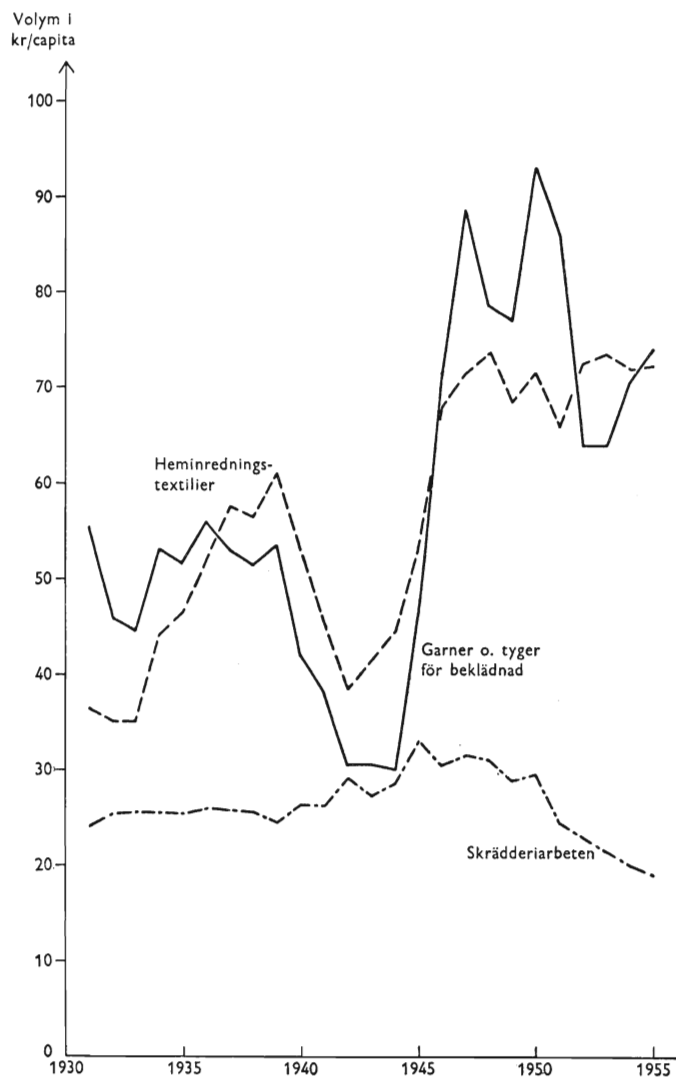
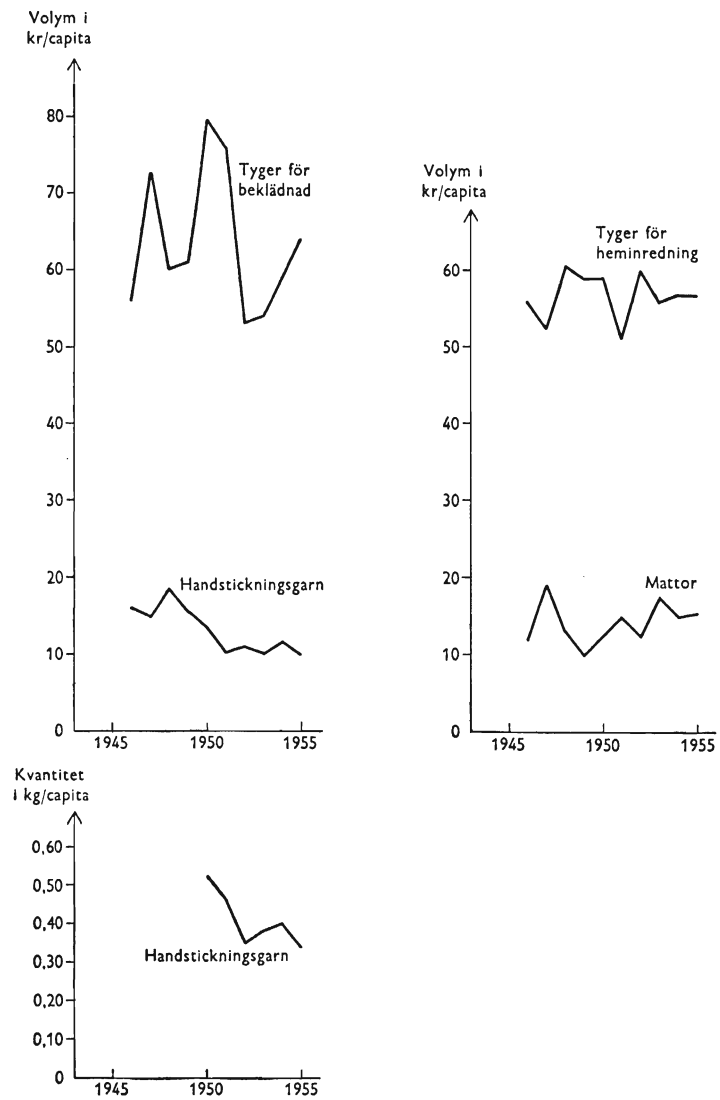

DIAGRAM VIII: 9. Efterkrigsutveckling för garner, tyger och mattor.

Hand-knitting yarns, piece-goods for apparel and for furnishing use, and carpets: Consumption in Sweden 1946-55, as volume per capita

volymen under hela efterkrigsperioden legat på betydligt högre nivå än under 30-talet, trots den minskning som kvantiteten otvivelaktigt undergått. Vi kan också notera att den stagnation, som under allra senaste år visats i metertal, icke framträder då hänsyn tages jämväl till kvalitetsförändringar.

Så ger diagrammet underlag för vad tidigare noterats om en skillnad i konsumtionsutvecklingen beträffande tyger för beklädnad och för heminredning (dessa utgör båda dominerande poster i redovisade grupper). Det är den förra gruppen som påverkats av konfektionens expansion, den senare visar en mera självständig utvecklingsbild. En analys över hela perioden på basis av inkomst- och prisutveckling visar för heminredningstextilier tämligen god »förklaring» och ger ett värde på inkomstkänsligheten om 1,4 à 1,6; sambandet med giftermålsfrekvensen (och även med husbyggandet) är svagt.⁷ Som för övriga textilgrupper finner vi dock att efterkrigsutvecklingen varit svagare (detta gäller för övrigt även andra hemustrustningsvaror). Även på hantverkssidan (gruppen skrädderiarbeten, som innefattar endast sylön och ej material) är konfektionens påverkan påtaglig; över hela perioden visas en nära nog fullständig stagnation och under senare år — då som tidigare diskuterats prisrelationen starkt försämrats — t. o. m. en absolut minskning.

Med en ytterligare differentiering visar vi så till sist i *Diagram VIII: 9* efterkrigsutvecklingen för dessa textila delgrupper. Vi uppmärksammar endast den kraftiga minskningen för handstickningsgarner, som väl bör ses i sammanhang med stigande prisrelation och med den snabba expansion beträffande yttertrikå vi kommenterat i föregående kapitel.

⁷ Se Kurt Eklöfs kapitel om hemustrustning i *Ragnar Bentzel m. fl. a. a.*, sid. 254 o. f.

KAPITEL IX

Kampen mellan fibrerna

I den hittillsvarande framställningen har endast i förbigående refererats till konkurrensen mellan olika fiberslag. Våra grupper har varit så sammansatta att inom desamma i allmänhet funnits artiklar av ull, bomull, silke etc. Vår analys har därför icke direkt berörts av de förskjutningar mellan råmaterial som kan ha skett. Råvarusynpunkten såsom en teknisk tillverkningsfråga saknar också intresse i denna framställning. Nu är det emellertid klart, att råvarufrågan också är aktuell för konsumenten genom att visst råmaterial ger, eller förmodas ge särskilda användningsegenskaper åt en vara. Men råvarusynpunkten är endast *en* aspekt på konkurrensen i konsumentplanet. Vi har i själva verket framställt det som något för hela textilområdet utmärkande, att valmöjligheterna inom varje varuslag är omfattande. Då vi här lämnar utrymme åt denna enda aspekt, skall dess begränsade betydelse i detta sammanhang starkt framhävas, och hade utvecklingen på råvaruområdet under studieperioden icke innehållit drag med strukturell innebörd, skulle den helt ha förbigåtts.¹ Vi avser härmed konstfibrernas inträde och genombrott, som faller praktiskt taget helt inom ramen för den behandlade perioden.

¹ För det praktiska ändamål, som ligger bakom denna utredning, finns ännu ett skäl att uppmärksamma förskjutningar på råvarusidan. Textilindustrien uppkom och är alltjämt i stor utsträckning organiserad med klar råvaruorientering, en specialisering som hade sin grund i olikheter i

De nya textilmaterialen

Som klassiska textilmaterial betecknar vi nu främst ullen och bomullen. Emellertid var även bomullen i Västeuropa för 100–150 år sedan ett »nytt» textilmaterial. Dess genombrott skedde med industrialiseringen; bomullens egenskaper gav möjligheter för mekanisering och billigare produktion — de nya bomullsvarornas främsta konkurrensmedel var det lägre priset. Linet — den undanträngda fibern — behöll sin marknad endast för varor, där högre pris svarade emot kvalitetsfördelar.

Hur ser denna konkurrensbild då ut för de nya konstfibrerna? Vi har tidigare, vid behandling av konfektion, vidrört mekaniken vid en ny varas introduktion och genombrott. Därvid, liksom i ovan antydda fall med bomullsvävnader, förutsatte introduktionen en ny tillverkningsteknik, vilket medförde tillkomsten av helt nya företag. Kampen mellan »det gamla» och »det nya» blev kampen mellan olika företagsgrupper eller branscher.

För de nya fibrerna är bilden annorlunda. Ursprunget härtill ligger uppenbarligen just däri, att fibrerna är »konstgjorda»: det måste ha varit en klar utgångspunkt för den fiberutvecklande kemiska industrien, att en ny fiber kunde av textilproducerande företag mer eller mindre direkt utbytas mot tidigare använda. Introduktionen hade därmed givits de bästa förutsätt-

produktionsteknik och maskinutrustning. De nya fibrerna har dels medfört tillkomsten av en ny silkebransch, dels integrerats i de äldre bomulls- och yllebranscherna. Även härvidlag synes rent produktionstekniska synpunkter varit ledande. Att produktionsenheten måste specialiseras innebär emellertid icke att detta även måste gälla företagsenheten. Det är författarens personliga mening, att det nu och i framtiden finns mycket starka — icke produktionsmässigt betingade — skäl som talar för att textiltillverkningen i ökad utsträckning orienteras *marknadsmässigt* och icke för *företaget* bindes vid en eller annan råvara.

ningarna, emedan såväl marknad som produktionsutrustning för slutprodukten (strumpor, kostymer etc.) redan fanns. Var den nya fibern konkurrenskraftig, fanns alla förutsättningar för en mycket snabb expansion, och endast möjligheterna att bygga upp produktionskapacitet för *fibern* utgjorde begränsning.²

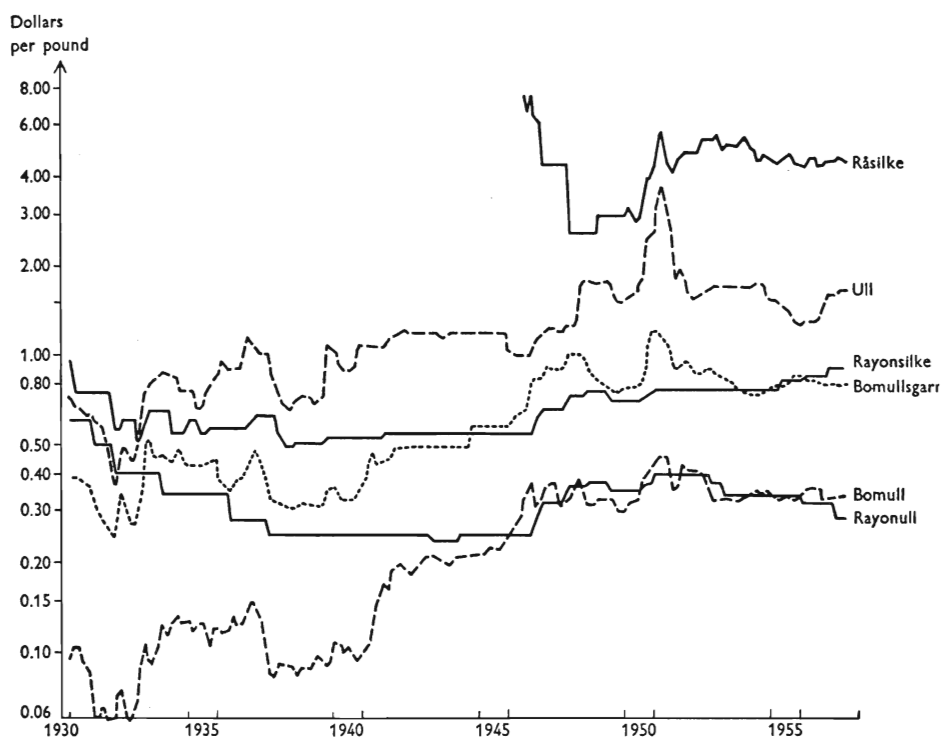
Det är nu av betydelse för vår fortsatta framställning att framhålla några drag i denna konkurrensbild. Då utblickspunkten här är konsumtionens, kommer de särdrag de nya fibrerna visat i fabriksplanet att hållas i bakgrunden.³ Vi har inledningsvis framhållit prisets centrala betydelse; vad beträffar såväl bomullens som konfektionens första introduktionsskede var också ett lägre pris ett dominerande konkurrensmedel. Detta gäller också den första av de nya fibrerna, nämligen rayonet. Presentationen på marknaden skedde visserligen i experimentformer och i höga prislägen. Men någon egentlig expansion inträdde icke förrän rayonet i sina båda former — rayonullen och rayonsilket, dvs. den korta spinnbara fibern och den heldragna som framkommer som färdigt rågarn — stod i fördelaktig prisrelation till tidigare material, bomull och ull resp. natursilke och bomullsgarn (se *Diagram IX: 1*). Under det första utvecklingskedet fick rayonet också närmast karaktären av ersättningsmaterial, vilket förhållande kom att starkt accentueras därav, att det egentliga genombrottet — det gäller främst rayonullen — kom att äga rum under krigstiden. Imitation snarare än originalitet karakteriserade denna utveckling. I traditionella bomulls- och ylleveror blev rayonull ett inbland-

² Se *OEEC: »The Textile Industry in Europe»*, Paris 1956, sid. 15–17, samt en diskussion härom i *Partsutredningens rapport »Textilindustriens internationella problem»*, Stockholm 1957, sid. 108 o. f.

³ Sådana kan ha varit det konstgjorda materialets större homogenitet och den i förhållande till naturfibrerna stabila prisnivå, som upprätthållits genom att marknaden dominerats av »ett fåtal säljare».

DIAGRAM IX: 1. Prisutveckling i USA för textila råmaterial.

Textile raw materials: rices in USA 1930-56
(Logarithmic scale)

Diagrammet är hämtat ur »Textile Organon», July 1957

Anm.: Priserna avser den amerikanska marknaden; vissa skillnader i förhållande till europeiska förhållanden torde föreligga i relationerna, framför allt beträffande ull som i USA är tullskyddad.

ningsmaterial, använt under krigstiden i brist på annat och i övrigt i avsikt att förbilliga. Men med förbättrade produktionsmetoder hos råvarufabrikant och textilfabrikant åstadkoms så småningom produkter, som icke behövde falla tillbaka på ett lägre pris för att hävda sig.

Denna senare konkurrenslinje — kvalitetskonkurrens i stället för priskonkurrens — är än mera utmärkande för de efterföljande, de s. k. syntetiska fibrerna — nylon, orlon, terylen etc. Introduktionen av dessa och produkter därav hindrades icke av ett väsentligt *högre* prisläge än motsvarande traditionella varors. Konkurrensförmågan låg i »nya» egenskaper: ökad hållbarhet som för damstrumpor av jämförbar tjocklek, minskat reparationsarbete som för herrstrumpor i jämförelse med traditionella yllestrumpor, eller förbättrade tvättegenskaper såsom för skjortor och blusar av nylon. De tekniska förutsättningarna gavs av de nya fibrerna, men det snabba genombrottet — trots högre prisläge — är en klar fingervisning om att »orsakerna» snarast bör sökas på efterfrågesidan. Det ökade priset på arbetskraft i hantverk och för hemhjälp, ökat antal förvärvsarbetande husmödrar, och kanske framförallt ändrade (och förbilligade — jämför bilar och television) möjligheter till fritidssysselsättning, allt gav ett »premium» åt varor, som icke endast var färdiga att använda, utan som fordrade ett minimum av arbete för underhåll och vård. Utvecklingen på textilområdet är härvidlag helt parallell med den stigande mekaniseringen av hushållen.

Så skall tilläggas ett drag utmärkande för denna senare fas av konstfibrernas utveckling. Priskonkurrensen är den »lätta» vägen — särskilt när den sker med förlust — medan vad som här med en samlingsbeteckning kallats kvalitetskonkurrens ställer betydande krav på både tillverkare och säljare. Det är därför helt följdriktigt, att marknadsföringen av varor av dessa nya

fibrer styrts och stötts genom mycket omfattande publicistisk och annan verksamhet från fibertillverkarnas sida, ett intresse för slutprodukten och varumärkets »prestige», som i många länder tagit sig så rigorösa former som direkt kvalitetskontroll på varutillverkningen.⁴

Till denna bild hör vad vi kan beteckna såsom de gamla fibrernas motoffensiv: tillverkningsmetoder har utvecklats som — speciellt åt bomulls- och rayonvaror — givit en del av de användningsegenskaper varpå syntetfibervarornas framgång grundats. Och om vi — såsom förekommer även i allvarlig ekonomisk teori — ser konkurrensen såsom ett spel om konsumentens bevågenhet, kan vi på denna situation använda en pokerterm: de äldre fibrernas företrädare är för närvarande sysselsatta med att »syna» det utspel som gjorts av syntetfiberfabrikanterna.⁵

⁴ Samtal med erfarna branskmän kring frågor om kvalitet och pris ger åt en ekonom det bestående intrycket, att det för textilvaruområdet tycks finnas något slags motsvarighet till Gresham's lag: »Det sämre myntet slår ut det bättre.» Skulle en sådan lag ha någon slags allmän giltighet skulle dock hela den ovan beskrivna utvecklingen te sig oförståelig. Hur då förklara branskmännens säkerligen välgrundade erfarenheter? Analogien med penningen är en falsk och otillåten sådan, men vi kan utnyttja den för att ge *ett* svar. Det dåliga myntet sättes av mottagaren snarast åter i cirkulation, medan det bättre stannar på kistbotten. Att denna operation är möjlig bygger därpå, att de båda mynten är lätt igenkännbara. Ser vi på frågan på detta sätt även på varuområdet finner vi, att den rätta analogien är, att när konsumenten kan skilja den goda och den dåliga varan väljer han den goda. Den omsorgsfulla marknadsföringen av syntetfibervaror är en demonstration av dessa förhållanden.

⁵ En framställning av marknadsföringsprocessen ur sådana »funktionalistiska» synpunkter finns i *Wroe Aldersons* tidigare ref. arbete: »Marketing Behavior and Executive Action.» — Material och diskussion om hur företagsledare (bl. a. inom bomullsindustri och konfektionsindustri) uppfattar konkurrensen ger *Karl-Erik Wärneryd* i ref. »Motiv och beslut i företagsledningens marknadspolitik».

Expansion och påverkan

Då vi nu lämnar dessa allmänna synpunkter – för det värde de kan ha – och söker mera reellt underlag för vår bedömning skall förutskickas, att varken material eller analys ger, eller avser att ge, en fullständig behandling av de nya fibrernas speciella problem. Vår behandling här är ett bidrag till förståelsen av textilkonsumtionens utveckling. Vi kommer också nödgas konstatera, att den enkla modell vi hittills med viss framgång rört oss med, icke är tillfyllest då det gäller varuområden begränsade av råvarusynpunkter. Motivet härför har upprepade gånger givits – det är de nära substitutionsförhållandena. Vår huvudsakliga avsikt blir att demonstrera, att en sådan substitution under perioden ägt rum mellan de klassiska och de nya textilmaterialen. Vi kommer att göra detta på så sätt, att vi visar att de nya materialens utveckling varit »autonom», dvs. de har utvecklats »för egen maskin», till synes oberörda av de klassiska fibrernas utveckling, medan vi för de senare finner »att någonting har hänt». Vår modell kommer därvid att vara den enkla och nu välbekanta med inkomster och priser.

Rörande den svenska utvecklingen hänvisar vi först till *Diagram IX: 2*, i vilket den totala textilkonsumtionen – den som tidigare analyserats i Kapitel V – uppdelats med hänsyn till råmaterial. Enheten är kilogram per capita och utgör i princip vävnadsvikt. Man bör därför icke direkt jämföra beloppens storlek för exempelvis ull och rayonsilke, enär 1 kg »vävnad» representerar väsentligt olika kvantiteter mätta både med tillverkningsmått och konsumtionsmått. Läser vi således serierna var för sig, finner vi att bomullen och ullen, som långt in på 30-talet var praktiskt taget allena rådande, under denna tid också visade ökning. Försöker vi i den av »yttre» förhållanden starkt påverkade krigs- och efterkrigsutvecklingen skapa oss en

DIAGRAM IX: 2. *Konsumtion av textilvaror i Sverige 1920-55, i kilogram per capita.*

Consumption of textiles in Sweden 1920-55, as kilograms per capita (Logarithmic scale)

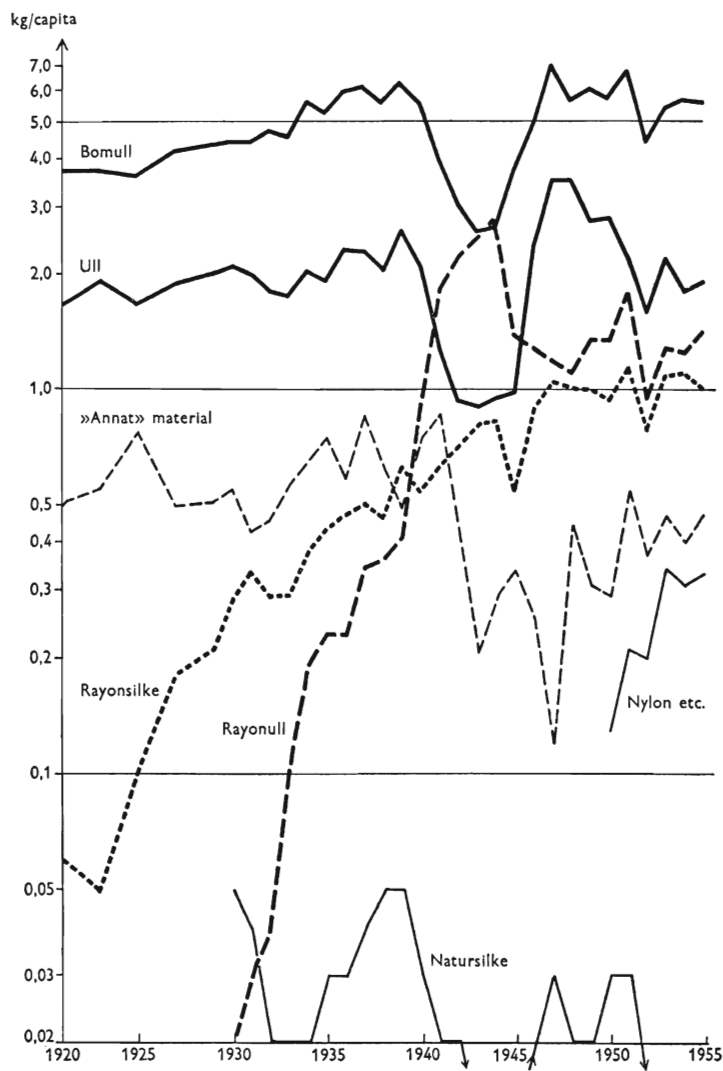
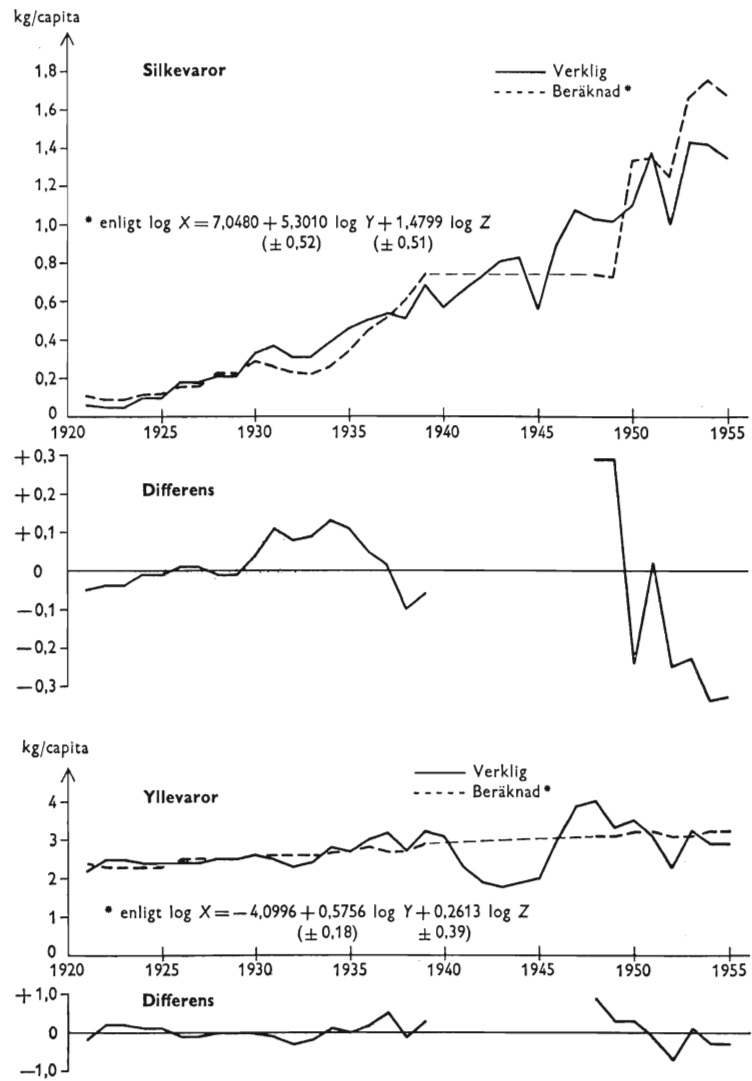
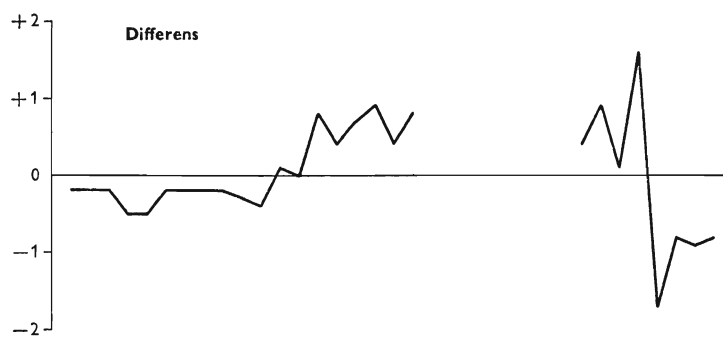
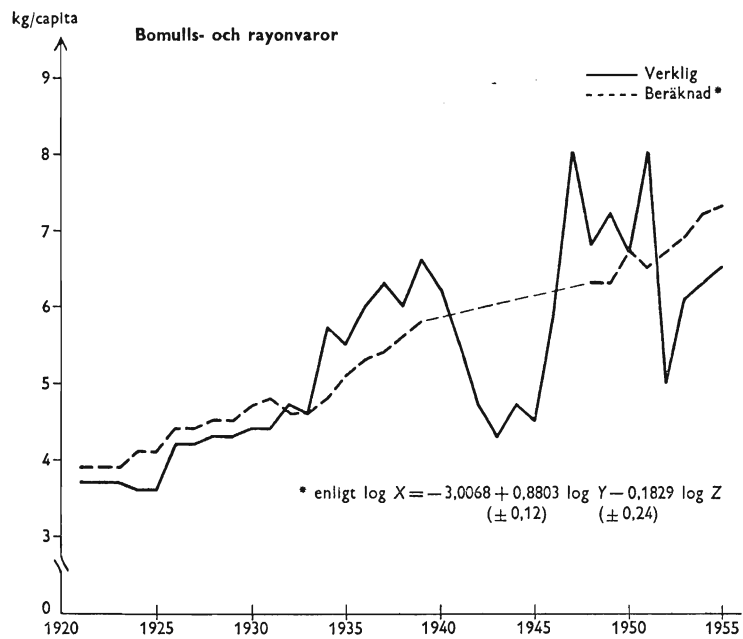

DIAGRAM IX: 3. Konsumtion av bomulls-, ylle- och silkesvaror i Sverige 1920-55, i kilogram per capita.

Consumption of textiles in Sweden 1920-55, as kilograms per capita

Three groups: Cotton (incl. spun rayon goods), rayon (incl. nylon etc.) filament, and wool goods. For reading indications, see Diagram V: 2.

bild, blir det för dessa fibrer närmast ett konstaterande om en stagnation på den vid slutet av 30-talet uppnådda nivån. (Det har tidigare visats, att detta *icke* innebär oförändrad nivå vare sig beträffande tillverkningen eller konsumtionen av dessa varuslag — argumenteringen upprepas därför icke här.) Det dominerande intrycket av diagrammet är konstfibrernas — i detta tidsperspektiv liktydigt med rayonets — oavåtliga expansion.⁶ I anslutning till den inledande argumenteringen kan det vara av intresse att peka på att särskilt kraftiga ökningar (delvis tillfälliga) visats under prisstegringsperioder.

När vi nu går vidare till analysen, skall vi göra viss sammanslagning av grupper, som för ett ögonblick närmar vår analys till utbudssidan.⁷ Som framgår av *Diagram IX: 3* är hela varuområdet indelat i tre grupper: ylleveror (ull med och utan inblandning av rayonull), bomullsvaror (bomull med och utan inblandning av rayonull samt rena rayonullvaror) samt silkevaror (övervägande rayonsilke). Med denna gruppering visar diagrammet således närmast marknadsutvecklingen för ylleindustrin (inkl. ylletrikå), bomullsindustrin (inkl. bomullstrikå) och sidenindustrin (inkl. silketrikå). Det bör kanske särskilt noteras, att vi härigenom särskiljer endast den ena delen av de nya fibrerna; rayonullen, som i Sverige icke bearbetas av någon särskild »industri», har förts till ull- resp. bomullsgruppen. Men vi erhåller — något som kan vara viktigare än bara

⁶ Det kan i förbigående noteras såsom sannolikt, att beklädnadsområdet — fränsett trikå — ännu ej till fullo fått känna av trycket av de syntetiska fibrerna; i betydande utsträckning har dessa gått för tekniskt bruk i industritextilier o. d.

⁷ Vi har redan framhållit, att hela uppdelningen på råvarugrupper knappast är konsumtionsteoretiskt fruktbar. Det finns dock andra skäl för sådan sammanslagning, bl. a. att vi icke kan erhålla prismaterial för varor som icke har funnits, såsom t. ex. för rena bomulls- eller ylleveror under vissa perioder.

råvaruuppdelningen — en differentiering på tre skilda tillverknings tekniker: »bomullstekniken» som är relativt standardiserad, »sidentekniken» likaledes standardiserad men utan textil spinningsprocess, samt »ylletekniken» som i många avseenden alltjämt är hantverksbetonad.

Resultatet av denna analys återgives även i diagrammet. Det framgår att »följsamheten» i den förklaring som erhålles med inkomster och priser icke längre är så god som tidigare. För silkevaror är den dock så pass tillfredsställande ($R = 0,96$), att vi med berättigande kan säga att utvecklingen — på en 25-årsperiod från nästan ingenting till en kvantitet i vikt mer än hälften av ullens — visar de drag vi funnit normala under en introduktionsperiod.⁸ Vi finner av det lilla underliggande differensdiagrammet att vår beräknade kurva (som är baserad på ett rätlinjigt logaritmiskt samband) visar systematiska avvikelser: för den första perioden (20- och 30-talen) en expansion som varit större än den »beräknade» och vid slutet av perioden en svagare sådan. Vid det erhållna inkomstsambandet — i föreliggande fall mer än 5 — bör vi således icke fästa något större avseende; det har till stora delar sin grund i en tidsmässigt bunden expansion och är inget uttryck för något slags mera allmänt samband mellan konsumtion av silkevaror och inkomst.

Annorlunda ter sig förhållandena för bomulls- och ylleva- rorna. För 20- och 30-talen visas en helt normal expansion, som tillfredsställande förklaras av inkomster och priser; den något starkare ökningstakten under slutet av 30-talet kan väl förklaras med hänvisning till konfektionens då pågående starka expansion. Därefter inträder emellertid, även om vi söker bortse från krigsförhållandena, något som icke kan beskrivas annat än som

⁸ Se diskussionen härom i Kapitel VII. — Det sagda gäller i än högre grad de *kvantitetskurvor* som visas för Sverige i Diagram IX: 2 och för USA i Diagram IX: 5.

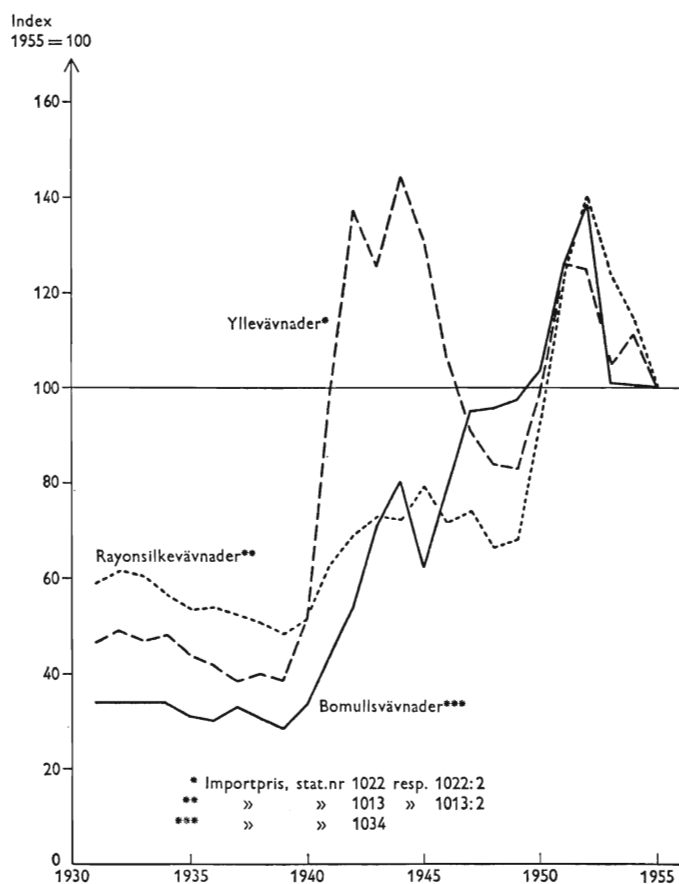
ett brott i utvecklingen. Vi måste nu klart notera att den analys, som här enbart hänvisar till inkomster och priser, är helt otillfredsställande. De erhållna inkomstsambanden (ca 0,9 resp. 0,6) är i och för sig rimliga, men av nämnda skäl icke särskilt talande. Det är ett rimligt antagande, att utvecklingsbrottet står i direkt samband med vad vi ovan visat om utvecklingen på silkeområdet: konsumtionen av ylle- och bomullsvaror har direkt påverkats av utvecklingen på silkeområdet. Vi kan också notera av mera differentierad tillförselstatistik, hur hela varuområden praktiskt taget försvunnit från bomullsindustriens tillverkningsprogram och ersatts av rayonsilke (kvantitativt mest betydande är fodervaror). Vi får således här ett direkt exempel på att det är helt otillfredsställande att studera utvecklingen för ett isolerat varuområde, säg för bomullsvaror, utan att direkt i modellen ingår ett hänsynstagande till de övriga varugrupperna (och vad som gäller marknadsstudiet bör även vara giltigt för marknadsföringen). Under ifrågavarande period har silkegruppen varit verksam såsom en relativt självständig variabel med direkt inflytande på konsumtionen av varor av övriga material.

Ovannämnda slutsats styrkes också av de (något opålitliga) resultat vi erhållit beträffande priskänsligheten. För ylle- och bomullsvaror erhåller vi mycket låga tal, statistiskt icke skilda från noll. För silkevaror erhåller vi emellertid ett mycket högt positivt värde (ca + 1,5). Detta, att konsumtionen ökar då (det relativa) priset ökar, kan synas förvånande och helt i motsats till vad vi tidigare framställt såsom normalt. Förhållandet har emellertid en direkt förklaring. Under de perioder då silkevaror ökat i pris har de ökat mindre än ylle- och bomullsvaror, och motsatt under tider av prissänkning. I själva verket karakteriseras perioden av en betydande prissänkning för silkevaror relativt varor av övriga material – se *Diagram IX: 4* och även tidigare *Diagram IX: 1*. Vårt resultat är en antydning om att en

(för konsumenten) gynnsammare prisutveckling för silkevarorna varit ett betydelsefullt orsakande element vid den starka expansionen. Detta ger oss en antydning om att det är det relativa prisläget för textilvaror *inbördes* som är av betydelse, medan

DIAGRAM IX: 4. Jämförande prisutveckling för vävnader av bomull, ull och rayon i Sverige 1931-55.

Fabrics of wool, rayon filament, and cotton: Prices in Sweden 1931-55

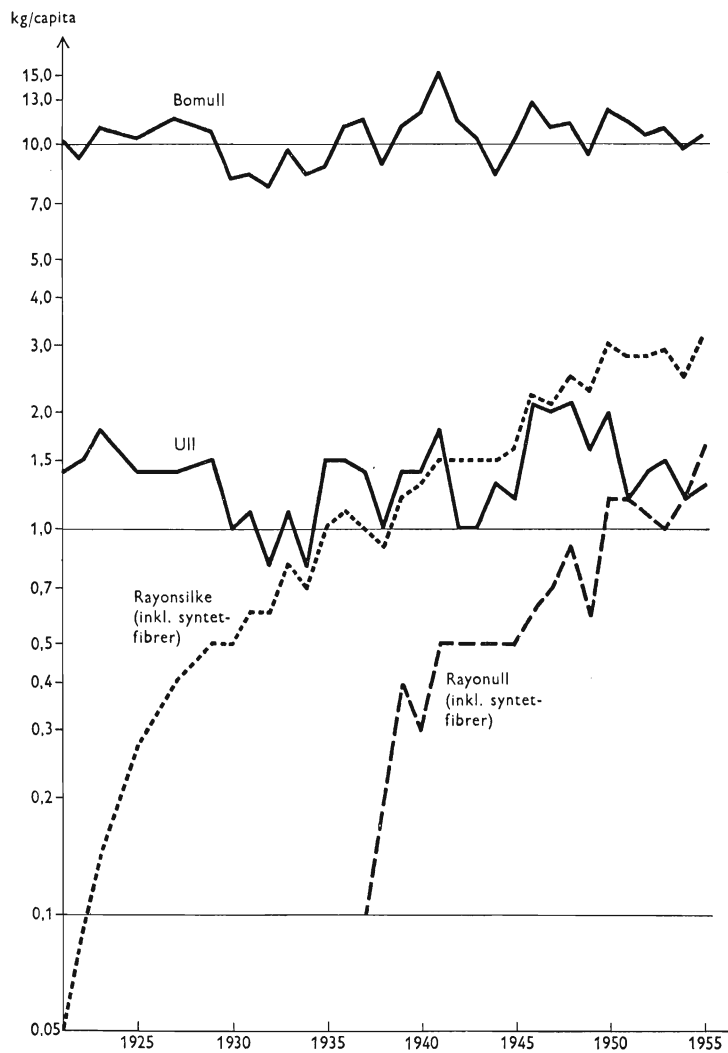
priskänsligheten gentemot »övriga varor» som tidigare visats är tämligen låg.⁹

Så skall vi till sist redovisa några faktiska uppgifter angående utvecklingen i USA. De återfinnes i *Diagram IX:5* och bör närmast jämföras med den svenska utvecklingen som visats i *Diagram IX:2*. Det skall omtalas, att detta och annat amerikanskt material i denna fråga utsatts för en omfattande särskild bearbetning i avsikt att belysa konkurrensen mellan fiberslagen. Vår tanke var att kunna visa på skillnader och likheter gentemot den svenska utvecklingen vad beträffar introduktionens hastighet och påverkan mellan fiberslagen, varvid vi särskilt skulle utnyttja det förhållandet, att utvecklingen härvidlag hunnit väsentligt längre i USA. På detta hade kopplats en undersökning angående priskänsligheten, där icke endast priserna till konsument togs i betraktande, utan alternativt även den relativa prisutvecklingen för råvaror, i grossistledet etc. Det skall utan omsvep erkännas, att resultatet av denna undersökning blev synnerligen magert, men då även ett misslyckande kan ge en nyttig information skall vi — utan verifikation — redovisa något om resultatet.

⁹ Vi har utfört en parallell analys för dessa serier med användning av *endast* den relativa prisutvecklingen inom textilområdet. Att hänsyn därvid icke kunnat tagas till variationer i den *allmänna* textila prisenivån i förhållande till andra varor än textilvaror är uppenbarligen otillfredsställande, men betingat av att det icke varit motiverat att utarbeta något särskilt BESK-program för denna behandling. De värden på inkomst- och priselasticitet vi erhållit är för ylle- och bomullsvaror föga skilda från de ovan citerade, för silkevaror blir värdet för priselasticiteten lägre men knappast statistiskt skiljaktigt. — Det kan tilläggas, att det måste vara tveksamt huruvida elasticiteter beräknade för en varus första introduktionsperiod har något allmänt värde. Se *Hans Brems*: »Long-Run Automobile Demand» och *Marc Nerlove's* kritik därav i »*Journal of Marketing*», April 1956 och July 1957. Jfr även resultaten beträffande radioapparater, dammsugare och symaskiner i *Ragnar Bentzel m. fl. a. a.*, sid. 258.

DIAGRAM IX: 5. Konsumtion av textilvaror i USA 1919-55,
i kilogram per capita.

Consumption of textiles in USA 1919-55, as kilograms per capita
(Logarithmic scale)

I ett avseende är utgången densamma som för den svenska undersökningen. Vi erhåller med modellen inkomster och priser en synnerligen god förklaring för rayonområdet ($R = 0,99$). Vår slutsats från det svenska materialet att genombrottet för dessa fibrer varit en »autonom» företeelse stärkes därav. Detsamma är fallet rörande den allmänna slutsatsen, att denna utveckling av nya fiberområden *direkt* påverkat ullen och bomullen; för bomull och ull (vilka här behandlats fristående från rayonull) erhålles ännu sämre »förklaring» än för Sverige. Som uttryck för pris- och inkomstkänslighet erhålles både rimliga och orimliga värden; något avseende vid desamma kan knappast fästas med hänsyn till analysens dåliga utfall. Det framstår i efterhand som uppenbart, att komplikationerna sammanhänger med rayonullens båda funktioner, att vara både ett ersättningsmaterial och ett helt självständigt textilmaterial. Dessa båda funktioners varierande dominans i olika delar av perioden synes vara frågor som icke kan förbigås. Vår analys på prissidan med konventionella medel lämnar oss också i det blå. Författaren lämnar dock dessa problem med mistanken att en av grunderna härtill är, att prisreaktionerna i olika plan — i konsumentplanet, i grossistplanet, i fabrikantplanet och i råvaruplanet — helt enkelt icke varit rationella. Att ytterligare utveckla detta för oss helt utanför ramen för föreliggande framställning, och — författaren veterligt — har icke ens i hemlandet dessa problem ställts eller belysts.¹⁰ Vårt tämligen omfattande USA-äventyr resulterar således knappast i mera än en hänvisning till de båda Diagrammen IX: 5 och IX: 2 och en allmän uppmaning till jämförande studier.

¹⁰ För sko- och läderbranscherna har en sådan undersökning om den vertikala påverkan nyligen framlagts av *Ruth P. Mack*: »Consumption and Business Fluctuation», New York 1956.

KAPITEL X

En totalbild av utvecklingen

Sedan vi i Kapitel V lämnade den totala textilkonsumtionen har vi i några särskilda kapitel behandlat tre stora varugrupper och även sökt uppmärksamma utvecklingens effekt på olika produktionsstadier. Då vi här återgår till en samlad behandling, är det icke för att ge en egentlig sammanfattning av våra resultat, utan i avsikt att framhäva några drag — som icke är nya efter vår mera detaljerade diskussion — men som vi finner vara av mera allmän betydelse för bedömning av hittillsvarande och kommande utveckling. Behandlingen blir därigenom också en bakgrund för den prognos vi skall presentera i nästa kapitel. Det sammanfaller med våra intressen att disponera denna översikt på tre avsnitt som vi, utan tanke på exakt datering, benämner 30-talet, 40-talet och 50-talet. Så skall vi i största korthet behandla två speciella problem: textil och bostäder, textil och bilar.

30-talet

Nästan oberoende av vilken varugruppering och vilket mått vi använt, har vi funnit 30-talet vara en expansionsperiod. Mellan 1931 och 1939 visade vår volymserie för textilgruppen en ökning på inemot 40 % emot en inkomstökning om ca 20 %. Detta är en betydande tillväxt, särskilt om vi jämför med andra stora konsumtionsområden: för livsmedel visades endast ca 10 % ök-

ning och för bostäder knappt 20 %. Att denna bild icke är ett utslag av att 30-talet började med depression och slutade i högkonjunktur finner vi av de serier vi kunnat täcka även för 20-talet. I själva verket var depressionens inflytande på textilområdet väsentligen en prisfråga. För kvantiteter och volymer innebar den föga mer än en paus om två à tre år i en sedan 20-talet fortgående ökning. Trots arbetslöshet uppehölls nämligen den allmänna inkomstnivån i Sverige på ett helt annat sätt än exempelvis i USA, och vi har för de båda länderna funnit motsvarande skillnader beträffande textilkonsumtionen.

Men 30-talets utveckling var icke bara en fortsättning av 20-talets; för flertalet av våra serier för Sverige har vi kunnat notera att en acceleration inträtt. Det är två drag i denna bild vi särskilt vill framhäva: det är den snabba utvecklingen av konfektion och trikå, och det är förhållandet att det nästan genomgående varit fråga om kvantitativa ökning. Vi vill här framställa dessa båda element såsom sammanhängande. Ty tillväxten av konfektions- och trikåkonsumtionen skedde utan tvekan på bekostnad av de traditionella konsumtionsformerna — produktionsarbete, och då främst sömnadsarbete, överflyttades från hem och hantverk till industrien. Otvivelaktigt har vi härigenom erhållit en viss »inflation» i våra siffror för volymökningen: det från hemmen övertagna sömnadsarbetet har kommit att inräknas i konsumtionsvärdet. Men nedgången för meterveror och skrädderiarbete var icke proportionell häremot; hade det endast varit fråga om en överflyttning skulle vi icke (som exempelvis vårt Diagram V: 3 visar) också erhållit en ökning av kvantiteten vävnader. Själva övergången från den gamla till den nya konsumtionsformen måste ha inneburit en stimulans till ökad total konsumtion. Som exempel: att välja tyg, att gå till skräddaren och prova har varit för herrarna (och den beskrivna konfektioneringsprocessen låg i dominerande

grad på herrsidan) ett större motstånd att övervinna än att ur ett sortiment av färdiga varor välja ut en ny kostym.

Men 30-talet var också introduktionsperiod för nya varor av det slag vi givit exempel på inom trikåområdet, och den snabba introduktionen grundades på prismässig konkurrens. Vi erinrar om vad vi visat om rayonets prisutveckling, och då dessa nya varor kunde bjudas i lägre absoluta prislägen än de tidigare blev effekten — när dessa varor växte i volym — en sänkt prisnivå. Över hela 30-talet var den textila prisnivån också sakta fallande i förhållande till övriga varor.

Vi finner således att *några* av de faktorer som under 30-talet bidragit till den starka ökningen i konsumtionen var av engångsnatur: det var övertagandet av hemmens produktionsarbete (som endast kan ske så länge sådant finns kvar), det var den ökade försäljningseffekten av de färdiga varorna, och det var slutligen introduktionen av rayonet (som genom prisättning och genom användning i stället för ull, bomull eller natursilke kunde ge varor i lägre prislägen).

40-talet

Att kriget åstadkom ett brott i den textila konsumtionsutvecklingen var naturligt. På tillförselsidan uppstod råvarusvårigheter, och importen av färdigvaror föll bort. Efterfrågesidan påverkades dels direkt av militärinkallelser o. d. dels indirekt av en minskad real inkomstnivå. Vi har visat hur i varje fall konfektionens nedgång mycket nära sammanhänge med denna inkomstminskning.

Emellertid är krigsperioden här av intresse endast i den mån den hade inflytande på efterkrigsutvecklingen. Vi har visat att det direkta bortfallet ur försörjningssynpunkt — dvs. i kvantitet — icke uppgick till mycket mera än ett års normal förkrigs-

konsumtion. Till en betydande del täcktes bristen ur konsumenternas egna »lager» av textilvaror. Av större betydelse för efterkrigsutvecklingen måste dock ha varit, att fyra à fem års tillförsel var, eller uppfattades vara av kriskvalitet. För den närmsta efterkrigstiden, då inkomster snabbt åter uppnått och passerat förkrigsnivån, var konsumenternas önskemål därför icke bara att snarast återgå till vanemässig kvantitativ och kvalitativ standard, de hade också — liksom distributörer och fabrikanter — en önskan att ånyo bygga upp sin lagerhållning. De första efterkrigsåren, då den textila tillförseln snabbt förbättrades, blev därför en period med abnormt hög textil »konsumtion». För konsumenterna var det också lättare att realisera just detta program, enär tillförseln för många varuområden ännu flera år efter krigsslutet, genom importreglering och av andra skäl, var ofullständig.

Det är dock i 40-talets utveckling några faktorer vi vill notera. Den ena är ett fullföljt genombrott för rayonet, främst då rayonullen. Tendensen från 30-talet på prissidan fortsattes därigenom, och blev inte mindre genom de successiva förbättringar som rayonullvaror kunde visa i kvalitativt avseende. Att den allmänna textila prisnivån under denna tid av råvarupriserna pressats upp i förhållande till övriga varor verkade i samma riktning. Den andra faktorn är ökningen av damkonfektionen. Detta är klart en industrialiseringsprocess, helt motsvarande den som på 30-talet skedde på herrsidan, som med början redan under kriget snabbt utvecklades under 40-talets sista år.

50-talet

Om vi med 1955 som utblickspunkt ser tillbaka på efterkrigstiden blir intrycket — vilken serie över textilkonsumtionen vi

än väljer — stagnation eller rent av minskning. Vidgar vi icke vårt perspektiv eller nyanserar vårt betraktelsesätt, blir frågan: vad har hänt med textilkonsumtionen? Och som vanligt när något otyg är å färde, är det inte svårt att finna syndabock. Bilarna är illa ute, ty de råkade komma in på scenen ungefär samtidigt som förändringen blev märkbar. Vi skall renodla två av de motsatta synpunkter som kan läggas på denna fråga.

Den första kan vi kalla »mättnadsteorin», och dess bakgrund kan tecknas på följande sätt. När inkomsten ökar, så ökar vissa slag av utgifter mer, andra mindre. Proportionen mellan utgifts- och inkomstökning — inkomstkänsligheten — kan emellertid även den förändras med högre inkomst. Det händer ofta att ett utgiftsslag ökar mycket starkt vid låga inkomster, medan vid högre inkomstlägen ökningen är avsevärt svagare — en »mättnad» synes ha inträtt. I dessa högre inkomstlägen har då andra utgiftsslag (eller sparande) börjat visa en starkare ökningstakt. I budgetundersökningarna kan man visa på denna effekt: kurvan är »konkav nedåt» och icke »rak». Även i tidsserier finns exempel för enskilda varuslag.

Den andra tankegången kan vi kalla »lagerändringsteorin», och dess innebörd kan ges mycket enkelt. Vi behöver endast notera att vissa varuslag är av sådan natur, att skillnader kan uppstå även över en så lång redovisningsperiod som ett år mellan aktuella inköp och aktuell konsumtion: förändringar sker i konsumenternas egen »lagerhållning». Stora delar av textilområdet tillhör utan tvekan denna grupp, särskilt gäller detta hemtextilier och de »stora» konfektionsartiklarna.

Kan vi nu avgöra vilken av dessa »teorier» som är tillämplig på 50-talets utveckling av textilkonsumtionen? Det är uppenbart att frågan är ytterst väsentlig för bedömning av den framtida utvecklingen. Vi kan nu icke vara nöjda med att den ena eller den andra tycks stämma med de svenska förhållandena;

vår »förklaring» måste i varje fall ha någon grad av allmän-
giltighet, *eller* måste vi kunna visa på mycket konkreta skäl som
motiverar en avvikelse just för Sverige.

Vad mättnadsteorin beträffar har vi svårt att förlika denna
med vad vi tidigare visat från både svenska och utländska
budgetundersökningar om textilvarornas samband med inkomst-
ten. Vi har icke i de dominerande inkomstlägena kunnat finna
någon avmattning av den storleksordning det här måste vara
fråga om (och detta har gällt även USA med dess betydligt
högre allmänna inkomstläge). Men vi har för USA och Kanada
visat en lägre inkomstkänslighet än för Europa. Detta är otvivel-
aktigt ett allmänt argument för denna teori. Men *även om* vi
accepterade den till fullo, kan vi icke förena den med förhål-
landet, att brottet skett plötsligt och till synes i samma grad i
länder med vitt skilda inkomstlägen. Som vi visat i vårt Dia-
gram V: 4 är bilden fram till 1953 i stora drag densamma i
Sverige och i Norge, i Storbritannien och i Nederländerna, i
Kanada och i USA — länder som ligger på inkomstnivåer mel-
lan 400 och 1 400 dollars per capita.

Denna sista svårighet upplöser sig själv, om vi i stället tar
fasta på lagerändringsteorin. Just samtidigheten pekar på en
tidsbunden orsak. Närmast bör vi då undersöka hur långt efter-
krigseffekterna kan sträcka sig. Vi behövde icke tillgripa några
exceptionella förklaringsgrunder för att i föregående avsnitt om
40-talet motivera den mycket höga »konsumtionen» under de-
cenniets sista år, den framstod som självklar och dokumenterad
av vårt statistiska material. Även denna bild är densamma i
alla de länder, för vilka vi kunnat förete material: efterkrigs-
puckeln kommer något tidigare eller senare alltefter de ekono-
misk-politiska förhållandena, den är mera eller mindre utpräg-
lad alltefter det utrymme som getts av tillförseln eller av
återställt inkomstläge.

Men detta accepterat, kan vi motivera att effekten sträcker sig in på 50-talet? Det är två förhållanden som då skall framhållas. För det första får vi icke ge vår lagerändringsteori en giltighet begränsad endast till textilområdet. Vi har en grupp varor för vilka lagerändringsproblemen är än mera dominerande: det är de s. k. varaktiga konsumtionsvarorna. För dessa blev försörjningsläget icke, såsom för textilvaror, normalt under de allra första efterkrigsåren utan först senare (i Sverige säg 1950) uppkom möjligheter att täcka »lagerförluster» från krigstiden. Här kan bilarna ha spelat sin tidsbegränsade roll, då hela förkrigsparken under ett fåtal år skulle förnyas. För de krigförande länderna kan återuppbyggnaden av bostäder ha haft liknande effekt (fast mindre dominerande på grund av att icke hela anskaffningskostnaden drabbade den aktuella konsumtionen utan endast den del därav som i form av högre hyror i nya hus föll på den årliga budgeten).

Den andra här aktuella synpunkten är att koreakrisen 1950–51 och dess efterverkningar helt fördunklade bilden för dessa år, varför vi först med 1953 kan våga räkna med förhållanden opåverkade av krigs- och efterkrigsfaktorer. För de flesta av våra länder (dock icke Sverige) finner vi redan från detta år påtaglig ökning i textilkonsumtionen.¹

¹ I en av syntetfiberkoncernen du Pont utförd undersökning om de amerikanska utgifterna för beklädnad kommenteras »the disappointing clothing expenditure pattern in the 1950–1955 period». På basis av den stora budgetundersökning som även vi använt i Kapitel III noteras — såsom vi tidigare gjort — att inkomstkänsligheten ligger ungefär vid ett. Du Pont's på olika befolkningsgrupper mera differentierade studie pekar på att vissa strukturella förändringar kan ha medverkat till att hålla nere ökningen i beklädnadskonsumtionen under början av 50-talet. I huvudsak hänvisas dock även för USA:s del till »särskilda förhållanden» av det slag som ovan behandlats. Studiens slutsats för de närmsta 5 à 10 åren är, att beklädnadsutgifterna i huvudsak kommer att öka i takt med konsumenternas disponibla inkomst. (Referat i »Textile Organon» 1957: 8.)

Vi kan så också i den svenska utvecklingen, såsom vi redovisat den tidigare, peka på ett förhållande helt i samklang med denna senare »teori». För trikåvarugruppen, där lagerförhållandena hos konsumenten icke spelar samma roll, där inköpen sker oftare, där försörjningsläget under kriget var bättre, och där överskott på produktionskapacitet icke förefanns, erhålles både en betydligt mindre efterkrigspuckel och en klar ökning redan från början av 50-talet.

Det är emellertid icke nu avgörande för oss att komma till ett fullständigt domslut över vad som inträffat under de första åren av 50-talet. Men den slutsats vi vill draga av ovanstående är, att någon påvisbar grund icke finns att förutsätta, att därvid »något» skulle inträffat som radikalt brutit den tidigare svenska konsumtionsutvecklingen och lett denna utveckling i banor annorlunda andra länders.

Detta är nu icke samma sak som att antaga att utvecklingen skall fortsätta i spåren från 30-talet; tvärtom har i det material vi framlagt pekats på väsentliga skillnader. Vad vi här ånyo vill understryka är, att den *kvantitativa* utvecklingen varit ungefär som vår mättnadsteori förutsätter. Detta är en klar parallell till den kvantitativa utvecklingen på livsmedelsområdet. Men på denna har (liksom för livsmedel) särskilt under 50-talet lagrats en kvalitetshöjning, som tagit formen av dyrare råvaror, högre beredningsgrad för vävnader och ökad differentiering i konfektioneringen. Den relativa prissänkningen under denna tid har lett till ökad kvalitet, icke ökad kvantitet. Så har vi noterat att nya varuområden — det gäller främst dam- och ungdomsbeklädnad — först under efterkrigstiden gått in i ett egentligt industrialiseringsskede, en utveckling som varit snabb även under 50-talet och ännu rimligtvis långt ifrån avslutad. Uppenbarligen kommer från dessa varuområden att göra sig gällande den konsumtionshöjande effekt vi på 30-talet hade för

herrbeklädnad. Men vi har ingen anledning att antaga, att den högre inkomstkänslighet vi visat för Europa i jämförelse med Amerika är ett permanent förhållande grundat i någon väsentligt annorlunda konsumentinställning till textil. Vi har alltmera letts emot den åsikten, att denna skillnad till betydande delar ligger i skillnad i industrialiseringsgrad. När Europa uppnått den nära 100 %-iga industrialisering som karakteriserar detta varuområde i USA — och då kanske även ett motsvarande inkomstläge — bör större delen av denna skillnad vara eliminerad. Det är en rimlig slutsats av vår analys, att den »överelasticitet» textilkonsumtionen visar kommer att minska, men detta kommer att ske successivt och icke såsom ett plötsligt brott i utvecklingen.

Textil och bostad

Det betraktelsesätt vi i hela denna diskussion anlagt är — som vi noga framhöll i de inledande kapitlen — den fria marknadshushållningens, enligt vilken konsumentens val mellan varor är »fritt» och bestämmes av bl. a. inkomst och priser. Det är naturligt att denna förutsättning icke gällde under kriget och den första efterkrigstiden, då med ransoneringar och priskontroll avsiktliga ingrepp gjordes i marknadsmekanismen. Vi kan dock icke lämna denna översikt utan att peka på att *en* väsentlig sådan inskränkning ännu kvarstår. För bostadsmarknaden härskar både priskontroll och ransonering. Så var det icke under den första delen av vår undersökningsperiod, 30-talet, och det är i varje fall möjligt att nuvarande regleringar kommer att avvecklas successivt under kommande tioårsperiod. Har då detta förhållande någon betydelse för vår behandling av textilkonsumtionen?

Först skall då framhållas att vi icke har någon speciell anled-

ning antaga, att den nu uppdämda bostadsefterfrågan när den frigges *speciellt* kommer att drabba textilkonsumtionen. Det kan snarare hävdas att effekten blir samma som av en motsvarande inkomstminskning, dvs. fördelad över hela konsumtionsområdet med hänsyn till varugruppernas känslighet för inkomstökningar.²

I linje med detta betraktelsesätt har vi undersökt textilkonsumtionen i förhållande till den totala konsumtionen med avdrag för bostadskostnaden. Detta ger i stort sett samma bild, som vi erhöll då den totala konsumtionen användes (jämför Diagram V: 4)³, men vi erhåller en skillnad som kan vara en fingervisning beträffande utvecklingen under de senaste åren. I båda fallen får vi »beräknade värden» för åren 1951–52, som endast obetydligt skiljer sig ifrån de verkliga. Men med bostads-posten frånräknad erhåller vi »bättre» värden både för slutet av 40-talet och fortsättningen av 50-talet: för 1948–50 en 2 à 3 % *högre* uppskattning (dock alltså för låg) och för 1954–55, en lika mycket *lägre* uppskattning (dock alltså för hög). Vi kan nu notera, att just under dessa båda senaste år såväl bostadspriser som bostadsvolym ökat mera än vad gäller andra större konsumtionsvaror. Vi kan nöja oss med slutsatsen, att utvecklingen på bostadssektorn, både av nybyggnad och hyror, är en »dark horse» i den kommande konsumtionsutvecklingen.⁴

² I *Ragnar Bentzel m.fl. a. a.*, sid. 62, har Bentzel utvecklat samma betraktelsesätt för sådana helt nya konsumtionsvaror som saknar utpräglat substitut; finns sådana sker intrånget i första hand på deras bekostnad.

³ Vi erhåller en inkomstkänslighet om 1,42 (emot 1,47), en priskänslighet om - 0,32 (emot - 0,43) och en ungefär lika god förklaring.

⁴ En liknande effekt kan frisläppandet av spritkonsumtionen år 1956 ha haft. Härefter är det endast för bostäder ovan anförda betraktelsesätt kan tillämpas, ty ett borttagande av ett varuområde ur analysen kan icke motiveras av annat skäl än att för området förefinns en med administrativa medel återhållen efterfrågan, som när som helst kan frigöras genom politiska åtgärder.

*Textil och bilar*⁵

I varje diskussion om 50-talets konsumtionsutveckling kommer frågan: Varifrån har de pengar tagits som erfordrats för finansiering av den kraftiga ansvällningen av bilismen? Icke minst har det legat nära till hands att koppla samman denna expansion med avsättningsvårigheterna på textilmarknaden. Är det då så att bilägare – nya och gamla – för att få plats med sina bilutgifter »sparar in» på något annat?

Det finns nu en ingående studie av detta problem: ett urval av bilägare har jämförts med en »kontrollgrupp» icke-bilägare, som är nära nog helt lika beträffande inkomst, ålder, kön, civilstånd, antal barn, bostadsort och yrkesställning. Några resultat från denna skall återges här.

Först måste då klargöras en viktig punkt beträffande frågeställningen om vad som hade hänt om vi inte haft någon bil-expansion. Det kan knappast vara realistiskt att föreställa sig att *allting* skulle vara oförändrat *utom* just förhållandet att bilägarna icke skaffat sig några bilar. Hade man velat hindra bil-expansionen, så hade man varit tvungen att tillgripa mycket kraftiga medel i form av beskattning, ransonering e. d. Dessa ingripanden hade rimligtvis påverkat även andra sidor av det ekonomiska livet. Att ange vad exempelvis en kraftigt skärpt direktbeskattning av bilköp skulle ha inneburit för textilkonsumtionens utveckling – för dem som trots allt ändå köpt bil och för dem som avstod – måste vara mycket vanskligt. Vidare är det klart att om bilismens expansion hade förhindrats, detta skulle ha påverkat den allmänna produktionsutvecklingen, tillgången på arbetskraft etc. Att bilen legat inom räckhåll för stora grup-

⁵ Detta avsnitt är till huvudsaklig del baserat på diskussionen om bil-innehav och konsumtionsvanor i *Jan Wallander: »Studier i bilismens ekonomi»,* Stockholm 1958, kap. V.

per av inkomsttagare med 10- à 15 000 kronors årsinkomst, kan också tänkas ha stimulerat dem till ökad arbetsinsats i form av extraarbete, högre produktionsnorm vid ackordsarbete e. d. Vi kan alltså icke heller utgå ifrån att inkomstutvecklingen skulle blivit oförändrad om bilismen aldrig brutit igenom.

Nu hade det naturligtvis ändå varit ett gott argument för tesen att textil förlorat på bilexpansionen, om bilägarna hade visat misstänkt stora hål i sin klädbudget. Men så är icke fallet. Jämförelsen mellan bilägare och icke-bilägare visar att bilägarna har något *lägre* utgifter för resor, sprit och vin samt möbler. Men de har *högre* klädutgifter. I övrigt är hushållsutgifterna praktiskt taget desamma för bilägare och kontrollgrupp. Men bilägarna har också i genomsnitt något större och modernare bostäder och betalar något högre hyra. Framförallt framstår den skillnaden mellan grupperna att bilägarna i större utsträckning är innehavare av »kapitalvaror», såsom elektriska symaskiner, kylskåp och radioapparater (men helt naturligt ej motorcykel och moped). Detta gäller alldeles särskilt ifråga om de varor som ännu icke slagit igenom på bred front utan fortfarande har något av lyxkaraktär över sig, t. ex. tvättmaskiner, en andra eller en tredje radioapparat. Då bilägarna ställes inför frågan om hur de skulle förändra sina utgifter om de inte hade någon bil, erhålles påtagligt utslag endast beträffande en post: reseutgifterna skulle ökas.

Med undantag för reseutgifter ger resultatet av dessa budgetjämförelser icke stöd för tanken att bilutgiften har »slagit» på någon viss annan utgift. Det skall dock tilläggas att undersökningen avser utgifterna i *januari* månad. Sannolikt är bilutgifterna denna månad lägre än exempelvis under sommarmånaderna. Andra utgifter kan också visa säsongsvängningar. Så kan t. ex. klädutgifterna vara onormala under januari, som bjuder på fördelaktiga inköpstillfällen genom realisationer. Men detta

kan icke vara tillräckligt för att förklara vad som framstår som det märkliga: de med tanke på bilutgifternas storlek små skillnaderna mellan bilägare och icke-bilägare — skillnader som i en hel del fall går i »fel» riktning. Det kan här endast antydast att »förklaringen» lär vara att söka i flera riktningar. Något torde ligga i att bilägare varit ett »urval» med speciella drag beträffande personlighet, preferenser etc. De framstår såsom allmänt skötsamma och ekonomiskt förtänksamma personer, vilka på något sätt lyckats realisera en högre och »modernare» standard; att därvid klädbudgeten på något särskilt sätt skulle ha kommit i klämma ger undersökningen varken direkt eller indirekt några belägg för. Det är rent av tänkbart, att en mera detaljerad undersökning skulle visa att gruppen bilägare *också* är en pionjärgrupp då det gäller klädkonsumtionens förändrade inriktning.

KAPITEL XI

Den framtida textilmarknaden

»...but Alice had got so much into the way of expecting nothing but out-of-the-way things to happen, that it seemed quite dull and stupid for life to go on in the common way.»

Då vi nu i framställningens sista avsnitt avgjort riktar blicken framåt i tiden i stället för bakåt, skall först utsägas att ekonomer lika litet som företagsledare är sibyllor. En prognos är icke en profetia, men icke heller en gissning. Det är inget *i princip* som skiljer en prognos som den här skall framställas från, säg, den kunnige branschmannens förväntningar. All mänsklig verksamhet bygger på förväntningar inför framtiden — förväntningar som kan ha olika grad av sannolikhet. Å ena sidan astronomens beräkningar om en meteorbana, som gör det möjligt för honom att just i rätt ögonblick rikta sitt teleskop i den rätta riktningen. Å andra sidan barnets förhoppningar om en cykel i julklapp, vilka märkbart påverkar beteendet under december. Den ekonomiska prognosen och branschmannens framtidsförväntningar ligger emellan dessa båda poler. De bygger båda på erfarenheter av det förflutna, och skillnaden är en skillnad i grad beträffande medvetenhet, systematik och perspektiv.

En vanlig grund för ekonomiskt handlande är att draga ut utvecklingstrenden.¹ En mera allvarlig ekonomisk prognos skil-

¹ Vi kan här skilja mellan »program», såsom i långtidsutredningens »Balanserad expansion», och »prognos», såsom i nationalbudgetdelegationens beräkningar.

jer sig härifrån genom att icke rena tidssammanhang utan orsakssammanhang står i centrum. Med utgångspunkt i mer eller mindre väl motiverade uppfattningar om ekonomiska sammanhang — en teori — sökes i den förgångna utvecklingen en närmre specificering av dessa orsakssammanhang. Därefter — och detta är det avgörande språnget — antages att dessa samband även äger giltighet under prognosperioden. Prognosen kan visa sig felaktig — icke *nu* utan *i efterhand* — antingen genom att detta antagande varit oberättigat *eller* genom att någon radikal förändring skett i de »yttre» förhållandena, t. ex. i regeringens ekonomiska politik. Prognoser liksom leveranskontrakt är alltså försedda med en force majeure-klausul.

Då vi nu med riktpunkt 1965 skall diskutera den framtida textilkonsumtionen, skall vi således bygga på vår behandling i det föregående av utvecklingen fram till 1955. Vi skall icke antaga att utvecklingen på ett mekaniskt sätt rullar vidare i dessa banor, och de etablerade samband som gjort det möjligt för oss att mer eller mindre fullständigt »förklara» utvecklingen skall även modifieras med hänsyn till den mera ingående kunskap om händelseförloppet vi erhållit. Det skall icke fördöljas att häri ligger ett element av omdöme som kan diskuteras — men som kan diskuteras just därför att förutsättningarna är klart angivna.

Våra förutsättningar

De numeriska beräkningar som här framlägges bygger — såsom vår teori och vår förklaring — på inkomst- och prissamband. Men den framtida inkomst- och prisutvecklingen är ett resultat av *hela* den svenska och utländska samhällsekonomiska utvecklingen, och att omfatta denna ligger utom både ram och möjligheter. Vi måste därför som grund för beräkningarna göra ett

antagande om utvecklingen av dessa faktorer. De värden vi valt finner vi visserligen rimliga och realistiska, men de är icke någon del av prognosen. Den som föredrar andra *antaganden* står det fritt att utföra prognosberäkningar svarande mot dessa, varom endast kan sägas att detta är varken mer eller mindre motiverat.

Vad den framtida inkomstutvecklingen beträffar har vi *antagit* en fortsatt årlig inkomstökning om i genomsnitt 2 % per capita och år. Det skall noteras såsom en konsekvens av att vårt inkomstmått hela tiden varit och är de totala konsumtionsutgifterna, att utrymme för allmän skattehöjning, ökade pensionsavgifter eller ökat sparande skall läggas ovanpå denna inkomstökning. Vårt antagande innebär en något lägre årlig standardökning än den som skett under senare decennier. Denna tillväxttakt ger på en tioårsperiod en ökning av konsumtionen per capita med ca 22 %; den totala konsumtionen skulle 1965 uppgå till ca 34 miljarder kronor att jämföra med 1955 års ca 27 miljarder kronor. Helt naturligt är liksom våra kalkyler i övrigt detta uttryckt i fast penningvärde — av tekniska skäl lika med 1955 års.

Till frågan om hur denna inkomstökning kommer att fördelas på olika befolkningsgrupper kan i våra kalkyler ingen hänsyn tagas. Det kan dock noteras, att vi tidigare anfört att en begränsad inkomstomfördelning är av underordnad betydelse för textilkonsumtionen, samt att vårt beräkningssätt kan sägas innefatta, att den inkomstomfördelning som skett under studieperioden kommer att i huvudsak fortsätta i samma riktning under prognosperioden.

Och om inkomstökningen fram till 1965 blir större eller mindre? I så fall kan vi betrakta våra konsumtionsberäkningar såsom daterade till den tidpunkt ett fåtal år tidigare eller senare, då en ca 20 % inkomsthöjning uppnåtts. Denna tolerans

kan vi visa emedan vi för textilområdet icke har de tidsbundna problem, som det successiva uppbyggandet av ett bestånd innebär för exempelvis televisionsapparater.

Sedan behöver vi välja utgångspunkter även beträffande prisutvecklingen. Våra beräkningar bygger på *antagandet*, att den allmänna textila prisnivån skall under perioden sjunka i förhållande till alla övriga varor med 10 % (eller annorlunda uttryckt om vi — såsom sannolikt är — räknar med fortsatt allmän prisstegring: textilvaror stiger mindre än övriga varor). Härom kan först sägas, att en sådan utveckling är en direkt fortsättning på hittillsvarande efterkrigsutveckling. Men detta är naturligtvis inget argument. Lika gärna kan hävdas att denna utgjort en återgång till något slags normal prisrelation eller rent av till en onormalt låg sådan — det sistnämnda med hänvisning till 50-talets textilkriser och låga lönsamhetsläge inom industrien. Vårt val är emellertid *motiverat* av följande överväganden.

Först noterar vi att även med en helt oförändrad textil prisnivå en relativ prissänkning kan komma att realiseras därigenom att »andra varor» ökar i pris. Vi skall här endast uppmärksamma, att genom politiska ingrepp bostadskostnaderna är helt ur takt med den allmänna prisutvecklingen, samt att även ett fåtal procents höjning på den stora livsmedelsposten kan vara tillräckligt för att åstadkomma en betydande effekt i sådan riktning.

Av dominerande betydelse för prisutvecklingen i konsumentledet blir såsom tidigare den textila råvaruprisutvecklingen. Att sia därom är alla textilföretagares nattmara. Men så mycket kan sägas, att en allt större del av textilkonsumtionen kommer att baseras på industriellt framställda råvaror; och att dessa relativt de gamla textilfibrerna, bör komma att sjunka i pris. Vi kan också notera, att i varje fall för närvarande USA har bety-

dande svårigheter att upprätthålla en högre bomullsprisnivå inom landet.

Och så skall slutligen läggas i vågskålen det intensifierade rationaliseringsarbete inom de textila industrierna som icke minst det besvärliga marknadsläget tvingat till, den verkan som ett eventuellt frihandelsområde kan komma att få på så internationellt rörliga varor som de textila samt — och detta har betydande direkt verkan på det slutliga priset — de förändringar på distributionsområdet som redan är på väg. Inget av detta kan uttryckas som påståenden, och inget härav kan stängas in och ges ett kvantitativt uttryck i en kalkyl. Vi har valt den 10 %-iga relativa prisförskjutningen såsom ett uttryck för dessa tendenser, och det kan tilläggas — för det värde det kan ha — att enligt författarens personliga mening detta icke är ett överdrivet antagande.²

Så skall till sist tilläggas att prognosberäkningarna inbegriper hänsyn till en kommande befolkningsökning. Härvidlag har vi en relativt säker grund att bygga på. Endast tio årskullar av ännu ofödda behöver uppskattas till storlek, och för dödligheten kan mycket säkra beräkningar företagas. Totalt blir effekten en knappt 3 %-ig befolkningsökning för tioårsperioden; de förändringar i befolkningsstrukturen som kommer att ske har vi tidigare demonstrerat i Diagram IV: 2. Vi skall icke komplicera våra beräkningar med något hänsynstagande därtill men noterar, att den förestående ökningen av ungdoms- och åldringsgrupperna icke kommer att verka i minskande riktning, i varje fall icke om vi för sistnämnda grupp väntar oss förbättrade pensionsförhållanden.

² Socialstyrelsens konsumentprisindex — som dock icke är helt jämförbart med här använda — registrerar i oktober 1957 ett relativt prisläge för gruppen »kläder och skor» om 0,95 i förhållande till 1955; hälften av prisförskjutningen skulle sålunda redan ha realiserats.

Våra resultat

Vi är så färdiga att presentera de ifrån dessa utgångspunkter erhållna prognosresultaten. Liksom vi i vår tidigare diskussion särskilt kvantitativ och kvalitativ utveckling och icke heller talat om textilkonsumtionen som något helt och homogent, skall vi i denna prognosbehandling upprätthålla en nödig (och möjlig) differentiering.

Men vi skall börja med det samlingsmått på den totala textilkonsumtionen som vi använt i Kapitel V. Hithörande beräkningar finns angivna i nedanstående tablå för var och en av de tre använda måttenheterna.

Textilkonsumtionen i Sverige 1955 och 1965

Måttenhet	Verkligt värde 1955	Beräknad normalnivå		Ber. ökning 1955-65 i %	Total ökning 1955-65 i %	Ber. enl. funktion angiven i Diagram
		1955	1965			
Kvantitet i kg		11,9	14,1	18	21	V: 2
» i kg	10,7					
» i kg		10,1	11,4	13	16	V: 1 A
Kvantitet i m ²		67,9	84,6	26	29	V: 3
» i m ²	60,9					
» i m ²		55,6	64,0	15	18	V: 1 B
Volym i kr	475	528	735	39	43	V: 4

Vi ber nu att få erinra läsaren om diskussionen i Kapitel V. Att mäta textilkonsumtionen i kilogram fann vi otillfredsställande. Dels därför att utvecklingen hade inneburit en övergång till lättare varor, som kommit längst i länder med högt inkomstläge. Dels emedan det väsentliga hos textilvarorna är det »värde» de tillföres i efterföljande bearbetning och hantering,

och ändringar i dessa avseenden kommer icke till uttryck. Dock, i kilogram uttryckt var den svenska konsumtionen 1955 ca 10,7 kg per capita. Läger vi nu till grund för en uppskattning den svenska utvecklingen under de senaste 35 åren skulle vi få en ökning om ca 20 % fram till 1965 (det är den första raden i ovanstående tablå). Emellertid noterade vi i jämförelsen mellan olika länder en lägre tillväxthastighet än vi funnit för Sverige. Vi har också för Sverige funnit att under senare delen av perioden ökningstakten varit svagare. Två förklaringsgrunder har vi presenterat: dels den ovan nämnda om övergången till lättare fiberslag, dels den att konfektionsindustriens genombrott, särskilt under 30-talet, medfört en accelererad ökning, vars effekt har ebbat ut sedan de stora varugrupperna på herrsidan blivit färdigkonfektionerade. Vi vill därför framställa nämnda uppskattning såsom alltför hög. Vi väljer i stället såsom mera sannolikt det inkomstsamband som framgått av vår internationella jämförelse och som visat sig kunna innefatta även länder i väsentligt högre inkomstläge än Sverige. Denna uppskattning, som framgår av tablåns andra rad, uttrycker vi på följande sätt: det är motiverat att för tioårsperioden 1955–1965 vänta en ökning i den textila fiberanvändningen om ca 15 %.

Här vill vi tillägga en anmärkning av allmän innebörd. Skulle vi vara intresserade av *hur* stor konsumtionen i kilogram per capita väntas bli år 1965, kan vi *antingen* taga det i tablå angivna värdet vilket erhållits direkt ur vår beräkningsfunktion — i detta fall 14,1 kg — *eller* applicera den beräknade ökningen på det verkliga värdet 1955 — i vilket fall vi erhåller 12,1 kg. Det förra förfarandet innebär att vi tager för gott de relationer som givits för bakomliggande studieperiod, det senare att vi betraktar 1955 — ett enstaka mätresultat för ett enda år — såsom ett godtagbart normalvärde. I förestående fall har vi

angivit direkta skäl för att funktionsvärdet icke direkt bör användas. I andra fall kan förhållandet vara annorlunda. Hur ett givet år är placerat i förhållande till en långsiktig trendlinje, kan avgöras endast i efterhand och först sedan så lång tid förflutit att man säkert kan bedöma hur året är placerat i exempelvis en allmän konjunkturcykel. Detta kan vi knappast ännu göra beträffande året 1955. Det finns således en konflikt mellan önskemålet att träffa den »rätta» normalnivån och önskemålet att använda senast möjliga tidpunkt såsom utgångspunkt vid beräkningen av en framtida normalnivå.³ Vi har icke funnit anledning att taga en generell ståndpunkt till denna fråga utan presenterar i allmänhet våra resultat så, att båda betraktelsesätten kan anläggas.

Sedan vi noterat att måttenheten kilogram kunde vara rimlig sedd ur råvarutillverkarnas synpunkt, har vi använt kvadratmeter såsom ett mera textilt betonat kvantitetsmått. Motsvarande beräkningar med detta mått mäta redovisas i tabblån. Vi finner något högre värden (29 resp. 18 %), men då även här argumentet om konfektionens introduktionseffekt äger giltighet finner vi rimligast att taga fasta på det lägre värdet. Vi kan således uttrycka en förväntan om att under tioårsperioden den textila konsumtionen kommer att öka med knappt 20 % i kvantitet.

Men konsumenten räknar icke i kilogram eller i kvadratmeter, för henne är konsumtionsvärdet avgörande. Vår tidigare diskussion har visat hur i stigande grad en kvalitativ utveckling trätt till, när den kvantitativa avmattats. Hänsyn härtill ligger i det tredje av de använda måttenheterna. Toge vi nu våra erfarenheter om den totala textila konsumtionsutvecklingen under senaste 25-årsperiod för gott, skulle vi — som framgår av

³ *Simon Kuznets: »Concepts and Assumptions in Long-Term Projections of National Product», Studies in Income and Wealth, Vol. XVI, Princeton New Jersey 1954, sid. 32.*

tablåns sista rad — förespegla intressenter på försäljningsidan en mer än 40 %-ig ökning. Men detta vore att återgå till den ståndpunkt vi lämnade redan med Kapitel V.

Det differentierade betraktelsesätt som här är erforderligt (och möjligt) är då följande. Först behandlar vi vävnadssektorn ur kvantitativ synpunkt: detta är således den egentliga textilindustriens huvudsakliga marknad. Därefter sker motsvarande för konfektionen. Och slutligen flyttar vi ända fram i konsumentledet och använder där för var och en av våra delgrupper både värde- och volymmått, varav det sistnämnda i motsats till tidigare använda kvantitetsmått jämväl inbegriper hänsyn till kvalitetsändringar.

De beräkningar som avser textilsektorn finns sammanfattade i nedanstående tablå.

Textilkonsumtionen i Sverige 1955 och 1965

Måttenhet	Verkligt värde 1955	Beräknad normalnivå		Ber. ökning 1955-65 i %	Total ökning 1955-65 i %	Ber. enl. funktion angiven i Diagram
	1955	1955	1965			
		per capita				
<i>Samtliga vävnader:</i>						
Kvantitet i m ²	29,5	34,1	39,3	15	18	VIII: 6
<i>Vävnader för konfektion:</i>						
Kvantitet i m ²	14,2	16,5	20,4	23	27	VI: 5
<i>Vävnader för handeln:</i>						
Kvantitet i m ²	15,3	17,6	18,9	7,5	10	VIII: 7

Vi erinrar då om vår diskussion i Kapitel VIII och om innebörden av vävnadskonsumtionens tudelning på de båda distributionsvägarna över konfektion och direkt över handeln. Vi erinrar också om att ehuru vi anförde vissa skäl för att vår

grundserie i dessa fall visade någon underskattning för efterkrigstiden, så visade bakomliggande utveckling av vissa konfektionsområden då en svagare stegringstakt än på 30-talet. Den angivna siffran (18 %) för ökning under tioårsperioden kan därför vara något för hög. Uppenbart är emellertid att de båda vävnadsdelarna — över konfektion och direkt över handeln — kommer att utvecklas högst olika. Våra beräkningar ger en indikation om att konfektionsdelen kan komma att ökas med en fjärdedel (se mera härom nedan under konfektion), medan metervarornas ökning icke skulle bli större än 10 %. Men sistnämnda post inbegriper också tyger för heminredning, av vilka vissa (t. ex. gardiner och draperier) sannolikt kommer att öka betydligt. Det är då uppenbart att metervaror för beklädnad kommer att visa en fortsatt kvantitativ minskning.

På denna punkt vill vi sammanfatta vårt prognosresultat sålunda. Över tioårsperioden kan den totala vävnadsavsättningen i kvantitet räknat väntas öka med ca 15 %; den alldeles övervägande delen av denna ökning ligger på vävnader för konfektionsindustrin som totalt sett kan väntas öka med ca 25 %; metervaror över handeln kommer att öka tämligen obetydligt i kvantitet men en stark förskjutning kommer att ske från varor för beklädnadsändamål till varor för heminredningsändamål.⁴

Så övergår vi till konfektionen. Här hade vi fördelen av ett mera fullständigt grundmaterial, som tillät en mera differentierad behandling. Utgående från plaggantalet sammansatte vi ett mått avsett att ge en kvantitativ uppfattning om sömnads-

⁴ Låter vi det använda måttet på marknadsstorleken även utgöra ett mått på den textila produktionskapacitet som erfordras för marknadstäckning, skulle för tioårsperioden erfordras en kapacitetsökning om 15 % i förhållande till den 1955 i bruk varande svenska och utländska kapacitet som försörjer den svenska marknaden. En total produktivitetsökning om 1 % årligen kan icke vara ett orimligt antagande; återstående 5 % att täcka torde rymmas inom ramen för installerad men ej använd kapacitet. Nu bör

delens utveckling. Detta tillsammans med ovan använda mått om vävnadsförbrukning gav ett rent kvantitativt mått på förändringar i hela konfektionskonsumtionen. Slutligen använde vi vårt volymmått för att registrera även kvalitativa förskjutningar. Resultatet av våra beräkningar för år 1965 framgår av nedanstående tablå.

Textilkonsumtionen i Sverige 1955 och 1965

Måttenhet	Verkligt värde 1955	Beräknad normalnivå		Ber. ökning 1955-65 i %	Total ökning 1955-65 i %	Ber. enl. funktion angiven i Diagram
		1955	1965			
		per capita				
<i>Konfektionering:</i>						
Antal helplagg	1,25	1,35	1,85	36	40	VI: 6
<i>Konfektionering, herr:</i>						
Antal helplagg	1,45	1,65	2,05	24	27	VI: 7
<i>Konfektionering, dam:</i>						
Antal helplagg	1,10	1,00	1,60	59	63	VI: 7
<i>Konfektion, kvantitet:</i>						
Index	100	111	144	29	33	VI: 10
<i>Konfektion, volym:</i>						
Index	100	105	160	52	56	VI: 10

observeras att en sådan total kalkyl är otillfredsställande. För det första kan icke överskotts kapacitet beträffande ett varuområde utjämna bristande kapacitet på ett annat. Det är exempelvis icke utan vidare klart, att produktionskapacitet som friställes genom minskningen av beklädnadsmeter varor blir den som tages i anspråk för ökningen av konfektionsvävnader. Motsvarande gäller förskjutningar mellan fiberslag. Lika stor och liknande betydelse har de kvalitetsförskjutningar som vi senare skall beröra. Ökad differentiering, övergång till lättare varor etc. kan innebära ökade krav på produktionskapacitet även rent kvantitativt sett: kraven på ökat förädlingsvärde per kvadratmeter kan nödvändiggöra en *minskning* av produktiviteten (mätt såsom kvadratmeter per tidsenhet) och följaktligen ett krav på ökad kapacitet.

Den totala bild som framgår av tablån vill vi sammanfatta på följande sätt. Under tioårsperioden kommer konfektionskonsumtionen att visa en fortsatt rent kvantitativ ökning om ca 30 %, men därjämte en så betydande kvalitativ ökning att den totala konsumtionsökningen uppgår till ca 50 %; därvid kan konsumtionen väntas växa kvantitativt med ca 40 % vad avser sömnaden mot endast ca 25 % vad avser vävnadsförbrukningen; för herrsidan kan den kvantitativa ökningen av sömnaden komma att stanna vid ca 20 %, medan den för damsidan ökar med mera än hälften — det är rimligt att vänta motsvarande skillnader vad vävnadsförbrukningen angår; hur den kvalitativa ökningen fördelas på sömnads- resp. vävnadsdelen kan icke avgöras, och ehuru samma gäller om fördelningen härav på herr och dam kan argument anföras för att den kvalitativa utvecklingen kommer att dominera för herr medan damsidan domineras av en kvantitetsökning.⁵

Så har vi till sist i efterföljande tablå sammanställt beräkningarna för hela textilområdet, däri inbegripet uppskattningar av omsättningens storlek år 1965. Grupp för grupp har vi be-

⁵ Låter vi det mått vi här använt på konsumtionens kvantitativa utveckling vad sömnaden beträffar även utgöra ett mått på erforderlig produktionskapacitet för dess täckning, skulle ovanstående indikera ett behov av en med 40 % ökad produktionskapacitet utöver den år 1955 i bruk varande. Markerar vi formellt löpande produktivitetens ökning med 1 % om året utgör skillnaden mellan 30 % och andelen 1955 installerad men ej använd kapacitet ett mått på behovet av ny kapacitet. Ser vi på detta sätt på herr- resp. damkonfektion finner vi, att om en outnyttjad produktionskapacitet om ca 10 % förefanns 1955, det för herrkonfektionens del icke skulle finnas behov av ökad kapacitet för att i kvantitativt avseende täcka den ökade konsumtionen. För damkonfektionens del skulle finnas utrymme för en 30 à 40 %-ig kapacitetsökning. Antages oförändrade relationer mellan teknisk utrustning och arbetskraft, skulle motsvarande gälla för behov av arbetskraft. Vi understryker starkt att detta gäller den rent kvantitativa sidan; i vad mån den samtidigt erforderliga utvecklingen på kvalitetssidan har konsekvenser för produktiviteten i kvantitativt avseende måste motsvarande ökning ske.

traktat resultatet av hela vår analys och i beräkningarna infört sådana modifikationer som synts berättigade. Så här har vi exempelvis resonerat. Det inkomstsamband om 1,9 vi erhållit för konfektionsgruppen och tiden 1931–55 har till väsentlig grad uppburits av 30-talets expansion av herrkonfektionen; vi har funnit att introduktionsprocessen härvidlag är avslutad. Men så har under efterkrigstiden en ny industrialiseringsvåg träffat dam- och ungdomsbeklädnad; från denna sektor gör sig alltjämt starka expansionskrafter gällande. Våra budgetundersökningar, som föga påverkas av introduktionseffekter, indikerar ett inkomstsamband om ca 1,4. Slutsatsen har då blivit, att vi för den närmsta framtiden bör vänta ett *lägre* inkomstsamband än 1,9 men ett *högre* än 1,4 – våra beräkningar har gjorts med värdet 1,65. På liknande grunder har för trikå budgetundersökningens värde om 0,9 valts i stället för tidserieanalysens 1,1. Vad beträffar gruppen garner, tyger, skrädderarbeten är vårt underlag för prognos alltjämt svagt. Konfektion kommer uppenbarligen att här göra ytterligare intrång; för den viktigaste delgruppen, beklädnadstyger, har vi tidigare visat på sannolikheten av en fortsatt kvantitativ minskning. Men mot denna står den främst under efterkrigstiden starka tendensen till »kvalitativ» ökning. I brist på möjligheter att väga dessa motstridiga tendenser har vi – med betydande tvekan – räknat med oförändrad *volym*. Och så slutligen heminredningstextilier: där har vi följt vårt analysresultat, men valt det lägre av de två erhållna värdena för inkomstsambandet.

Vi finner att den totala textilkonsumtionen, som år 1955 uppgick till 3,3 miljarder kronor, år 1965 skulle öka till 4,2 miljarder, det är med ca 25 %. Därmed skulle den andel, som textilkonsumtionen utgör av den totala, i huvudsak kvarbli vid nuvarande 12 %. *Inom* textilgruppen kommer emellertid betydande omfördelningar att äga rum. Konfektionskonsumtionen

Textilkonsumtionen i Sverige 1955 och 1965

1955		Beräknad volym- ökning 1965 i % i förh. till				1965		
Värde i milj. kr	Utgifts- andel i %	Beräknad normal- volym i milj. kr		Verklig Normal		Värde i milj. kr	Värde- ändring i % i förh. till 1955	Utgifts- andel i %
		1955	1965	1955	1955			
<i>Konfektion:</i>								
1 600	5,8	1 685	2 500	56	49	2 250	+ 41	6,5
<i>Trikå:</i>								
530	1,9	580	730	38	26	660	+ 25	1,9
<i>Garner, tyger, skrädderarbeten:</i>								
670	2,4	.	690	3	.	620	- 7	1,8
<i>Heminredningstextilier:</i>								
525	1,9	.	760	46	.	690	+ 31	2,0
<i>Samtliga textilvaror:</i>								
3 325	12,0	(3 700)	4 680	40	(26)	4 220	+ 27	12,2

ökar med 40 % och fortsätter därmed att öka sin andel av den totala konsumtionen. Trikåkonsumtionen ökar i samma takt som den totala textilkonsumtionen och bibehåller sin andel. En fortsatt minskning av de »traditionella» konsumtionsformerna — det är efter produktion i hem och i hantverk — med inemot 10 % kan väntas. Och slutligen ökar textilier för heminredning något snabbare än genomsnittligt.

Utöver dessa skillnader inom textilgruppen tillkommer de olikheter i kvantitativ och kvalitativ utveckling, som ovan beskrivits. Men vi bör också notera, att våra beräkningar endast avser stora grupper av textilvaror, och att inom *dessa* betydande skillnader kan föreligga. För sådana grupper kan också någon av de »övriga» konsumtionspåverkande faktorer vara verk-

sam, som vi här icke närmre kunnat behandla. Vissa såsom inkomstutjämnningen och ålderfördelningen har vi något undersökt och funnit dem vara av underordnad vikt för utvecklingen av *hela* beklädnadskonsumtionen. För enskilda varugrupper däremot kan de förändringar vara väsentliga, exempelvis beträffande antal barn, tonåringar och åldringar, som vi har att vänta under den närmsta tiden. För det enskilda varuslaget (och än mer för varumärket) utgör således dessa beräkningar endast en ram; helt avgörande kan här vara det relativa konkurrensläget i förhållande till närstående substitutsvaror — beträffande pris men icke mindre beträffande funktionella och estetiska kvalitetsegenskaper, tillgänglighet i handeln etc. Bedömningar härav är säkerligen i viss grad möjliga, men de erfordrar intensivstudier av ett annat slag än här kunnat komma ifråga. Att lämna sådana för den enskilda varan speciella förhållanden åsido leder berörda företagare till lika felaktiga slutsatser och beslut som att endast se till dessa och lämna åsido de här behandlade långsiktstendenserna för hela varugruppens utveckling. En varning till försiktighet — kompletterande utredningar eller i varje fall någon eftertanke — kan vara på sin plats rörande en alltför automatisk tillämpning på den enskilda varan av vad här sagts om hela varugrupper.

Och så till sist en erinran om den fundamentala förutsättning på vilken vår analys och våra beräkningar är grundad: det är att utbudssidan — fabrikanter och distributörer i olika led — är så organiserad, både internt och strukturellt, att den känsligt och smidigt registrerar och uppfyller efterfrågesidans anspråk. Tröghet eller ovilja till anpassning kan åtskilligt försena utvecklingen — och antagligt är att aktiva insatser i utvecklingens riktning kan påskynda densamma. Det har sagts tidigare: den framtida marknadsutvecklingen är lika litet som den hittillsvarande någon helt automatisk process. Det kan vara en realis-

tisk parallel att se den såsom effekten av parhästarna produktion och konsumtion spända framför samma vagn, där än den ene och än den andre är den som rycker i bletslet.

Den bild av stagnation och oförändrade förhållanden, som skulle kunna vara en uttolkning av den ovan visade oförändrade andelen av totalkonsumtionen, bör ersättas med en bild av omfattande förskjutningar mellan varugrupper och varukvaliteter, mellan råvaruproducenter, mellan textilfabrikanter, mellan konfektionärer och sannolikt även mellan distributörer, vilken väl meriterar den inledningsvis givna benämningen om en tredje fas i den textila industriella revolutionen.

SUMMARY IN ENGLISH

The Consumption of Textiles

(with special reference to Sweden)

Introduction

The Industrial Revolution has passed through three stages with regard to textiles and clothing. The first stage began in the middle of the 18th century when production of yarns and fabrics moved from the homes and from the work shops of small artisans to the textile mills. The second stage began in the later part of the 19th century, when production of clothing moved into the factories of the ready-made garment industry, a stage that is quite completed only in a few countries. The third stage began when the consumers' purchasing power had increased so much that there appeared a definite demand for clothing of good shape and with a variety of design. At the same time technical improvements in the production of fabrics and their finishing had made it possible to produce new kinds of garments from old and new raw materials, and garments that demanded less care than the earlier ones. Competition was not, as in the earlier stages, centred only on prices but moved over to qualities and esthetical properties.

Chapter I: Production and Consumption

This investigation concerns mainly Sweden and is necessarily restricted to broad categories of goods. In two respects, however, a differentiation has been maintained. In the last century the ultimate consumers bought yarns spun in a mill in order to weave or knit them at home. Later they bought fabrics which they made up at home, and to-day they buy ready-made garments to an increasing extent. This change in *structure* has to be shown. Further, consumption has to be

measured not only in *quantity* (kilograms, square meters, numbers, or pairs) but also in *quality*. Not only *between* the groups of goods mentioned do changes occur, but *inside* the groups as well. In *Diagram I:1* of the supply of textiles the study is limited to textiles that are sold to private consumers. Industrial textiles and textiles used by the Armed Forces are excluded. *Diagram I:2* shows supply of fabrics through the two channels: those sold to the ultimate consumers as piece-goods and those sold in the shape of ready-made clothing.

The annual statistics used apply to the quantity and the value of the consumers' purchases, not to their consumption. Some textiles are bought so often that the time difference between the purchase and the actual consumption is of small importance when a budget period of one year is used. Other textiles are bought at very long intervals and changes in the consumers' inventories cannot be left out of consideration. Here we are interested in the long-term changes, and we measure consumption by the purchases of the consumers.

Chapter II: Some Theoretical Starting-Points

Even if the consumption of some textile goods can be connected with individual members of the household the majority of textile products are either purchased or used by the household. They are paid for out of one purse, common planning is done within the family, or one member of the family may be acting as purchasing agent for all the members. The suitable unit for studies of consumption is therefore, not the individual, but the household. The habits of the housewife as a purchasing agent are conditioned by her earlier experiences and even the teachings of earlier generations. In habitual situations she normally has stock solutions. She develops habits and traditions in the household which she may gradually change according to the trial-and-error method. But also in new situations she can find ready-made solutions from those around her, neighbours, acquaintances, advertising, etc. (See modern theory in footnote 5 Chapt. II.)

It is thus believed that the consumer makes his outlay either as habitual outlay or as outlay of choice. It is to be expected that habitual outlays show slow and gradual changes and are more directly dependent on such factors as income and prices, while outlays of choice show greater variations and greater dependence on psychological fac-

tors, such as price and income expectations. Decisions are taken in a different way if one buys a Persian carpet for the drawing room or a pair of nylon stockings. It is, however, impossible to make a sharp division into two categories. The textile articles are rather situated on a continuous scale where their position varies according to level of income and liquidity.

It is probable that individual deviations are cancelled out through the use of annual figures for big groups, particularly when the articles studied are purchased in great numbers or very often. But even for these articles deviation sometimes occurs systematically.

Chapter III: Some Factors in the Consumption Equation

On the basis of two budget studies, a Swedish one for 1952 and an American one for 1950, a test of the following hypothesis has been made: differences in the consumption of clothes for different groups of people can be explained by differences in income. Income has been defined as the total family consumption per capita in the American investigation and per consumer unit in the Swedish investigation. As we now believe that income has a decisive influence on textile consumption, we have consequently to make comparisons at the same level of income. Average consumption figures for the groups have been adjusted with regard to the income elasticity shown. The results are shown in *Diagrams III: 1-6*. There actual consumption has been compared with our estimates of consumption as it should be at a certain level of income. This produces an equalization that is almost drastic, but certain deviations are noted. Differences between children and old people on one side and youngsters and middle-aged adults on the other do not depend on income alone. Differences between town and countryside remain after an adjustment of income, even if the difference here can be explained by different conceptions of income in town and countryside. It is also seen that some marginal social groups show deviations.

Diagram III: 8 demonstrates how the consumption of textiles at different levels of income shows a very strict connection with income and hardly any tendency to deviate from "the straight line" either at low or high levels of income. Elasticities used are "constant", *i.e.*

equal for the whole scale of income. If a tendency to falling elasticity existed a systematic deviation would be obtained between the "theoretical" value and the "real" value at the same level of income. For the Swedish and the American material it is demonstrated that in the dominating income interval (average income *minus* $33\frac{1}{3}\%$ and *plus* 50%) those deviations are insignificant. (*Table p. 72.*)

In the last part of the chapter it is observed that "clothes" is a term covering a large number of different articles. It is demonstrated that if a division is made into smaller groups, such as suits and shirts, one gets wholly different income elasticities for different kinds of goods (negative and up to *plus* 2). Differences in total elasticity for clothes between different social or age groups need not be caused by these groups being differently income sensitive to a *certain* article. They may have arisen through different groups building up their consumption differently. In particular, there are differences between quantitative and qualitative changes (see *Diagram III: 9*).

Chapter IV: Income, Prices, and Consumption of Textiles

Studies of budgets give snapshots of the consumption of textiles. It can be supposed that also over time consumption may change in a way that appears from those cross-section studies. But the budgets all reflect the same situation (the same price constellation, a certain assortment available, etc.). Over years those factors are changed. Our study of *time series* is based on the traditional economic model. The three fundamental factors (income, relative prices, and population) are presented in *Diagrams IV: 1-4*. As a measure of income, total consumption has been chosen as the most suitable unit.

The influence of substitution and speculation on price elasticity is discussed. Even within a comparatively small group of articles, for instance over-coats, great possibilities of substitution *within* the group exist. Generally we can expect a *high* price elasticity when consumption is measured in such a way that differences in manufacture value are included, but a *low* price elasticity when it is measured only in number of suits, etc. When, however, quality properties such as colour, design, or fashion may become decisive for the consumer one can expect a *lower* price elasticity.

Chapter V: The Consumption of Textiles 1931-1955

Diagram V:1 shows the consumption of textiles in some countries during one pre-war and one post-war year. There is a certain correlation between consumption and income both inside each country and between the countries. The income elasticity seems to be about 0.6. Within the income interval in question we find hardly any systematic deviation from "the straight line". This method of measuring textile consumption in kilograms of raw materials is, however, of interest mainly to fibre producers. To the manufacturers of textiles an increase in consumption of 1 kilogram means considerably more if this kilogram falls on nylon than if it falls on wool. The different raw materials have been weighted corresponding to the approximate number of square meters produced from 1 kilogram. In that case we get a higher income elasticity (about 0.7).

In *Diagrams V: 2-3* the model is tested against the development in Sweden and the USA. The explanation is, however, unsatisfactory in two respects. This can be seen from the small diagrams. Changes between two successive years have not been well reflected in our estimates, and deviations are not due to chance, they show a systematic picture with periods of over- and underestimation. Income elasticities obtained are higher than those from the cross-section analysis above.

Now we know that the consumption of light articles has increased more rapidly than that of heavy ones. But change in weight (or change-over to lighter raw materials) is only *one* of the many ways in which consumption may have altered. We must look for a measure of textile consumption which also registers qualitative changes. This measure, called *volume*, has been obtained by reducing the turnover in actual prices with a suitable price index. *Diagram V:4* shows that our model supplies reasonably good explanations for most countries when consumption is measured as volumes, but even now we get systematic deviations. A table showing the income and price elasticities obtained is to be found on *p. 112*. For both elasticities we find a good correspondence within Europe on one side and within America on the other. It is pointed out that the difference cannot be dismissed with a reference to the higher level of income in America. The values obtained for the income elasticity in Europe are high not only in relation to the American values, they are high also in relation to those

obtained from European budget studies. This suggests that in Europe there should be some powerful dynamic factor which in the USA is either wholly absent or has come into play so early that its effect has been on the decrease during the period studied. The role played by the industrialization process has been emphasized; here this fact has been left out of consideration. Therefore we proceed to treat the textile group divided into such smaller groups that the industrialization effect can be distinguished.

Chapter VI: Ready-made Clothing

In Sweden the growth of the ready-made clothing industry has been considerable during the last 25 years, and to some extent this growth has taken place at the cost of imports (see *Diagram VI: 1*). Traditionally, however, clothes were made up by housewives or by tailors and seamstresses. The competitive position of the ready-made clothing industry should be investigated in relation to these earlier forms of production.

Particularly in its early stage, the ready-made clothing industry expanded mainly because it was able to offer articles at lower prices than the traditional manufacturers (tailors). This competitive advantage has increased as wages have gone up. In relation to home sewing the price relations are more complicated. The competition from home sewing is "unfair" as housewives take only the costs of material into account, their own work being "free". Here the industry's foremost means of competition is not "lower prices" but "better goods". This might be the explanation of the varying pace of break-through for different articles of ready-made clothing.

The development of consumption is demonstrated in *Diagram VI: 2*. In *Diagram VI: 4* an analysis with regard to income and prices is given. On the whole, the explanation is good; we get a rather high income elasticity for the period (about 1.90). This is considerably higher than what the budget material has shown (about 1.40). What has happened during the period is evidently not only an adjustment towards the consumption pattern of higher income groups; to an increasing extent everybody has got into the habit of buying ready-made clothes and clothes of a higher quality. As for price elasticity, we get a remarkably low one (-0.40).

From *Diagram VI:5* we find that in the 1930's the consumption measured as quantity of fabrics consumed increased almost in step with volume. On the other hand, we find that in the 1950's the quantity of fabrics consumed has hardly increased, while the increase in volume has continued. For the whole period we get an income elasticity for quantity of about 1.20 (as compared to 1.90 for volume). Thus volume has increased considerably in a "dimension" that has nothing to do with increased consumption of fabrics.

In *Diagram VI:6* consumption is measured in number of suits, etc. (weights approximately corresponding to the cost of making up). In contrast to the consumption of fabrics, we find here that the post-war level is considerably higher than the pre-war one. We get a higher income elasticity (= 1.75), and having found the elasticity of 1.90 for volume, this suggests that the growth of the consumption of ready-made clothing during the period has been mainly quantitative, *i.e.* an increase in number of suits, etc. With a further differentiation in *Diagram VI:7*, we find considerable differences between women's and men's wear. The quantitative expansion was on the side of men's wear in the 1930's; for women's wear it started only in the 1940's and continued in the 1950's. (See *Diagrams VI:8-9* for different groups of articles.)

With *Diagram VI:10* the analysis of quantity is moved to the consumer plane. It appears from the quantity index used that about $\frac{3}{4}$ of the increase came on the 1930's and the remainder on the first post-war years. In the 1950's the increase in quantity has been insignificant. The measure of quality gives a different picture: in the 1930's only a small increase, but in the 1950's an important one. This puts the market of the 1950's in a strong contrast to that of the 1930's.

Chapter VII: Hosiery and Knitwear

There is a direct competition between knitwear and woven and sewn articles only in the case of outerwear. For the knitwear industry competition came (for hosiery and underwear) and comes (for outerwear) from production in the homes. *Diagram VII:4* gives an analysis of the consumption of knitwear. We get an explanation that is satisfactory, but not as good as in the case of ready-made clothing:

an income elasticity of 1.10 and a price elasticity of -0.30 (as compared to 1.90 and -0.40 for ready-made clothing).

This comparison with ready-made clothing points to two factors of importance. For the ready-made clothing industry but not to the same extent for the knitwear industry, the last 25 years have been a period of introduction of new articles and new methods of production and distribution. For hosiery and underwear—the two large groups of knitwear—this change had taken place before the 1930's; the expansion in the 1930's has, however, been due to one such process of introduction, *viz.* for women's stockings of rayon. In connection with *Diagram VII: 5* on the consumption of rayon (nylon) stockings, the introduction of new articles and its mechanics are discussed.

The second factor of importance was the qualitative increase for ready-made clothing. For the dominating groups of knitwear possibilities of (and demand on) a differentiation of products are smaller than in the case of ready-made clothing. It is pointed out that the increase in volume of knitwear in the 1930's was based on quantity to a large extent (*Diagram VII: 7*). The increase after the war lies partly in a qualitative increase for underwear, which is counterbalanced by a quantitative decrease, and partly in an expansion of the outerwear group.

Chapter VIII: Hand-Knitting Yarns and Piece-Goods

These are the old-fashion textile articles. Very few fabrics are now woven in the homes from yarns bought; much knitted goods is now bought ready-made, and home sewing is hardly increasing in comparison with the 1920's or 30's. *Diagram VIII: 4* shows that nearly the whole increase in fabric consumption has come about through the ready-made clothing industry. Retail sales of wool fabrics in the piece have almost vanished. The total consumption of fabrics bought by the consumers either as goods in the piece or as ready-made clothing shows an income elasticity of 0.80. Its price elasticity is around zero (see *Diagram VIII: 6*). If we consider only the part sold in the piece over the counter we get an income elasticity near zero (see *Diagram VIII: 7*). As furnishing textiles are included (with a comparatively high income elasticity) it may be supposed that during the period piece-goods used for clothing purposes have shown a negative income

elasticity with regard to quantity and thus may be labelled "inferior goods". But if volume is measured (*i.e.* changes in degree of manufacture being taken into consideration) the picture is different (see *Diagram VIII: 8*).

Chapter IX: Competition between Fibres

As the groups have been composed in our study, there have been few reasons to speak about inter-fibre competition. From the consumer point of view a change in the fibre content is of secondary importance only, it is *one* of several roads towards a greater differentiation. This problem has, however, been brought up to discussion because of its structural importance: to a great extent it is a competition between different groups of manufacturers (and different techniques of production).

Like cotton in the 19th century, the introduction of rayon in the 1930's got under way as soon as the price relations were favourable (and then regardless of what was *said* about differences in quality). We have found the same feature in the introduction of ready-made clothing. The introduction of synthetics in the post-war period has, however, succeeded in spite of a higher price level. We have to look to the consumer for an explanation: higher wages for home work, housewives working out of home, etc., have put a "premium" on articles ready-for-use *and* free-of-care.

The analysis given in *Diagrams IX: 2-3* shows that the consumption of the new fibres has grown autonomously, while after the 30's that of the traditional ones has been strongly influenced by "other" factors than income and price.

Chapter X: A Total Picture of the Development

In Chapters VI-IX the consumption of textiles has been treated in groups: in this chapter a summary is made, mainly as a background to the following discussion of the future.

We have found that *the 1930's* have stood out as a period of expansion, irrespectively of grouping or measure used. Our volume series showed an increase of nearly 40 % as compared to an income increase of about 20 % (food about 10 %, housing near 20 %). Two

main features are emphasized: the rapid growth of ready-made clothing and knitwear, and the fact that almost throughout it has been a question of quantitative increases. These two facts seem to be bound up with each other, for although the growth of ready-made clothing and knitwear took place at the cost of the traditional forms of consumption, it was not a matter of simple transfer. Work earlier performed outside the market (in the homes) was now done by the industry, and its value was consequently included in the consumption value. Furthermore, the marketing of ready-made articles gave a greater stimulus to consumption than buying piece-goods or going to the tailor. But the 1930's were also the period of introducing rayon. In the introduction of "new" goods, the price was the most important means of competition.

As for *the 1940's* the direct and indirect influence of the war is noted. The total "loss" in consumption during the war years is calculated to about one pre-war year's consumption. The first years after the war were a period of abnormally high textile "consumption" based on rapidly rising incomes, the need to rebuild stocks, etc. In contrast to many other categories of goods, the supply of textiles increased rapidly. The 1940's meant a definitive break-through for rayon. As for women's wear a rapid process of industrialization began, wholly corresponding to the one of men's wear in the 1930's.

As for *the 1950's* attention is concentrated on the small increase of consumption. Two opposite theories are discussed: the "saturation theory", and the "stock adjustment theory". It is pointed out that the saturation theory is hardly compatible with what has been demonstrated about both Swedish and foreign budget studies. The low income elasticity for the USA is a formal argument in favour of this theory, but the similarity of the post-war development in countries on different income levels argues against it. The coincidence as to time is easier to explain by means of the stock adjustment theory: all countries show an abnormally high "consumption" in the first years after the war (or rationing). But can this post-war effect extend into the 1950's? It is noted that there are goods for which stock problems after the war were more dominating than for textiles; for many of them losses in stocks could not be covered until considerably later. Until this had been done special claims were put on consumer income. The conclusion is that there is no tangible reason to suppose that

“something” should have happened in the 1950’s that radically broke the earlier trend in textile consumption.

Concerning the Swedish development it is noted that the quantitative increase during the post-war period has been lower than in the 1930’s. But in the 1950’s there has been a considerable qualitative rise on top of it. The relative decline in prices led to increased quality, not increased quantity. In the 1950’s the process of industrialization has been further strengthened for women’s and youths’ wear. In conclusion, the opinion is put forward that the difference in income elasticity for textiles between the USA and Europe is due to a difference in degree of industrialization. Consequently the “over-elasticity” in Europe will gradually decrease as the industrialization is completed, but that will take place gradually and not as a sudden break.

Chapter XI: The Consumption of Textiles in the Future

After a short discussion of the problems of projection the postulates are presented. As for income (here = total consumption) an increase of 2 % per capita and year has been *presumed*. In 1965 (which serves as target for the projection) income would have increased with 22 %. For textiles a decline in relative prices has been *presumed* (mainly caused by increase in prices of food and housing). The growth of population may be estimated at 3 %.

On the basis of these postulates projections are made. *Table p. 219* gives projections with regard to quantity: an increase in the consumption of 15–20 % may be expected. The results obtained on the basis of undifferentiated series for volume (function V: 4) are rejected, since the introduction effect with regard to ready-made clothing has not been kept separate.

In *Table p. 222* a separate estimate for fabrics has been made. The result is given as follows: during the ten years’ period an increase of about 15 % may be expected, the greater part being fabrics for ready-made clothes. Other fabrics will not increase in quantity, but a strong shift will take place from fabrics for clothing to furnishing fabrics.

Corresponding estimates for ready-made clothing are shown in *Table p. 224*. The quantitative increase of consumption is estimated

at about 30 %, the total increase of volume at about 50 %; the difference indicates an important qualitative increase. A qualitative increase may dominate for men's wear, a quantitative one for women's wear.

The final results (in volume and value) are given in *Table p. 227*. Special estimates have been made for each of four groups: ready-made clothing, knitwear, hand-knitting yarns and piece-goods for clothing, and household textiles. The increase in total textile consumption is estimated at about 25 %, the share of total consumption remaining at about 12 %. A further shift to ready-made clothing (up 40 %) and a decrease for hand-knitting yarns and piece-goods (down 10 %) are anticipated. It is noted that the expected changes in quantity and quality occur within this frame-work.

The fundamental assumption is that production and distribution are so organized that they register and meet the consumers' demand. Rigidity in these respects may retard increases. That textiles should just keep their share of total consumption might be interpreted as stagnation. The analysis has, however, indicated that such considerable shifts may be expected between goods and qualities, between producers of raw materials, between textile factories, between manufacturers of ready-made goods, and probably also between distributors, that we have every reason to call it a third phase in the textile industrial revolution.

Tidsseriematerial

I denna Appendix har samlats de grundserier som varit basen för analys och textdiagram. Serierna är av fyra slag: konsumtionsvärden i löpande priser (som även givits såsom *andelar* av totala konsumtionen), *prisserier*, *volymserier* samt *kvantitetsserier* av olika slag.

Uppgifter om *konsumtionsvärde* har regelmässigt hämtats från resp. länders nationalinkomstberäkningar. De svenska serierna är identiska med dem som använts för Industriens Utredningsinstituts konsumtionsundersökning (för närmre redogörelse härför se Appendix I i *Ragnar Bentzel m. fl.: »Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65»*, Stockholm 1957). Vad beträffar textilkonsumtionen har beräkningen av konsumtionsvärdet (som utförts inom Statens handels- och industrikommissions statistiska byrå — numera Kommerskollegii statistiska byrå) baserats på dels en kalkyl över tillförseln av konsumtionsfärdiga varor dels på statistik över lager och över detaljhandelsomsättning. I grunden ligger en omfattande löpande kvantitetsstatistik över produktionen. Denna är så specificerad att produkter avsedda för tekniskt och industriellt bruk kan urskiljas samt avdrag ske för de vävnader m. m. som förbrukas inom konfektionsindustrien, allmänna inrättningar eller för militära ändamål. Konsumtionen har erhållits genom att till så beräknad tillförsel av svenskproducerade varor addera nettot av import och export enligt handelsstatistiken samt korrigera för ändringar i lagerhållning. För produktionens del är lagerförändringar väl redovisade i den löpande statistiken, för handelns del är grunden mindre tillfredsställande (statistik över handelns omsättning och lager avser större varugrupper samt täcker endast ca två tredjedelar av den totala detaljhandelsomsättningen). Värdeberäkningen har verkställts med hjälp av för importvaror cif-värde plus tull etc.

plus handelsmarginaler (enligt Priskontrollnämnden), för svensktillverkade varor prisuppgifter från Priskontrollnämnden (vilka fortlöpande justeras när industristatistikens enhetsvärden blivit tillgängliga). För åren före 1944 saknas ovannämnda uppgifter om lagerförändringar samt om produktionens fördelning i vissa produktionsled. Konsumtionsvärdena har erhållits genom att tidigare konsumtionsberäkningar kedjats till konsumtionsvärdet för 1946. Använda källor har härvid varit: *Meddelanden från Konjunkturinstitutet ser. A: 8* och *ser. B: 2, Årsbok för Sveriges Riksbank 1945*, samt *Ekonomisk Tidskrift 1938: 1*.

För *prisindex*beräkningarna har använts publicerade och opublicerade delserier från Socialstyrelsens prismaterial. För tiden efter 1948 har Handels- och industrikommissionens konsumtionsvärdesberäkningar kunnat användas enär de utförts såväl i löpande priser som i föregående års priser: en »implicit» prisindex har därigenom kunnat erhållas för behandlade textila huvudgrupper. För andra länder än Sverige har använts tillgängliga levnadskostnadsindex eller motsvarande.

Volymindex har genomgående erhållits genom att konsumtionsvärde i löpande priser dividerats med ovannämnda prisindex. Där så varit möjligt (exempelvis vid evalvering av den totala konsumtionen) har implicit prisindex använts.

De *kvantitetsserier* som här redovisas för Sverige är byggda analogt med och på samma grundmaterial som ovannämnda konsumtionsvärdeberäkningar, nämligen Kommerskollegii industristatistik, Handels- och industrikommissionens specificerade produktionsstatistik för textil- och konfektionsområdet samt handelsstatistiken. Den specificerade produktionsstatistiken redovisar för vävnader kvantiteter i kilogram och i löpmeter, för konfektionsvaror kvantiteter i antal plagg av skilda slag samt för trikåvaror kvantiteter i kilogram och vanligen även i antal plagg(par). För 1930-talet har i allmänhet anslutning till den specificerade kvantitetsstatistiken erhållits genom kedjning på basis av Kommerskollegii produktionsstatistik. Frånsett trikåområdet, för vilket Kommerskollegii statistik före 1940 var mycket sparsam, torde sådan anslutning ge fullt tillfredsställande resultat.

Beräkningen av textilkonsumtion mätt i kilogram har för Sveriges del utförts sålunda. Utgångspunkt har varit produktion plus nettoimport av *garner* av olika slag, från vilka kvantiteter avräknats för-

luster vid vävning etc. om 2,5 % (för silke 1,5 %). Därtill har adderats nettoimport av vävnader, trikå, konfektion etc. Genom särskild beräkning beträffande råvaruåtgången i spinningen (därvid utgångspunkt varit förbrukning av ull minus 5 % förluster, bomull minus 9 % förluster och rayonull minus 4 % förluster) har som restpost framkommit konsumtion av »annat material» (i huvudsak shoddy och annat återvunnet material för kardgarnsspinning). Motsvarande korrigering har så långt möjligt verkställts beträffande FAO:s beräkningar för övriga länder (jfr Kapitel I not 5).

För den schablonmässiga omräkningen av kg-konsumtion till m²-konsumtion har följande vikter använts: ull (inkl. rayonull) = 3, bomull (inkl. rayonull) = 6, rayonsilke etc. = 10. För Sverige och tiden fr. o. m. 1942 har m²-beräkningen dock kunnat ske från den specificerade produktionsstatistikens löpmeterredovisning. Följande omräkningstal har därvid använts: för bomulls-(rayonull-)vävnader 0,80 beträffande beklädnadsartiklar och 1,40 beträffande heminrednings- och konfektionsartiklar; för ylle-(rayonull-)vävnader genomgående 1,50; för rayonsilkevävnader etc. 1,10 beträffande klänningstyger, 1,00 beträffande övriga beklädnadstyger samt 1,40 beträffande heminredningstyger och konfektionsartiklar.

De kvantitativa serierna för konfektionsvaror är av två slag, grundade dels på beräknad tygåtgång i m² dels på antal konsumerade plagg. Följande reduktionstal har använts:

Plagg	Beräknad tygåtgång (m ²)		Antal »helplagg»	
	Herr	Dam	Herr	Dam
Ulstrar och överrockar (kappor)	3,75	4,05	0,90	0,90
Impregn. rockar (kappor)	3,95	4,10	0,60	0,50
Kostymer (dräkter)	4,40	3,45	1,00	1,00
Udda kavajer (jackor)	2,40	2,25	0,70	0,45
Udda byxor	1,90	1,65	0,25	0,25
Udda kjolar	—	1,20	—	0,20
Klänningar	—	3,20	—	0,35
Skjortor (blusar)	2,10	1,20	0,10	0,10
Överdragskläder	4,40	3,60	0,15	0,15

Kvantiteten svensk tillförsel, på ovannämnda sätt beräknad, har korri-
gerats för lagerförändringar inom industrien; till skillnad från kon-
sumtionsvärdeberäkningarna har justering för ändringar i handels
lager icke kunnat ske. Så erhållna kvantitetsmått har uppmultiplice-
rats med kvoten nettoimport/svensk produktion.

TABELL 1. *Sverige. Konsumtion i löpande priser i miljoner kronor*

Sweden. Consumption measured in running prices and millions of Sw. Crowns

År	Garner	Beklädnads-tyger	Trika-varor	Kon-fek-tions-varor	Skräd-deri-arbete	Heminred-ningstex-tilier	Summa textilvaror	Total privat kon-sumtion	Hattar och mössor	Päls-varor	Skinn-kläder
Year	Hand-knitting yarns	Piece-goods for apparel	Hosiery and knit-wear	Ready-made gar-ments	Bespoke tailor-ing	Furnishing textiles	Sum total of all textiles	Total private con-sumption	Hats and caps	Fur clothing	Leather clothing
1931		146	141	241	50	79	657	6 162	40	16	12
1932		130	136	235	50	79	630	5 929	34	11	11
1933		124	137	221	50	77	609	5 803	29	9	12
1934		154	167	268	50	96	735	6 166	33	10	13
1935		152	167	294	50	103	766	6 585	36	11	18
1936		167	182	329	50	116	844	6 984	38	14	19
1937		171	202	363	50	134	920	7 534	40	20	21
1938		168	202	372	51	132	925	7 884	41	23	22
1939		178	236	412	51	144	1 021	8 480	44	31	25
1940		184	239	383	58	156	1 020	8 790	41	42	31
1941		214	272	429	61	173	1 149	9 633	47	49	33
1942		188	290	466	74	166	1 184	10 331	47	50	34
1943		194	317	489	74	185	1 259	10 892	46	48	35
1944		193	338	559	80	200	1 370	11 888	49	52	37
1945		297	385	680	98	240	1 700	12 742	55	71	39
1946	77	383	436	909	100	320	2 225	14 886	87	100	55
1947	81	469	495	854	115	349	2 363	16 092	85	130	68
1948	106	394	506	1 172	127	399	2 704	17 642	88	120	70
1949	85	410	463	1 195	122	393	2 668	17 944	82	89	63
1950	98	544	474	1 160	131	415	2 822	19 368	96	94	66
1951	86	634	526	1 277	130	469	3 122	21 965	95	106	82
1952	85	412	517	1 619	139	520	3 292	24 109	104	105	86
1953	81	404	600	1 523	138	519	3 265	24 958	107	99	97
1954	86	441	556	1 504	134	510	3 231	26 225	105	102	93
1955	71	465	532	1 602	138	525	3 333	27 570	102	122	100

TABELL 2. Sverige. Andelar av den totala konsumtionen i procent

Sweden. Percentage shares of total consumption

År	Garner	Beklädnads-tyger	Trikåvaror	Konfektionsvaror	Skrädderiarbete	Heminredningstextilier	Summa textilvaror	Hattar och mössor	Pälsvaror	Skinnkläder
Year	Hand-knitting yarns	Piece-goods for apparel	Hosiery and knit-wear	Ready-made garments	Bespoke tailoring	Furnishing textiles	Sum total of all textiles	Hats and caps	Fur clothing	Leather clothing
1931		2,37	2,29	3,91	0,81	1,28	10,66	0,65	0,26	0,19
1932		2,19	2,29	3,96	0,84	1,33	10,61	0,57	0,19	0,19
1933		2,14	2,36	3,81	0,86	1,33	10,50	0,50	0,16	0,21
1934		2,50	2,71	4,35	0,81	1,56	11,93	0,54	0,16	0,21
1935		2,31	2,54	4,46	0,76	1,56	11,63	0,55	0,17	0,27
1936		2,39	2,61	4,71	0,72	1,66	12,09	0,54	0,20	0,27
1937		2,27	2,68	4,82	0,66	1,78	12,21	0,53	0,27	0,28
1938		2,13	2,56	4,72	0,65	1,67	11,73	0,52	0,29	0,28
1939		2,10	2,78	4,86	0,60	1,70	12,04	0,52	0,37	0,29
1940		2,09	2,72	4,36	0,66	1,77	11,60	0,47	0,48	0,35
1941		2,22	2,82	4,45	0,63	1,80	11,92	0,49	0,51	0,34
1942		1,82	2,81	4,51	0,72	1,61	11,47	0,45	0,48	0,33
1943		1,78	2,91	4,49	0,68	1,70	11,56	0,42	0,44	0,32
1944		1,62	2,84	4,70	0,67	1,68	11,51	0,41	0,44	0,31
1945		2,33	3,02	5,34	0,77	1,88	13,34	0,43	0,56	0,31
1946	0,52	2,57	2,93	6,11	0,67	2,15	14,95	0,58	0,67	0,37
1947	0,50	2,91	3,08	5,31	0,71	2,17	14,68	0,53	0,81	0,42
1948	0,60	2,23	2,87	6,64	0,72	2,26	15,32	0,50	0,68	0,40
1949	0,47	2,28	2,58	6,66	0,68	2,19	14,86	0,46	0,50	0,35
1950	0,51	2,81	2,45	5,99	0,68	2,14	14,58	0,50	0,49	0,34
1951	0,39	2,89	2,39	5,81	0,59	2,14	14,21	0,43	0,48	0,37
1952	0,35	1,71	2,14	6,72	0,58	2,16	13,66	0,43	0,44	0,36
1953	0,32	1,62	2,40	6,10	0,55	2,08	13,07	0,43	0,40	0,39
1954	0,33	1,68	2,12	5,73	0,51	1,94	12,31	0,40	0,39	0,35
1955	0,26	1,69	1,93	5,81	0,50	1,90	12,09	0,37	0,44	0,36

TABELL 3. Sverige. Prisindex 1955 = 100

Sweden. Price indices 1955 = 100

Ar	Garner, be- klädnadstyger, skrädderi- arbete	Trikåvaror	Konfek- tionsvaror	Hemin- rednings- textilier	Summa textilvaror	Total privat konsumtion
Year	<i>Yarns, apparel fabrics, bespoke tailoring</i>	<i>Hosiery and knitwear</i>	<i>Ready-made garments</i>	<i>Furnishing textiles</i>	<i>Sum total textiles</i>	<i>Total private con- sumption</i>
1931	41	60	46	35	46	43
1932	42	59	45	36	46	43
1933	42	57	45	35	45	42
1934	43	57	46	35	45	42
1935	43	56	45	36	46	43
1936	43	55	46	36	46	43
1937	46	58	48	37	48	44
1938	47	58	49	37	48	45
1939	48	59	50	37	49	47
1940	60	73	60	46	60	53
1941	73	92	76	59	76	61
1942	79	96	86	67	83	66
1943	82	96	84	69	83	68
1944	82	95	80	69	81	68
1945	82	95	80	68	81	68
1946	83	98	80	70	82	69
1947	82	104	83	72	85	71
1948	85	105	85	79	87	75
1949	85	103	89	82	89	76
1950	90	103	90	83	91	77
1951	108	123	113	100	111	90
1952	103	103	105	101	104	96
1953	101	106	105	98	103	97
1954	101	104	101	98	101	98
1955	100	100	100	100	100	100

TABELL 4. *Sverige. Volymindex 1955 = 100*

Sweden. Volume indices 1955 = 100

År Year	Garner, be- klädnadstyger, skrädderi- arbete <i>Yarns, apparel fabrics, bespoke tailoring</i>	Trikåvaror <i>Hosiery and knitwear</i>	Konfek- tionsvaror <i>Ready-made garments</i>	Hemin- rednings- textilier <i>Furnishing textiles</i>	Summa textilvaror <i>Sum total textiles</i>	Total privat konsumtion <i>Total private con- sumption</i>
1931	71	44	33	43	44	52
1932	63	43	32	42	42	51
1933	62	45	31	42	41	51
1934	71	55	36	52	50	53
1935	69	57	40	55	51	56
1936	74	62	45	62	56	59
1937	71	66	47	69	59	62
1938	70	65	47	68	58	63
1939	71	75	51	73	63	66
1940	60	61	40	64	51	60
1941	56	56	35	56	46	58
1942	49	57	34	47	43	57
1943	49	62	37	51	46	59
1944	49	67	44	56	51	63
1945	71	76	53	67	63	68
1946	100	84	77	87	82	78
1947	121	89	64	93	84	82
1948	110	91	86	97	93	85
1949	108	85	84	91	90	85
1950	128	87	80	96	93	91
1951	117	81	71	89	85	89
1952	92	95	96	98	95	91
1953	91	106	91	101	95	93
1954	97	100	93	99	96	97
1955	100	100	100	100	100	100

TABELL 5. Sverige. Per-capita konsumtion av textilvaror

Sweden. Per caput consumption of textiles

År	Bomull	Ull	Rayon-silke	Rayon-ull	Nylon o. likn.	Natur-silke	*Annat* material	Samtliga	Samtliga
Year	Cotton	Wool	Rayon filament	Rayon staple	Synthetic man-made fibres	Real silk	"Other raw materials"	Total	Total
kg									m ²
1920/21	3,7	1,7	0,06				0,51	5,9	29,3
1922/23	3,7	1,9	0,05				0,55	6,2	30,3
1924/25	3,6	1,7	0,10				0,77	6,1	29,7
1926/27	4,2	1,9	0,18				0,50	6,7	33,9
1928/29	4,3	2,0	0,21	.		.	0,51	7,0	35,6
1930	4,4	2,0	0,28	0,02		0,05	0,68	7,4	37,8
1931	4,4	2,0	0,33	0,03		0,04	0,43	7,2	37,5
1932	4,7	1,8	0,29	0,04		0,02	0,46	7,3	38,2
1933	4,5	1,8	0,29	0,10		0,02	0,56	7,3	37,6
1934	5,6	2,0	0,37	0,19		0,02	0,64	8,8	46,2
1935	5,3	1,9	0,43	0,23		0,03	0,75	8,7	45,8
1936	5,9	2,3	0,47	0,23		0,03	0,59	9,5	49,9
1937	6,1	2,3	0,50	0,34		0,04	0,85	10,1	53,0
1938	5,6	2,1	0,46	0,36		0,05	0,63	9,2	48,9
1939	6,3	2,6	0,63	0,41		0,05	0,49	10,5	56,0
1940	5,5	2,1	0,54	0,91		0,03	0,74	9,9	52,2
1941	3,9	1,3	0,63	1,80		0,02	0,86	8,5	46,5
1942	3,0	0,9	0,71	2,21		0,02	0,43	7,3	41,3
1943	2,6	0,9	0,80	2,47		0,01	0,21	6,9	39,4
1944	2,6	0,9	0,82	2,73		0,01	0,29	7,4	42,0
1945	3,8	1,0	0,55	1,40		0,01	0,34	7,0	38,5
1946	5,0	2,4	0,88	1,27		0,02	0,25	9,7	53,0
1947	7,0	3,5	1,05	1,19		0,03	0,12	12,9	70,2
1948	5,7	3,5	1,01	1,11		0,02	0,44	11,8	62,8
1949	6,1	2,7	1,00	1,34	.	0,02	0,31	11,5	63,1
1950	5,8	2,8	0,94	1,34	0,13	0,03	0,29	11,4	62,0
1951	6,7	2,2	1,14	1,78	0,21	0,03	0,54	12,6	71,4
1952	4,4	1,6	0,79	0,95	0,20	0,01	0,37	8,4	47,2
1953	5,4	2,2	1,08	1,27	0,34	0,01	0,47	10,8	60,8
1954	5,7	1,8	1,10	1,25	0,31	0,01	0,40	10,6	60,4
1955	5,6	1,9	1,01	1,39	0,33	0,01	0,47	10,7	60,9

TABELL 6. U.S.A. Per-capita konsumtion av textilvaror

U.S.A. Per caput consumption of textiles

År Year	Bomull Cotton	Ull Wool	Rayon- silke (inkl. syntet-) Man-made filaments	Rayonull (inkl. syntet-) Man-made staple fibre	Natur- silke Real silk	Samtliga Total	Samtliga Total
	kg						m ²
1921	9,2	1,5	0,09		0,2	11,0	62,4
1923	11,0	1,8	0,14		0,2	13,2	74,7
1925	10,3	1,4	0,3		0,2	12,2	70,6
1927	11,6	1,4	0,4		0,2	13,6	80,0
1929	10,7	1,5	0,5		0,3	12,9	76,2
1930	8,1	1,0	0,5		0,2	9,8	58,4
1931	8,3	1,1	0,6		0,2	10,3	61,6
1932	7,7	0,8	0,6		0,2	9,3	56,5
1933	9,6	1,1	0,8		0,2	11,8	70,9
1934	8,3	0,8	0,7		0,2	10,1	61,5
1935	8,7	1,5	1,0	.	0,2	11,3	67,8
1936	11,0	1,5	1,1	0,1	0,2	13,8	83,7
1937	11,5	1,4	1,0	0,1	0,2	14,2	85,9
1938	8,8	1,0	0,9	0,2	0,1	11,1	68,1
1939	11,0	1,4	1,2	0,4	0,1	14,1	85,8
1940	11,9	1,4	1,3	0,3	0,1	15,0	91,8
1941	15,2	1,8	1,5	0,5	0,05	19,0	114,7
1942	11,4	1,0	1,5	0,5	.	14,5	90,1
1943	10,3	1,0	1,5	0,5		13,3	82,9
1944	8,3	1,3	1,5	0,5		11,6	72,1
1945	10,1	1,2	1,6	0,5		13,4	83,6
1946	12,9	2,1	2,2	0,6		17,8	109,1
1947	11,1	2,0	2,1	0,7		15,9	97,7
1948	11,3	2,1	2,5	0,9		16,8	104,3
1949	9,5	1,6	2,3	0,6		14,0	88,1
1950	12,2	2,0	3,0	1,2		18,3	115,9
1951	11,5	1,2	2,7	1,2		16,5	106,2
1952	10,6	1,4	2,8	1,1		15,8	101,8
1953	11,0	1,5	2,9	1,0		16,4	105,3
1954	9,8	1,2	2,5	1,2		14,7	94,8
1955	10,5	1,3	3,1	1,6		16,5	107,3

Källor: Textile Organon, March 1954 & Sept. 1956.

IABELL 1. *Sverige. Textilvaror: värden, volymer och priser*

Sweden. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser milj. kr. <i>Consumption in running prices, million Sw. Cr.</i>		Textil i % av total konsumtion <i>Textiles in % of total consumption</i>	Volym per capita 1920/1=100 <i>Volume per caput 1920/1=100</i>		Priser: tex- til i förh. t. total kon- sumtion 1955=100 <i>Prices: tex- tiles in rela- tion to total consumption 1955=100</i>	Befolkning 1920/1=100 <i>Population 1920/1=100</i>
	Textilvaror (inkl. hattar o. mössor)	Total pri- vat kon- sumtion		Textilvaror	Total pri- vat kon- sumtion		
	<i>Textiles (incl. hats and caps)</i>	<i>Total pri- vate con- sumption</i>		<i>Textiles</i>	<i>Total pri- vate con- sumption</i>		
1920/1	889	7 939	11,2	100,0	100,0	138,2	100,0
1922/3	618	5 721	10,8	115,0	99,0	114,9	101,4
1924/5	619	5 852	10,6	119,1	103,0	113,0	102,2
1926/7	671	5 998	11,2	135,6	108,7	110,7	102,9
1928/9	718	6 295	11,4	143,6	113,7	111,4	103,4
1930	766	6 415	11,9	156,2	119,9	113,1	103,9
1931	697	6 162	11,3	155,0	119,5	107,9	104,2
1932	664	5 929	11,2	146,0	114,9	108,8	104,6
1933	638	5 803	11,0	143,5	114,7	108,2	105,1
1934	768	6 166	12,5	173,6	120,5	106,6	105,4
1935	802	6 585	12,2	177,3	126,4	107,0	105,8
1936	882	6 984	12,6	194,5	131,9	105,6	106,0
1937	960	7 534	12,7	201,6	137,8	107,6	106,3
1938	966	7 884	12,3	199,5	141,1	106,8	106,7
1939	1 065	8 480	12,6	214,2	146,7	106,2	107,2
1940	1 061	8 790	12,1	174,1	133,6	114,2	107,7
1941	1 196	9 633	12,4	155,9	127,2	124,9	108,3
1942	1 231	10 331	11,9	144,4	123,7	126,0	109,0
1943	1 305	10 892	12,0	153,2	126,7	122,4	110,0
1944	1 419	11 888	11,9	167,1	135,9	119,8	111,1
1945	1 755	12 742	13,8	204,7	144,3	119,7	112,4
1946	2 312	14 886	15,5	262,8	163,4	119,2	113,8
1947	2 448	16 092	15,2	267,7	170,3	119,5	115,3
1948	2 792	17 642	15,8	292,4	173,4	115,8	116,6
1949	2 750	17 944	15,3	279,2	172,4	116,8	117,9
1950	2 918	19 368	15,1	287,5	182,2	117,8	118,8
1951	3 217	21 965	14,6	258,6	176,7	123,6	119,8
1952	3 396	24 109	14,1	289,1	179,4	107,9	120,7
1953	3 372	24 958	13,5	287,0	182,9	106,2	121,5
1954	3 336	26 225	12,7	287,2	189,5	103,5	122,2
1955	3 435	27 570	12,5	299,1	194,5	100,0	122,5

Källa (åren 1920–30): Lindahl-Dahlgren-Kock: National Income of Sweden 1861–1930, Stockholm 1937.

TABELL 8. Norge. Textilvaror: Värden, volymer och priser

Norway. Textiles: Values, volumes, and prices

År	Konsumtion i löpande priser milj. n. kr <i>Consumption in running prices, million N. Cr.</i>			Total privat konsumtion	Textil i % av total konsumtion	Volymer per capita 1930=100 <i>Volume per caput 1930=100</i>		Priser: textil i förh. t. total kon- sumtion 1955=100	Befolkning 1930=100
	Bekläd- nadstextil	Hemtextil	Textil- varor			Textil- varor	Total pri- vat kon- sumtion		
Year	<i>Apparel textiles</i>	<i>Furnishing textiles</i>	<i>All textiles</i>	<i>Total private consumption</i>	<i>Textiles in % of total consump- tion</i>	<i>Textiles</i>	<i>Total pri- vate con- sumption</i>	<i>Prices: tex- tiles in rela- tion to total consumption 1955=100</i>	<i>Population 1930=100</i>
1930	318,4	8,7	327,1	3 084,6	10,6	100,0	100,0	71,5	100,0
1931	289,5	8,0	297,5	2 870,6	10,4	96,8	96,9	70,5	100,6
1932	284,4	7,9	292,3	2 806,4	10,4	94,5	96,3	71,6	101,3
1933	271,0	7,5	278,5	2 774,9	10,0	90,7	97,2	72,5	101,8
1934	293,1	8,1	301,2	2 889,7	10,4	95,2	99,0	73,1	102,4
1935	308,9	8,9	317,8	3 047,7	10,4	100,2	102,6	72,0	102,9
1936	349,2	10,5	359,7	3 281,2	11,0	109,1	106,3	72,0	103,5
1937	399,9	14,7	414,6	3 678,5	11,3	116,2	111,1	72,6	104,0
1938	394,1	14,3	408,4	3 827,2	10,7	113,4	111,9	71,0	104,6
1939	437,4	17,1	454,5	4 131,6	11,0	121,9	117,7	71,6	105,2
.
1946	749,9	27,3	777,2	6 815,5	11,4	92,2	114,9	95,9	111,4
1947	1 111,8	38,1	1 149,9	8 086,8	14,2	125,2	125,0	95,8	112,8
1948	1 012,7	33,0	1 045,7	8 396,0	12,5	109,5	125,4	96,1	114,0
1949	1 232	42	1 274	9 174	13,9	128,5	131,8	96,0	115,2
1950	1 538	47	1 585	10 275	15,4	147,3	135,8	95,9	116,3
1951	1 789	68	1 857	11 581	16,0	130,6	134,6	111,4	117,4
1952	.	.	2 093	12 921	16,2	144,6	140,2	105,8	118,5
1953	.	.	2 112	13 476	15,7	144,5	142,6	104,2	119,7
1954	.	.	2 188	14 540	15,0	147,2	148,2	102,1	120,8
1955	.	.	(2 200)	15 238	14,4	147,7	151,7	100,0	122,0

Källor: N.O.S.: Nasjonalregnskap 1930-39 og 1946-51, Oslo 1952. — Nasjonalregnskap 1938 og 1948-53, Oslo 1954. — Økonomisk Utsyn over året 1956, Oslo 1957. — Statistiske Meldinger. — Statistisk Årbok for Norge 1956.

TABELL 9. *Nederländerna. Textilvaror: Värden, volymer och priser*

The Netherlands. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser, milj. hfl. <i>Consumption in running prices, million Dutch florins</i>		Textil i % av total konsumtion <i>Textiles in % of total consumption</i>	Volym per capita 1931=100 <i>Volume per caput 1931=100</i>		Priser: textil i förh. t. total konsumtion 1955=100 <i>Prices: textiles in relation to total consumption 1955=100</i>	Befolkning 1931=100 <i>Population 1931=100</i>
	Textilvaror <i>Textiles</i>	Total privat konsumtion <i>Total private consumption</i>		Textilvaror <i>Textiles</i>	Total privat konsumtion <i>Total private consumption</i>		
1931	625	4 931	12,7	100,0	100,0	86,4	100,0
1932	549	4 547	12,1	109,1	99,1	74,7	101,5
1933	531	4 408	12,1	104,1	94,7	74,7	103,0
1934	487	4 255	11,4	86,7	90,3	81,2	104,3
1935	467	4 122	11,3	85,7	89,2	80,4	105,4
1936	475	4 116	11,5	79,7	88,2	87,1	106,5
1937	507	4 298	11,8	68,4	74,9	88,0	107,5
1938	505	4 400	11,5	77,1	82,2	83,4	108,6
1939	591	4 727	12,5	83,3	85,0	86,9	109,8
.
1947	1 140	10 093	11,3	66,4	92,5	107,2	120,4
1948	1 448	11 114	13,0	79,6	96,1	107,2	122,5
1949	1 682	11 599	14,5	83,0	93,6	111,3	124,5
1950	1 909	12 656	15,1	76,3	92,6	124,6	126,4
1951	2 017	13 650	14,8	71,0	87,8	124,4	128,3
1952	1 744	13 800	12,6	70,5	87,7	107,2	129,7
1953	1 824	14 388	12,7	75,6	91,6	104,7	131,1
1954	2 045	15 800	12,9	82,9	95,8	101,9	132,6
1955	2 288	17 097	13,4	92,5	101,5	100,0	134,3

Källor: Statistische en econometrische onderzoekingen, Jaargang 4 no. 3, Utrecht 1949. — Nationale Jaarrekeningen 1948-50, Utrecht 1953. — Sociale maandstatistiek. — OEEC: General Statistics. — U N O: Statistical Yearbook.

TABELL 10. *Storbritannien. Textilvaror: Värden, volymer och priser*

Great Britain. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser, milj. £ Consumption in running prices, million £		Textil i % av total konsumtion Textiles in % of total consumption	Volym per capita 1924=100 Volume per caput 1924=100		Priser: textil i förh. t. total konsumtion 1955=100 Prices: textiles in relation to total consumption 1955=100	Befolkning 1924=100 Population 1924=100
	Beklädnadstextil Apparel textiles	Total privat konsumtion Total private consumption		Textilvaror Textiles	Total privat konsumtion Total private consumption		
1924	316	3 440	9,2	100,0	100,0	94,8	100,0
1925	323	3 520	9,2	101,7	101,6	96,3	100,7
1926	322	3 513	9,2	100,5	100,7	93,0	101,4
1927	341	3 651	9,3	105,6	103,9	91,6	102,2
1928	346	3 708	9,3	106,6	104,9	92,8	102,7
1929	352	3 787	9,3	108,0	106,6	93,4	103,3
1930	348	3 841	9,1	105,9	107,4	93,4	104,0
1931	353	3 879	9,1	106,8	107,8	90,3	104,6
1932	339	3 858	8,8	101,9	106,5	89,4	105,3
1933	348	3 955	8,8	104,2	108,7	89,0	105,8
1934	351	4 071	8,6	104,6	111,4	90,5	106,2
1935	365	4 177	8,7	108,0	113,5	90,3	107,0
1936	376	4 296	8,8	110,5	115,9	90,0	107,7
1937	370	4 371	8,5	108,1	117,2	93,9	108,4
1938	368	4 394	8,4	107,0	117,3	95,4	108,9
1939	368	4 397	8,4	106,3	116,5	96,0	109,7
.
1949	366	4 457	8,2	103,4	115,6	109,8	112,0
1950	381	4 559	8,4	107,0	117,6	107,7	112,7
1951	345	4 531	7,6	96,9	116,8	113,5	112,8
1952	336	4 481	7,5	93,9	115,0	105,7	113,3
1953	343	4 652	7,4	95,5	118,9	101,6	113,8
1954	359	4 852	7,4	99,4	123,4	101,3	114,3
1955	375	5 004	7,5	103,4	126,7	100,0	114,8

Källa: Richard Stone & D. A. Rowe: »The Market Demand for Durable Goods», London 1956 (stencil.).

TABELL 11. *Kanada. Textilvaror: Värdet, volymer och priser*

Canada. Textiles: Values, volumes, and prices

År	Konsumtion i löpande priser, milj. kan. \$		Textil i % av total konsumtion	Volym per capita 1935=100		Priser: textil i förh. t. total konsumtion 1955=100	Befolkning 1935=100
	<i>Consumption in running prices, million Can. \$</i>			<i>Volume per caput 1935=100</i>			
Year	Beklädnadstextil	Total privat konsumtion	<i>Textiles in % of total consumption</i>	Textilvaror	Total privat konsumtion	<i>Prices: textiles in relation to total consumption 1955=100</i>	<i>Population 1935=100</i>
	<i>Apparel textiles</i>	<i>Total private consumption</i>		<i>Textiles</i>	<i>Total private consumption</i>		
1935	268	3 243	8,3	100,0	100,0	96,4	100,0
1936	291	3 457	8,4	106,7	103,8	95,6	101,0
1937	318	3 777	8,4	113,1	109,0	94,8	101,8
1938	290	3 815	7,6	101,5	107,1	93,7	102,8
1939	305	3 904	7,8	106,1	109,0	93,6	103,9
1940	365	4 399	8,3	114,8	116,5	98,3	104,9
1941	440	5 053	8,7	128,4	123,8	98,1	106,1
1942	517	5 514	9,4	143,4	127,5	97,3	107,5
1943	541	5 727	9,4	146,4	127,5	96,0	108,8
1944	583	6 187	9,4	154,6	135,3	96,2	110,2
1945	637	6 811	9,4	165,4	145,6	96,1	111,3
1946	749	7 977	9,4	184,3	161,8	96,2	113,3
1947	843	9 173	9,2	177,4	165,9	100,3	115,7
1948	953	10 112	9,4	165,3	159,6	106,2	118,2
1949	1 016	10 963	9,3	162,8	162,3	107,8	120,8
1950	988	12 029	8,2	155,3	169,0	104,4	123,1
1951	1 076	13 273	8,1	149,6	164,4	104,1	125,8
1952	1 161	14 366	8,1	153,9	168,8	103,4	129,6
1953	1 185	15 112	7,8	154,8	173,8	102,7	132,7
1954	1 175	15 823	7,4	149,7	175,2	101,5	136,4
1955	1 209	16 888	7,2	152,5	182,4	100,0	140,1

Källor: National Accounts, Income and Expenditure 1926–1950, Ottawa 1951.
 — National Accounts, Income and Expenditure 1950–1955, Ottawa 1956. —
 The Economic Almanac 1956.

TABELL 12. U.S.A. Textilvaror: Värdet, volymer och priser

U.S.A. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser, milj. USA \$ Consumption in running prices, million U.S. \$		Textil i % av total konsumtion Textiles in % of total consumption	Volym per capita 1931=100 Volume per caput 1931=100		Priser: tex- til i förh. t. total kon- sumtion 1955=100 Price: tex- tiles in rela- tion to total consumption 1955=100	Befolkning 1931=100 Population 1931=100
	Textilvaror Textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		Textilvaror Textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		
1931	6 210	61 333	10,1	100,0	100,0	99,4	100,0
1932	4 396	49 306	8,9	84,0	90,3	98,0	100,6
1933	4 122	46 392	8,9	75,9	87,2	100,2	101,3
1934	5 034	51 894	9,7	82,5	91,6	105,8	101,9
1935	5 460	56 289	9,7	88,7	96,8	103,9	102,7
1936	5 994	62 616	9,6	96,3	106,3	103,7	103,3
1937	6 185	67 259	9,2	93,8	109,5	105,4	103,9
1938	6 063	64 641	9,4	92,2	106,9	106,8	104,8
1939	6 574	67 578	9,7	100,9	112,5	106,5	105,6
1940	6 902	71 881	9,6	103,5	117,4	106,9	106,4
.
1946	17 136	146 617	11,7	138,0	145,4	121,0	113,9
1947	17 745	164 973	10,8	120,1	145,0	127,5	116,1
1948	18 717	177 609	10,5	124,4	145,2	120,7	118,1
1949	17 549	180 598	9,7	122,8	146,3	113,6	120,2
1950	17 566	194 026	9,1	123,1	152,5	110,2	122,2
1951	18 558	208 342	8,9	125,0	150,6	105,3	124,4
1952	18 994	218 328	8,7	125,4	152,8	104,1	126,5
1953	18 811	230 542	8,2	124,2	156,6	101,1	128,6
1954	18 560	236 513	7,8	120,3	156,6	100,3	130,9
1955	19 405	253 971	7,6	123,7	164,9	100,0	133,2

Källor: Dept. of Commerce: National Income, 1954 Edition; Survey of Current Business, July 1956; Historical Statistics.

TABELL 13. Danmark. Textilvaror: Värdet, volymer och priser

Danmark. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser, milj. d. kr. Consumption in running prices, million D. Cr.			Textil i % av total konsumtion Textiles in % of total consumption	Volym per capita 1947=100 Volume per caput 1947=100		Priser: text- til i förh. t. total kon- sumtion 1955=100 Prices: tex- tiles in rela- tion to total consumption 1955=100	Befolkning 1947=100 Population 1947=100
	Beklädnad (inkl. skor) Clothing (incl. footwear)	Textilvaror Textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		Textilvaror Textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		
1938	.	.	(5 650)	.	.	101,2	.	91,1
1947	1 712	1 407	11 889	11,8	100,0	100,0	115,3	100,0
1948	1 758	1 436	12 445	11,5	104,0	100,3	108,5	101,1
1949	2 029	1 694	13 394	12,6	120,1	103,9	106,5	102,1
1950	2 628	2 213	15 545	14,2	132,5	108,9	114,0	103,0
1951	2 722	2 243	16 734	13,4	116,8	105,4	117,8	103,8
1952	2 472	2 065	16 928	12,2	118,8	104,2	104,3	104,6
1953	2 472	(2 035)	17 758	11,5	119,1	107,8	101,1	105,5
1954	2 525	(2 065)	19 104	10,8	120,4	113,0	98,9	106,3
1955	2 550	(2 070)	19 735	10,5	112,9	110,3	100,0	107,1

Källor: Danmarks Statistik: Nationalindkomsten 1938 og 1947-54, Köpenhamn 1954; Statistiske Efterretninger 1957: 4; Statistisk Årbog 1955.

TABELL 14. Frankrike. Textilvaror: Värden, volymer och priser

France. Textiles: Values, volumes, and prices

År Year	Konsumtion i löpande priser miljarder francs Consumption in running prices 1 000 millions francs				Textil i % av total konsumtion Textiles in % of total consumption	Volym per capita 1950=100 Volume per caput 1950=100		Priser: text- til i förh. t. total kon- sumtion 1955=100 Prices: tex- tiles in rela- tion to total consumption 1955=100	Befolkning 1950=100 Population 1950=100
	Bekläd- nads- textil Apparel textiles	Hem- textil Fur- nishing textiles	Textil- varor All textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		Textilvaror Textiles	Total pri- vat kon- sumtion Total pri- vate con- sumption		
1950	708	78	786	6 707	11,7	100,0	100,0	112,5	100,0
1951	954	99	1 053	8 314	12,7	114,4	103,4	109,9	100,8
1952	983	107	1 090	9 607	11,3	112,3	106,3	103,1	101,5
1953	983	122	1 105	10 071	11,0	117,2	111,4	100,2	102,2
1954	1 048	131	1 179	10 703	11,0	128,1	116,5	96,1	102,9
1955	1 131	149	1 280	11 625	11,0	130,9	123,8	100,0	103,7

Källor: Centre de Recherches et de Documentation sur la Consommation:
Annales 2: 1, Paris 1956. — OEEC: General Statistics.

TABELL 15. *Västtyskland. Beklädnadsvaror: Värderna, volymer och priser*

Germany (F. R.). Clothing (of all kinds): Values, volumes, and prices

År <i>Year</i>	Konsumtion i löpande priser, milj. DM <i>Consumption in running prices, million DM</i>		Beklädnad i % av total konsumtion <i>Clothing in % of total consumption</i>	Volymer per capita 1936=100 <i>Volume per caput 1936=100</i>		Priser: beklädnad i förh. t. total konsumtion 1955=100 <i>Prices: clothing in relation to total consumption 1955=100</i>	Befolkning 1936=100 <i>Population 1936=100</i>
	Beklädnadsvaror <i>Clothing</i>	Total privat konsumtion <i>Total private consumption</i>		Beklädnadsvaror <i>Clothing</i>	Total privat konsumtion <i>Total private consumption</i>		
1936	3 940	28 986	13,6	100,0	100,0	95,7	100,0
.
1950	9 600	57 239	16,8	99,2	92,3	109,9	124,3
1951	10 770	65 062	16,6	99,1	98,3	115,6	125,9
1952	11 085	70 740	15,7	109,2	105,3	106,5	127,0
1953	11 461	75 652	15,1	118,4	114,3	102,9	128,3
1954	11 875	81 660	14,5	123,3	122,0	101,5	129,6
1955	13 250	91 900	14,4	136,5	134,4	100,0	130,9

Källa: Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland, Wiesbaden 1956.

TABELL 16. *Sverige. Konfektion: Importkvoter, volymer och kvantiteter*

Sweden. Ready-made garments: Share of imports, volumes, and quantities

År Year	Importkvot i % (nettoimp./sv. prod.) <i>Share of imports in % (Imports less exports as percentage of home production)</i>		Volum per capita kr <i>Volume per caput Sw. Cr.</i>	Vävnads- förbrukning per capita m ² <i>Consumption of fabrics per caput m²</i>	Antal helplagg per person <i>Number of "complete" garments per caput</i>			Kvantitet per capita index 1955=100 <i>Index for quantity per caput 1955=100</i>
	Kvant. <i>Quantity</i>	Värde <i>Value</i>			Herr st <i>Men's</i>	Dam st <i>Women's</i>	Samtl. st <i>Total</i>	
1931	10,8	18,6	85	8,0	0,80	0,18	0,49	47,4
1932	6,8	14,9	84	8,0	0,80	0,17	0,49	47,2
1933	5,3	12,4	80	8,5	0,86	0,19	0,53	50,3
1934	3,9	9,4	94	10,6	1,06	0,26	0,66	63,4
1935	3,9	9,0	104	11,3	1,13	0,30	0,72	67,7
1936	3,8	8,7	114	11,9	1,24	0,31	0,77	72,0
1937	3,4	7,5	120	12,7	1,36	0,33	0,85	77,7
1938	3,2	6,9	120	12,9	1,37	0,36	0,87	79,1
1939	3,5	6,8	129	13,6	1,41	0,42	0,92	83,7
1940	1,2	3,0	100	11,2	1,09	0,37	0,73	67,8
1941	2,0	3,8	88	10,2	0,99	0,41	0,70	63,0
1942	1,4	3,0	84	9,3	0,95	0,38	0,66	58,5
1943	0,8	2,1	90	10,3	1,03	0,44	0,74	64,8
1944	0,9	2,2	107	10,9	1,09	0,49	0,79	69,0
1945	-2,6	-1,2	129	11,3	1,11	0,56	0,83	72,2
1946	8,0	2,7	183	13,5	1,31	0,67	0,99	86,1
1947	8,6	4,8	151	15,9	1,50	0,81	1,16	101,0
1948	2,4	1,8	199	17,0	1,68	0,83	1,25	108,9
1949	1,6	1,2	193	17,1	1,62	0,87	1,24	108,7
1950	1,4	1,9	183	15,9	1,44	0,93	1,19	102,2
1951	2,0	3,1	160	16,0	1,51	0,97	1,24	104,6
1952	1,1	2,2	215	13,7	1,36	0,93	1,15	93,0
1953	2,3	3,7	203	15,3	1,51	1,16	1,33	106,0
1954	3,5	4,6	206	14,7	1,46	1,13	1,29	102,2
1955	4,4	5,0	221	14,3	1,45	1,10	1,27	100,0

TABELL 17. Sverige. Triåk: Importkvoter, volymer och kvantiteter

Sweden. Hosiery and knitwear: Share of imports, volumes, and quantities

År Year	Importkvot i % (nettoimp./sv. prod.) Share of imports in % (Imports less exports in % of home production)		Volum per capita kr Volume per caput Sw. Cr.	Kvantitet i kg per capita Quantity in kg per caput			Antal plagg (par) per capita Number of garments per caput		
	Kvant. Quantity	Värde Value		Bomull Cotton	Ull Wool	Rayon, nylon etc. Man- made fibres	Strum- por Hose (pairs)	Under- kläder Under- wear	Ytter- trikå Outer- wear
1931	49,7	45,9	38	0,65	0,40	0,15	4,9	3,1	0,5
1932	29,0	29,9	37	0,68	0,41	0,13	4,3	3,1	0,5
1933	22,0	21,0	39	0,68	0,43	0,16	4,4	3,2	0,5
1934	19,0	19,4	47	0,89	0,54	0,21	5,7	4,1	0,6
1935	15,7	15,6	48	0,81	0,46	0,21	5,1	3,9	0,6
1936	14,0	14,9	53	0,90	0,49	0,25	5,4	4,3	0,6
1937	15,2	16,2	56	0,96	0,53	0,25	5,9	4,7	0,6
1938	14,5	15,5	55	0,79	0,52	0,29	5,6	4,2	0,6
1939	13,1	15,6	63	0,87	0,60	0,34	6,5	4,6	0,7
1940	16,8	18,3	51	0,86	0,56	0,36	6,6	4,7	0,6
1941	16,9	16,7	46	0,72	0,51	0,33	6,6	3,9	0,5
1942	8,4	9,1	47	0,58	0,36	0,44	5,2	3,5	0,4
1943	4,4	7,2	51	0,52	0,28	0,40	4,8	3,4	0,4
1944	6,7	13,1	54	0,47	0,30	0,37	4,9	3,0	0,5
1945	-1,0	3,1	61	0,48	0,32	0,30	4,7	3,0	0,4
1946	12,3	22,2	66	0,49	0,45	0,30	5,9	2,8	0,5
1947	37,9	54,0	70	0,80	0,61	0,34	7,5	4,0	0,6
1948	18,5	17,5	70	0,81	0,62	0,31	6,8	4,3	0,6
1949	12,9	15,1	65	0,85	0,47	0,31	6,4	4,4	0,5
1950	7,2	23,3	66	0,76	0,35	0,26	6,4	3,6	0,4
1951	12,7	29,8	61	0,78	0,38	0,31	7,4	3,5	0,6
1952	8,8	22,9	71	0,48	0,31	0,27	5,1	2,5	0,7
1953	19,2	36,6	79	0,70	0,39	0,34	5,8	3,6	1,1
1954	26,9	33,4	74	0,66	0,31	0,28	4,7	3,9	1,1
1955	31,6	36,9	73	0,59	0,37	0,27	4,5	3,5	1,1

TABELL 18. *Sverige. Vävnader: Importkvoter, volymer och kvantiteter*

Sweden. Fabrics: Share of imports, volumes and quantities

Ar Year	Importkvot i % (kvantitet) nettoimp./sv. prod. <i>Share of imports in % (Imports less exports in % of home production)</i>			Volym i kr per capita <i>Volume in Sw. Cr. per caput</i>		Kvantitet i m ² per capita <i>Quantity in m² per caput</i>	
	Bomulls o. rayonull- vävn. <i>Cotton and spun rayon fabrics</i>	Yllevävn. <i>Wool fabrics</i>	Silkevävn. <i>Rayon filament fabrics</i>	Garn och tyger för bekl. <i>Handknitting yarns and apparel fabrics</i>	Hemin- redn.- textilier <i>Furnishing fabrics</i>	Vävnader alla slag <i>Fabrics all kinds</i>	Metervaror alla slag <i>Piece- goods</i>
1931	33,4	25,3	105,0	55	36	21	13
1932	16,9	9,2	45,7	47	35	22	14
1933	16,4	4,7	32,3	45	35	20	11
1934	21,4	6,3	16,3	53	44	25	14
1935	20,1	9,5	15,3	52	47	25	14
1936	19,5	10,9	15,7	56	52	28	16
1937	24,7	12,2	18,1	53	58	29	16
1938	24,5	16,9	17,6	52	57	29	15
1939	33,2	21,6	18,4	53	61	32	18
1940	23,8	11,0	11,4	42	53	30	19
1941	27,3	9,5	7,2	38	46	24	14
1942	11,8	3,6	5,6	31	38	22	13
1943	7,6	4,0	21,1	31	42	23	12
1944	5,6	1,8	25,5	30	44	25	13
1945	3,4	-1,3	18,2	46	53	24	11
1946	37,7	6,7	47,8	72	68	31	18
1947	86,3	33,2	41,8	88	71	36	21
1948	43,4	23,3	24,0	78	74	34	16
1949	43,6	13,4	19,6	77	69	35	17
1950	38,0	26,8	17,8	93	72	35	18
1951	62,7	31,3	17,9	86	66	36	20
1952	21,5	10,7	20,6	64	72	28	13
1953	41,6	23,5	28,4	64	74	30	14
1954	39,5	24,9	32,3	71	72	31	15
1955	43,9	27,7	29,2	74	72	30	15

TABELL 19. Resultat av elas-

Table on income and price

$$\text{Modell: } \log \frac{X}{N} = a_0 + a_1 \cdot \log \frac{Y}{N} + a_2 \cdot \log Z$$

Beteckningar: X = kvantitet resp. volym av viss vara

Y = total konsumtion

Z = relativt pris

Grupp	Enhet	Period	a_0	da_0
Sverige. Textilvaror, totalt	kr	1921-55	0,374	0,004
» » »	»	1921-39, 1948-55	0,283	0,005
» » »	»	1931-55	0,316	0,004
» » »	»	1931-39, 1948-55	-0,013	0,005
Norge. » »	n. kr	1930-39, 1946-55	0,481	0,005
Nederländerna. » »	gld.	1931-39, 1947-55	-0,104	0,006
Kanada. » »	Can. \$	1935-55	-1,192	0,008
» » »	»	1935-41, 1946-55	-1,481	0,009
USA. » »	US. \$	1931-55	-1,959	0,005
» » »	»	1931-40, 1946-55	-1,870	0,004
Danmark. » »	d. kr	1947-55	0,756	0,008
Frankrike. » »	francs	1950-55	-1,116	0,006
Västtyskland. Beklädnadsvaror	DM	1936, 1949-55	-0,940	0,003
Sverige. Textilvaror, totalt	kg	1921-55	-2,661	0,009
» » »	»	1921-39, 1948-55	-2,712	0,009
» » »	m ²	1921-55	-1,449	0,009
» » »	»	1921-39, 1948-55	-1,475	0,010
» Bomulls-(rayon-)varor	»	1921-39, 1948-55	-2,229	0,011
» Ylle-(rayon-)varor	»	1921-39, 1948-55	-3,623	0,010
» Silkevaror	»	1921-39, 1948-55	8,048	0,026
USA. Textilvaror, totalt	kg	1920-40, 1946-55	-2,579	0,008
» » »	m ²	1920-40, 1946 55	-1,355	0,008
Sverige. Konfektionsvaror	kr	1931-55	1,084	0,006
» » »	»	1931-39, 1948-55	0,962	0,007
» » »	m ²	1931-55	-1,890	0,009
» » »	»	1931-39, 1948-55	-2,240	0,011
» » »	plagg	1931-55	1,402	0,007

elasticities from time series

elasticities from time series

N = folkmängd

d = standardavvikelse

R = total korrelationskoefficient

a_1	da_1	a_2	da_2	R	Groups
1,507	0,052	-0,480	0,149	0,985	Sweden. Total textiles
1,472	0,053	-0,433	0,180	0,989	» » »
1,487	0,057	-0,345	0,149	0,985	» » »
1,363	0,062	0,150	0,226	0,987	» » »
1,550	0,177	-0,493	0,156	0,955	Norway. » »
1,277	0,194	-0,587	0,089	0,918	The Netherlands. Total textiles
0,960	0,155	-0,859	0,745	0,887	Canada. » »
0,870	0,149	-0,041	0,744	0,929	» » »
0,696	0,071	0,592	0,198	0,931	USA. » »
0,727	0,054	0,329	0,164	0,967	» » »
1,725	0,684	0,419	0,439	0,726	Denmark. » »
0,955	0,450	-0,298	0,593	0,941	France. » »
0,964	0,052	0,125	0,156	0,993	F. R. Germany. Total clothing a. shoes
0,932	0,112	-0,146	0,324	0,852	Sweden. Total textiles
0,915	0,106	0,047	0,357	0,894	» » »
1,123	0,107	-0,036	0,308	0,898	» » »
1,113	0,107	-0,033	0,361	0,924	» » »
0,880	0,124	-0,183	0,244	0,847	» Cotton (and rayon) goods
0,576	0,177	0,261	0,386	0,709	» Wool (and rayon) goods
5,301	0,522	1,480	0,516	0,956	» Rayon filament goods
0,778	0,091	0,326	0,205	0,873	U.S.A. Total textiles
0,925	0,088	0,200	0,198	0,908	» » »
1,944	0,085	-0,622	0,219	0,981	Sweden. Ready-made clothing
1,899	0,091	-0,401	0,334	0,985	» » »
1,195	0,121	0,253	0,313	0,903	» » »
1,067	0,146	1,100	0,536	0,911	» » »
1,764	0,095	0,393	0,246	0,969	» » »

Tabell 19 (forts.)

Grupp	Enhet	Period	a_0	d_{a_0}
Sverige. Konfektionsvaror	plagg	1931-39, 1948-55	1,416	0,010
» »	kvant. index	1931-55	0,557	0,007
» »	»	1931-39, 1948-55	0,375	0,010
» » , herr	plagg	1931-55	-0,140	0,009
» » »	»	1931-39, 1948-55	-0,388	0,013
» » , dam	»	1931-55	5,157	0,011
» » »	»	1931-39, 1948-55	5,829	0,010
» Trikåvaror	kr	1931-55	-1,340	0,007
» »	»	1931-39, 1948-55	-1,488	0,008
» Garner, tyger, skrädderiarb.	»	1931-55	-1,174	0,014
» » » »	»	1931-39, 1948-55	-3,122	0,007
» Heminredningstextilier	»	1931-55	-0,129	0,006
» »	»	1931-39, 1946-55	-0,028	0,008
» Vävnader, alla slag	m ²	1931-55	-2,510	0,009
» » » »	»	1931-39, 1948-55	-3,160	0,009
» » metervaror	»	1931-55	-3,638	0,013
» » »	»	1931-39, 1948-55	-4,584	0,011

Tabell 19 (forts.)

a_1	da_1	a_2	da_2	R	Groups
1,771	0,129	0,493	0,475	0,968	Sweden. Ready-made clothing
1,450	0,103	0,290	0,267	0,948	» » »
1,384	0,135	0,791	0,496	0,947	» » »
1,092	0,131	0,001	0,338	0,872	» Men's ready-made clothing
1,002	0,172	0,641	0,633	0,860	» » » »
3,371	0,150	1,925	0,389	0,979	» Women's » »
3,620	0,135	0,592	0,497	0,991	» » » »
1,144	0,113	-0,029	0,182	0,936	» Hosiery and knitwear
1,078	0,138	-0,285	0,246	0,946	» » » »
1,142	0,200	-0,700	0,433	0,774	» Yarns, piece-goods, tailoring
0,388	0,122	1,703	0,387	0,919	» » » »
1,632	0,117	-0,523	0,187	0,962	» Household textiles
1,673	0,199	-0,556	0,309	0,959	» » »
0,809	0,130	0,171	0,293	0,806	» Fabrics all kind-s
0,560	0,145	1,084	0,436	0,871	» » » »
0,468	0,185	0,005	0,338	0,492	» Piece-goods
0,099	0,205	0,850	0,480	0,616	» »

Budgetmaterial

I denna appendix har samlats det budgetmaterial som blivit föremål för särskild bearbetning; vissa resultat härav har redovisats i textdiagrammen.

För elasticitetsberäkningen har följande funktion legat till grund:

$$\log \frac{X}{N} = a_0 + a_1 \cdot \log \frac{Y}{N}$$

där X är utgiften för ifrågavarande vara, Y den totala konsumtionen och N antal konsumentenheter (för USA antal personer). Om använd skala se not 2 i kap. III.

I allmänhet har beräkningar utförts på gruppmedeltal med antal hushåll såsom vikter. Dessa beräkningar har skett manuellt.

För det svenska budgetmaterialet, där grundmaterialet disponerats, har — med användande av Matematikmaskinnämndens BESK — vissa beräkningar dock utförts direkt på de enskilda hushållen; en del av dessa resultat återfinns i efterföljande tabeller 20 och 21. Det bör noteras att där angivna medelfel (d_i) sålunda avser *hela* variationen mellan individuella hushåll. Med det enskilda hushållet såsom räkneenhet uppstår ett tekniskt beräkningsproblem för hushåll vilkas utgift för viss vara varit noll; i förevarande fall har detta »lösts» så att hushållet tilldelats en fiktiv utgift om ett öre. Det har visat sig att för mindre grupper och för enskilda varuslag med hög »noll-frekvens» resultaten blivit menligt påverkade.

TABELL 20. *Sverige. Utgift för textilvaror*

Sweden. Outlays for textiles 1952.

Material från 1952 års budgetundersökning

Varugrupp ¹	Utgift Outlays kr/ke	a_0	a_1	d_1
Total konsumtion	4 140			
Överrockar, herr	18,4	- 2,838	1,13	0,38
Kostymer, herr	56,7	- 5,011	1,87	0,41
Kappor, dam	35,9	- 5,493	1,95	0,42
Dräkter, dam	17,2	- 6,193	2,05	0,37
Klänningar, blusar	39,6	- 5,636	2,00	0,36
Skjortor m. m.	46,9	- 1,180	0,79	0,25
Arbetskläder	13,3	4,495	- 0,93	0,37
Underkläder, herr	10,5	1,502	- 0,13	0,33
Underkläder, dam	19,3	- 4,701	1,66	0,30
Strumpor, herr	8,3	- 1,180	0,58	0,30
Strumpor, dam	22,5	- 1,608	0,82	0,24
Pullover o. d.	8,2	- 1,428	0,65	0,35
Samtl. kläder	405,1	- 1,895	1,24	0,11
Samtl. tyger, garner etc.	49,9	- 0,386	0,58	0,20
Sängkläder	14,0	3,099	- 0,54	0,38
Lakan, handdukar	14,5	- 2,166	0,92	0,37
Gardiner, mattor	31,5	- 4,470	1,65	0,38
Samtl. hemtextilier	60,0	- 2,671	1,23	0,32
Antal hushåll	573			
Antal ke/hushåll	2,35			

¹ *Groups from top downwards: Total consumption, Men's coats, Men's suits, Women's coats, Women's tailor-made, Women's dresses and blouses, Men's shirts, Work clothing, Men's underwear, Women's underwear, Men's stockings, Women's stockings, Pullovers etc., Total clothing, Total piece-goods and yarns, Blankets and mattresses etc., Sheeting and towels etc., Curtains and carpets etc., Total household textiles, Number of households, Number of consumer units per household.*

Källa: Grundmaterial till Socialstyrelsens budgetundersökning; jfr SOS: »Levnadskostnaderna år 1952», Stockholm 1956.

TABELL 21. Sverige. Utgift för kläder samt tyger och garner efter hushållstyp och bebyggelsestyp

Sweden. Outlays for clothing and piece-goods etc., in different types of households and communities, 1952

Material från 1952 års budgetundersökning

Hushållstyp Bebyggelsestyp	Antal hushåll	Antal ke/ hushåll	Total konsumtion	Utgift	a_0	a_1	d_1	Beräknad utgift (vid 4 000 kr)
	<i>Number of households</i>	<i>Household size</i>	<i>Total consumption kr/ke</i>	<i>Outlays kr/ke</i>				<i>Calculated outlays (at 4 000 cr.) kr/ke</i>
<i>Hushållstyp:</i> ¹		<i>Kläder Clothing</i>						
Ensamstående, högst 45 år	43	0,86	6 655	780	-4,474	1,93	0,84	414
Man, hustru »	28	1,81	6 474	660	-1,956	1,25	0,22	363
Man, hustru, barn »	145	2,86	3 747	344	-1,126	1,03	0,11	374
Blandade hushåll, över 45 år	115	3,10	3 981	450	-1,845	1,25	0,11	453
Man, hustru »	77	1,81	4 665	345	-1,924	1,21	0,18	285
Ensamstående »	70	0,86	4 872	360	-4,166	1,82	0,54	282
<i>Bebyggelsestyp:</i> ²								
Stockholm, Göteborg, Malmö	119	2,02	5 683	491	-2,492	1,38	0,33	317
Övriga tätorter	297	2,33	4 041	399	-2,216	1,34	0,15	394
Landsbygd	157	2,64	3 409	366	-3,000	1,57	0,19	446
<i>Samtliga:</i>	573	2,35	4 140	405	-2,514	1,24	0,11	388
<i>Hushållstyp:</i>		<i>Tyger och garner Piece-goods and yarns</i>						
Ensamstående, högst 45 år	43	0,86	6 655	75	4,821	-0,77	2,05	56
Man, hustru »	28	1,81	6 474	57	2,327	-0,15	0,49	43

Man, hustru, barn, högst 45 år	145	2,86	3 747	50	0,102	0,45	0,19	52
Blandade hushåll, över 45 år	115	3,10	3 981	51	- 3,285	1,39	0,33	51
Man, hustru »	77	1,81	4 665	43	- 3,027	1,27	0,45	39
Ensamstående »	70	0,86	4 872	61	- 8,331	2,74	0,69	54
<i>Bebyggelseyp:</i>								
Stockholm, Göteborg, Malmö	119	2,02	5 683	56	0,553	0,32	0,47	46
Övriga tätorter	297	2,33	4 041	51	- 1,503	0,89	0,29	51
Landsbygd	157	2,64	3 409	44	1,895	- 0,07	0,50	48
<i>Samtliga:</i>	573	2,35	4 140	50	0,072	0,58	0,20	49

¹ *Groups from top downwards: Single consumer, Husband and wife, Families with children under 16 only, Households with grown children or other adults, Husband and wife, Single consumer; first three groups: head of households 45 years or under.*

² *Three biggest towns, Other urban communities, Rural communities.*

Källa: Grundmaterial till Socialstyrelsens budgetundersökning; jfr SOS: »Levnadskostnaderna år 1952», Stockholm 1956.

TABELL 22. *Sverige. Utgift för kläder efter hushållstyp**Sweden. Outlays for clothing in different types of households, 1952*

Material från 1952 års budgetundersökning

Hushållstyp ¹	Antal hushåll <i>Number of households</i>	Antal ke/hushåll <i>Household size</i>	Total konsumtion <i>Total consumption</i> kr/ke	Utgift <i>Outlays</i> kr/person	<i>a</i> ₀	<i>a</i> ₁	Beräknad utgift (vid 4 000 kr) <i>Calculated outlays</i> (at 4 000 cr.) kr/person	
			Kläder för män <i>Men's clothing</i>					
Ensamstående män, högst 45 år	18	0,98	7 042	594	-0,068	0,74	391	
Man, hustru »	28	1,81	6 474	504	-3,053	1,51	353	
Man, hustru, barn »	145	2,86	3 747	360	-0,085	0,74	378	
Blandade hushåll, över 45 år	115	3,10	3 981	391	-0,158	0,68	392	
Man, hustru »	77	1,81	4 665	311	-0,392	0,79	278	
Ensamstående män »	26	0,98	4 415	294	-0,535	0,82	273	
Samtliga	409	2,46	4 170	377	-0,101	0,74	366	
			Kläder för kvinnor <i>Women's clothing</i>					
Ensamstående kvinnor, högst 45 år	25	0,80	6 396	736	-0,401	0,86	401	
Man, hustru »	28	1,81	6 474	687	-1,250	1,07	365	
Man, hustru, barn »	145	2,86	3 747	353	-1,593	1,16	384	

Blandade hushåll, över 45 år	115	3,10	3 981	422	- 2,332	1,38	425
Man, hustru »	77	1,81	4 665	313	- 2,124	1,26	256
Ensamstående kvinnor »	44	0,79	5 208	320	- 2,980	1,48	226
Samtliga	434	2,34	4 193	406	- 2,145	1,31	382
			Kläder för barn <i>Children's clothing</i>				
Man, hustru, barn, högst 45 år	145	2,86	3 747	142	1,476	0,19	145
Blandade hushåll, över 45 år	115	3,10	3 981	347	1,182	0,38	347
Samtliga	260	2,97	3 855	191	1,363	0,26	193

¹ *Groups from top downwards: Single consumer, Husband and wife, Families with children under 16 only, Households with grown children or other adults, Husband and wife, Single consumer; first three groups: head of households 45 years or under.*

Källa: Grundmaterial till Socialstyrelsens budgetundersökning; jfr SOS: »Levnadskostnaderna år 1952», Stockholm 1956.

TABELL 23. *Sverige. Utgift för kläder efter ålder och socialklass**Sweden. Outlays for clothing in different age groups and social groups, 1952*

Material från 1952 års budgetundersökning

Socialklass Ålder	Antal personer <i>Number of persons</i>	Total konsumtion <i>Total consumption kr/ke</i>	Utgift <i>Outlays kr/person</i>	a_0	a_1	Beräknad utgift (vid 4 000 kr) <i>Calculated outlays (at 4 000 cr.) kr/person</i>
Samtliga: <i>All</i>						
högst 15 år	438	3 524	171	-0,267	0,71	196
16-25 år	168	3 920	553	0,749	0,56	565
26-45 år	496	4 090	429	-0,929	0,99	419
46-65 år	391	4 221	352	-0,612	0,87	333
över 65 år	133	3 538	160	-1,459	1,03	182
alla åldrar	1 626	3 886	332	-1,208	1,04	342
Arbetare: <i>Wage earners</i>						
högst 15 år	205	3 175	181	-2,392	1,33	231
16-25 år	76	3 644	500	-0,304	0,84	551
26-45 år	228	3 744	381	-1,136	1,04	408
46-65 år	164	3 940	369	-0,151	0,76	375
över 65 år	14	3 751	190	.	.	.
alla åldrar	687	3 579	328	-1,788	1,21	368

Tjänstemän: <i>Salaried employees</i>						
högst 15 år	107	4 478	157	3,369	-0,32	140
16-25 år	37	5 317	679	1,260	0,42	505
26-45 år	124	5 135	501	-0,577	0,88	387
46-65 år	75	5 411	445	1,274	0,37	325
över 65 år	6	4 774	174	.	.	.
alla åldrar	349	4 966	397	-0,510	0,84	317
Övriga: <i>Others</i>						
högst 15 år	126	3 364	167	-0,436	0,75	200
16-25 år	55	3 695	542	1,503	0,35	589
26-45 år	144	3 849	443	-1,090	1,04	461
46-65 år	152	3 972	287	-0,929	0,94	289
över 65 år	113	3 439	155	-1,260	0,98	182
alla åldrar	590	3 674	298	-1,187	1,03	326

Källa: Grundmaterial till Socialstyrelsens budgetundersökning; jfr SOS: »Levnadskostnaderna år 1952», Stockholm 1956.

TABELL 24. Norge. Utgift för textilvaror

Norway. Outlays for textiles (1951-55)

Material från ett flertal budgetundersökningar 1951-55

Varugrupp ⁴	Arbetarehushåll ¹		Jordbrukarehushåll ²		Fiskarehushåll ³	
	Utgift Outlays n. kr/ke	a ₁	Utgift Outlays n. kr/ke	a ₁	Utgift Outlays n. kr/ke	a ₁
Total konsumtion	4 043		3 277		2 483	
Textil beklädnad	472	0,93	346	0,86	288	1,02
Därav garn, tyg	141	0,30	90	0,58	76	0,71
underkläder	58	1,13	35	0,63	31	0,93
strumpor	38	0,63	25	0,74	22	0,84
kostymer o. klänn.	79	1,41	70	1,38	46	1,09
rockar, kappor	88	1,45	58	0,90	54	1,39
Hushållstextilier	68	1,62	46	1,18	38	1,37
Antal hushåll	100		585		293	
Antal kr/hushåll	2,86		3,33		3,25	

¹ Wage earners in industry. ² Farmers. ³ Fishers.

⁴ From top downwards: Total consumption, Textile clothing, Yarns and piece-goods, Underwear, Stockings, Dresses and suits, Coats and jackets, Household textiles, Number of households, Number of consumer units per household.

Källa: N.O.S.: »Husholdningsregnskaber oktober 1951 – september 1952», Oslo 1953, samt manuskripttabeller från Statistisk Sentralbyrå.

TABELL 25. *Nederländerna. Utgift för textilvaror*

The Netherlands. Outlays for textiles, 1951

Material från 1951 års budgetundersökning

Varugrupp ³	Arbetarehushåll ¹			Medelklasshushåll ²		
	Utgift Outlays gld/ke	<i>a</i> ₀	<i>a</i> ₁	Utgift Outlays gld/ke	<i>a</i> ₀	<i>a</i> ₁
Total konsumtion	1 176			1 875		
Herrkonfektion	27,8	-6,435	2,57	67,3	-2,553	1,34
Dam- o. barnkonfektion	31,5	-0,399	0,62	60,7	-1,816	1,10
Underkläder o. strumpor	22,4	-1,972	1,08	32,2	-1,372	0,88
Garner, tyger etc.	30,4	-1,800	1,07	48,9	-1,187	0,88
Total textil beklädnad	112,1	-1,782	1,25	209,1	-1,282	1,10
Madrasser, täcken, linne	15,0	-2,466	1,10	26,7	-2,052	1,06
Gardiner, mattor	16,6	-3,030	1,38	34,5	-2,297	1,17
Total textil	143,7	-1,708	1,26	270,3	-1,206	1,11
» » < 2000 gld.	.	.	.	210,6	-1,269	1,13
» » > 2000 gld.	.	.	.	396,3	-0,667	0,95
Antal hushåll	798			1 140		
Antal ke/hushåll	3,16			3,04		

¹ *Wage earners.* ² *Salaried employees etc.*

³ *From top downwards: Total consumption, Men's outerwear, Women's and children's outerwear, Underwear and stockings, Yarns and piece-goods, Total clothing, Household textiles, Furnishing fabrics and carpets, Total textiles, Number of households, Number of consumer units per household.*

Källa: »Nationaal budgetonderzoek 1951», Serie B 1 no. 4, Serie B 2 no. 3, Centraal Bureau voor de Statistiek, Utrecht 1954.

TABELL 26. USA. Utgift för textilvaror¹

U.S.A. Outlays for textiles, 1950

Material från 1950 års budgetundersökning

N = North S = South W = West

Hushällstyp		Antal hushåll Number of families	Total konsumtion Total consumption \$/person	Utgift Outlays \$/person	a_0	a_1
Ensamstående (Single consumer)	N	720	1 844	168	-3,591	1,78
	S	322	1 701	157	-2,700	1,52
	W	656	1 900	175	-2,830	1,55
	S:a	1 698	1 839	168	-3,129	1,64
Två personers hushåll (Two person family)	N	1 828	1 752	165	-2,420	1,43
	S	938	1 619	148	-1,838	1,25
	W	1 299	1 791	168	-2,735	1,52
	S:a	4 065	1 734	162	-2,399	1,42
Tre personers hushåll (Three person family)	N	1 393	1 446	153	-2,090	1,35
	S	668	1 222	126	-1,184	1,06
	W	820	1 453	146	-2,232	1,39
	S:a	2 881	1 396	145	-1,943	1,31
Fyra personers hushåll (Four person family)	N	994	1 199	135	-1,775	1,27
	S	511	1 045	122	-1,285	1,12
	W	643	1 201	123	-1,810	1,27
	S:a	2 148	1 163	128	-1,673	1,23
Fem personers hushåll (Five person family)	N	460	1 049	119	-1,696	1,25
	S	251	875	99	-0,686	0,91
	W	284	961	104	-1,892	1,31
	S:a	995	980	110	-1,517	1,19
Sex personers hushåll (Six person family)	N	329	850	117	-2,045	1,40
	S	179	664	77	-0,966	1,01
	W	194	805	87	-1,517	1,19
	S:a	702	790	98	-1,699	1,27
Samtliga hushåll (All families)	N	5 724	1 347	143	-2,125	1,37
	S	2 869	1 164	121	-1,367	1,13
	W	3 896	1 367	136	-2,239	1,39
	S:a	12 489	1 310	136	-1,998	1,33

¹ Omfattar: outerwear, underwear and nightwear, hosiery, clothing material, clothing services, household textiles, floor coverings.

Källa: »Study of Consumer Expenditures, Incomes, and Savings», Bureau of Labor Statistics, and Wharton School of Finance and Commerce, University of Pennsylvania 1956.

TABELL 27. USA. Utgift för kläder efter hushållstyp¹

U.S.A. Outlays for clothing, in different types of families, 1950

Material från 1950 års budgetundersökning

Hushållstyp ²	Antal hushåll Number of families	Antal personer per hushåll Family size	Total konsumtion Total consumption \$/person	Utgift Outlays \$/person	<i>a</i> ₀	<i>a</i> ₁	Beräknad utgift (vid 1400 \$) Calculated outlays (at 1 400 \$) \$/person
<i>Ytterbeklädnad Outerwear</i>							
Ensamstående, under 35 år	97	1,0	2 323	180	-2,578	1,44	92
Två personers hushåll, d:o	268	2,0	1 955	102	-2,106	1,25	65
Tre personers hushåll, 25-45 år	492	3,0	1 386	72	-2,576	1,41	73
Fyra personers hushåll, d:o	372	4,0	1 106	63	-1,885	1,21	87
Tre personers hushåll, 45-65 år	339	3,0	1 555	87	-2,231	1,31	76
Två personers hushåll, 65 år o. över	275	2,0	1 315	43	-3,372	1,60	46
Ensamstående, 65 år o. över	153	1,0	1 357	31	-2,955	1,42	32
Samtliga	1 996	2,7	1 406	73	-2,324	1,33	73
<i>Underkläder och strumpor Underwear and hosiery</i>							
Ensamstående, under 35 år	97	1,0	2 323	43	1,195	0,13	28
Två personers hushåll, d:o	268	2,0	1 955	32	-0,790	0,70	24
Tre personers hushåll, 25-45 år	492	3,0	1 386	25	-1,121	0,80	25
Fyra personers hushåll, d:o	372	4,0	1 106	22	-1,240	0,85	26
Tre personers hushåll, 45-65 år	339	3,0	1 555	30	-1,431	0,91	27
Två personers hushåll, 65 år o. över	275	2,0	1 315	15	-2,935	1,32	16
Ensamstående, 65 år o. över	153	1,0	1,357	10	-1,740	0,88	11
Samtliga	1 996	2,7	1 406	25	-1,246	0,84	25

¹ Avser delområdet »Large cities in the North».

² Groups from top downwards: Single consumer under 35 years, Two person family under 35 years, Three person family 25 to 45 years, Four person family 25 to 45 years, Three person family 45 to 65 years, Two person family 65 years and over, Single consumer 65 years and over.

Källa: »Study of Consumer Expenditures, Incomes, and Savings», Bureau of Labor Statistics, and Wharton School of Finance and Commerce, University of Pennsylvania 1956.

TABELL 28. USA. Utgift för kläder efter yrkesklasser¹

U.S.A. Outlays for clothing in different occupational groups, 1950

Material från 1950 års budgetundersökning

Yrkesklass ²	Antal hushåll <i>Number of families</i>	Antal personer per hushåll <i>Family size</i>	Total konsumtion <i>Total consumption</i> \$/person	Utgift <i>Outlays</i> \$/person	<i>a</i> ₀	<i>a</i> ₁	Beräknad utgift (vid 1 300 \$) <i>Calculated outlays (at 1 300 \$)</i> \$/person
<i>Ytterbeklädnad Outerwear</i>							
Företagare o. fria yrkesutövare	116	3,74	1 365	81	-2,972	1,56	76
Tjänstemän	238	3,28	1 544	86	-1,293	1,01	68
Kontors- o. affärsanställda	290	3,01	1 302	70	-2,000	1,23	70
Förmän o. specialarbetare	362	3,52	1 210	68	-2,724	1,48	75
Yrkesarbetare	434	3,47	1 113	58	-1,592	1,10	71
Grov- o. diversearbetare	227	3,18	1 016	62	-3,617	1,80	87
Samtliga	1 667	3,16	1 306	72	-2,256	1,32	72
<i>Underkläder och strumpor Underwear and hosiery</i>							
Företagare o. fria yrkesutövare	116	3,74	1 365	24	-1,675	0,97	23
Tjänstemän	238	3,28	1 544	25	-0,037	0,45	21
Kontors- o. affärsanställda	290	3,01	1 302	24	-1,163	0,82	24
Förmän o. specialarbetare	362	3,52	1 210	24	-2,752	1,34	26
Yrkesarbetare	434	3,47	1 113	22	-2,019	1,10	26
Grov- o. diversearbetare	227	3,18	1 016	24	-2,040	1,14	30
Samtliga	1 667	3,16	1 306	25	-1,749	1,01	25

¹ Avser delområdet »Large cities in the North» samt åldersgruppen 25-45 år.

² Groups from top downwards: Selfemployed, Salaried professionals, Clerical and sales workers, Skilled wage earners, Semi-skilled wage earners, Unskilled wage earners.

Källa: »Study of Consumer Expenditures, Incomes, and Savings», Bureau of Labor Statistics, and Wharton School of Finance and Commerce, University of Pennsylvania 1956.

Tabellförteckning

Appendix A: Tidsseriematerial

Tabell	1. Sverige. Konsumtion i löpande priser i miljoner kronor	246
	2. Sverige. Andelar av den totala konsumtionen i procent	247
	3. Sverige. Prisindex 1955=100	248
	4. Sverige. Volymindex 1955=100	249
	5. Sverige. Per-capita konsumtion av textilvaror	250
	6. USA. Per-capita konsumtion av textilvaror	251
	7. Sverige. Textilvaror: värden, volymer och priser	252
	8. Norge. Textilvaror: värden, volymer och priser	253
	9. Nederländerna. Textilvaror: värden, volymer och priser	254
	10. Storbritannien. Textilvaror: värden, volymer och priser	255
	11. Kanada. Textilvaror: värden, volymer och priser	256
	12. USA. Textilvaror: värden, volymer och priser.	257
	13. Danmark. Textilvaror: värden, volymer och priser	258
	14. Frankrike. Textilvaror: värden, volymer och priser	259
	15. Västtyskland. Beklädnadsvaror: värden, volymer och priser	260
	16. Sverige. Konfektion: importkvoter, volymer och kvantiteter	261
	17. Sverige. Trikså: importkvoter, volymer och kvantiteter	262
	18. Sverige. Vävnader: importkvoter, volymer och kvantiteter	263
	19. Resultat av elasticitetsberäkningar för tidsserier	264

Appendix B: Budgetmaterial

20. Sverige. Utgift för textilvaror	269
21. Sverige. Utgift för kläder samt tyger och garner efter hushållstyp och bebyggelsestyp	270
22. Sverige. Utgift för kläder efter hushållstyp	272
23. Sverige. Utgift för kläder efter ålder och socialklass	274
24. Norge. Utgift för textilvaror	276
25. Nederländerna. Utgift för textilvaror	277
26. USA. Utgift för textilvaror	278
27. USA. Utgift för kläder efter hushållstyp	279
28. USA. Utgift för kläder efter yrkesklasser	280

Diagramförteckning

Kap. I

I: 1. Tillförsel i ton av textilvaror i Sverige 1936/38 och 1955/56	20
I: 2. Tillförsel i kvadratmeter av vävnader i Sverige 1936/38	22

Kap. III

III: 1. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter hushållstyper	48
III: 2. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter hushållstyper .	52
III: 3. Konsumtionsutgifter i USA 1950 efter hushållstyper . .	54
III: 4. Konsumtionsutgifter i Sverige 1952 efter ortsgupper . .	56
III: 5. Utgifter för kläder i Sverige 1952 efter ålder	61
III: 6. Utgifter för kläder i Sverige 1952 efter socialklass . . .	64
III: 7. Utgifter för kläder i USA 1950 efter yrkesklasser . . .	68
III: 8. Textilkonsumtion och inkomst enligt budgetundersök- ningar	70
III: 9. Utgiftens och kvantitetens samband med inkomsten i Sve- rige 1952	77

Kap. IV

IV: 1. Befolkningsutveckling i vissa länder 1931-55	83
IV: 2. Befolkningsutveckling i Sverige för vissa åldersgrupper 1930-65	84
IV: 3. Inkomstutveckling i vissa länder 1931-55	87
IV: 4. Relativ prisutveckling för textilvaror i vissa länder 1921 -55	91

Kap. V

V: 1. Textil konsumtion per capita i vissa länder 1938 och 1951/53	96
V: 2. Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom kilogram per capita	100
V: 3. Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom kvadratmeter per capita	102
V: 4. Textil konsumtion 1921-55, mätt såsom volym per capita	106

Kap. VI

VI: 1. Importkvot för konfektion i Sverige 1931-56	117
VI: 2. Konfektionskonsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55	121
VI: 3. Jämförande prisutveckling för konfektion i Sverige 1931-55	123
VI: 4. Konfektionskonsumtion i volym i Sverige 1931-55	125
VI: 5. Konfektionskonsumtion i kvantitet vävnader i Sverige 1931-55	128
VI: 6. Konfektionskonsumtion i antal helplagg i Sverige 1931-55	131
VI: 7. Konfektionskonsumtion i antal helplagg i Sverige 1931-55	133
VI: 8. Beräknat antal plagg per person av vissa konfektionsartiklar i Sverige 1931-56	135
VI: 9. Beräknat antal plagg per person av vissa konfektionsartiklar i Sverige 1949-56	138
VI: 10. Konfektionskonsumtion i Sverige 1931-55: kvantitets- och kvalitetsindex	142
VI: 11. Konfektionskonsumtionens samband med inkomsten i Sverige under perioden 1931-55	145
VI: 12. Konsumtion av pälsvaror, skinnkläder och hattar i Sverige 1931-55	148

Kap. VII

VII: 1. Importkvot för trikå i Sverige 1931-56	152
VII: 2. Trikåkonsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55	154

VII: 3. Jämförande prisutveckling för trikå i Sverige 1931-55 . . .	156
VII: 4. Trikåkonsumtion i volym i Sverige 1931-55	157
VII: 5. Beräknat antal strumpor per capita i Sverige 1931-56 . . .	160
VII: 6. Trikåkonsumtion i kilogram per capita i Sverige 1931-56	161
VII: 7. Beräknat antal trikåplagg per capita i Sverige 1931-56	163

Kap. VIII

VIII: 1. Garner, tyger och skrädderiarbeten: konsumtionens andel av total konsumtion samt volym i Sverige 1931-55	167
VIII: 2. Garner, tyger (inkl. heminredning) och skrädderiarbeten: jämförande prisutveckling i Sverige 1931-55	169
VIII: 3. Importkvot för vävnader i Sverige 1931-56	172
VIII: 4. Tillförsel och förbrukning av vävnader i milj. kvadratme- ter i Sverige 1931-56	174
VIII: 5. Tillförsel av metervaror i Sverige 1931-56, i milj. kvadrat- meter	176
VIII: 6. Konsumtion av alla slags vävnader i Sverige 1931-55, i kvadratmeter	177
VIII: 7. Konsumtion av metervaror i Sverige 1931-55, i kvadrat- meter	179
VIII: 8. Konsumtion av garner, tyger och skrädderiarbeten i Sve- rige 1931-55	181
VIII: 9. Efterkrigsutveckling för garner, tyger och mattor	182

Kap. IX

IX: 1. Prisutveckling i USA för textila råmaterial	187
IX: 2. Konsumtion av textilvaror i Sverige 1920-55, i kilogram per capita	191
IX: 3. Konsumtion av bomulls-, ylle- och silkevaror i Sverige 1920-55, i kilogram per capita	192
IX: 4. Jämförande prisutveckling för vävnader av bomull, ull och rayon i Sverige 1931-55	197
IX: 5. Konsumtion av textilvaror i USA 1919-55, i kilogram per capita	199

Litteraturförteckning

I förteckningen har upptagits ett antal arbeten, som använts under utredningsarbetet men till vilka direkt referens icke tidigare skett; dessa har betecknats med *

I Appendix angivna huvudsakligen statistiska källor har icke medtagits nedan.

Alderson, Wroe: »Marketing Behavior and Executive Action», Homewood, Ill., 1957.

Badouin, Robert: »L'Élasticité de la demande des biens de consommation», Paris 1952.

Bentzel, Ragnar: »Inkomstfördelningen i Sverige», Stockholm 1952.

Bentzel, Ragnar, m. fl.: »Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65», Stockholm 1957.

Boalt, Gunnar: »Socialt beteende», Stockholm 1957.

Boulding, Kenneth E.: »The Organizational Revolution», New York 1953.

Brems, Hans: »Long-Run Automobile Demand», Journal of Marketing, April 1956.

Burck, Gilbert: »What Makes Women Buy?», Fortune, Aug. 1956.

Burns, Arthur F.: »The Instability of Consumer Spending», i »The Frontiers of Economic Knowledge», Princeton, New Jersey, 1954.

Churchman, C. West. & Ackoff, Russel L. & Arnoff, E. Leonard: »Introduction to Operations Research», New York 1957.

Clark, Colin: »The Conditions of Economic Progress», London 1957.

Clark, Lincoln H. (Ed.): »Consumer Behavior», Vol. II: »The Life Cycle and Consumer Behavior», New York 1955.

Croner, Fritz: »Arbetarnas och tjänstemännens hushållsbudget» samt »Hushållsbudgetundersökning i Österrike», Fackföreningsrörelsen 1956: 21, 1957: 4 o. 5.

- Cochrane, Willard W. & Bell, Carolyn Shaw*: »The Economics of Consumption», New York 1956.
- Duesenberry, James S.*: »Income, Saving, and the Theory of Consumer Behavior», Cambridge, Mass., 1949.
- FAO*: »Per Caput Fiber Consumption Levels», Commodity Series No. 25, Roma 1954.
- »Monthly Bulletin of Agricultural Economics & Statistics», Vol. V: 12, 1956 och VI: 12, 1957.
- »Natural and Man-made Fibres, A Review», Roma 1954.
- Ferber, Robert*: »Factors Influencing Durable Goods Purchases», i »Consumer Behavior», Vol. II, New York 1955.
- Fisher, Janet A.*: »Income, Spending, and Saving Patterns of Consumer Units in Different Age Groups», i Studies in Income and Wealth XV, New York 1952.
- **Fortune, The Editors of*: »The Changing American Market», New York 1955.
- Friedman, Milton*: »A Theory of the Consumption Function», Princeton, New Jersey, 1957.
- **Friend, Irwin & Kravis, Irving B.*: »Consumption Patterns and Permanent Income», American Economic Review Vol. XLVII, Evanston, Ill., 1957.
- **Gilbert, Milton and Associates*: »Comparative National Products and Price Levels», Paris 1957.
- Goreux, M. L.-M.*: »Perspectives des dépenses d'habillement des français», Études et Conjoncture No. 10, Paris Octobre 1956.
- Hickman, C. Addison & Kuhn, Manford H.*: »Individuals, Groups, and Economic Behavior», New York 1956.
- v. Hofsten, Erland*: »Metoder för jämförelser av det ekonomiska läget hos hushåll av olika storlek och sammansättning», S. O. U. 1955: 29, bilaga 3, Stockholm 1955.
- **Huntington, Emily H.*: »Spending of Middle-Income Families», Berkeley, Cal., 1957.
- Husén, Torsten*: »Psykologi», Stockholm 1954.
- Jefferys, James B.*: »Retail Trading in Britain 1850–1950», Cambridge 1954.
- Katona, George*: »Psychological Analysis of Economic Behavior», New York 1951.

- Katona, George, m. fl.*: »Contributions of Survey Methods to Economics», New York 1954.
- Katona, George & Mueller, Eva*: »Consumer Attitudes and Demand», Ann Arbor, Mich., 1953.
- Katz, Elihu & Lazarsfeld, Paul F.*: »Personal Influence», Glencoe, Ill., 1955.
- Klein, Lawrence R.*: »A Textbook of Econometrics», New York 1953.
- **Kristensson, Folke*: »Studier i svenska textila industriens struktur», Stockholm 1946.
- Kuznets, Simon*: »Concepts and Assumptions in Long-Term Projections of National Product», i *Studies in Income and Wealth*, Vol. XVI, Princeton, New Jersey, 1954.
- Kyrk, Hazel*: »The Family in the American Economy», Chicago, Ill., 1953.
- Lydall, H. F.*: »British Incomes and Savings», Oxford 1955.
- Mack, Ruth P.*: »Economics of Consumption», i »A Survey of Contemporary Economics», Vol. II (Ed. Bernhard F. Haley), Homewood, Ill., 1952.
- »Consumption and Business Fluctuation», New York 1956.
- Miller, Herman P.*: »Income of the American People», New York 1955.
- Modigliani, Franco*: »Fluctuations in the Saving-Income Ratio», i *Studies in Income and Wealth*, Vol. XI, New York 1949.
- **Modigliani, Franco & Brumberg, Richard*: »Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data», *Post-Keynesian Economics* (Ed. K. K. Kurihara), London 1955.
- **Morgan, James N.*: »Consumer Economics», New York 1955.
- **Müller, Erwin*: »Der Markt für textile Bekleidung in der Bundesrepublik Deutschland und der Schweiz», Düsseldorf 1956.
- Nerlove, Marc*: »A Note on Long-Run Automobile Demand», *Journal of Marketing*, April 1956 o. July 1957.
- **Newcomb, Theodore M.*: »Social Psychology», London 1952.
- **Norris, Ruby Turner*: »The Theory of Consumer's Demand», New Haven, Conn., 1952.
- Nystrom, Paul H.*: »Economics of Fashion», New York 1928.
- OEEC*: »The Textile Industry in Europe», Paris 1956.
- »The Future of the European Cotton Industry», Paris 1957.

- »Statistics of National Product and Expenditure», No. 2, Paris 1957.
- Paulsson, Gregor & Nils*: »Tingens bruk och prägel», Stockholm 1956.
- Prais, S. J. & Houthakker, H. S.*: »The Analysis of Family Budgets», Cambridge 1955.
- Rasmussen, Arne*: »Pristeori eller parameterteori», Köpenhamn 1955.
- Reid, Margaret G.*: »Effect of Income Concept upon Expenditure Curves of Farm Families», i *Studies in Income and Wealth* XV, New York 1952.
- Riesman, David*: »The Lonely Crowd», New Haven, Conn., 1950.
- **Robson, R.*: »The Cotton Industry in Britain», London 1957.
- Roostal, Ilmar*: »Distributionen av textilvaror», Stockholm 1951.
- **Schultz, Henry*: »The Theory and Measurement of Demand», Chicago, Ill., 1957 (1938).
- SNS*: »Distributionsekonomiska problem», Stockholm 1953.
- Segerstedt, Torgny T. & Lundquist, Agne*: »Människan i industrisamhället», Del II, Stockholm 1955.
- **Steiner, Peter O. & Dorfman, Robert*: »The Economic Status of the Aged», Berkeley, Cal., 1957.
- Stone, Richard & Rowe, D. A.*: »The Market Demand for Durable Goods», National Institute of Economic and Social Research, London 1956 (stencil).
- Sundén, Olof*: »Har inkomstjämnings alla konsekvenser beaktats?», *Balans* 1955: 3.
- Svennialson, Ingvar*: »Growth and Stagnation in the European Economy», Geneva 1954.
- Wallander, Jan*: »Studier i bilismens ekonomi», Stockholm 1958.
- Veblen, Thorstein*: »The Theory of the Leisure Class», New York 1899, Mentor Ed. 1953.
- Whyte, William H.*: »The Consumer in the New Suburbia», i »Consumer Behavior», Vol. I (Ed. Lincoln H. Clark), New York 1954.
- »The Web of Word of Mouth», i »Consumer Behavior», Vol. II (Ed. Lincoln H. Clark), New York 1955.
- »The Organization Man», London 1957.
- Wold, Herman*: »Demand Analysis», Uppsala 1952.
- Wärneryd, Karl-Erik*: »Motiv och beslut i företagsledningens marknads politik», Stockholm 1957.

Förskjutningar som nu sker inom den textila konsumtionen är så genomgripande, att man kan tala om en tredje fas i den textila industriella revolutionen. Undersökningen, som gjorts av IUI på uppdrag av den s. k. Partsutredningen, belyser också hur textilkonsumtionen utvecklats under de senaste decennierna och olikheter i textilkonsumtionen mellan olika samhällsgrupper.

